Conf. univ. dr. NICOLAE RAUŞ

BIBLIOLOGIE GENERALĂ
EDIŢIA A III-A
REVIZUITĂ ŞI ADĂUGITĂ

EDITURĂ RECUNOSCUTĂ DE CONSILIUL NAŢIONAL AL CERCETĂRII ŞTIINŢIFICE DIN ÎNVĂŢĂMÂNTUL SUPERIOR (C.N.C.S.I.S.).

Conf. univ. dr. NICOLAE RAUŞ

BIBLIOLOGIE GENERALĂ

EDIŢIA A III-A,
REVIZUITĂ ŞI ADĂUGITĂ

PRO UNIVERSITARIA
BUCUREŞTI
2006

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI 9
I. CULTURA CA UNIVERS AL CĂRȚII 11
1. Istorie şi cultură....11
2. Evoluția noțiunii de cultură....13
3. Accepțiunea de civilizație....17
4. Raportul cultură - civilizație....18
5. Spre o cultură conştientă – a individualităților creatoare – prin cultura cărții....21
II. CARTEA – SUPORT DE COMUNICARE SUPERIOARĂ ŞI FACTOR DE CREAȚIE SPIRITUALĂ 24
1. Modalitate imperioasă a dezvoltării umane....24
2. Cel mai înalt mod de a ființa spiritual....26
3. Disponibilitățile creative ale cărții....29
4. Factorii stimulării sau ai descurajării lecturii....31
5. Invazia cărții facile şi/sau nocive. Fetişizarea cărții şi a lecturii....34
III. COMPONENTELE BIBLIOLOGIEI. LEGĂTURILE DINTRE ŞTIINȚELE CĂRȚII ŞI ISTORIE 40
1. Disciplinele bibliologiei....40
2. Biblioteconomia....41
3. Bibliografia....44
4. Bibliofilia....46
5. Alte componente ale familiei “biblio”....48
6. Practici ostile cărții şi bibliotecii....49
7. Legăturile dintre ştiințele cărții şi istorie....50
IV. SCRIEREA - INSTRUMENT FUNDAMENTAL PENTRU PROGRESUL COMUNICĂRII, GÂNDIRII ŞI CUNOAŞTERII 54
1. Arta simbolizării –un demers al culturii şi civilizației....54
2. Antecedentele scrierii....56
3. Scrierea sintetică, primordială – pictograma....59
4. Pictograma modernă....62
5. Scrierea analitică - ideograma....64
6. Protoscrierea de la Tărtăria....73
7. Revenirea hieroglifei....74
8. Alfabetul - „pictura vocii”....76

9. Scrieri derivate din alfabetul grecesc.....81
10. Perspectivele scrierii şi ale cărţii tradiţionale în era imaginii.....84
V. APARIŢIA ŞI EVOLUŢIA CĂRŢII ÎN ISTORIE. CARTEA-MANUSCRIS 91
1. Accepţiunea de carte.....91
2. Trăsăturile de conţinut ale cărţii.....93
3. Tipuri şi forme de carte veche manuscris.....94
4. Codex Aureus (Evangheliarul de la Lorch).....100
VI. MARI CĂRŢI ALE OMENIRII 104
1. Cărţi înţelese ca sistem absolut de referinţă.....104
2. Cărţile Vechiului Testament.....105
3. Manuscrisele de la Marea Moartă.....109
4. Cărţile Noului Testament.....110
5. Coranul.....115
VII. ÎNCEPUTUL CĂRŢII PE TERITORIUL ŢĂRII NOASTRE 119
1. Limba primelor scrieri este latina.....119
2. Cartea în înveliş slavon - de extracţie preponderent bizantină.....122
3. Cartea - manuscris în limba română.....125
VIII. TIPARUL MODERN - CEA MAI IMPORTANTĂ INVENŢIE DIN ULTIMII 2000 DE ANI 133
1. Antecedentele imprimării cu litere mobile din metal.....133
2. Industrializarea meşteşugului tipografic. Momentul Gutenberg…136
3. Forma de carte inaugurată de "Galaxia Gutenberg"— incunabulele.....141
4. Componentele fizice ale cărţii moderne imprimate.....145
5. Formate de carte.....146
6. Evoluţia tehnicilor de imprimare.....147
7. Rolul invenţiei lui Gutenberg în evoluţia modernă a lumii, în pregătirea erei informaţionale.....150
IX. ÎNCEPUTUL TIPARULUI LA ROMÂNI 153
1. Cartea românească imprimată în slavonă.....153
2. Primele tipărituri în limba naţională.....158
3. Cartea în "marele veac" al XVII-lea.....166

X. BIBLIOTECA – PRINCIPAL DEPOZITAR AL CUNOŞTINȚELOR, SPAȚIU AL FORMĂRII ŞI COMUNICĂRII 180
1. Accepțiune şi rol....180
2. Tipuri de biblioteci....183
3. Sistemul național de biblioteci....183
XI. INSTITUȚIA CĂRȚII ÎN DECURSUL ISTORIEI 1889
1. Bibliotecile Antichității....189
2. Complexe moderne ale cărții pe meridianele lumii....194
3. Începutul bibliotecii românești....199
4. Mari aşezăminte româneşti ale cărții....201
XII. DE LA BIBLIOTECA REALĂ (TRADIȚIONALĂ) LA BIBLIOTECA VIITORULUI 208
1. Biblioteca electronică....209
2. Biblioteca virtuală....210
3. Cartea electronică (e-book)....211
4. Beneficii pe categorii de utilizatori....212
5. Limitele cărții electronice....214
XIII. CREŞTEREA ŞI DEZVOLTAREA COLECȚIILOR BIBLIOTECII 217
1. Principii şi căi....217
2. Categorii de documente care fac obiectul completării....220
3. Raportul carte ştiințifică de istorie - beletristică istorică....228
XIV. CATALOAGELE DE BIBLIOTECĂ - INSTRUMENTE TEHNICE ŞI DE CULTURĂ 231
1. Scopul catalogării....231
2. Tipuri de cataloage....232
3. Înregistrarea catalografică....234
XV. CLASIFICAREA DOCUMENTELOR DUPĂ CONȚINUT 247
1. Un sistem practic de codificare numerică a documentelor....247
2. Clase, diviziuni, subdiviziuni ale clasificării zecimale....248
3. Indici auxiliari....251
4. Subdiviziuni comune şi semne de conexiune....252
XVI. INFORMAREA ŞI DOCUMENTAREA ÎN BIBLIOTECĂ 264
1. Resorturile şi funcțiile informării....264
2. Informare - documentare....264
3. Informarea bibliografică....266

4. Documentarea ca aspect al bibliografiei. Indexarea coordonată...268
XVII. DOCUMENTUL DE BIBLIOTECĂ ŞI EXEGEZA ISTORICĂ. APARATUL CRITIC AL STUDIULUI ŞTIINȚIFIC 271
1. Folosirea izvoarelor în cercetarea istorică.....271
2. Reguli de descriere a surselor din aparatul critic al studiului istoric.....278
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 284
ANEXĂ CHARTA CĂRȚII 288

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Bibliologia aparține disciplinelor tradiționale din învățământul istoric şi, în genere, umanistic de nivel superior. Ea se află într-un raport de complementaritate strictă cu Arhivistica, Istoriografia şi cu alte discipline conexe, acoperind, corelativ, un spațiu altminteri neabordat al formării universitare. Conținutul propriu-zis al domeniului bibliologic, ca fapt de cultură şi de civilizație, se interferează cu istoria însăşi, care, în ultima analiză, este o necontenită desfăşurare şi dezvoltare a culturii şi civilizației umane.

Procesele şi evoluțiile din lumea contemporană, marcate de ascensiunea amețitoare a tehnicilor informației, de amplitudinea şi dinamismul comunicării, vin să afirme o nouă viziune, un alt tip de mentalitate asupra bibliotecii şi, implicit, asupra disciplinelor bibliologice. Prin funcțiile pe care le asumă, instituția cărții devine acum principalul polarizator de informație şi centrul vital al transferului de cunoştințe şi informații pe toate direcțiile şi nevoile societății, cu alte cuvinte joacă un rol strategic. Ea nu mai este astăzi loc de frecventare intermitentă, fortuită, ci se impune ca a doua natură a intelectualului, a specialistului, a omului informațional, care, altminteri, riscă să îşi piardă identitatea spirituală modernă. Având în vedere acest nou statut al bibliotecii, implicit al ştiințelor cărții, Cursul de bibliologie urmăreşte, în principal:

- Reconsiderarea viziunii despre funcționalitatea şi dinamismul bibliotecii ca spațiu al formării şi comunicării în condițiile provocărilor epocii informaționale, când revoluția calculatoarelor devine şi revoluția instituției cărții, evaluarea problematicii şi a perspectivelor de ansamblu ale ştiințelor care țin de matca Bibliologiei, în primul rând ale Biblioteconomiei, de a-şi asuma mijloacele, tehnicile şi metodologiile de ultimă oră;
- Modelarea deprinderii studenților de a recurge la bibliotecă, de a învăța, nu din produse mass-media, ci pe bază de carte, ca întâia sursă de informare şi culturalitate, de a utiliza superior – ca intelectuali – patrimoniul de carte şi, în acest scop, de a şti să solicite şi să exploateze instrumentele de informare profilate;
- Dezvoltarea unei stări de spirit proprii viitorului bibliotecar, deci familiarizarea cu profesiunile cărții, în vederea profilării de **istorici – bibliotecari** sau **bibliotecari – istorici**, cu o mentalitate, cu un limbaj, dar, mai ales, cu o inițiere proprie specialistului în domeniu, pornindu-se de la motivația că bibliotecile, ca cele mai impunătoare baze de informație, participă propriu-zis la formarea şi la dezvoltarea personalității culturale, la avansul cunoaşterii de specialitate şi a universului spiritual al omului contemporan;
- Formarea unei viziuni moderne despre raporturile dintre revoluțiile informaționale petrecute de-a lungul timpului (apariția scrierii, a alfabetului, implicit a cărții şi a bibliotecii, intervenția tiparului industrial

modern, iar astăzi a mijloacelor audiovizuale) şi geneza unor procese istorice fundamentale, respectiv înţelegerea cărţii, a informaţiei scrise nu ca produse inerte ale culturii, ci ca unul dintre factorii de influenţare, de accelerare şi chiar de direcţionare a cursului unor epoci istorice, de dialog, dar şi de confruntare în interiorul societăţilor şi, mai larg, între civilizaţii.

Astfel conceput, domeniul bibliologic presupune permanente adecvări şi actualizări în exercitare şi, în cazul nostru, în predare. De altfel, de la apariţia primei ediţii a Cursului, în 1993, am avut a înregistra dezvoltări considerabile, teoretice şi metodologice, în câmpul bibliologic. În alt plan, experienţa predării a revelat noi culoare ale cunoaşterii de care studentul are absolută nevoie ca intelectual conectat la universul cărţii în noul mileniu, la corecta ei considerare şi fructificare. Din aceste principale motive, ediţia de faţă este, în bună măsură, o re-scriere a Cursului. Practic, aceasta a însemnat noi abordări într-o multitudine de compartimente ale domeniului, cum sunt:

* problematica generată de feluritele proiecţii în legătură cu destinul scrierii, al cărţii şi al bibliotecii în era informaţională;

* perspectivele fiecărei ştiinţe care ţine de matca bibliologiei de a-şi încorpora cuceririle informaticii;

* problematica informării bibliografice, a documentării ştiinţifice, a utilizării mijloacelor şi tehnicilor de ultimă modernitate, care să facă din bibliotecă nu numai un deţinător şi un distribuitor de documente, ci, în acelaşi timp, un centru furnizor de informaţie din conţinutul acestor documente, o dinamică bază de date, exercitându-se ca o uriaşă carte în continuă îmbogăţire şi dezvoltare.

Nu am renunţat, firește, la materia din ediţia anterioară, care a fost, însă, articulată potrivit cu noua tratare, mai cu seamă că tehnicile şi metodologiile de mare modernitate nu pot fi implementate fără cunoaşterea antecedentelor, iar pe de altă parte în starea actuală a bibliotecilor de la noi operează încă valorile tradiţionale şi, după opinia noastră, multă vreme va fi aşa.

Cum un curs de bibliologie generală nu se poate cantona în generalităţile disciplinei, am stăruit îndeaproape asupra unor elemente fundamentale de primă actualitate, desigur într-o abordare vizând mereu ansamblul, corelările implicite şi prefigurate, dar nu lipsită de necesarul detaliu reprezentativ şi lămuritor. Ţelul urmărit în tratarea întregii materii a fost întemeierea ideii că orice demers bibliologic încorporează cultură şi este propriu-zis cultură, că, la rândul ei, cultura îşi poate împlini vocaţia, funcţia modelatoare dacă promovarea ei este de cuprindere, dinamică, ordonată şi ordonatoare a spiritului, aşa cum ea însăşi este.

Aprilie 2006

Autorul

I
CULTURA CA UNIVERS AL CĂRŢII

1. Istorie şi cultură

Pentru istoric, cunoaşterea culturală, departe de a fi un accesoriu al studiului său, se impune ca domeniu de specializare implicită. Înainte de toate pentru că istoria ca desfăşurare comportă, în însăşi fibra sa, ceea ce numim, îndeobşte, cultură, care desemnează un stil de existenţă, în ultimă instanţă tot ceea ce defineşte şi reprezintă o societate în fiinţare sub raportul valorilor spirituale, incluzând aici, cu drept deplin, şi aspectele intelectuale ale civilizaţiei. În fapt, ce este istoria umanităţii decât istoria celor două plăsmuiri ale omului -cultura şi civilizaţia-, a comunicării imediate sau la distanţă dintre ele, altfel spus, a destinului uman. **"În epoca noastră -** constată filosoful N. Berdiaev **-, nu există o temă mai stringentă pentru cunoaştere şi pentru viaţă decât tema culturii şi civilizaţiei, a diferenţierii şi interdependenţei dintre ele. Aceasta este tema destinului care ne aşteaptă în viitor. Şi nimic nu-l interesează mai mult pe om decât destinul său"** (Nikolai Berdiaev, **Sensul istoriei,** Iaşi, Polirom, 1996).

Comunicarea **cultură-civilizaţie** induce constatarea că la baza dinamicii istoriei lucrează, mai mult sau mai puţin vizibil, un germene **spiritual,** o componentă primordială a culturii **-ideea,** în determinările ei anume. Putem spune că istoria umanităţii este, în substanţa ei, istoria informaţiei şi a ideii, a impactului lor mai mult sau mai puţin manifest, dar funciar asupra mersului societăţii. Încă în veacul trecut, medicul şi sociologul francez **Gustave Le Bon** (1841-1931) observa, în **La psychologie des foules** (1895), că **"răsturnări care preced schimbările de civilizaţii par determinate numai la prima vedere de remarcabile transformări politice: invazii de popoare sau prăbuşiri de dinastii. Dar studiul atent al acestor evenimente descoperă că, cel mai adesea, adevărata cauză, aflată îndărătul cauzelor aparente, este modificarea profundă a ideilor popoarelor. Răsturnările politice autentice nu sunt cele a căror măreţie şi violenţă ne uimesc. Singurele schimbări importante, cele care determină înnoirea civilizaţiilor, sunt schimbările în opinii, concepţii, credinţe. Evenimentele memorabile sunt, deci, doar efecte vizibile ale schimbărilor invizibile suferite de sentimentele oamenilor**". Din acelaşi unghi, Mircea Eliade admite că **"istoria nu e produsă întotdeauna de pântec - ci de credinţe, de dogme, de fapte spirituale, aşadar. Şi chiar, atunci când foamea creează un fapt istoric - foamea aceea, fiind produsă de anumite poziţii spirituale ale lumii înconjurătoare, ajunge un fapt spiritual"** (Mircea Eliade, **Cultura**. În: **Profetism românesc**, vol. I, Bucureşti, Roza Vânturilor, 1990).

Natura materialului primar de studiu - păienjenişul de evenimente, procese, tendinţe, nu o dată polimorfe - cere istoricului o capacitate de prospecţie şi de restituţie pe care nu o poate satisface decât cuprinderea ansamblului, dar nu la

nivel general, ci una **proprie expertului**, pentru fiecare componentă sau fațetă a acestui ansamblu. Orice fapt istoric, oricât de mărunt ar părea, vine dintr-o conexiune, dintr-un registru de valori, manifestări sau forțe propulsive, se identifică, deci de la şi printr-un ansamblu. **„Progresul ştiinţelor istorice** – observa filosoful şi istoricul german Ernst Robert Curtius (1814-1896) – **se va produce peste tot unde se combină şi se întrepătrund specializarea şi viziunea de ansamblu**". Nicolae Iorga, în **Generalități asupra studiului istoriei**, admite că „**Cine scrie istorie şi simte că e chemat să o scrie, trebuie să aibă, mai presus de toate, această convingere că zugrăveşte o viață, şi nu descrie o serie de acțiuni mecanice**".

Nu este, prin urmare, un paradox să spunem că specializarea strictă a istoricului implică şi o calificată întemeiere în cultură. Nicolae Iorga, în aceeaşi lucrare, insistă pe ideea că **"Pregătirea enciclopedică nu e nicăieri o mai mare nevoie decât pentru istoricul vrednic de acest nume".** Marele istoric vizează, în ordine, studiile de filosofie, economie, artă şi literatură. Opera istoriografică va fi, astfel, pe cât de încărcată cu realități şi înțelesuri, pe atât de verosimilă, fără uscăciunea şi paupertatea redării, dar şi fără considerații vagi şi improprii, care trec dincolo de specificul şi de logica științei istorice.

De aici nu decurge că singură natura obiectului de studiu pretinde istoricului o traiectorie culturală înaltă. La urma urmei, o prospecție ştiințifică la parametri moderni, oricare ar fi materia în cauză, presupune o acuitate şi o subtilitate pe care nu le poate întemeia decât o cultură proprie eruditului, dublată, firește, de harul natural, stimulat şi dezvoltat, la rându-i, de la sursele culturii.

Nu doar istoricul trebuie să se exercite avizat înăuntrul culturii. Pentru **a fi,** omul trebuie să se clădească pe sine, să se producă, deci, ca ființă rațională. Sunt rare în istorie vremurile în care individul să fi avut atâta nevoie de a se renaşte în condiția şi identitatea sa de ființă gânditoare, simțitoare şi creatoare, de a se recondiționa şi a se descătuşa lăuntric ca în zilele noastre. Soluțiile cu care au venit ideologiile, deseori forme politizate şi pătimaşe ale ideilor, ale filosofiei, s-au vădit a fi nu doar insuficiente, ci neputincioase şi chiar potrivnice. Mijlocul de a se înălța pe sine până ia imensele întinderi pe care i le înfățişează puterile naturale ale minții şi sufletului, de a trăi la un grad superior de intensitate se regăsesc, eminamente, pe tărâmul culturii. Cu cât înaintează şi se complică vremurile, cu cât spiritul este supus unor încercări şi contrarietăți de-a dreptul copleşitoare, cu atât mai mult cultura se arată a fi remediul pentru manifestarea normală a speței umane în istoria sa. E vorba, în fapt, de a ființa prin cultură, cu alte cuvinte de a te exprima, moral, civic şi estetic, în colectivitatea familială, socială, națională, iar prin creația ideatică de a ajunge în colectivitatea lumii, în universul înțelepților şi, deopotrivă, de a te salva prin cultură.

Mult râvnita libertate devine numai aparentă dacă nu este în primul rând una a spiritului, dacă nu înseamnă eliberarea mintii, a subconştientului chiar, de valorile false, iluzorii. Salvarea prin cultură trebuie să fie, în egală măsură, a

individului şi a societăţilor. **“Fără cultură** - atenţiona Nicolae Iorga - **un popor e o gloată, nu e o oaste”**, iar George Călinescu spunea că **“O ţară nu poate să-şi îndreptăţească existenţa fără cultură”,** după cum Mihai Eminescu observa, că, de fapt, **“Cultura este puterea popoarelor”**. În epoca postmodernă, se impune ideea că o ţară puţin dezvoltată, dacă nu poate forma o populaţie cultă, nu poate făuri istorie. **“Imperiile viitorului** - spunea odată Winston Churchill - **sunt imperii ale minţii”**. În cât ne priveşte, **România culturală** este unica soluţie de salvare şi de ascensiune în istorie.

2. Evoluţia noţiunii de cultură

Abordarea istoriei în lumina înfăţişărilor de mai sus şi, corespunzător, a funcţiei cărţii înăuntrul spiritualităţii umane face necesară, mai întâi, desluşirea conceptului de cultură, pentru că fiecare moment, fapt, eveniment istoric poartă, chiar dacă abscons, şi o dimensiune culturală, după cum fiecare filă de carte autentică e un miez de cultură. Poate părea curios, dar tocmai un domeniu atât de proeminent cum este cultura are să-şi precizeze încă înţelesurile, în pofida multelor definiţii care i-au fost date. Un specialist american în problemă, Abraham Moles, a numărat 250 de definiţii ale culturii.

În mare, conceptul de cultură este socotit a avea aplicaţii la domeniile intelectuale şi estetice, cultura fiind o constelaţie în care se cuprind toate actele creatoare ale unui popor, iar conceptul de civilizaţie se referă la viaţa economică, materială şi tehnică. Cel mai adesea, însă, cultura avea să fie confundată cu civilizaţia şi invers. La germani, şi nu numai la ei, civilizaţia a fost **numită, Kultur**, iar la francezi cultura a desemnat **civilizaţia**. La Universitatea din Berlin, pe la 1830, Hegel folosea, fără nici o diferenţiere, ambii termeni. Cam în acelaşi fel s-au urmat lucrurile la noi. **Micul dicţionar** enciclopedic (1972) defineşte civilizaţia drept **“cultură (în sensul larg, incluzând cultura materială şi cea spirituală)”**. Chiar şi noul **Dicţionar enciclopedic** (1993), care surprinde corect ideea de cultură, la un moment dat o face sinonimă, cu civilizaţia, precizând, însă, că sinonimia nu e întotdeauna acceptată. Or, aşa cum observă Ovidiu Drimba, cunoscut exeget al culturii şi istoriei culturii, a vorbi de “cultura materială” şi de “civilizaţia spirituală” e o evidentă contradicţie în adjective (Ovidiu Drimba, **Istoria culturii şi civilizaţiei**, vol. I, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984).

Clarificările se impun nu numai din raţiuni teoretice, ci şi pentru a se vedea ce rol a jucat cultura în evoluţia societăţii şi câtă densitate culturală a avut această evoluţie, iar astăzi pentru a se înţelege ce reprezintă virtutea culturii şi ce înseamnă dezvoltare în societatea postindustrială. Mai exact spus, pentru a se urmări în ce măsură această dezvoltare este necesară, benefică şi ce traiectorii pot fi urmate de civilizaţia erei informaţionale pentru ca omul să poată beneficia de pe urma ei, să se regăsească sub

raport cultural, să se pună în valoare prin facultăţile spiritului.

Cuvântul **cultură** este de origine străveche. Derivă din latinescul **cultura** şi evocă, în rădăcinile lui, ideea de **a cultiva,** adică de a îngriji ceva pentru a creşte bine, pentru a-şi mări spornicia. Horaţiu îl utilizează în accepţiunea **de cultivare a spiritului,** iar Cicero distinge **cultura agrorum** şi **cultura animi (**"**Cultura animi philosophia est")**, adică educarea sufletului prin intermediul învăţământului şi al experienţei umane. Termenul se va regăsi în limba germană pe la mijlocul veacului al XVIII-lea şi tot în aceeaşi epocă un gânditor ca **Voltaire** îi va atribui înţelesul de **formare a spiritului.** În poemul său epic **Henriada** (1728), figurează sintagma "**la funeste culture",** care "**avait combattu la nature".** Pentru Herder, Kant, Schiller sau Goethe, **Kultur** marchează o stare opusă barbariei, o eliberare de prejudecăţi, fie religioase, fie de castă, un rafinament al manierelor, toate acestea îngăduind progresul material, intelectual şi moral al societăţii şi al individului.

Reţin interesul desluşirile pe care Oswald Spengler le aduce înţelesului de cultură. În **Untergang des Abendlandes (Declinul Occidentului,** vol. I, 1918), filosoful şi istoricul german concepe istoria în cicluri închise şi o tălmăceşte ca succesiune de culturi independente, integrând ansamblul manifestărilor sufleteşti. Asemenea organismelor, culturile parcurg mai multe stadii: copilărie, adolescenţă, maturitate, bătrâneţe, iar când grupul în cauză îşi epuizează posibilităţile sufleteşti - moartea. Faza de îmbătrânire, de anchilozare a unei culturi ar fi civilizaţia, care ar însemna declinul sufletului colectiv. Civilizaţia unei culturi - spune Spengler - este moartea ei. Intervalul în care se produce acest proces - de la copilărie la moarte - ar fi cam de o mie de ani, corespunzând cu "**ciclul vital**" pe care-l poate avea o cultură. Într-o asemenea viziune, cultura occidentală, care debutează în jurul anilor 1000 e.n., ar ajunge acum la scadenţă. Filosoful N. Berdiaev, de care am pomenit mai înainte, va explica în acelaşi fel secătuirea forţelor creatoare, deficitul de spirit, stingerea culturii: "Se **modifică toate direcţiile culturii. Aceasta se îndreaptă spre înfăptuirea practică a puterii, spre organizarea practică a vieţii, în direcţia extinderii tot mai ample pe toată suprafaţa pământului. Înflorirea «artelor şi ştiinţelor», profunzimea şi rafinamentul gândirii, piscurile creaţiei artistice, starea de contemplare a sfinţilor şi geniilor - toate încetează a mai fi resimţite ca «viaţă» autentică, reală -, nu mai inspiră, ia naştere o voinţă încordată pentru «viaţa» însăşi, pentru practica «vieţii», pentru forţa şi plăcerile acesteia, pentru dominarea vieţii"** (N. Berdiaev, **op. cit.**).

După Spengler, cultura îşi regăseşte originile în esenţa însăşi a fiecărui popor, este, deci, **naţională,** pe când civilizaţia este **cosmopolită.** Privită astfel, cultura apare **ca totalitatea străduinţelor, activităţilor şi aventurilor în domeniile gândirii, imaginaţiei, intuiţiei prin care un popor concepe, evaluează şi justifică propria existenţă, progresul său**. Se poate stabili, în acest fel, o legătură între **identitatea culturală** şi **identitatea naţională** sau **naţionalitate**

(naţiune), observându-se că identitatea culturală poate coincide cu identitatea naţională, după cum unei entităţi culturale, unei culturi îi pot aparţine mai multe naţionalităţi. Cultura islamică, bunăoară, uneşte sub aceeaşi identitate culturală pe iranieni, egipteni, pakistanezi etc.

Venind în contemporaneitate, constatăm o îmbogăţire a viziunii asupra culturii. Francezii o definesc ca "**ansamblul cunoştinţelor dobândite, instruire, erudiţie" (Petit Larousse,** 1973), iar mai recent ca "**îmbogăţirea spiritului prin exerciţiul intelectual"** şi ca "**Ansamblul cunoştinţelor care îmbogăţesc spiritul, rafinează gustul pentru spiritul critic" (Grand Larousse en 10 volume**, tom. 3, 1990).

La noi, învăţatul Simion Mehedinţi tălmăceşte cultura drept ansamblul proceselor prin care omul se integrează spiritual în "grupa socială" din care face parte: "**Vom numi, deci, cultură: suma tuturor creaţiilor sufleteşti (intelectuale, etice şi estetice) care înlesnesc individului adaptarea la mediul social"** (Simion Mehedinţi, **Civilizaţie şi cultură,** Junimea, Iaşi, 1986). Ovidiu Drimba vede în cultură un sistem propriu de valori, respectiv o ontologie, o metafizică, o etică şi, firește, literatura şi arta, pe care Eugen Ionescu le socoteşte "**activităţile umane cele mai apropiate de dumnezeire**" ("**Caiete critice**", nr. 2/1990). "**Cultura** - scrie Ovidiu Drimba - **include în sfera ei atitudinile, actele şi operele limitate - ca geneză, intenţie, motivare şi finalitate - la domeniul spiritului şi al intelectului. Opera, actul şi omul** de **cultură urmăresc satisfacerea nevoilor spirituale şi intelectuale: revelarea de sine, descoperirea necunoscutului, explicaţia misterului şi plăcerea frumosului. Iar în raporturile cu natura, cu omul, cu societatea urmăresc stabilirea nu a unor relaţii practice, utilitare, sau de instrumentalizare a unuia de către celălalt, ci a unei relaţii de comunicare, de căutare, de regăsire în celălalt (Ovidiu Drimba, op. cit.).** În vastitatea culturii intră**,** astfel: **datinile şi obiceiurile, credinţele şi practicile religioase, ornamentele şi divertismentele, operele de ştiinţă, filosofia, literatura şi muzica, arhitectura, pictura, sculptura, artele decorative şi aplicate.** Cultura realizează **adevărul** în cunoaştere, în cărţile de filosofie şi ştiinţă; **binele** în moravuri, în existenţă şi în statutele sociale; **frumuseţea** în cărţile de versuri, în genere de beletristică, în tablouri, în statui şi în monumentele arhitectonice, în concerte şi reprezentaţii teatrale; **divinul** în cult şi în simbolistica religioasă

Cultura presupune, înainte de orice, existenţa unei **viziuni coerente,** a unor idei corelate, adică a unui **sistem unitar de principii** pe care se statornicesc o societate, o colectivitate. În viziunea filosofului Ion Petrovici, cultura este "**organizarea unitară a tuturor puterilor sufleteşti" (Puterile culturii,** Bucureşti, 1933). Nimic nu evocă mai bine ideea de ordonare, de conexiune lăuntrică, de interferenţă armonioasă, cu deschidere funciară spre creaţie, decât domeniul culturii. E acel imperiu închegat şi echilibrat în interiorul căruia valoarea stă la locul cuvenit. Să amintim că latinescul **classicus** vine de la **classis**,

care înseamnă fregată sau escadră, deci construcţii la bordul cărora totul e bine ordonat. Aşa trebuie să fie cultura şi, la rândul ei, cartea. "O **cultură** - observă eseistul şi filosoful Eugeniu Speranţia **- e un ansamblu de procese dinamice care curg în direcţiuni convergente, ordonate, înrudite, împletindu-se şi încrucişându-se între ele ca jocurile de apă de la Versailles**" (Eugeniu Speranţia, **Resorturi psihologice ale evoluţiei umane,** Cluj, Editura Universităţii, 1947). Omul de cultură – spune Lucian Blaga – este acela care, cu puterile sale sau cu puterile altora, „**transformă mereu haosul în Cosmos**". Pentru cei care recunosc Divinitatea, cel mai minunat act de cultură este facerea lumii, deoarece întrupează o incomparabilă idee arhitecturală. Este „**un text al culturii celor ce sunt**". Şi, de altfel, întregul proces al dezvoltării fiinţei umane pare să fie destinat – de la însăşi crearea sa – unui singur scop: oprirea dezordinii, inclusiv a celei proprii.

O perioadă de cultură sau oricare dintre componentele culturii trebuie să se raporteze la sistemul de valori care o induce. De aici nu decurge, automat, că o cultură ar fi superioară celei precedente. Dacă în cazul civilizaţiei avem de-a face, îndeobşte, cu un progres necontenit, în cultură fenomenul este valabil numai parţial. Privind la scara istoriei, o continuitate de evoluţie există aici, dar progresul nu este nici egal, nici uniform. Nu puţine domenii ale culturii, să numim filosofia, etica, arta, literatura, muzica, evoluează în afara ideii de progres statornic. Fenomenul este valabil şi în cazul creatorilor din atare domenii. Un Homer, un Socrate sau un Platon sunt înaintea noastră cu mii de ani şi rămân, totuşi, irepetabili. Cazul e al atâtor şi atâtor genii. Altfel, ar însemna că, la noi, după Eminescu, să zicem, toţi poeţii să fi devenit stele mai luminoase decât însuşi Luceafărul. Eugen Lovinescu face o observaţie foarte actuală în această privinţă: "**Printr-o lege cosmică, unui ministru îi urmează altul, pe când unui scriitor de talent nu-i poate lua nimeni locul; stând în individualitate, talentul e un exemplar unic**, **căruia natura îi zdrobeşte tiparul pentru a nu putea servi la multiplicarea lui în serie**" (Eugen Lovinescu, **Memorii: aqua forte,** vol. I, Bucureşti, Minerva, 1998).

Dincolo de situarea în timp a culturii, de elementele ei constitutive, se află **ideea**, articulată într-un sistem. Am putea spune că, de fapt, cultura este **ansamblul modalităţilor specifice de elaborare, organizare şi exprimare a ideii.** Nu este nimic deasupra ideii. Identitatea şi individualitatea omului aici se află, în capacitatea exclusiv a lui de a genera idei, cultură şi de a se împlini prin aceasta. **"Apariţia omului pe lume nu este numai adăugarea unei specii de animale pe lângă altele, ca o verigă mai mult într-un lanţ uniform, ci este noutatea sosirii unei fiinţe care serveşte de soclu şi de unealtă ideilor. Cum frunzele sunt cuib pentru gândacii de mătase, la fel făptura omenească e adăpost al ideilor, e cuibul lor, e portul din care ele îşi iau zborul în lume pentru a pătrunde prin toate ungherele şi pentru a iradia peste tot miraculoasa lor fosforescenţă. Omul e fiinţa organică şi psihică pusă în slujba**

ideilor şi nici unul din meandrele destinului nostru nu-şi poate găsi suficientă explicare dacă nu se ține seama de această definiție..." (Eugeniu Sperantia, **Filosofia muncii,** lucrare în manuscris).

Dar aceasta nu vine de la sine. Omul trebuie să năzuiască într-acolo, altminteri se neagă ca ființă superioară, Tudor Vianu distingea ca prim element al culturii ideea de voință culturală, înțelegând prin aceasta **tensiunea lăuntrică şi energia morală pentru contemplarea, cunoaşterea şi creația dezinteresată, pentru înfăptuirea de noi valori, iar în lipsa unei vocații reale în acest plan, disponibilitatea asumării valorilor culturii ca pe ceva ales sufletului**. Un om cu cultură generală este un om ai planurilor intelectuale, căruia îi este familiară, în linii mari, istoria umanității şi care şi-a conturat un punct de vedere despre marile creații ale literaturii universale, s-a inițiat în biologie şi în filosofia naturii, posedând, în acelaşi timp, un bagaj de cunoştințe asupra principiilor politicii. Simpla stăpânire de cunoştințe nu conduce prin ea însăşi la o condiție culturală veritabilă. A fi intelectual presupune o seamă de capacități spirituale şi morale, cu deosebire aptitudinea de a primi noi cunoştințe şi dezvoltarea continuă a acestei aptitudini, formarea şi cultivarea acelor calități şi instrumente ale gândirii care să permită o mai mare flexibilitate, mobilitate şi creativitate.

3. Accepțiunea de civilizație

Asemenea culturii, **civilizația** cunoaşte şi ea înțelesuri diferite. Pentru prima oară, noțiunea o găsim formulată către sfârşitul Renaşterii şi începutul Evului Modern. P.P. Negulescu îi identifică rădăcinile în cuvintele latine cu sens corelativ: **civis (cetățean** - cel care viețuia în cadrul unei colectivități, al unei **civitas,** cetate sau stat) şi **civilis,** adică sentimentele omului apte a-i conferi calitatea de cetățean: moderație, modestie, simplitate, afabilitate (P.P. Negulescu, **Scrieri inedite,** vol. II. **Destinul omenirii**. Bucureşti, Editura Academiei, 1971).

Sensurile au evoluat până în zilele noastre. Unii socot că civilizația şi-ar avea resortul în principiile religioase, de unde şi noțiunile **civilizație creştină** şi **civilizație iudeo-creştină**. Alții consideră că ştiința - motorul progresului - reprezintă şi caracteristica primordială a civilizației. Ceea ce admit cei mai mulți exegeți este că civilizația ține de o singură valoare - cea tehnico-economică - fiind o perfecționare a mijloacelor şi a condițiilor exterioare ale vieții omului (Tudor Vianu, **Studii de filosofia culturii**, Bucureşti, Editura Eminescu, 1982). Simion Mehedinți înțelege prin civilizație **"suma tuturor descoperirilor tehnice care au înlesnit omului adaptarea sa la mediul fizic"** (Simion Mehedinți, **op. cit.**). O țară cu o civilizație ridicată este aceea care a produs multe bunuri tehnice şi economice. O persoană civilizată este aceea care are ştiința îndrumării vieții din perspectiva celor mai valoroase înfăptuiri tehnice şi economice.

Din acest unghi, Ovidiu Drimba defineşte civilizația drept "**totalitatea mijloacelor** cu **ajutorul cărora omul se adaptează mediului (fizic şi social),**

reuşind să-l supună şi să-l transforme, să-l organizeze şi să i se integreze. Tot ce aparţine orizontului satisfacerii nevoilor materiale, confortului şi securităţii înseamnă «civilizaţie»" (Ovidiu Drimba, **op. cit.).** În cuprinderea civilizaţiei intră, astfel; **alimentaţia, locuinţele, îmbrăcămintea (nu şi podoabele), construcţiile, mijloacele de comunicaţie, tehnologia, înţeleasă ca totalitatea proceselor, operaţiilor destinate obţinerii unui produs, activităţile economice şi administrative, organizarea socială, politică, militară, juridică, educaţia şi învăţământul (în cazul în care au în vedere domeniul vieţii practice).**

Civilizaţia este aceea care 1-a deosebit şi 1-a despărţit pe om de restul regnului animal, iar procesul s-a produs prin mijlocirea organelor artificiale pe care le-a adăugat corpului său. Elementul de distincţie al speciei "homo" - conchide Simion Mehedinţi - vine de la **unealtă** şi de la **utilizarea uneltelor:** "**în clipa când mâna antropoidului a încetat de a mai fi un organ de agăţat prin copaci şi de alergat pe pământ, adică atunci când strămoşul genului omenesc a devenit biped, iar membrele superioare s-au deprins să modeleze cele dintâi unelte, a început adevărata carieră a speciei umane"** (Simion Mehedinţi, **op. cit.).** Pe acest drum s-a ajuns la miracolele de astăzi ale civilizaţiei, dar nu printr-o dezvoltare în sine şi izolată a acesteia, ci urmându-se, cel mai adesea, ca dimensiune culturală a societăţii.

4. Raportul cultură - civilizaţie

O privire comparativă asupra acestor două planuri ale demersului uman în istorie este de natură să ne edifice mai cuprinzător asupra conţinutului şi manifestărilor care le sunt specifice şi, desigur, asupra naturii şi configuraţiei desfăşurărilor istorice. Vom remarca, mai întâi, că sensul major al istoriei este, îndeobşte, unul al întrepătrunderii organice dintre cultură şi civilizaţie. Toate valorile de civilizaţie încorporează în ele - şi n-ar fi cu putinţă altfel - gând, concepţie, cunoaştere, spirit, deci cultură. Pe toate treptele dezvoltării omeneşti, alături de un cuantum de civilizaţie, identificăm un cuantum corelativ de cultură. În fapt, sunt doi poli ai aceluiaşi segment. "**Viaţa omenirii** - scrie Simion Mehedinţi - **are două aspecte: civilizaţia, adică tehnica materială; altul ceresc - cultura sau suma tuturor produselor sufleteşti, prin care omul caută** să **intre în echilibru cât mai deplin cu restul creaţiunii, adică cu mediul social şi, în genere, cu universul moral care îl cuprinde. Amândouă aspectele acestea sunt inseparabile** şi **simultane, nu succesive, cum pretinde morfologia istorică a lui Spengler"** (Simion Mehedinţi, **op. cit.).** Însăşi noţiunea de civilizaţie are, în mod normal, un **sens dublu,** desemnând, în acelaşi timp, valori materiale şi valori spirituale. Istoricul Eugène Cavaignac o consideră: "**un minimum de ştiinţă, de artă, de ordine şi de virtute".** Prin urmare, civilizaţia comportă două etaje: unul **material** şi unul **spiritual,** chiar dacă sunt în cauză noţiuni diferite. Îi lipseşte,

însă, ceva fundamental din virtutea culturii, şi anume **aspectul metaforic.** Lucian Blaga, în **Trilogia culturii,** observă că toate faptele de civilizaţie **"poartă, desigur, la fel ca creaţiile de cultură, o pecete stilistică",** dar **"nu sunt destinate** să **reveleze un mister prin mijloace metaforice".**

Mai este de observat că între cultură şi civilizaţie nu există neapărat o legătură ca de la cauză la efect, ca de la antecedent la consecvent. Putem fi culţi, putem crea cultură izolaţi în vârf de munte, în cea mai desăvârşită simplitate a vieţii, egală cu a omului începuturilor, fără a recurge la vreun mijloc al civilizaţiei modeme, sau putem beneficia de toate miracolele şi comodităţile civilizaţiei fără a poseda un minimum de cultură. Butoanele pe care apăsăm pentru a întrebuinţa sofisticatele aparate ale civilizaţiei de consum sunt complicii noştri; nu ne chestionează în planul cunoaşterii şi nu denunţă eventuala noastră incultură, făcându-ne pe toţi nişte egali. Ciudată egalitate, care maschează şi încurajează mediocritatea. Oricum, nu civilizaţia, ci cultura este aceea care descifrează şi ordonează realitatea, făcând-o accesibilă.

Măsura în care civilizaţia se vădeşte capabilă să fie ordonată, să se deschidă coerent la înrâuririle culturii, să-şi organizeze direcţiile de la principiile acesteia este, de fapt, măsura definitorie a rostului ei pozitiv în societate. Când civilizaţiile poartă amprenta unei culturi, devin, ca să folosim o expresie a lui Tudor Vianu, **"unul dintre aspectele ei"** (Tudor Vianu, **op. cit.**). Aşa sunt culturile moarte ale Antichităţii, care pot fi recompuse prin studiul urmelor de civilizaţie depistate. Ceea ce face cultura pentru civilizaţie este să-i confere o articulare, o organizare ca expresie a ei. Este vorba - aşa cum constata Anton Dumitriu -, de un raport între cultură şi organicitatea unei civilizaţii corespunzătoare: "**Aşadar, este posibil** ca **o civilizaţie să se hipertrofieze, să ia o dezvoltare uimitoare, fără ca aceasta să denoteze existenţa unei culturi mature; numai dacă această civilizaţie este expresia unor principii organice, dacă se articulează armonic, dacă este dublată de o structură principială, ea exprimă existenţa unei culturi"** (Anton Dumitriu, **Culturi eleate şi culturi heracleitice,** Bucureşti, Cartea Românească, 1987). De aici nu trebuie făcută încheierea că, în sine, civilizaţia ar fi - oricare şi oricând - un element nociv. Unele civilizaţii au o identitate ilustră ca emanaţie şi ca fertilizare a unor culturi, îşi manifestă propriu-zis funcţia creativă şi se exercită modelator. Nenorocirea vine de acolo că, nu arareori, avem de-a face cu o dezvoltare în afara unui sistem de valori şi a unui sens determinat, cu o dezvoltare nestăpânită, din care, în cele din urmă, spiritul este, fatalmente, eliminat. Sunt momente sau acte în care cultura se manifestă ca demnitate a spiritului, iar civilizaţia ca trivialitate a materialului. Acestea sunt momente de ruptură.

Capacitatea culturii de a înrâuri asupra civilizaţiei, de a-i imprima pecetea sa depinde, firește, de stadiul de dezvoltare pe care ea însăşi îl atinge. Sub acest raport, se poate vorbi de **culturi tinere,** de **culturi organizate (majore)** şi de **culturi complete,** acelea care sunt integral structurate şi care şi-au edificat şi

filtrat până la capăt valorile. Aprecierea stadiului atins de o cultură sau alta este un lucru extrem de anevoios şi, nu o dată, ne vedem puşi în faţa unor teorii cu totul discordante sub raportul argumentării şi interpretării. Oswald Spengler, de care am pomenit mai înainte, formulează teza despre un destin al culturilor asemănător aceluia al organismelor şi despre civilizaţie ca stadiul ultim şi decrepit al culturii pornind de la înţelesul pe care i l-au dat ravagiile produse în Europa de prima conflagraţie mondială. El vede în aceasta un declin al civilizaţiei Occidentului, deci al culturii, pe care o traduce ca faza bătrâneţii culturii.

Un nihilism funciar în legătură cu destinul culturii europene s-a manifestat şi se manifestă cu insistenţă. Etnograful şi filosoful german Leo Frobenius (1873-1938) evoca dizarmonia din culturile occidentale, "**structura artificială a culturii",** "**cultivarea artificială îndreptată spre mediocritate**", El anunţa sfârşitul unei epoci "**în care toată lumea ştie să facă poezii, dar nu se naşte un poet".** George Uscătescu deplânge absorbirea culturii Occidentului în tarele civilizaţiei, ale societăţii tehnologice. Impactul cultură-civilizaţie - spune învăţatul român - a fost fatal celei dintâi. "**Cultura europeană, cultură dominantă, universală, puternică, întâlnea, în contemporana ei întâlnire cu materia, prima mare formă de criză. O criză care o ducea spre maşinism şi tehnică, dominante ale vieţii ei. Însăşi existenţa culturii europene este astăzi pusă sub semnul întrebării - aşa cum au prevăzut profeţii secolului - ca urmare a acestei grave întâlniri. Marcată de această întâlnire hotărâtoare, marea cultură europeană se apropie de anul 2000. Astfel, se pune, încă şi încă o dată, problema raporturilor cu lumea tehnicii şi a maşinismului, tot astfel se pune problema dramatică a eliberării sale de universul tehnicii, care este materie dotată cu un aparent suflu dinamic"** (George Uscătescu, **Proces umanismului,** Bucureşti, 1987). S-a câştigat mult, desigur, prin înălţarea progresului tehnic şi ştiinţific la cote ameţitoare. Ne aflăm în plin proces de cucerire a spaţiului cosmic, fiecare domeniu al tehnicii înregistrează invenţii uimitoare, care ar putea folosi realmente omului. Dar s-a şi pierdut mult. Tehnica - s-a mai spus - şi-a pus amprenta asupra politicii, a sănătăţii, a creaţiei artistice, a bunăstării, a economiei, îndeobşte. Omul s-a integrat în universul tehnicii, care are şi puteri distructive.

Se proclamă, astfel, sfârşitul culturii umaniste, deci al conceptului de cultură europeană, dominată, la această oră, de **o concepţie tehnicizată despre viată.** O atare viziune absolutizantă este, însă, contrazisă, în termenii ei definitorii, de realitate. Cultura occidentală, în marile sale linii, nu numai că nu agonizează, ci, dimpotrivă, este viguroasă, inspiră şi generează creaţie, valoare. Încă Montaigne evoca o singură identitate spirituală, economică şi geografică a europenilor. Există o febrilitate culturală a Occidentului. Gânditori dintre cei mai iluştri vorbesc astăzi de o relativă tinereţe a culturii europene, de căutări şi sedimentări încă, ceea ce se răsfrânge, la nivelul dat, asupra fecundării civilizaţiei şi a asigurării unui caracter organizat şi direcţionat al acesteia din urmă în interesul omului modern. Iată, deci,

dintr-o dată, două moduri radical diferite de a vedea una şi aceeaşi cultură de către gânditori care s-au exercitat înăuntrul ei.

5. Spre o cultură conştientă – a individualităţiilor creatoare – prin cultura cărţii

Indiferent de stadiul atins, culturile îşi au valorile şi fertilizările lor în istorie Ele nu pot fi categorisite în superioare şi inferioare, în bune şi rele. Raportul este de alteritate. Există numai cultură. Altfel, ar însemna să reînviem teoria celor două culturi şi să cădem în capcana noului limbaj de lemn. Întemeiată este doar opoziţia **cultură - noncultură**, **valoare – nonvaloare**. În ultimă instanţă, un grad de universalitate se identifică în orice creaţie spirituală, care este o generală şi eternă funcţie a omului. Chestiunea ţine de cadrul în care se naşte şi se exprimă o cultură, de amprenta ei. Cultura dacilor, bunăoară, nu era mai prejos de cea a grecilor. Era numai altfel. Strămoşii noştri erau săteni, creatori, deci, ai unei culturi populare, iar grecii orăşeni. Şi una, şi alta dintre culturi erau purtătoare - cum ar spune Lucian Blaga - de "**matcă stilistică**", prin care se înţeleg identitatea de fibră şi vibraţie, sufletul, individualitatea neamului. Iordanes, în **Getica**, reconstituie atât de propriu nivelul cultural atins de daci, evocând activitatea lui Deceneu printre aceştia: "**Observând dispoziţia lor de a-l asculta în toate şi că ei sunt din fire inteligenţi, i-a instruit în aproape toate ramurile filosofiei, căci el era în aceasta un maestru priceput. El i-a învăţat morala, dezbărându-i de moravurile lor cele barbare; i-a instruit în ştiinţele fizicii, făcându-i să trăiască potrivit legilor naturii...; i-a îndemnat să petreacă în fapte bune; demonstrându-le teoria celor douăsprezece semne ale zodiacului, le-a arătat mersul planetelor şi toate secretele astronomice şi cum creşte şi scade orbita lunii şi cum globul de foc al soarelui întrece măsura globului pământesc şi le-a expus sub ce nume şi sub ce semne cele trei sute patruzeci şi şase de stele trec în drumul lor cel repede de la răsărit şi până la apus spre a se apropia sau îndepărta de polul ceresc. Vezi ce mare plăcere ca nişte oameni prea viteji să se îndeletnicească cu doctrinele filosofice când mai aveau puţin răgaz de războaie. Puteai să-l vezi pe unul cercetând poziţia cerului, pe altul proprietăţile ierburilor şi ale arbuştilor, pe acesta studiind creşterea şi scăderea lunii, pe celălalt observând eclipsele soarelui şi cum, prin rotaţia cerului, soarele vrând să atingă regiunea orientală este dus înapoi spre regiunea occidentală..."**. (Iordanes, **Getica,** traducerea lui Gh. Popa-Lisseanu).

Cât priveşte, cultura populară la români - scrie Constantin Noica -, ea "**are realizări comparabile cu cele ale culturilor mari**. **Şi ştim că avem în această cultură populară continuitate pe care nu o au cele mari".** (Constantin Noica. **Pagini despre sufletul românesc**, Bucureşti, Humanitas, 1991). Caracterizând-o, vom spune că e o cultură întemeietoare şi generatoare de mari simboluri şi motive, care se păstrează înăuntrul unei tradiţii dinamice. Nu e o cultură periferică, nu

coboară în provincialism, pentru că e una a valorilor de permanență, care-i dau statornicie peste mișcarea vremurilor. Cultura populară a ființat pentru că e o cultură trăită la nivel colectiv, venind din întreaga viață a neamului. Apoi, după cum se ştie, satul românesc a înfruntat, adesea, istoria boicotând-o şi, pe această cale, s-a conservat amprenta specifică a culturii populare.

Dar cultura populară e una a dezvoltărilor spontane, care o apropie mai mult de natură. Astăzi, nu ne putem rosti istoriceşte în aceste margini, nu putem rămâne "eternii săteni ai istoriei", ci avem a tinde la o cultură conştientă, care este una a individualităților creatoare. **"Economiceşte şi politiceşte, culturaliceşte şi spiritualiceşte, simțim că nu mai putem demult trăi într-o România patriarhală, sătească, anistorică -** spune Mircea Eliade**. Nu ne mai mulțumeşte România eternă; vrem o România actuală"** (Mircea Eliade, **op. cit.**). Saltul acesta în istorie face necesară o perioadă de tranziție şi solide antecedente. Pentru aceasta există - aşa cum conchide Lucian Blaga - acel apriori stilistic care sunt **satul, cultura populară.** O prelungire a acestei culturi se impune ca modalitatea naturală de a ne regăsi într-un nou univers, într-un nou plan, fără a căuta numaidecât soluția în **insul ideal**. De individualități creatoare, de o creație personală este, însă, absolută, nevoie, iar acest țel nu se poate atinge fără un standard ridicat de cultură a cărții.

BIBLIOGRAFIE

BERDIAEV, NIKOLAI. **Sensul istoriei;** traducere de Radu Părăluță; prefață de Ilie Gyurcsik. – Iaşi: Polirom, 1996.

DRIMBA, OVIDIU. **Istoria culturii şi civilizației.** Vol. 1 - Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984-1994.

DJUVARA, NEAGU. **Civilizații şi tipare istorice: un studiu comparat al civilizațiilor.** - Bucureşti: Humanitas, 1999.

ELIADE, MIRCEA. **Destinul culturii româneşti.** - În: Mircea Eliade, **Profetism românesc.** - Bucureşti: Roza Vânturilor, 1990.

MALIȚA, MIRCEA. **Zece mii de culturi, o singură civilizație: geomodernitatea secolului XXI**. - Bucureşti: Nemira, 1999.

MEHEDINȚI, SIMION. **Civilizație şi cultură.** - Iaşi: Junimea, 1986.

NOICA, CONSTANTIN. **Pagini despre sufletul românesc**. - Bucureşti: Humanitas, 1991.

STOICA, ION. **Informație şi cultură: Sinteze. Reflecții. Atitudini;** prefață de Gheorghe Buluță. - Bucureşti: Editura Tehnică, 1997.

TOFFLER, ALWIN. **Consumatorii de cultură;** traducere de Mihnea Columbeanu. - Bucureşti: Antet, 1997.

II
CARTEA – SUPORT DE COMUNICARE SUPERIOARĂ ŞI FACTOR DE CREAŢIE SPIRITUALĂ

1. Modalitate imperioasă a dezvoltării umane

Pentru a fi pe tărâmul cunoaşterii şi a răspunde la interogaţiile vieţii, omul, ca existenţă particulară, trebuie să se iniţieze şi să parcurgă toate treptele anterioare ale culturii, altfel rămâne un produs neîncheiat şi artificial al timpului său. **"Chiar dacă lumea, în totalitatea ei, va progresa** - admitea gânditorul şi scriitorul german Johann Wolfgang Goethe -, **tineretul va trebui să ia totul de la început şi să treacă individual prin epocile culturii universale".**

Posibilitatea de continuare şi de ascensiune în teritoriul culturii se asigură, primordial şi decisiv, prin carte, luată în sensul generic şi înţeleasă ca dimensiune esenţială şi esenţializată a culturii, ca cel mai însemnat agent de limbă şi de spiritualitate. Universul pe care-l cuprinde şi îl fertilizează - cunoştinţă şi raţiune, care se hrănesc din cunoaştere, inteligenţă, idealuri, frumuseţe şi puritate, vocaţie creativă - face din ea mijloc ideal de întreţinere şi de animare a combustiei spirituale, de punere în mişcare a ceea ce aspiră către realizarea completă, către sublim în fiinţa umană. Pentru că omul, deşi unica fiinţă cugetătoare în Univers, este supus iremediabil unui asalt al contradictoriului şi resimte, în consecinţă, nevoia permanentă de sprijin moral şi de o ştiinţă care se află în cuvântul şi în ideea de carte, indiferent dacă aceasta îmbracă forma clasică sau este aşternută pe un suport electronic. Pe drept cuvânt, cartea devine însemnul locului pe care omul îl ocupă între animal, care nu progresează, şi zei. Trăim în realitate şi tindem spre Absolut şi o facem însoţiţi de carte. Filosoful Petre Ţuţea spunea că: "**Nu trăiesc fără carte decât dobitoacele şi sfinţii**".

Puterea cărţii vine, mai întâi, din calitatea ei de cel mai de seamă depozit al gândirii omeneşti. Aşa cum sunt definite în **Carta Cărţii,** aprobată în 1971 de către Comitetul de Sprijin pentru Anul Internaţional al Cărţii - primul document de acest gen publicat pe plan mondial -, **"Cărţile rămân instrumente esenţiale ale conservării şi difuzării cunoştinţelor acumulate în lume".** Georges Duhamel, în **Défence de Lettres**, numeşte cartea **"urna întregii gândiri omeneşti, tabernacolul sacru al întregii cunoaşteri, al întregii experienţe".**

Toate compartimentele care concură la manifestarea omului în propria natură simt nevoia de carte. Ea stă la baza **iniţierii şi calificării profesionale,** a orientării şi dezvoltării cercetării ştiinţifice iar apoi însoţeşte continua menţinere şi desăvârşire a competenţei, ajutându-ne să facem faţă vitezei teribile cu care se dezvoltă cunoştinţele şi să ne extindem orizontul de viaţă. Era informaţională redescoperă din acest unghi un nou plan de valoare al cărţii, ca instrument de actualizare a cunoştinţelor.

Pentru cine o frecventează, şi cu atât mai mult **pentru istoric**, ea devine un

mijloc miraculos de a ne face contemporani cu toate epocile, îngăduind să ne întoarcem acolo unde altminteri nu am putea accede, respectiv în istorie, să rezumăm întreaga existentă anterioară a omului, să o examinăm şi să o interpretăm pentru ca, ştiindu-ne antecedentele, să percepem în cunoştinţă de cauză prezentul şi să ne proiectăm în viitor. Alături de document, de cartea cu caracter ştiinţific, opera de ficţiune, literatura beletristică acţionează la rândul ei, printr-un mecanism specific, ca factor de conştientizare asupra istoriei.

Document de umanitate, cartea operează acea transformare lăuntrică necesară descoperirii realului, dezvoltă **simţul pentru adevăr,** care e unul dintre fundamentele culturii. Căutând adevărul, ne aflăm pe drumul unei mari virtuţi, al unei mari libertăţi intelectuale şi morale. Iisus Hristos a avut despre aceasta următoarea rostire: „**Veţi cunoaşte adevărul şi adevărul vă va face liberi**". Prin carte, omul se abstrage formelor de presiune spirituală, dobândeşte acea detaşare şi obiectivitate pe care numai cunoaşterea le poate procura. Forţa adevărurilor în cunoaştere, logica, deschiderile spre Bine fac din carte un mijloc de igienă mintală, de **lucrare a moralităţii.** Dacă este cu adevărat carte, ea cultivă meritul, valoarea şi ierarhia valorilor, ordinea firii. Vom spune, deci, că reprezintă o principală cale de perfecţionare lăuntrică pe măsură ce ne conectăm la mesajul ei, de dezvoltare a lucidităţii şi clarviziunii atât de necesare vremii noastre.

Cartea aduce ce nu aduce banul: **stabilitate şi echilibru.** A pune ordine în idei şi reprezentări, a percepe lumea, realităţile la parametrii lor naturali şi a proceda în consecinţă însemnează a avea motivaţia exercitării şi seninătatea mersului în viaţă, oricare ar fi împrejurările. Cuvântul cărţii e singurul în stare să acopere, să biruiască zgomotele vătămătoare de suflet venite din anumite zone ale Cetăţii, filtrând adevăruri şi lăsând să treacă lumina curată, pe care solitudinea spiritului - căci există această solitudine - să o fructifice detaşat de angoase. Este, de fapt, singura armă în istorie care n-a putut şi nu poate fi zdrobită.

Prin carte se împlineşte un mare drept natural al omului-dreptul de **a şti** şi de **a şti exact**, fiind, deci, un important factor al democraţiei culturii. Ea oferă posibilitatea întemeierii unei egalităţi de şanse în viaţa spirituală şi materială, implicându-se, în acest fel, în procesul dezvoltării. Cine se informează şi prelucrează superior informaţia, îşi formează puncte de vedere şi convingeri solid motivate şi de la acest nivel participă ca cetăţean al democraţiei la ascensiunea timpului său. Cartea ignoră, astfel, toate distincţiile sociale exterioare, operând numai stratificări de ordin cultural. Ea se vădeşte a fi cea mai eficientă armă de contracarare a efortului mediocrităţii pentru întâietate, pentru substituirea personalităţii autentice. A citi, a restabili locul cuvenit marilor spirite creează o continuă ascendenţă asupra acestei mediocrităţi, asupra mult prea frecventului histrionism contemporan.

De aici, de la marile spirite, care au totdeauna o referinţă mai presus de ele însele, vine şi speranţa trecerii noastre ca naţiune spre un alt specific de cultură - cea de tip modern - ca modalitate de regenerare. Aceasta implică recursul

sistematic la carte, mai exact la cartea meridianelor celor mai avansate, aşezarea ei la baza culturii, cu alte cuvinte modelarea unui individ de consistență intelectuală, capabil să dezvolte creație de valori, sinteza inedită. Vom regăsi aici specificul direcției spirituale necesare românilor în zilele noastre şi în perspectivă. Nu există rădăcini mai rezistente din care să pornească substanța epocilor următoare decât cele fertilizate de triada **mari maeştri - mari cărți - mari şcoli,** aptă să echilibreze şi să potențeze spiritul, umanitatea din noi, să dezvolte individualitatea noastră. **"A rămâne român în creierul Bucegilor sau în câmpiile Munteniei nu este un lucru prea greu** - scrie Mircea Eliade. **- A rămâne, însă, român după ce sfârşeşti o bibliotecă întreagă de cărți străine - aşa cum a rămas Eminescu sau Hasdeu - este un lucru mult mai dificil. De abia atunci se verifică puterea de rezistență şi forța creatoare a spiritului românesc"** (Mircea Eliade, **Arta şi tehnica lecturii,** În: Mircea Eliade, **Taina Indiei**, Bucureşti, Icar, 1991). Avem, în aceasta, modalitatea de ieşire din provincialism, din periferic şi de fertilizare modernă a culturii noastre.

2. Cel mai înalt mod de a ființa spiritual

Sub raport fizic, exterior, cartea se prezintă, în zilele noastre, ca un suport de hârtie sau electronic pe care sunt transpuse semne menite a fi citite, comunicate. Sub raportul conținutului şi al destinației, ea formează **"un maximum de date mintale de universală şi eternă valabilitate**" (Eugeniu Sperantia, **Cartea despre carte**), contopind în acelaşi tot sistematizat ştiință, cunoaştere ori artă, limbă, psihologie individuală şi colectivă.

Cartea, însă, nu doar transmite informații, idei. Ca releu energetic ai spiritului, ea generează acele "aure" care transcend conținutului şi formei propriu-zise ale comunicării. Am menționa, în primul plan, ideea de **ordine**, care este implicită, invizibilă, dar prezentă în constantele culturii şi care ni se comunică prin filele cărții. Ecoul produs este unul individualizat, fiindcă omul citeşte cu natura lui, cu pregătirea şi cu vocațiile lui sufleteşti. Nimic nu sugerează mai bine ideea de ansamblu ordonat, coerent decât cartea, care are toate articulațiile lăuntrice pentru a se integra în dispozitivul culturii şi a-l purta către orizonturi largi. Cartea - spune tot Eugeniu Speranția - e un edificiu, nu o coloană, alcătuind **"un sistem de gânduri" (op. cit.).** Am putea spune că, de fapt, cartea este cel mai înalt mod de a ființa cultural al omului, resimțită fiind ca atare de spiritele cele mai luminate ale tuturor vremurilor, care i-au evocat în consecință virtuțile. Francis Bacon (1561-1626), în **Areopagitica,** dă o definiție complexă a cărții, în termenii următori: **"cărțile nu sunt în mod necesar obiecte moarte, ci cuprind într-însele o moştenire de viață care va fi tot atât de eficace ca şi sufletul din care decurg: ele conțin, într-adevăr, ca într-o fiolă, cea mai bună putere activă şi cel mai pur extract al spiritului care le-a scos la iveală: ele sunt productive într-un mod tot atât de viu şi de puternic ca şi dinții de balaur din**

poveste, şi, dacă le tai, din ele pot foarte bine să crească pe loc oameni înarmați. Şi totuşi, de altă parte, dacă nu se procedează cu precauție, e aproape acelaşi lucru dacă ucizi un om sau dacă ucizi o carte bună. Cel ce ucide un om, ucide o ființă rațională, o oglindire a lui Dumnezeu, dar cel ce nimiceşte o carte bună ucide rațiunea însăşi, ucide chipul lui Dumnezeu în germen".

Ca instrument de comunicare între membrii unei colectivități, cartea poate induce o comunitate de sensuri şi semnificații, o cultură comună, contribuind pe această cale la cristalizarea identității respectivei colectivități. Sub forma sa de univers spiritual închegat şi armonizat, în care fiecare valoare îşi ocupă locul său, asemenea stelelor pe firmament, cartea stă la baza existenței istorice a unor popoare. Putem vorbi, astfel, de **popoare ale cărții. Poporul iudeu îşi are Vechiul Testament, atâtea alte popoare îşi au în fundamentul lor existențial Vechiul şi Noul Testament, iar altele Coranul. "Au fost popoare -** scrie Nicolae Iorga **- a căror literatură se poate cuprinde într-un singur volum ceva mai gros şi care au găsit în cuprinsul sufletesc al acestui volum cartea. Aşa a fost la evrei Biblia, care nici nu înseamnă altceva decât cărțile reunite într-o singură carte, şi aşa au fost, şi când zic au fost înțeleg pentru o mare parte din credincioşii acestei religii, Coranul musulmanilor"** Nicolae Iorga, **Cartea**. În: "**Timpul**" an. I, nr. 20 din 26 mai 1937).

Aceste cărți de bază ale umanității au deschis, **au determinat şi determină mari orizonturi pentru îndrumarea paşilor omului, pentru pătrunderea filosofică şi etică a vieții, pentru adecvarea acțiunii lui potrivit cu oportunitățile istoriei**. Să evocăm, aici, imensul rol pentru întreg destinul uman al **Decalogului,** acest cod sacru alcătuit din cele **Zece Porunci** pe care Dumnezeu l-a dat lui Moise pe Muntele Sinai, apoi al **Evangheliilor,** care au schimbat, practic, cursul istoriei, dându-i consistența marilor motivații şi întemeieri de crez, a regăsirii de sine, a îndreptățirii şi frumuseței destinului uman subsumat supremelor idealități. Există o **cultură creştină,** greşit numită "civilizație" creştină, care este întâiul releu între miliarde de ființe ale Planetei şi marele resort al acțiunii lor. Cât priveşte poporul nostru, nu se poate vorbi de o singură carte pentru a-l socoti printre popoarele Bibliei, ci, aşa cum constată tot Nicolae Iorga, de un **grup de cărți**, legate prin aceeaşi direcție să fie cartea expresivă, aceea după care s-ar putea judeca, în lipsă de orice altă mărturie, cutare fază din viața cutărui popor. "**La noi** - adaugă marele istoric - **până la îmbulzirea cărților cu ieftinătatea tiparului şi cu creşterea numărului unor cetitori de mai multe clase, aşa a fost: din carte în carte merge manifestându-se sufletul național (op. cit.).**

Grație cărții, omul se desprinde din comunicarea "joasă", derizorie şi diluantă, proprie minimului zilei, şi urcă spre zenitul esențelor, acea stare care alimentează intelectul, spiritul, făcându-le să-şi adauge perenitate. Există resorturi sufleteşti care nu se pot întrema decât prin această sevă care este comunicarea prin

carte. Omul cultural simte nevoia de a se delecta prin cunoaştere şi cugetare, prin închipuire şi creaţie pentru care întâia modalitate este cuvântul scris.

Prin carte, se revelează cel mai elocvent proiecţia omului în idealitate, se manifestă spiritul şi distincţia lui, care sunt artistice, ştiinţifice, culturale. În Odiseea, figurează această frază; "**Zeii ţes nenorociri oamenilor pentru ca generaţiile viitoare să aibă ce cânta".** Aşa cum remarcă scriitorul şi eseistul Jorge Luis Borges, ei îi corespunde, în timpuri moderne, observaţia lui Mallarmé, că "**totul sfârşeşte într-o carte**" (Jorge Luis Borges, **Cărţile** şi **noaptea,** Iaşi, 1988). Cicero vede şi el în legătura cu cartea modul de împlinire lăuntrică a omului, o dimensiune de suflet în toate principalele stări şi etape ale vieţii. În **Pro Archia,** el notează că "**Aceste studii hrănesc tinereţea, mângâie bătrâneţea, înfrumuseţează împrejurările fericite, oferă refugiu şi consolare în nenorociri, desfată acasă ... înnoptează cu noi**". Unica avuţie perenă agonisită de om este avuţia cititului. **"Nu se cheamă bogăţie ceea ce se pierde** - spune - Leonardo da Vinci - **Numai comoara minţii, a sufletului tău, câştigată prin citirile tale, este adevărata bogăţie, căci ea nu se pierde, nu se prăpădeşte niciodată".** Aceeaşi idee, îmbrăcată într-o altă argumentaţie, întâlnim la Petrarca. În **Epistolae familiares** (III, 8), el spune: **"Aurul, argintul, giuvaerurile, purpura veşmintelor, marmora biruinţelor, câmpiile bogate în roade, caii bine echipaţi** şi **atâtea altele produc numai o plăcere superficială, care nu ne grăieşte adânc. Cărţile, însă, ne desfătează până-n măduva oaselor. Grăiesc cu noi; ne dau sfaturi. Se unesc cu noi prin legăturile unei familiarităţi vii şi pătrunzătoare. O carte nu se mulţumeşte să se strecoare în intimitatea cititorului său; orice carte creează dorinţa unei alteia".** Alexandru cel Mare, relatează Plutarh, dormea cu **Iliada** şi cu spada sub pernă, iar acel geniu militar şi politic care a fost Napoleon I Bonaparte avea să fie decisiv înrâurit de lectura **Vieţilor paralele** ale aceluiaşi Plutarh. Iată ce consemnează, istoricul şi filosoful grec despre Alexandru cel Mare: **"Avea, apoi, o plăcere înnăscută să se instruiască şi să citească**. **Socotind şi numind Iliada merindea trebuincioasă pe calea virtuţii războinice, a luat pe cea îndreptată de Aristotel, care, îndeobşte, se numeşte cea din cutie, şi-o ţinea totdeauna sub pernă împreună cu pumnalul".**

Cum s-a remarcat mai înainte, din comunicarea cu cartea se naşte o forţă interioară care îndeamnă la acţiune, la exprimare istorică. Este mai mult decât ilustrativă, din acest unghi, revoluţia franceză de la 1789, care stă pe frontispiciul epocii moderne. Victor Hugo în Mizerabilii, pune plămădirea ei în seama unor mari forte de înrâurire pe tărâmul scrisului, al ideii şi invocă asemenea personalităţi cum au fost Voltaire şi Rousseau. Să ne amintim că Gavroche spune, la un moment dat, despre această revoluţie, parodiind, desigur, nobilimea, care deplângea izbucnirea ei, că e **"Din vina lui Voltaire, din vina lui Rousseau" ("C'est la faute à Voltaire, c'est la faute à Rousseau").** Este de la sine ştiut că indivizii care se consacră îndeaproape cărţii devin impunători social şi temători

politic. În **Iuliu Cezar,** care inaugurează seria dramelor romane ale lui Shakespeare, publicată pentru prima oară în 1623, vestitul om politic, scriitor şi orator al Antichității afirmă că se teme de Cassius fiindcă e slab şi citeşte mult: **"Dar dacă frica nu mi-ar fi străină/ De nimeni altul, ca de uscățivul/ De Cassius, nu m-aş feri în cale./ Citeşte mult, prea mult observă, ochiu-i/ Pătrunde-adânc în fapta omenească".** Disidența intelectuală a fost cea mai temută în toate regimurile opresive, pentru că a fost cea mai convingătoare şi, în acelaşi timp, mai influentă la public, operând cu valori care n-aveau cum să fie contracarate la modul cât de cât credibil de către respectivele regimuri. În fond cultura, ideea sunt, din acest unghi, subversive, adevărul lor lovind, direct sau indirect, în orice e nefast. **"Există un lucru mai puternic decât toate armatele lumii** - scrie Victor Hugo-, **şi aceasta este o idee al cărei timp a sosit"**.

Tot cartea este aceea care ne poate proiecta într-un alt palie**r** - mitic - al existenței, într-un alt timp istoric, în afara celui obişnuit. De aceea, Mircea Eliade o defineşte drept purtător de mitologii camuflate. **"Chiar şi lectura** - observă el - **comportă o funcție mitologică; nu numai că înlocuieşte povestirea miturilor din societățile arhaice şi din literatura orală vie încă în comunitățile rurale ale Europei, ci mai ales pentru că lectura îi oferă omului modern «o ieşire din timp» comparabilă cu aceea efectuată de mituri. Fie că «omoară» Timpul cu un roman poliţist sau că pătrunde într-un univers temporal străin reprezentat de orice roman, lectura îl proiectează pe omul modern în afara duratei sale personale şi-l integrează în alte rituri, îl face să trăiască în altă istorie"** (Mircea Eliade, **Sacrul şi profanul**, Bucureşti, Humanitas, 1992).

Şi pentru că ne exercităm în domeniul istoriografic, să remarcăm că, prin intermediul cărții, indiferent câte date reținem din cuprinsul ei, obținem acel simț specific şi inconfundabil al tălmăcirii faptelor petrecute, al evoluției şi involuției istoriei. Îndreptățind dictonul potrivit căruia "**Cultura este ceea ce rămâne după ce ai uitat totul",** Mircea Eliade argumentează că "**Nu e nici un paradox în această propoziție enigmatică. Într-adevăr, poți uita toți anii şi toți domnii istoriei, toate bătăliile şi toate cuceririle ei, dacă ai cetit odată o istorie universală, îți rămâne o viziune precisă a mersului omenirii, a tragediei şi a demnității omului, şi această viziune greu de exprimat şi greu de formulat este o experiență personală a cărei valoare şi adâncime nu o mai poate nimic suprima"** (Mircea Eliade, **Arta şi tehnica lecturii**. În: **Taina Indiei,** Bucureşti, Icar, 1991).

3. Disponibilitățile creative ale cărții

În accepțiunea ei modernă, creativitatea este definită drept **aptitudinea şi tendința de a crea, de a forma proiecte originale, de a imagina şi a realiza opere personale.** Este, în aceeaşi măsură, creativitate întregul fond de reprezentări, de idei şi asociații de idei care se formează în cursul comunicării cu

cartea. Orice creație, orice originalitate pe terenul ideatic se reazemă pe această materie primă a creativității care este informația din carte, datorată înaintaşilor şi contemporanilor, cu care ne conectăm prin lectură.

Nu puțini învățați au detaşat relația de valoare ce se stabileşte între cititor şi carte ca operă de creație intelectuală de prim ordin, funcția creativă a lecturii, această adevărată operă de transformare a substanței cărților, la sfârşitul căreia - spune Mircea Eliade - lectorul **"se regăseşte mai adâncit**, **mai îmbogățit, mai experimentat"** (Mircea Eliade, **Arta şi tehnica lecturii**, În: Mircea Eliade, **Taina Indiei).** Ralph Waldo Emerson (1803-1882) spunea că "**biblioteca devine un cabinet magic în care există mai multe spirite vrăjite, iar aceste spirite se trezesc atunci când le chemăm. Noi, cititorii, suntem aceia care facem din carte, altfel inertă, un element viu, un izvor, care, asemenea Nilului, face daruri".** Arta de a citi este "**arta de a gândi, plus încă ceva**" - afirmă Émile Faguet. A citi bine înseamnă a parcurge un text cu aceeaşi energie şi cu aceeaşi vibrație cu care a fost scrisă şi a te confrunta cu sensurile ei, deci a te implica în mod critic şi creativ. Cartea numai astfel se împlineşte, prin producerea actului de spiritualitate. În această idee, Mircea Eliade o numeşte "**un izvor nesecat de energie mentală**" (Mircea Eliade, **Despre cărți şi biblioteci,** În: **Taina Indiei).** Voltaire accentuează forța creativă a lecturii, afirmând că **"Cele mai bune cărți sunt făcute pe jumătate de către cititor. Numai de el depinde ca o carte să fie ştearsă sau strălucitoare, aprinsă sau glacială",** iar Thomas Carlyle, istoric şi critic englez (1795-1881), transpune această remarcă pe tărâm artistic, spunând că **"Toți suntem poeți când citim bine o poezie".** Anatole France scrie că cititorului îi revine misiunea să extragă el însuşi din carte formele, culorile şi sentimentele care corespund şirului nesfârşit de semne mici ale acesteia. „**Numai de el depinde** – spune gânditorul şi romancierul francez - **ca o carte să fie ştearsă sau strălucitoare, aprinsă sau glaciară**". Ralph Waldo Emerson sintetizează toate acestea în observația că **"Cititorul bun face cartea bună".** Sub aspectul ei concret, George Călinescu vede în lectură "**reproducerea textului în notițe ce depăşeau uneori, prin colaborări personale, dimensiunile volumului**" (George Călinescu, **Cum se citeşte o carte**. În: G. Călinescu, **Însemnări şi polemici**, Bucureşti, Minerva, 1988).

Dar cartea nu induce noutate, creație de idei doar la prima întâlnire cu ea. Oricând revenim la filele sale, vom regăsi, în toate privințele, noi teritorii ideatice. Jorge Luis Borges scrie despre **Divina Comedie** că: **"Pe mine m-a însoțit timp de atâția ani, dar ştiu că mâine, de îndată ce o voi deschide, voi întâlni în ea lucruri pe care nu le-am întâlnit până acum"** (Jorge Luis Borges, **Cărțile şi noaptea**).

Disponibilitatea creativă a cărții se vitalizează cu fiecare om şi cu fiecare generație. După cum observa Friedrich Nietzsche, **"un fapt, o operă vorbesc pentru fiecare epocă şi pentru fiecare nou tip de om cu o nouă elocvență**" (Friedrich Nietzsche, **Aforisme, Scrisori**, Bucureşti, Humanitas, 1992). Apoi, o

carte se schimbă la fiecare recitire. Fiindcă noi evoluăm, ne schimbăm, Heraclit spune că "**Omul de idei nu este omul de azi, iar cel de azi nu va fi cel de mâine**". A reciti e ca şi cum ai parcurge un text reînnoit, care-ţi oferă acum noi satisfacţii, noi orizonturi şi noi valori**. "Arta lecturii, aşadar, e în bună parte arta recititului. Tehnica lecturii e tehnica alegerii şi distribuirii acelor cărţi care merită să fie recitite"** (Mircea Eliade**, Arta şi tehnica lecturii).**

4. Factorii stimulării sau ai descurajării lecturii

Se citeşte intens astăzi, fie pentru necesităţi profesionale, pentru examene, fie pentru trecerea timpului, iar o categorie anume de cărturari vede în carte un mijloc de alimentare spirituală continuă. Şi, totuşi, pe ansamblul ei, epoca noastră nu confirmă o călăuzire a societăţilor, a indivizilor în lumina reperelor culturii. Iar aceasta are efecte importante şi ireversibile cât priveşte exprimarea şi exercitarea omului în contemporaneitatea sa. Asupra acestui fenomen atenţionează un gânditor de reputaţie mondială ca psihologul american Burrhus Frederic Skinner, care, în contrast cu viziunea propusă de Spengler, nu întotdeauna prea ştiinţifică, se arată sobru (A se vedea: "**American Psychology**", mai 1986, p. 568-574). În esenţă, el susţine că Occidentul este victima unui rău aparte, "**răul progresului**". Cuceririle civilizaţiei n-au izbutit să-l facă fericit. Oamenii de acolo se bucură, în adevăr, de o mare libertate, dispun de numeroase bunuri de consum, de infinite forme de distracţie, dar aceste facilităţi şi plăceri produc efecte perverse, căci - afirmă el - **"o veritabilă formare pentru viaţă devine acolo practic imposibilă".** Oamenii nu se mai confruntă cu rezultatele propriilor acte. Mult prea marea diviziune a muncii frustrează spiritul. Înmulţirea divertismentelor nu mijloceşte câtuşi de puţin o dezvoltare propriu-zisă a personalităţii, care a devenit mai mult decât anevoioasă. Procesul va genera decadenţă. Skinner vede dimensiunile ameninţătoare ale unor astfel de procese cum sunt suprapopularea, risipa de resurse materiale, "marile răuri", marile probleme mondiale. Cauza e una singură - spune el-. Un om atunci creşte şi se formează când este instruit, motivat şi dinamizat de rezultatele acţiunii sale. Or, occidentalul zilelor noastre este prea protejat de societate, de instituţiile ei. Asistăm la un fel de ofilire a fiinţei, de embargo involuntar asupra spiritului. Maşina, robotul îi reduc experienţa, cum o face, de altfel, şi absenta dificultăţilor. "**Triumfând în lupta pentru libertate şi în căutarea fericirii -**conchide Skinner -, **Occidentul a pierdut gustul pentru acţiune**". El a tins mereu spre confort, pe care l-a identificat cu fericirea. Cultura a fost înlocuită, astfel, cu sfaturi şi păreri. Efectul învăţăturii, al cultivării este palid. Oamenii primesc lecţii pentru orice, sunt, pur şi simplu, ghidaţi.

Reţinem consideraţiile lui Skinner pentru raporturile pe care le sesizează şi le propune între cultură şi progresul de ansamblu al umanităţii, pentru rezervele sale faţă de absolutizarea civilizaţiei în viaţa omului şi a societăţilor. Ele, însă, ne apar prea tranşante. Incriminări s-au făcut nu doar asupra laturii malefice a civilizaţiei

moderne, care domină mai cu seamă ultima parte a secolului al XX-lea, ci asupra acestui secol în ansamblul său, socotit un blestem al civilizației. El n-a produs mari opere de cultură - s-a spus -, care să fie momentele sale de distincție şi de referință; în decursul celor 100 de ani au avut loc două războaie de amplitudine necunoscută până aici - primele, de fapt, la scara umanității, în care, la urma urmelor, s-au înfruntat anume produse ale civilizației - arsenalele militare -, şi mai puțin ale culturii, dar şi atâtea alte conflicte armate; ideologii extremiste, de stânga sau de dreapta, s-au aflat la baza unor regimuri statale, mai cu seamă a unor mari puteri din Vest sau din Est, din Europa sau din Asia. Dar civilizația nu este ipso facto potrivnică animării culturii, ci reprezintă un suport şi un stimul al acesteia. La greci, epocile clasice, cunoscute prin înflorirea materială, au înlesnit concepția despre cultură şi erudiție ca pură contemplație (teorie însemnează, în mod precis, "contemplație"). Societatea medievală - cu tot caracterul specific şi cu stridențele ei politice -, a produs o cultură dominată de preocupări teologice şi de recursul la **Biblie**, dar a produs. Naşterea științei moderne a avut loc pe fundalul unor condiții sociale favorabile. Prin ele însele, știința şi produsele ei nu se opun luminării spiritului şi nu contrazic automat dezvoltarea culturală. Știința iradiază spiritul rațional, generează echilibru, valoare în domenii din afara ei, inclusiv în politică. Ea induce analize obiective şi antrenează judecăți imparțiale pe tărâm social, diminuează, deci, împătimirile politice, fiind aptă să anime exercițiul ideatic. Ea îşi asumă, în acest fel, drepturi şi în domeniul culturii, nefiind exterioară esenței omului ca ființă inteligentă.

Prin urmare, nu pot fi incriminate pentru devansul cultural nici un fel de activități cognitive, fie ele empirice, fie ştiințifice. Alta este chestiunea. Există, pe scara valorilor, mai multe feluri de a şti, de a cunoaşte: la nivel superior, la nivel obişnuit şi pseudocunoaşterea. Aceasta din urmă se situează în afara oricăror contingențe cu cartea, dar cunoaşte o frecventă şi temătoare răspândire, în vreme ce primele două sunt în vădit regres. De aceea, o superioritate intrinsecă a cunoaşterii şi cunoştinței, formarea individului cultural şi a "elitei culturale" se impun necondiționat, iar relația știință-societate se cere a fi înțeleasă şi fructificată ca o valoare tot mai profundă şi mai activă a colectivității umane. Un iluminism adecvat acestor vremuri se impune. Civilizația poate fi însuşi cadrul benefic pentru aceasta. Risipa mare în țările apusene nu este a materiei brute sau finite, ci a spiritului, care se hipotrofiază prin neuzitare sau prin punerea în mişcare a ceea ce adesea e periferic (pseudocunoaşterea).

Problema este, aşadar, dacă omul voieşte sau nu să beneficieze de teritoriile cu adevărat valoroase ale cunoaşterii şi să se situeze în prim-planul acestui proces ori se cantonează în inepții, în falsități, altminteri comode minții neexersate şi, adesea, agreabile gustului îndoielnic. El trebuie modelat în sensul înțelegerii că anumite compartimente ale sufletului şi minții - cele mai nobile, de altfel - nu pot fi alimentate cu whisky sau cu gumă de mestecat. Pentru asta sunt altele..

Omul trebuie înălțat sau reînălțat la demnitatea împlinirii spiritului, ca

supremă modalitate a fiinţării, oricare ar fi condiţiile şi mediul de viată. Căci nu numai înţelegerea eronată a sensului unui trai supramodern - aşa cum îl prezintă şi îl tălmăceşte Skinner - poate conduce la declinul cultural, ci şi condiţiile absolut opuse, Nu se citeşte astăzi mult în Occident, dar nu s-a citit mult nici în România de dinainte sau de după al doilea război mondial. Condiţii diferite au condus la acelaşi efect, fiindcă omul lăuntric era şi este acelaşi, cu aceeaşi falsă reprezentare a finalităţii vieţii, a fericirii în marginile satisfacerii plăcerilor pe care le procură bunurile materiale, pe când valorile spiritului sunt privite, în genere, ca ceva nu neapărat trebuincios şi productiv, ci ca un decor, pur şi simplu. Este cea mai catastrofală formă de autoanulare treptată a sensului de "**om cultural**", în vreme ce se înalţă noi trepte de civilizaţie modernă într-un proces care aduce minţii atâtea ecuaţii incitante. Dar ce altceva ne comunică societatea românească interbelică, aproape total abandonată cultului posesiunii materiale, inclusiv mediile intelectuale? "**Familia română** - constată G. Călinescu - **nu are nici o stimă de cariera intelectuală. Părinţii doresc ca copiii să devină miniştri, deputaţi, oameni cu avere, cu situaţie. Tinerii sunt dar crescuţi în acest spirit ostil culturii. Părinţii, fiind ei înşişi necititori, văd în lectură o cheltuială şi o oboseală şi sunt scandalizaţi când peste «grelele materii ale programului» se mai recomandă odraslelor citiri suplimentare. Profesorii (nu toţi, dar foarte mulţi) nu citesc, sub diferite pretexte, nimic. Rar am văzut la un profesor secundar o revistă literară. Unii chiar interzic şcolarilor citirea revistelor"** (G. Călinescu**, De ce nu se citeşte?** În: **Însemnări şi polemici).**

Dacă, în Occident, cauzele sunt de genul celor evocate de Skinner, iar la noi tocmai cele contrare, însemnează că altundeva trebuie căutată explicaţia. Şi aceasta se regăseşte, cel mai adesea, în lipsa unei opere de înrădăcinare a **mentalităţii şi deprinderii** omului de a recurge la carte ca la o necesitate lăuntrică. **"Din lipsa unei mici biblioteci personale selecte, cu clasici români şi cu cărţile favorite, nu s-a putut crea, la noi un fundament umanist ca să fie accesibil tuturor, atât muncitorului, cât şi bogatului"** (Mircea Eliade, **Arta şi tehnica lecturii**. În: Mircea Eliade, **Taina Indiei).** Ca urmare, omul se autodeturnează în oricare alt sens, necultural, lăsându-se abandonat imperiului agoniselilor materiale şi subproduselor acestuia, patimilor cotidiene ale existentei. **"Lumea** - spune tot G. Călinescu **- nu citeşte fiindcă nu e încă obişnuită să găsească satisfacţie în asemenea ocupaţiuni. Şi nu e vorba de o părăsire a bunelor lecturi, cum s-ar observa şi în Occident şi ar fi o caracteristică a vremurilor, iar (între noi fie zis) mulţimea fuge în general de cărţile prea artistice, ci de o silă totală de litere tipărite"** (G. Călinescu, **Ziarul şi revista în lupta pentru cultură.** În: G. Călinescu, **însemnări şi polemici**). Émile Faguet este şi mai tranşant, admiţând că **"unul dintre duşmanii lecturii ar fi chiar viaţa, care nu se împacă cu lectura pentru că ea nu e contemplativă. Ambiţia, dragostea, avariţia, ura, în special ura politică, gelozia, rivalităţile, luptele**

locale, tot ce face viaţa frământată şi violentă ne îndepărtează extraordinar chiar de ideea de a citi ceva”.

O operă imensă este de întreprins. În pofida marilor descoperiri şi înfăptuiri ale minţii, omul are nevoie să se regăsească în veritabila sa condiţie, să se aşeze în istorie cu supremul său statut de unică fiinţă ideatică, sensibilă şi virtuoasă, îndrumată către perfecţionarea interioară, dincolo de mobilurile şi de chemările venite din universul interesului material. “**Figura morală reprezentativă a vremii noastre -** observa Tudor Vianu **- lucrează însă mai puţin la desăvârşirea sa lăuntrică şi individuală, cât la aceea a mediului său natural şi social... De la un timp se pot însă observa unele reacţiuni faţă de această suveranitate a idealurilor morale pragmatice. Spiritele cele mai înaintate ale timpului încep a înţelege că sensul unei culturi nu poate decurge decât dintr-o sferă de valori care depăşesc interesele practice şi sociale. Şi este preocuparea de căpetenie a zilelor noastre aceea de-a nu lăsa să adoarmă simţul uman pentru ce este necondiţionat în valorile eterne şi transcendente”** (Tudor Vianu**, Idealul clasic al omului,** Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1975).

Anumite adevăruri trebuie să fie, astfel, mereu redescoperite şi promovate. În rândul lor se află şi acela că utilizarea sistematică a cărţii devine unul dintre cele mai benefice mijloace ale fericirii, întrucât conduce spre înţelepciune, iar din înţelepciune se nasc cele mai înalte şi mai libere exercitări ale spiritului, deci cele mai nobile valori ale fericirii autentice şi perene. **“Eu mi-am imaginat întotdeauna Paradisul sub forma unei biblioteci”** - scrie Borges, îndreptăţind acest adevăr **(op. cit.).** Formarea unor personalităţi culturale, dar şi a unui om care, îndeobşte, să poată accede la condiţia epocii sale în ceea ce reprezintă ea complexitate culturală implică în mod necesar cultivarea cărţii, cu alte cuvinte studiul ştiinţific şi promovarea ei organizată, sistematică, domenii cărora consacrăm Cursul de Bibliologie.

5. Invazia cărţii facile şi/sau nocive. Fetişizarea cărţii şi a lecturii

Am urmărit să evocăm, în cele precedente, rosturile benefice ale cărţii, cu trimitere exclusivă la cartea bună. O absolutizare a cârtii, mai cu seamă în zilele noastre, nu serveşte, însă, la nimic. Cercetarea mai îndeaproape a problemei aduce la vedere o multitudine de aspecte de care omul culturii moderne are a ţine seama. Mai întâi, nu toate valorile de înţelepciune, experienţă şi simţire se regăsesc în cărţi. Pitagora n-a lăsat în urma sa nici un cuvânt scris, ca nu cumva să rămână tributar vreunuia. Dimpotrivă, dorea ca întreg universul său de gânduri să fie continuat şi inovat de discipoli. Sintagma “Stă scris” are a trece examenul în fata fiecărui cititor din fiecare epocă, pentru că, din nefericire, nu tot ce “Stă scris” este şi demn de considerat, şi asta din ce în ce mai mult în timpurile noastre. Se adaugă, astăzi, fenomenul rapidei învechiri a cunoştinţelor, ceea ce reduce aura

tradiţională a cărţii din epocile în care informaţiile aveau rezistenţă în timp, păreau "definitive". Dincolo de aceasta, spectaculoasa proliferare a cunoştinţelor, diversificarea şi adâncimea specializărilor fac ca o carte să abordeze numai un segment, un etaj din ansamblul unui domeniu, să conţină, deci, un fond tot mai redus de informaţie în raport cu imensitatea domeniului abordat. Înseşi cărţile excelente devin, la un moment dat, propriul "rival", ca să spunem aşa. Invadând cititorul cu o imensitate de informaţii noi, acesta se simte copleşit şi "anesteziat", privindu-le cu un interes egal. Asistăm astăzi, în această privinţă, la o nivelare, la o aplatizare a cărţii în ochii usagerilor.

Urmărind istoria tiparului, vom semnala, nu mult după începuturile "Galaxiei Gutenberg", o rapidă proliferare a cărţii, pe care Leibniz, cu trei secole în urmă, o va semnala, scriind despre "**Cette terrible masse de livres qui va toujours en augmentant**!". Imprimarea cărţii bune a fost însoţită de înmulţirea cărţii fără substanţă sau de-a dreptul nocive, fenomen care astăzi, concomitent cu asaltul verbiajului, zdruncină fundamentele umanismului, înflorirea spiritului. Încă la 1613, bunăoară, Barnaby Rich atenţiona că "**Una din maladiile acestui veac este mulţimea de cărţi; lumea este atât de supraîmpovărată cu ele încât nu este în stare să digere abundenţa de materie inutilă care este produsă zilnic şi răspândită în lume".** (Apud: D.J. De Solla Price, **Ştiinţă mică, ştiinţă mare**, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971). Putem vorbi, astăzi, de o abilitate greu perceptibilă a producerii cărţii maculate şi perverse, care duce, pe canale subterane, la cele mai obscure intenţii. Unul dintre imperativele bibliotecii zilelor noastre o formează tocmai reala identificare a cărţii bune şi promovarea ei competentă, ferind-o de asocierea cu cartea mediocră sau insalubră. Este, credem, o modalitate de asanare culturală şi morală a societăţilor contemporane

Există felurite cărţi din categoria mare a celor netrebuincioase. Le-am numi, întâi, pe cele **improprii, inadecvate** unui individ sau unui popor. Nicolae Iorga le-a sesizat şi le-a socotit drept lipsă de carte la un popor: "**Căci se poate întâmpla ca un popor să aibă multe cărţi, prea multe cărţi şi, mai ales, cărţile care nu-i trebuie, cărţile care nici într-un caz n-ar fi trebuit să fie, cu atât mai puţin să se înfăţişeze, şi cu toate acestea să-i lipsească acest lucru mare şi într-un anumit sens sacru care se cheamă: CARTEA"** (Nicolae Iorga, **Cartea.** În: "**Timpul**", an. I, nr. 20 din 26 mai 1937).

În categoria cărţilor nefaste se află cele îndoielnice sub raport ştiinţific, cultural, artistic, purtătoare de locuri comune şi de inepţii, pe drept cuvânt ucigătoare de timp şi de spirit. Şi această categorie este numeroasă. Aici sunt "cărţile făcute din cărţi", fără aport informaţional şi creativ propriu sau fără talent. Cel mai adesea, publicarea lor este un act extracultural şi chiar de corupţie. Fenomenul nu este rar nici în domeniul istoriei. De pildă, unele ediţii de documente sunt simple strămutări ale manuscriselor din arhive în haină tipografică, departe de criteriile şi rigorile editării ştiinţifice a textelor. Se practică acum o astfel de "tehnică", aducătoare, e drept, de confort financiar, fiind apanajul

unor întreprinzători ai economiei de piaţă în istorie, specie nouă şi vivace, din plecare. Arătaţi cu degetul de către mediile ştiinţifice în presa scrisă sau electronică şi în publicaţiile de specialitate, aceştia perseverează şi dau mereu lovituri, prompt serviţi de edituri-fantomă, în dispreţul ideii de normalitate ştiinţifică şi culturală. Atare opuri, condamnate la ne-viaţă **ab initio**, sunt mari inutilităţi, din care nu câştigă cu nimic ideea de carte. Răul pe care-l produc vine, în primul rând, de acolo că se interpun cărţii bune pentru a o împiedica şi a o marginaliza.

Dar drama cea mare e generată din existenţa atâtor cărţi care, aşa cum spune Mihail Sadoveanu, "**nu-s lumină din lumina umanităţii"**. Ele produc efecte nefaste imediate şi de durată. **"Există unele cărţi cu conţinut de idei care au distrus umanitatea - Mein Kampf. Multe romane şi cărţi de poezie fac rău lumii**" - spunea scriitorul italian Umberto Eco, în 1996, cu prilejul vizitei la Bucureşti ("**Feţele culturii**", nr. CXCI din 17 iunie 1996) Atare cărţi se insinuează înăuntrul spiritelor slabe şi sunt greu de anihilat. În unele cazuri, sensul distructiv, malefic se vede de la distantă. Includem în această categorie:

- **cărţile ideologice,** conţinând idei găunoase, prăpăstioase, o filosofie nebuloasă, partizană, care, prin tendinţele, prin viziunea şi dorinţele onirice, ia locul adevărului;
- cărţile care "argumentează" **falsul** cu bună ştiinţă în politică, economie, cultură etc. În istorie, practica aceasta a fost, înainte vreme, insistent cultivată. Semiadevărul, atât de adânc înrădăcinat în mentalitatea unora dintre istorici, devenise cea mai otrăvitoare modalitate de a acoperi adevărul, prin afirmarea pompieristică şi festivistă a "pozitivului" din istorie şi prin totala ignorare a "petelor negre". Printre altele, aceasta ne-a lăsat descoperiţi în confruntările cu ştiinţa istorică de peste hotare;
- cărţile care proclamă, mai mult sau mai puţin făţiş, **jaful, crima, suicidul, toxicomania, existenţa socială neleală.** Toată "motivaţia" acestor cărţi este una **"anti",** mai exact **antiumanistă, anticulturală şi antimorală**, în numele unui "nonconformism" şi al unui "eroism" prost înţelese, de către unii, vădind un complex de inferioritate faţă de alţi semeni şi de colectivitatea socială în genere;
- acele cărţi zise **de cult** care ademenesc la practici dăunătoare sufletului şi chiar trupului, vizând scopuri lucrative, asemenea oricăror societăţi comerciale, adesea dublate de mobiluri subterane, ale căror fire duc în zone misterioase;
- **cărţile pornografice,** destinate să corupă sufletele tinerilor, cu argumente de ordin fiziologic şi de uzanţă prenupţială, în realitate împingând pe om în zona animalităţii ca finalitate a existenţei, din

aceasta având de câştigat numai industriile de contraceptive şi editorii publicaţiilor imunde;

- cărțile care exaltă **spiritul burții**, "argumentând" primatul "**trăirii vieții",** adică al sastisirii nevoilor de securitate corporală şi alimentară, ale unei acumulări materiale orbeşti, în afara oricărei idei de existență culturală.

Ajungem, în acest fel, la încheierea filosofului Seneca, potrivit căreia "**Nu te referi la cât de multe cărți ai, ci la câte cărți bune ai"**, sau la aceea a lui Voltaire, că "**O carte nu se justifică decât atât cât te învață ceva".**

La rândul ei, **lectura** poate fi un instrument de alimentare spirituală ori un act inutil, de pierdere a timpului sau de pervertire a mintii şi sufletului. Puținătatea ei, de la sine înțeles, aduce îngustime şi îngheț spiritual. "**Aţi observat ce rigizi şi ce abstracți sunt semidocții, aceste victime triste ale lecturilor insuficiente**?" - remarca Mircea Eliade (Mircea Eliade, **Arta şi tehnica lecturii**). Lecturile eclectice duc la acelaşi rezultat derizoriu. A citi de ici de colo şi a-ți aduna o bibliotecă după acest criteriu înseamnă a ignora ideea de cultură, care, fiind un univers structurat şi ordonat, cere o abordare coerență, sistematică. Cine citeşte la întâmplare devine posesor de informație întâmplătoare, nicidecum un om cult. Şi oricât ar urma acest fel de a se informa, nu şi-ar adăuga mare lucru la bagajul cultural. Şi apoi, una e a fi informat, cerință primordială în ştiință, şi alta e lectura. Informația reprezintă un instrument de lucru, pe când lectura implică înțelegere, experiență, imaginație, judecată critică, un proces creativ.

Nici lecturile necontenite, fără noimă, nu aduc prea mari foloase. Pe unii îi pot face pedanți şi artificiali sau le pot crea aparențe culturale înşelătoare. "**A citi prea multe cărți** - opinează George Călinescu - **e un abuz, un semn prea adesea de neintelectualitate. Cunoscătorul de vinuri nu bea nici mult şi nici din orice vin. El alege şi degustează"** (George Călinescu, **Ce este un autodidact**. În: "**Lumea**", an I, nr. 15 din 6 ianuarie 1946). Altora le poate atrofia vocația cunoaşterii în continuare sau funcția creativă, ştiințifică ori artistică. **"Abuzul de cărți** - este de părere Jean-Jacques Rousseau - **omoară ştiința**". Marea greşală a celor care se abandonează lecturii necontenite - continuă Rousseau - este "**de a se încrede prea mult în cărți şi a nu folosi destul fondul propriu".** O lectură normală, orientată deci în virtutea unui țel, este asemenea frumuseții care însoțeşte deschiderea unei flori către lumină, punând în lucrare virtuți sufleteşti alese. Practic, aceasta înseamnă, după Mircea Eliade, **"a-ți păstra frăgezimea, spontaneitatea, elanurile inițiale. Într-un cuvânt, înseamnă a nu îmbătrâni, a nu deveni abstract"** (Mircea Eliade, **Arta şi tehnica lecturii**).

Este nevoie, pentru aceasta, să dobândim o ştiință a cititului, să dăm răspunsul cuvenit întrebărilor: ce, cât şi cum citim. La prima dintre întrebări, răspunsul firesc este: să citim ceea ce vine în interesul formării unui univers de cunoaştere strict corelativ, în care toate componentele să se dezvolte într-un sistem armonic ierarhizat valoric şi **fundamentat pe cartea mare**. Aceasta presupune,

deopotrivă, alegerea corespunzătoare a cărților, Tânărul va pune pe primul plan de interes cărțile de bază pentru formarea culturii generale şi pentru pregătirea în viitoarea specialitate. Pe acest fundal va adăuga pas cu pas noi cărți reprezentative pentru a-şi cristaliza un orizont de cunoaştere la zi şi solid articulat. Sunt aceste cărți multe sau puține? Alexandru Paleologu dă un răspuns demn de a fi reținut: "**Am ajuns cu vremea la încredințarea că incultura sau cultura nu sunt în raport cu numărul de cărți citite şi că acestea nu modifică în esență vocația înnăscută a cuiva pentru cultură sau incultură".** Pentru că în vreme ce unii căznesc în imensitatea de celuloză imprimată, "**Alții, care n-au citit toată viața lor decât, să zicem, o sută de cărți fundamentale (dar sunt atâtea?) au darul culturii, spiritul lor are apetența înțelegerii şi cunoaşterii şi se mişcă cu libertate şi siguranță în lumea ideilor, esențelor şi formelor"** (Alexandru Paleologu, **Lectura.** În: Alexandru Paleologu, **Bunul simț ca paradox**, Bucureşti, Cartea Românească, 1972). Astăzi, încearcă să-şi caute drept de Cetate o teză ucigătoare de spirit, proclamată emfatic prin mass-media, anume că n-ar mai fi nevoie de carte, "vizionarea" realităților zilei fiind suficientă exercițiului cultural. Istoria nu a reținut până acum vreo mişcare, vreun curent care să fi negat valorile culturii prin negarea loialității cărților în numele aceluiaşi "actualism", generat, în ultima analiză, de limbajul de lemn.

Pe măsură ce înaintăm în vârstă, lectura devine mai selectivă şi mai concentrată. Se consideră, în genere, că sistemul de referință **şi** de asimilare al unui intelectual se încheagă până pe la 40 de ani. De aici încolo, ne dezvoltăm fondul de informație, dar, mai ales, citim ca să înțelegem mereu mai profund. Într-un atare proces, cartea bună va elimina, va marginaliza cartea proastă, făcând din cititor un specialist şi un intelectual veritabil al timpului său.

BIBLIOGRAFIE

CĂLINESCU, GEORGE. **Cum se citeşte o carte:** Ziarul şi revista în lupta pentru cultură; Despre plictiseală sau de ce nu se citesc cărțile; N-ai carte, ai parte; De ce nu se citeşte? În: George Călinescu, **Însemnări şi polemici:** antologie de Andrei Rusu: postfață şi bibliografie de Mircea Scarlat. - Bucureşti: Minerva, 1988.

Charta Cărții, aprobată la Bruxelles, la 22 octombrie 1971, de către Comitetul de Sprijin pentru Anul Internațional al Cărții. În: "Revista bibliotecilor", - an XXV, nr. 5, mai 1972. Republicată în: "Biblioteca. Revista de bibliologie şi ştiința informării" - an. IV, nr. 11/12, 1993. A se vedea **Anexa** volumului de față.

CORNEA, PAUL. **Introducere în teoria lecturii**. - ediția a II-a. - Iaşi: Polirom, 1998.

DINU, MIHAI. **Comunicarea:** repere fundamentale. - Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1997.

FLOCON, ALBERT. **Universul cărților**: studiu istoric de la origini până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. – Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1976.

NEDELCEA, TUDOR. **Cartea şi circulația ei**. – Craiova: Editura Fundației „Scrisul Românesc", 2005

PÎRNUȚĂ, OANA-ANDREEA; POPA, SILVIA. **Comunicarea prin lectură şi traducere.** – Braşov: Editura Universității „Transilvania", 2002.

SPERANȚIA, EUGENIU. **Cartea despre carte sau Eflorescența spirituală;** îngrijirea ediției şi cuvânt înainte de Octavian Chețan. - Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984.

III
COMPONENTELE BIBLIOLOGIEI. LEGĂTURILE DINTRE ŞTIINŢELE CĂRŢII ŞI ISTORIE

1. Disciplinele bibliologiei

Un domeniu al cunoaşterii, o ştiinţă pot fi definite atât de la conţinutul cercetat, cât şi de la **punctul de vedere** din care conţinutul respectiv este considerat. Mai multe ştiinţe pot studia acelaşi obiect, sub aspecte diferite însă, scontând şi dobândind rezultate diferite şi specifice. Este şi cazul cărţii, al studierii şi valorificării ei organizate.

Interesul faţă de carte ca fenomen al vieţii sociale a condus la cercetarea acesteia dintr-o multitudine de unghiuri, vizând istoria, producţia şi răspândirea ei, descrierea, conservarea şi valorificarea conţinutului documentelor tradiţionale şi moderne ale bibliotecii. În fapt, aceasta este o probă a disponibilităţilor cărţii ca operă a spiritului. A apărut, astfel, o ştiinţă multilaterală a cărţii - **bibliologia** -, care poate fi definită ca **ştiinţa cărţii sub toate aspectele, ca ansamblul disciplinelor ce situează în centrul de interes cartea sau ca matca de care aparţin şi la care se raportează toate disciplinele cărţii.** Mai exact**,** înţelegem prin bibliologie **totalitatea disciplinelor care au ca obiect, pe de o parte**, **studiul dimensiunii istorice a cărţii, a locului şi valorii cărţii în cultura umanităţii (istoria scrisului, a tiparului şi a bibliotecilor), iar pe de alta teoria, metodologia şi tehnica organizării cărţilor în biblioteci în vederea fructificării conţinutului lor de informaţii (biblioteconomia, bibliografia, bibliofilia, tehnica muncii intelectuale).** Apropiată ca înţeles este definiţia cunoscutului exeget în domeniu N. Georgescu-Tistu. Prin bibliologie - spune el - înţelegem "**studiul metodic, ştiinţific a tot ce priveşte scrisul de mână sau de tipar, pe hârtie sau pe alt material, deci al oricărui vehicul al gândirii, prezentat mai ales sub forma cărţii, de la fabricarea şi condiţiile ei materiale până la viaţa ei ca factor cultural şi imensa ei influenţă asupra individului şi a societăţii**" (N. Georgescu-Tistu, **Orientări bibliologice,** Bucureşti, Librăria Universitară, I. Cărăbuş, 1938).

Bibliologia se defineşte ca ştiinţă a timpurilor moderne, fiind opera unor eruditi, în accepţiunea clasică a termenului. Noţiunea de bibliologie se întâlneşte pentru prima dată la 1800, într-un proiect de curs universitar al francezului Louis Coste, pentru ca, scurt timp după aceea, un alt francez, Gabriel Peignot, să-l utilizeze în titlul lucrării sale **Dictionnaire raisonné de bibliologie** (Paris, 1802-1804), dar nu suficient de cristalizat, cel puţin în cazul celui de-al doilea autor, care-i ataşează discipline laterale sau exterioare, cum ar fi istoria literară generală. Importantă apare, însă, nu coagularea unui termen, ci ivirea unei discipline care va organiza şi va îndruma în bună măsură progresele culturale ale omului.

Termenul bibliologie îşi are obârşia în vechea greacă, limba unei creaţii a spiritului de o profunzime care impune şi fertilizează până astăzi culturile europene. În prima sa parte, el evocă papirusul, denumit buvlos, cuvânt care, iniţial, desemna planta, apoi suportul de scris confecţionat din această plantă, respectiv manuscrisul pe un astfel de material. În cea de-a doua parte, întâlnim cunoscutul cuvânt **logos**, adică **vorbire.** Deci, bibliologie însemnează "vorbire despre cărţi", domeniu al spiritului care va lua curând o dezvoltare specifică şi se va ilustra atât prin organicitatea ştiinţifică şi amplitudinea operei de promovare a cărţii, cât şi prin creaţia ştiinţifică proprie cu care va spori tărâmul culturii umanistice.

Noii paşi în adâncirea sensului de bibliologie vor fi vizibili către sfârşitul secolului trecut. Paul Otlet, fondatorul Institutului Internaţional de Bibliografie de la Bruxelles, creat pe baza hotărârii Conferinţei internaţionale de bibliografie reunite în acest oraş în 1895, va folosi primul noţiunea de "ştiinţele bibliologice", cu referire la disciplinele despre carte, şi o va impune în "**Bulletin de l'Institut International de Bibliographie**" (Bruxelies, an VIII, 1903).

În cultura românească, cea dintâi înregistrare a termenului bibliologie aparţine lui B.P. Hasdeu, care-l utilizează în revista ieşeană "**Din Moldova**" (1862-1863), cu un înţeles mărginit, însă, la bibliografie. O cuprindere ştiinţifică a acestuia, valabilă, în linii esenţiale, până în zilele noastre, vom avea în **Dicţionarul limbei române** (tom 1-2, Bucureşti, 1871-1876), întocmit de A.T. Laurian şi I.C. Massim.

În învăţământul universitar, bibliologia pătrunde tot în a doua jumătate a secolului trecut. Momentul de debut - anul 1880 - aparţine vestitei École Nationale des Chartes (mai vechi, Chartres) din Paris, întemeiată în 1821 şi destinată a forma specialişti în cercetarea documentelor vechi. Şase ani mai târziu (1886), va fi inaugurat un curs universitar la Göttingen, în Saxonia Inferioară.

La noi, învăţământul universitar bibliologic e de dată mai târzie. Un curs de biblioteconomie (în accepţiunea de organizare a bibliotecilor) se deschide pentru întâia oară în 1925-1926, la Şcoala de Arhivistică din Bucureşti, şi este opera lui Alexandru Sadi-Ionescu, erudit bibliograf şi organizator al Bibliotecii Academiei Române.

2. Biblioteconomia

Ramură de mare extensiune şi vivacitate, biblioteconomia s-a impus ca **disciplină fundamentală a bibliologiei, care defineşte regulile de organizare şi gestionare a bibliotecilor şi care are în vedere totalitatea activităţilor de natură teoretică şi tehnică desfăşurate într-o bibliotecă, respectiv: creşterea şi dezvoltarea colecţiilor de documente, evidenţa lor, catalogarea şi clasificarea, relaţiile cu publicul, conservarea fondurilor, verificarea lor, administrarea localului, legislaţia de bibliotecă şi, fireşte, utilizarea tot mai mare a noilor**

tehnici ale informației în activitățile biblioteconomice. Se impune, în context, şi precizarea că biblioteca zilelor noastre este depozitar nu numai de documente, ci şi de informație din documente, altfel spus devine o bancă de date ale culturii şi științei în dinamica dezvoltării lor.

Toate cunoştințele, normele şi metodologia domeniului se sintetizează într-un mod elocvent în **Cele cinci legi ale biblioteconomiei:**

1. Cărțile sunt destinate folosirii;
2. Fiecărui cititor, cartea lui;
3. Fiecărei cărți, cititorul ei;

Această lege este magistral ilustrată şi argumentată de Jorge Luis Borges, în prolog la **Biblioteca personală: „O carte este un lucru între lucruri, un volum pierdut între volumele care populează indiferentul univers, până ce îşi găseşte cititorul, omul hărăzit simbolurilor lui. Atunci se produce o emoție neobişnuită, pe care o numim frumusețe, acest mister frumos pe care nu-l descifrează nici psihologia, nici retorica**" (Jorge Luis Borges, **Opere**, vol. 3. Editura Univers, Bucureşti, 1988);

4. Economisirea timpului cititorului;
5. Biblioteca este un organism în creştere şi evoluție".
***(Book Selection Bombay,** 1966).*

Fireşte că, în toate timpurile, s-a încercat o anume evidență şi ordonare a cărților păstrate, din rațiuni şi după criterii extrem de felurite. A fost şi aceasta o fază spre o biblioteconomie modernă, ale cărei începuturi le datorăm literatului şi bibliografului francez Gabriel Naudé (1600-1653), una dintre cele mai proeminente figuri de învățați ai veacului al XVII-lea, Naudé s-a ilustrat ca organizator al unor biblioteci ale timpului, ca cea a cardinalului Mazarin, şi ca autorul primului manual de biblioteconomie, publicat la Paris, în 1627, şi intitulat: **Advis pour dresser une bibliothèque (îndrumări pentru organizarea unei biblioteci),** care a cunoscut numeroase ediții în limbi de circulație. La 1644, apare, tot la Paris, lucrarea: **Traité des plus belles bibliothèques publiques et particuliers qui ont été et qui sont à présent dans le monde,** datorată unui reputat bibliolog şi bibliograf francez, Louis Jacob (1606-1670). Tot în 1644 vede lumina tiparului, la Zürich, un valoros tratat de biblioteconomie şi bibliografie, cu titlul **Bibliothecarius quadripartitus,** elaborat de teologul şi orientalistul elvețian Johann Heinrich Hottinger (1620-1667), Această din urmă lucrare comportă un interes particular pentru noi, întrucât a reprezentat ghidul de organizare a unor biblioteci româneşti în perioada de la sfârşitul veacului al XVII-lea şi începutul veacului al XVIII-lea.

Pe plan european, alte două momente marchează dezvoltarea teoriei şi practicii biblioteconomice. Primul: apariția lucrării, socotite clasice, a germanului Armin Graesel, cu titlul: **Handbuch der Bibliothekslehre**, şi care va înregistra o

largă circulaţie în ediţia franceză din 1897, intitulată **Manuel de Bibliotheconomie**, revăzută şi substanţial adăugită de autor. Cel de-al doilea: publicarea, cu un an mai înainte, în 1896, tot la Paris, a lucrării specialistului în biblioteconomic Albert Maire, **Manuel pratique du bibliothécaire**. Plusul de noutate constă şi în adăugarea de către autor, la sfârşitul volumului, a unui glosar de termeni din sfera bibliologiei şi a unui mănunchi de legi, decrete şi regulamente din anii 1837-1894 referitoare la bibliotecile universitare.

Este de făcut menţiunea că, în ţara noastră, a circulat şi primul manual francez în domeniu, care introduce, la noi, noţiunea de biblioteconomie. Este vorba de **Bibliothéconomie ou Nouveau manuel complet pour l'arrangement, la conservation et l'administration des bibliothèques,** alcătuit de Léopold-Auguste Constantin şi apărut în capitala Franţei, la 1839. Caracterizarea pe care autorul o dă biblioteconomiei satisface aria de cuprindere a domeniului, dar rămâne suficient de vagă. Ea sună astfel: **"Biblioteconomia, acest ansamblu pentru administrarea şi folosirea bibliotecilor şi a fondurilor lor".** În accepţiunea propriu-zis ştiinţifică, termenul va fi întâlnit în limba română la 1862, figurând în această formă în proiectul unui institut de Paleografie, conceput de Grigore Bengescu II. Autorul preconiza, în incinta acestui Institut, la etaj, o sală destinată a servi la **"predarea lecţiunilor de ştiinţe arhivistice, paleografie, diplomatice, biblioteconomie etc."** (Reprodus după: Constantin Moisil, **Din istoria Şcoalei de Arhivistică**. În: "Hrisovul", anul I, 1941).

Teoria şi experienţa europene vor fi receptate în ţara noastră, grefându-se pe preocupările proprii în domeniu, materializate în elaborarea de normative şi regulamente pentru uzul bibliotecilor publice, care învederează o viziune coerentă, principii corelative privind, mai cu seamă, asemenea laturi ale muncii bibliotecii cum sunt: dezvoltarea fondurilor (depozit legal, achiziţii, donaţii, schimbul între biblioteci), evidenţa publicaţiilor (inventariere, catalogare), clasificarea, lectura la sală şi împrumutul, rosturile bibliotecarului. Citǎm, cu titlu de exemplu şi în ordine cronologică, câteva dintre cele mai reprezentative: **Regulamentul Bibliotecii Naţionale de la Colegiul Sf. Sava din Bucureşti** (1836), întocmit de Petrache Poenaru; **Regulamentul atingătoriu despre organizaţia unei bibliotece publice, de ţinerea şi condiţiile intrării în sala cetirei** (1840), elaborat de Gheorghe Asachi; **Regulamentul pentru bibliotecile publice** (1864), redactat de Petrache Poenaru şi Nicolae Kretzuleseu şi sancţionat de domnitorul Al. I. Cuza; **Regulamentul pentru bibliotecile populare** (1898), datorat lui Spiru Haret; **Regulamentul pentru înfiinţarea şi administrarea bibliotecilor poporale ale Astrei** (1899).

Pe fundalul tendinţei de coagulare a ştiinţei româneşti a cărţii, se înregistrează o abordare biblioteconomică de originalitate, datorată reputatului istoric, filolog şi scriitor Bogdan-Petriceicu Hasdeu şi intitulată: **Despre organizarea şi completarea Bibliotecii Naţionale**. Lucrarea a fost elaborată către sfârşitul anului 1859, când Hasdeu era deja director al Bibliotecii Centrale din

laşi. Ea a fost calificată, pe drept cuvânt, un manual de specialitate şi o inovaţie ştiinţifică în materie (Grigore Botez, **B.P. Hasdeu, bibliotecar la Iaşi**. În: **"Călăuza bibliotecarului"**, an. 10, nr. 8, august 1957). Ceea ce detaşează această operă a învăţatului român este înclinaţia spre o concepere ştiinţifică modernă a disciplinelor bibliologice, materializată în noi soluţii privind dezvoltarea fondurilor, cristalizarea unui punct de vedere original în clasificarea publicaţiilor şi în sistemul de cataloage. Hasdeu propune trei tipuri de cataloage: alfabetic, respectiv "**pe bilete băgate în cutii de carton înadins întocmite**" (ceea ce presupune fişe mobile), cataloage pe domenii şi catalogul "limbistic".

Alte cursuri şi manuale de biblioteconomie au rămas, tot asemenea, în manuscris, cum a fost cazul valorosului **Curs de biblioteconomie** predat de Al. Sadi-Ionescu la Şcoala Superioară de Arhivistică şi Paleografie în 1925-1926, în vreme ce altele, minore pur şi simplu, au văzut lumina tiparului, dar aveau să devină, foarte curând, obscure.

3. Bibliografia

Este o ştiinţă veche, iar sub formă de manuscris - străveche. Mari biblioteci ale Antichităţii (Alexandria, Pergam, Atena, Roma) îşi alcătuiau instrumente cu caracter bibliografic (cataloage, indexuri) menite a servi la înregistrarea, ordonarea şi înmagazinarea documentelor. Medicul grec Galenus, care a trăit în sec. al II-lea e.n., întocmeşte De **libris propriis libris** şi **De ordine librorum suorum liber,** considerate lista lucrărilor sale, prima materializare a ideii de bibliografie. Sub formă imprimată, primul repertoriu de titluri va apărea la 1494, nu mult timp după invenţia lui Gutenberg.

Bazele ştiinţifice ale bibliografiei sunt puse în secolul al XVI-lea de către naturalistul şi filologul german Konrad Gesner, prin lucrarea **Bibliotheca Universalis** (1545), în care clasifică şi analizează 3.000 de autori şi 15.000 de scrieri în latină, greacă şi ebraică. Dar termenul de **bibliografie** este introdus de către Gabriel Naudé în 1633, pe atunci secretar şi bibliotecar al lui Mazarin, în lucrarea sa **Bibliographia politica** (1633), apoi de eruditul Louis Jacob, în **Bibliographia Gallica Universalis** (1644-1654). Termenul este, tot asemenea, de sorginte greacă **(biblion** = carte; **graphein** = a scrie). Accepţiunea de bibliografie a evoluat pe parcursul timpului, de la **scrisul şi copiatul cărţilor,** cum indică însuşi termenul, la **descifrarea vechilor manuscrise,** apoi la **ordonarea cunoştinţelor despre carte**, o lungă perioadă bibliografia fiind definită drept **cunoaşterea şi descrierea cărţilor.**

Această ramură a bibliologiei s-a dezvoltat, iniţial, nu ca domeniu al bibliotecarului, ci ca auxiliar ai omului de ştiinţă, al specialistului în diverse ramuri de cunoaştere, care-şi recenzau ei înşişi lucrările. După variate oscilări şi suprapuneri de înţelesuri, se ajunge la o disciplină specifică, la o ştiinţă autonomă în domeniu. Bibliografia se defineşte astfel ca un complex de activităţi vizând:

identificarea, evidența şi cunoaşterea documentelor de bibliotecă, cercetarea, semnalarea, clasificarea descrierilor obținute şi aprecierea lor după metode determinate în scopul folosirii conținutului informativ al documentelor prin organizarea de servicii şi elaborarea de repertorii menite a facilita demersul intelectual.

În înțelesul modern de bibliografie se cuprind listele şi repertoriile cronologice, alfabetice sau pe materii ale documentelor circumscrise unei teme, probleme, domeniu, şcoală literară ş.a., totalitatea operelor unui autor, listele utilizate de un autor în scopul alcătuirii unui studiu, a unei lucrări etc., liste ataşate, de obicei, la sfârşitul capitolelor sau al volumului respectiv, precum şi notele de subsol ale textului, inclusiv cele marcate în text, între paranteze. Şi, în sfârşit, bibliografie este şi titlul sub care se publică în periodice lista restrânsă a unor noi apariții editoriale sau recenziile lor.

Bibliografia ilustrează pregnant cerința cunoaşterii de ansamblu a literaturii în domeniul dat, a **selecției** şi a **dezvoltării spiritului critic.** Orice demers documentar pe bază de texte, indiferent de suportul purtător de informație, clasic sau de ultimă oră, începe cu bibliografia. Nu există documentare fără bibliografie. Franz Calot o consideră; de aceea, "**condition première de toute science"** (Franz Calot, Georges Thomas, **Guide pratique de bibliographie,** 2-ème édition. Paris, Delagrave, 1950). Iar Tudor Vianu conchide, în acelaşi sens, că **"stabilirea bibliografiei este primul articol în cadrul oricărei lucrări ştiințifice"** (Tudor Vianu, **Bibliografie. Însemnări**. În: "Gazeta literară", nr. 7/1960). Ca urmare, bibliografia este văzută, într-o primă accepțiune, ca "**Document secundar sub forma unei liste de date prezentate într-o anumită ordine, conținând elementele de descriere a documentelor, indispensabile identificării lor**". Mircea Regneală. **Dicționar explicativ de bibliologie şi ştiința informării**. Vol. I. Ediția a II-a, revizuită şi adăugită. – Bucureşti: Federația Asociațiilor de bibliotecari din România, 2001). Privită astfel, bibliografia se înfățişează ca o ştiință indispensabilă organizării şi valorificării produselor scrisului, stăpânirii şi ordonării universului cărților. "**Ea introduce reguli şi norme, claritate şi sens pe un teren care s-a dezvoltat haotic, realizând legături specifice între autori şi cititori, supune fenomenul editorial unei analize cantitative şi de conținut. clasifică publicațiile după criterii variate, reflectă orientarea şi nivelul unei culturi" (**Ion Stoica**, Bibliografia şi informarea documentară. Repere teoretice.** Bucureşti, Litera, 1973).

În concluzie la acest complex de probleme, să remarcăm că, în vreme ce biblioteconomia se ocupă mai cu seamă de pregătirea generală a cărții pentru a ajunge la cititor, bibliografia înfăptuieşte această pregătire din perspectiva unor criterii determinante vizând conținutul cărților, a unei viziuni asupra domeniilor, a sistemului de cunoştințe umane. Se realizează, în acest fel, o concordanță lăuntrică a metodologiei şi a tehnicii punerii în valoare a cărții prin intermediul bibliotecii. Tocmai fiindcă oferă informație din domeniul spiritual, bibliografia devine, în

acelaşi timp, reper de istorie a culturii. **"De aceea** - scrie Nicolae Iorga -, **nici o listă de cărţi nu e indiferentă. Am voi să avem pe această cale cât mai multe cunoştinţe de suflete, cât mai multe psihologii; mi-ar trebui însemnarea cărţilor celor mai buni ca şi a celor mai răi, a celor mai ageri ca şi a celor mai mărginiţi, pentru a înţelege pe deplin nevoia de citit a unei societăţi, orientarea ei, moravurile ei, seriozitatea ei, situaţia ei faţă de judecata, desăvârşit informată şi foarte aspră, a timpurilor".** (Nicolae Iorga, **Încă o dată: ce se cetea pe vremuri la no**i. În: **"Floarea darurilor"**, an. 2, nr. 9 din 25 mai 1907).

4. Bibliofilia

Denumită şi "ştiinţa cărţilor" - aici în accepţiunea de cunoştinţă asupra cărţilor preţioase -, bibliofilia este ramură a bibliologiei care se ocupă cu studiul cărţilor din unghiul **rarităţii, vechimii** şi **valorii** lor, inclusiv artistice, al **ediţiilor**, al **gradului de valabilitate ştiinţifică a acestora etc**. Şi tot prin **bibliofilie** se desemnează **pasiunea şi arta colecţionarii şi evaluării, cercetării şi conservării cărţilor rare şi deosebite.** Termenul vine din **biblion** = carte şi **philós** = prieten, deci **iubitor de carte.** În universul bibliofiliei intră o mare varietate de tipuri de documente, mai cu seamă din domenii a căror preocupare de bază este studiul cărţii, respectiv al umanisticii: grafice, iconografice, manuscrise, incunabule, lucrări ieşite de sub teascurile unor vestiţi meşteri tipografi, exemplare cu adnotări de interes aparte, cu semnături prestigioase, cărţi aparţinând unor persoane ilustre, ediţiile princeps (prima ediţie a cărţii unui scriitor, clasic, desigur), cărţi care reprezintă anumite curiozităţi, apoi cele interzise cândva, cărţile de lux, cele cu ilustraţie de excepţie etc. Din însăşi această enumerare decurge că aria bibliofiliei este mai mult decât cuprinzătoare, ceea ce face ca şi bibliofilii - cei veritabili, fireşte - să fie "specializaţi", o exercitare calificată în toată această imensitate a domeniului fiind cu neputinţă.

Bibliofili au existat de când există carte. În Antichitate, se colectau, îndeosebi, manuscrise autografe, în Epoca Medievală codexuri miniate (manuscrise împodobite cu miniaturi, chenare, frontispicii, iniţiale ornate), pentru ca, în vremurile moderne, aria bibliofiliei să se extindă sensibil. Menţionăm câţiva dintre bibliofilii de renume, de-a lungul timpului: poetul italian **Francesco Petrarca** (1304-1374), istoric şi arheolog primul dintre marii umanişti renascentişti, care a făcut din pasiunea bibliofilă o operă de cercetare a vechilor manuscrise şi care, de altminteri, a murit între cărţi, citind din Vergiliu; **Richelieu (Armand Jean du Plessis,** 1585-1642), creatorul absolutismului regal, dar şi fondatorul Academiei Franceze (1635); **Jules Mazarin** (1602-1661), diplomat ilustru, care devine cardinal, ca şi Richelieu, (de altfel, îi succede ca prim-ministru), posesorul unei impunătoare colecţii de lucrări de artă. El a dispus constituirea, la Paris, a unei biblioteci publice, care i-a purtat numele şi care s-a

deschis în 1643; **Jean-Baptiste Colbert** (1619-1683), economist şi om politic, ca şi Richelieu sau ca Mazarin, protector al artelor şi ştiinţelor, întemeietorul Academiei de Ştiinţe (1666); **Frederic al II-lea,** supranumit **cel Mare** (1740-1786), regele Prusiei, susţinător al culturii şi artei, colecţionar de lucrări artistice franceze, scriitor la rândul său, cel care a atras la reşedinţa de la San-Souci pe Voltaire şi pe alţi învăţaţi francezi; **Napoleon I Bonaparte** (1769-1821), unul dintre geniile militare şi politice ale istoriei. Se cunoaşte că, plecând în campanii militare, lua cu sine o parte din cărţile proprii.

De la noi să evocăm pe: domnitorul moldovean **Despot-Vodă** - pe numele adevărat **Ioan Iacob Eraclid** (1561-1563)-, întemeietorul şcolii de la Cotnari (1562), condusă de umanistul Ioan Sommer; **Dimitrie Cantemir** (1673-1723), personalitate de rang european a epocii sale, şi nu numai, autor prodigios, enciclopedist, poliglot, comparabil cu umaniştii Renaşterii, ales membru al unei faimoase Academii, cea de la Berlin; domnitorul Constantin Brâncoveanu (1688-1714), numit, pe drept cuvânt, voievod al culturii româneşti; domnitorii **Nicolae** şi **Constantin Mavrocordat,** cei de-al doilea cu însemnate preocupări pe terenul organizării învăţământului şi al activităţii tipografice (să fie, oare, vreo legătură între înclinaţiile sale pentru cultură şi importanta reformă pe care a întreprins-o în Ţara Românească la 1746, ca şi în Moldova, la 1749, de eliberare personală rumânilor, adică a şerbilor, de eliberare din aceeaşi servitute a vecinilor?); marii cronicari şi eruditi umanişti **Grigore Ureche** (c. 1590-1647), autorul celei mai vechi scrieri din Moldova în limba română **- Letopiseţul Ţarii Moldovei** - şi cel care afirmă pentru prima oară în istoriografia noastră ideea originii romane a românilor; **Miron Costin** (1633- 1691), continuator al Letopiseţului lui Grigore Ureche, prin **Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aaron-Vodă încoace,** şi autorul lucrării **De neamul moldovenilor**, care argumentează, la rându-i, sorgintea noastră romană; **Udrişte** Năsturel (c.1596-c.1659), boier cărturar, cu proeminent rol cultural, dar şi politic, în vremea domniei lui Matei Basarab, posesorul unei biblioteci valoroase; stolnicul **Constantin Cantacuzin**o (1650-1716), diplomat, istoric şi geograf, reprezentant de seamă al umanismului românesc, unul dintre cei mai; remarcabili promotori ai cărţii; străluciţi învăţaţi şi, în acelaşi timp, clerici, ca **Dosoftei** (1624-1693), mitropolit al Moldovei, care a promovat introducerea limbii române în Biserică şi a realizat cea dintâi operă în versuri tipărită în româneşte; **Antim Ivireanu** (c. 1660-1716), mitropolit al Ţării Româneşti, întemeietorul tipografiilor de la Snagov şi Râmnic, traducător, miniaturist şi sculptor, cel care a ilustrat **Evangheliile** de la 1693 şi 1697.

Nu intrăm în detalii asupra epocii moderne, în care lumea bibliofililor se înmulţeşte apreciabil, concomitent cu accentuarea profilării, a "specializării" lor în domeniu. Este de reţinut, făcând o privire de ansamblu, că această categorie de oameni de cultură nu s-a mărginit la o operă platonică, la o admirare în sine, sterilă, a cărţii, ci s-a distins prin relief spiritual, prin înfăptuiri care s-au păstrat şi

au fertilizat, de la nivelul capacității lor de impact, faptul de cultură. Pătrunşi de o tandrețe şi o devoțiune fără margini față de carte, bibliofilii au meritul excepțional de a fi perpetuat cartea mare, prin conservare şi promovare.

Nu este lipsit de interes să marcăm că şi la noi bibliofilia a cunoscut un început de organizare şi de instituționalizare, indiciu că cei care o cultivau nu erau puțini. Antecedentele ne vin din inima Europei. În 1891, regina Elisabeta a României (Carmen Silva), premiată de Academia Franceză pentru una din scrierile sale, devine preşedinte al Societății Bibliofililor din Paris. În 1923, ia ființă **Asociația Bibliofilă Română**, societate a colecționarilor de carte. Ea a editat şi o publicație - "**Tiparnița**" - din care a apărut doar un număr; în iulie 1925, şi a organizat şi o editură, denumită tot "**Tiparnița**", precum şi o librărie-anticariat - "**Bibliofilia**". O nouă Asociație Bibliofilă Română se constituie în 1942, în plin război mondial - faptul prezintă o anume semnificație - care are şi un început editorial (Alecu Russo, **Cântarea României** - 1943; Al. I. Odobescu, **Pseudocynegeticos**-1947).

5. Alte componente ale familiei "biblio"

Familia de noțiuni şi diviziuni biblio este numeroasă, ceea ce denotă că preocuparea pentru examenul multilateral al cărții, ca obiect material şi ca operă a spiritului, precum şi al bibliotecilor, de asemenea privite din interiorul şi din exteriorul lor, a fost şi rămâne consecventă, specifică şi detaliată. Menționăm câteva dintre acestea:

Bibliotehnică - tehnica de producere materială a cărții;

Bibliotică - studiul caligrafiei manuscriselor, în vederea stabilirii autenticității lor, a identificării autorului;

Bibliotaxie - tehnica de clasificare şi aranjare a cărților;

Bibliotecografie - descrierea bibliotecilor din punct de vedere istoric, statistic etc.;

Bibliopegie - arta legării cărților;

Bibliatrie - terapia şi arta restaurării cărților;

Biblioterapie - tratarea, cu ajutorul cărții, a unor afecțiuni nervoase;

Bibliobuz - autovehicul amenajat pentru a servi ca bibliotecă itinerantă;

Bibliofilm - copie fotografică a unui text, de regulă prețios, executată pe film cu bandă îngustă.

Bibliomania. Departe de a fi socotită ştiință a cărții, cum se mai întâmplă, ea desemnează pasiunea excesivă, maladivă a colecționării, fără nici o rațiune şi finalitate, a cărților. Dacă bibliofilul iubeşte cărțile pentru ceea ce conțin ele, bibliomanul este doar un colecționar. Alături de căutătorii de carte rară în genere, bibliomanii manifestă preferințe ciudate. Unii doresc **numai anumite categorii de volume,** bunăoară pe cele **netăiate,** pe cele imprimate cu **un anumit caracter de literă,** anumite **titluri,** indiferent de conținut. Alții, în schimb, se pasionează

după **orice,** numai carte să fie. O seamă colecționează almanahuri sau Biblii, ediții în neştire ale unui autor sau consacrate unui domeniu, fără a se specializa, însă, în respectivul domeniu, Un german, de pildă, adunase 365 de ediții din opera lui Horațiu. Iar potrivit lui Gabriel Peignot, un francez a făcut o pasiune bolnăvicioasă pentru tot ceea ce era carte de astronomie, deşi era ignorant în materie, Bibliomanul - spunea Denis Diderot (1713-1794), unul dintre cei mai de seamă iluminişti francezi şi principalul redactor al **Enciclopediei** - **"are cărți ca să aibă, ca să-şi încânte ochiul; toata ştiința lui se rezumă la a cunoaşte dacă este vorba de ediții valoroase şi dacă sunt bine legate; cât priveşte conținutul, acesta rămâne pentru el un mister în care nu are pretenția că e inițiat şi care-i bun pentru cei care au timp de pierdut".**

Bibliomanii pot ține sub obroc mari valori culturale, din lăcomie sau din gloria vană de a poseda, iar pe de altă parte pot cădea victimă şarlatanilor, care scontează pe acest apetit al lor pentru a-i înşela şi a le plasa orice tipăritură care "face impresie". Alături de indivizi oneşti, aceşti şarlatani, cel mai adesea puțin cultivați, pot fi văzuți prin ganguri expunând sau mişunând prin redacții de ziare şi edituri, prin institute de învățământ mediu şi superior, racolând cumpărători naivi.

6. Practici ostile cărții şi bibliotecii

Şi, totuşi, nu bibliomanii sunt cei mai culpabili față de carte. Opusul lor este **biblioclastul** sau **bibliofobul,** care, din anumite motive, manifestă adversitate şi dispreț pentru cuvântul scris şi recurge la orice acte pentru a-l distruge. Păcatul acesta e şi el vechi, chiar străvechi, şi implică nu persoane oarecare, ci nume pe care, cel mai adesea, istoria le-a reținut. Aşa bunăoară, Nabopolassar, rege babilonian, (625-605 î.e.n.), desființează cronicile antecesorilor pentru a-şi face relief istoric, ca "începător de vremuri", practică persistentă până în contemporaneitatea noastră.

Istoria bibliocidului pleacă şi ea din timpuri îndepărtate. Cade pradă flăcărilor vestita Bibliotecă din Alexandria, cea mai mare colecție de cărți din Antichitate (peste 700 000), de fapt, prima şi unica încercare a Antichității de a aduna la un loc tot ceea ce a înfăptuit spiritul uman, anticipând caracterul universal al culturii şi civilizației. Supraviețuirea ei ar fi dat, poate, un alt orizont şi un alt destin înțelepciunii şi istoriei omeneşti. Este incendiată de oştirile lui Iulius Caesar, la anul 47 î.e.n., pentru ea la anul 390 e.n., patriarhul Teofil să desăvârşească răul, distrugând ceea ce mai rămăsese din această comoară irepetabilă a cugetului omenesc. Incredibil, împăratul bizantin Leon al III-lea Isauricul (717-741), denumit şi Iconoclastul, care a publicat codul civil numit **Ecloga**, jertfeşte flăcărilor Biblioteca din Constantinopol, flăcări în care ard cărți, dar şi bibliotecari şi copişti. Câte manuscrise inestimabile ale civilizației precolumbiene nu s-au spulberat după descoperirea Americii prin nefasta intervenție "civilizatoare" a europenilor. Erau ridicate ruguri pentru arderea de documente ale autohtonilor -

comori unice -, scrise sau pictate pe piele, pânză ori coajă de copaci. Furtul nu este nici el cauza oarecare a distrugerii cărților. Se dă ca exemplu în această privință chiar un rege, Edward al VI-lea al Angliei, susținător al propagandei pentru Reformă, care, mult mai încoace (domneşte între anii 1547 şi 1553), dă un edict de ardere a cărților decretate eretice pentru a-şi însuşi pietrele prețioase şi ferecăturile acestora. Şi exemplele ar putea continua până în zilele noastre. Să ne amintim aici de bibliocidul incredibil al Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti în decembrie 1989, în condițiile în care Bucureştiul rămânea aproape intact. A pierit în acest sinistru şi biblioteca rămasă de la Mihai Eminescu, oferită, atâta cât a fost, Bibliotecii Fundației Universitare "Carol I". de către Matei Eminescu, fratele poetului. Întregul fond Eminescu – 60 de titluri - era păstrat într-un depozit absolut protejat, încât era exclusă orice posibilitate de distrugere. Spatiile respective, însă, au ars în întregime. Cine s-a năpustit asupra lor a acționat în aşa fel încât n-a rămas nici măcar tencuiala de pe pereți. A ars, pe o adâncime de 2 cm, până şi cărămida.

Reținem, pentru gravitatea ei, reflecția scriitorului Paul Silvestru despre soarta bibliotecilor: **"cu cât mai mari, cu atât riscul de a fi puse pe foc de mâini criminale creşte (a se reaminti Biblioteca din Alexandria sau Biblioteca Centrală Universitară)"** (Paul Silvestru, **Lucruri,** Bucureşti, Scripta, 1996).

7. Legăturile dintre ştiințele cărții şi istorie

Bibliologia şi istoria sunt două componente de mare extensiune ale culturii, care se înrudesc şi nu o dată se interferează. Într-o bună măsură, bibliologia reflectă, din unghiul şi cu metodele proprii, ceea ce istoria face din perspectiva şi cu mijloacele sale. Iar istoria comportă în însăşi fibra ei ceea ce numim cultură, care desemnează un stil de existență, adică tot ceea ce defineşte şi reprezintă o societate sub raportul valorilor spirituale. În fapt, istoria omenirii este istoria celor două plăsmuiri ale omului: **cultura** şi **civilizația**, a comunicării imediate sau la distanță între ele.

Şi bibliologia, şi istoria operează cu **documente scrise**. Foarte adesea, documentele bibliotecii sunt nu numai un adjuvant al mărturiilor de arhivă, ci se situează chiar la nivelul lor, prin aria şi prin potențialul informativ-documentar.

Bibliologia identifică, organizează şi pune în valoare documentele sale specifice, cartea, publicațiile, periodice ş.a., iar istoria le cercetează şi le fructifică ştiințific într-un tot. Acolo unde documentul istoric lipseşte, ori e insuficient sub raport informativ, cartea devine document **unicat**, chiar dacă nu inedit. (Heinrich Schliemann, arheologul german (1822-1890) ilustrează aceasta într-un mod aparte. El ia cartea în mână – **Iliada-** şi pe urmele ei descoperă Troia şi Mycene.

De aici nu decurge că bibliotecile nu pot avea şi **documente inedite**, asemenea arhivelor. **Legea bibliotecilor** prevede expres şi autorizează acest lucru.

Este, apoi, elocvent că mai toate componentele bibliologiei poartă în sine un miez de istorie sau sunt propriu-zis istorie. Avem, în interiorul bibliologiei, discipline istorice de sine stătătoare, cum sunt: **Istoria scrisului; Istoria cărții; Istoria bibliotecilor; Bibliografia ca aspect al culturii, deci al istoriei cercetării ştiinţifice**.

Patrimoniul de bază al bibliotecii – cartea – s-a „implicat" în decursul timpului şi a înrâurit mersul societății, vădindu-se a fi motor al progresului istoric. A fost, cu alte cuvinte, o componentă de substrat, adesea, decisivă.

În unele momente ale istoriei, cartea a indus o comunitate de sensuri şi semnificații, o cultură comună care s-au sedimentat şi au contribuit la cristalizarea respectivelor colectivități umane. **Vechiul** şi **Noul Testament, Coranul** au deschis, au determinat şi determină mari orizonturi pentru adecvarea omului la istorie şi pentru înaintarea vremurilor. Istoria pune în lumină rolul imens al **Decalogului,** cod sacru, apoi al **Evangheliilor**, care au schimbat, practic, cursul omenirii, dându-i consistența marilor motivații şi întemeieri. Spre ilustrare, arhiepiscopul de York declara, în 2005, că **Evangheliile** sunt acelea care au creat națiunea engleză.

Cultura creştină, bazată pe carte, este întâiul **releu între miliarde de ființe ale Planetei** şi marele resort al acțiunii lor în istorie. Atare cărți au dominat şi au coagulat într-o asemenea măsură spiritualitatea, viața societăților, încât, la un moment dat, au devenit **ax şi sistem absolut de referință**.

În concluzie, cartea a fost şi rămâne factor de influențare, de accelerare şi chiar de direcționare a unor epoci, de dialog, dar şi de confruntare în societate şi între culturi. Cărțile sunt pietre succesive de hotar ale progresului spiritual, ale progresului istoric. Toate aceste pietre străjuiesc anumite puncte ale evoluțiilor civilizațiilor laice, în care cercetătorul detectează întreruperi şi soluții de continuitate.

Este de o mare importanță pentru istorie acea virtute a cărții care face să ne transpunem într-un alt timp istoric şi ne obişnuieşte să ne apropiem trecutul, să-l aducem în actualitate. Am spune că, din acest punct de vedere, fiecare carte este, mai mult sau mai puțin, şi o lecție practică de istorie, de exersare a mentalității proprii istoricului.

O componentă de prim plan a culturii – **scrierea** – marchează, la rândul ei, mari momente istorice şi studiul acesteia prin prisma bibliologică aduce clarificări istorice de fond. După cum ştim, evoluția modalităților de comunicare s-a răsfrânt în cea mai largă măsură asupra dezvoltării omului în istorie. **Pe drept cuvânt, cea mai importantă spargere a barierelor vechi prin progresul cunoaşterii a fost inventarea noilor unelte de gândire şi comunicare: ideograma, alfabetul, zero-ul,** iar în secolul al XX-lea **computerul**. Dacă n-am avea documente scrise, n-am fi mai înaintați decât animalele necuvântătoare, care transmit urmaşilor o experiență cu totul sumară.

Datorită textelor scrise, omul a ieşit din preistorie. Din momentul apariţiei şi utilizării scrierii, omul a devenit **subiect cunoscător**, iar realitatea **obiect al cunoaşterii**. De atunci, omul a putut să pătrundă tot mai mult tainele Universului şi să le transmită în istorie.

Apariţia **alfabetului** marchează, la rândul său, o **revoluţie în istorie**. A fost asemuită cu rolul jucat de roată în dezvoltarea civilizaţiei Planetei. S-a spus, cu drept cuvânt, că istoria este ascensiunea omului de la roată la sateliţii artificiali şi de la alfabet la informatică. Noi, ca popor, evocăm, de asemenea, întregirea prin alfabet a limbii române.

Tiparul – a treia revoluţie informaţională după apariţia limbajului articulat şi, respectiv, a scrierii-, a gestat era informaţională, deci a patra revoluţie informaţională. Infuzarea cultului pentru carte, imprimată acum prin tehnici industriale, pentru cât mai multă informaţie, a fost decisivă în procesul naşterii şi evoluţiei omului informaţional.

Aşadar, procese şi momente în care cuvântul scris, cartea, au avut rol precumpănitor ne propun o cronologie care luminează istoria dintr-o altă perspectivă, mai vastă şi mai definitorie, punând în evidenţă rolul primordial al ideii ca factor propulsor al umanităţii.

În aparenţă fără tangenţe cu istoria, **bibliografia** îşi are funcţia ei în cunoaşterea istorică. Orice demers ştiinţific pe bază de texte începe cu bibliografia. Întrucât oferă informaţii în domeniul spiritual, bibliografia devine, în acelaşi timp, **reper de istorie a culturii** în cele mai diverse compartimente şi manifestări ale acesteia. Prin bibliografie se realizează contribuţii absolut necesare oricând privind: istoria naţională şi universală, istoria relaţiilor internaţionale şi istoria ideilor şi descoperirilor ştiinţifice, a curentelor literare, a gândirii şi practicii politice, istoria abordării şi a nivelului soluţionării unor teme sau altora de cercetare, istoria vieţii oamenilor de ştiinţă, a politicienilor şi demnitarilor, istoria instituţiilor şi organizaţiilor de orice natură: politice, culturale, de presă, religioase ş.a.

Să amintim, în sfârşit, două compartimente bibliologice care au tangenţă directă cu istoria, şi anume: **bibliotica** – studiul caligrafiei textelor în vederea stabilirii autenticităţii lor, a identificării autorului; **bibliotecografia** – descrierea bibliotecilor din punct de vedere istoric, statistic etc.

Nu putem încheia fără a aminti că studiul bibliologic inspiră şi pretinde **rigoare**, atât de necesară istoricului. Această rigoare se dobândeşte din spiritul cărţii, din exigenţa şi precizia pe care o pretind tehnicile calificate ale muncii de bibliotecă. Cine a făcut bibliologie îşi mărturiseşte o neschimbată apartenenţă la lumea intelectualilor de meticulozitate şi sobrietate în faţa actului de cultură.

BIBLIOGRAFIE

BULUȚĂ GHEORGHE; PETRESCU, VICTOR. **Galeria bibliologilor români**: portrete. – Târgovişte: Bibliotheca, 2003

BUTUC, LIVIA**. Scurtă istorie a bibliocidului**. – Bucureşti: Editura Centrului pentru Formare, Educație Permanentă şi Management în Domeniul Culturii, 2005.

GEORGESCU. – TISTU N. **Orientări bibliologice**. – Bucureşti: Librăria Universitară I. Cărăbuş, 1938.

ILIESCU, ION. **Bibliofilie**: carte pentru iubirea cărților româneşti. – Timişoara: Mirton, 2001.

RADU, MĂRIUCA; REPANOVICI, ANGELA. **O istorie a tiparului şi tipăriturilor**. – Braşov: Editura Universității „Transilvania", 2002.

REGNEALĂ, MIRCEA. **Dicționar explicativ de bibliotecnomie şi ştiința informării**. Vol. I. Ediția a II-a revizuită şi adăugită. – Bucureşti: Federația Asociațiilor Bibliotecilor din România, 2001.

STOICA, ION. **Bibliograia şi imprimarea documentară**: repere teoretice. – Bucureşti, Litera, 1973.

IV
SCRIEREA - INSTRUMENT FUNDAMENTAL PENTRU PROGRESUL COMUNICĂRII, GÂNDIRII ŞI CUNOAŞTERII

1. Arta simbolizării –un demers al culturii şi civilizației

Evoluția modalităților de comunicare s-a răsfrânt în cea mai largă măsură asupra dezvoltării omului în istorie. Aşa cum observă Alvin Toffler, **"Rareori de a lungul istoriei, progresul cunoaşterii a spart barierele vechi. Cea mai importantă dintre aceste răzbateri a fost inventarea noilor unelte de gândire şi comunicare, ca ideograma.... alfabetul..... zero-ul… şi, în secolul nostru, computerul"** (Alvin Toffler, **Powershift. Puterea în mişcare,** Bucureşti, Antet, 1995). După cum ştim, umanitatea a trecut de la comunicarea din societatea primitivă, materializată prin **sunet, culori, gestică, desen,** la **cuvântul vorbit şi scris.** A fost, mai întâi, **cuvântul vorbit** – o scânteie divină, apoi **cuvântul scris**, căci îndată ce a început să vorbească, omul a simțit nevoia să arate ochilor ceea ce vorbele spuneau urechii. Istoria scrierii începe la scurtă vreme după începutul istoriei vorbirii. Invenția scrierii, ca rezultat al utilizării constante a diferitelor semne pentru reprezentarea aceloraşi idei, a fost o cotitură uriaşă sub acest raport. Gravată, pictată, sculptată sau imprimată, ea fixează comunicarea ca pe un act de memorie **stabil, exact** şi **repetabil,** lărgind posibilitățile de transfer informațional de la o generație la alta. Tocmai datorită textelor scrise, omul a ieşit din preistorie. Scrierea delimitează istoria de preistorie întrucât înmagazinează cultură, experiență, le conservă, permițând acumularea şi dezvoltarea lor.

Societățile, precum ştim, se definesc prin trei moduri de a ființa, ca şi prin evoluțiile mai mult sau mai puțin rapide ale acestora în istorie. Ele sunt: **a produce**, **a comunica, a trăi.** Scrierea, mod de comunicare universal, ni se înfățişează, astfel, ca una dintre cele mai complexe şi mai caracteristice instrumente de reprezentare a societății omeneşti. Ea constituie un domeniu specific de figurare, o tehnologie organic adaptată gândirii umane, mentalului diverselor colectivități (Jean J. Glasner, Écrire à Sumer. L'invention du cunéiforme, Paris, 2000). Se regăsesc în acest **"cel mai bun şi cel mai rău dintre lucruri",** cum a fost, adeseori, calificată, toate marile demersuri pentru propăşirea minții şi sufletului, a existentei umane îndeobşte şi, în acelaşi timp, toată strădania omului pentru a-şi perpetua memoria şi pentru a-şi apropria nemurirea. Aparent disparate şi contradictorii, aceste demersuri dau imaginea unui curs istoric unitar, al unei coerențe a dezvoltării societăților. Scrierea însăşi este generată şi se corelează cu tot ceea ce însemnează manifestare a omului în condiția sa de ființă care comunică şi se exercită în societate pe temeiul gândului, al cunoştinței şi conştiinței. Ea evocă arta simbolizării ca demers al culturii, virtutea creatoare a formelor în universul culturii (Constantin Noica, **Scrisori despre logica lui Hermes,** Bucureşti, Cartea Românească, 1986). Ch. Higounet o aşează la baza

civilizației şi opinează că "**scrierea ar putea, în cele din urmă, să servească acesteia drept definiție"** (Ch. Higounet, **Scrisul,** Paris, P.U.F., 1959).

Urmărirea diferitelor tipuri de scriere ne revelează un raport de implicită determinare a scrierii cu limbile vorbite şi, nu mai puțin, cu stadiul culturilor şi civilizațiilor, în legătură cu care s-a şi dezvoltat. Căci ce altceva este scrierea decât reprezentarea vizuală, concretă şi durabilă a limbii vorbite, în configurația din stadiul respectiv al dezvoltării istorice, un cod de comunicare de gradul al doilea, în raport cu limbajul, care este de gradul întâi, Dacă, însă, limbajul, cuvântul se desfăşoară **în timp,** iar apoi dispar, scrierea beneficiază de un suport ideal, care o conservă şi o "eternizează": acesta este **spațiul.**

Apariția scrierii marchează cea de a doua revoluție informațională, deoarece **"comportă o schimbare radicală a tipului de mesaj transmis; acesta nu mai este dependent de cel care îl transmite şi la discreția celui care îl primeşte, ci rămâne la dispoziția oricui vrea să-l citească**. **Poate fi recitit, gândit, analizat, dobândeşte deci durată, profunzime, claritate" (Naissance de l'écriture,** Paris, 1982). Îi succede apariția alfabetului, iar într-o nouă etapă, **inventarea tiparului.** Aceste moduri de comunicare sunt cerințe şi consecințe ale dezvoltării umane, definesc ele însele epoci istorice, ultima fiind epoca societății de tip informațional, Putem conchide astfel că apariția scrierii anunță începutul **erei imaginii.**

Scrierea este, în acelaşi timp, o reprezentare la un alt palier calitativ a conținutului comunicării, un act de supremă implicare şi fertilizare a inteligentei şi forței creatoare a spiritului. Atunci când scriem, în noi se naşte o altă personalitate. **"O idee ce îți umblă prin cap e o simplă excitație intelectuală; o idee exprimată verbal e o etapă ceva mai evoluată (fiindcă a prins timp şi se poate comunica), dar numai o idee formulată în scris, cu ajutorul categoriilor scrisului (care sunt altele decât cele ale oralității celei mai evoluate) devine o sinteză intuitiv creatoare şi durabilă. Magică chiar. În timpul formulării în scris, inteligența orală face loc altei forme de expresie: scrisul vine cu lumina sa proprie, de multe ori avându-şi a sa proprie concluzie ascunsă, ce îmi apare ca o surpriză, neaşteptată descoperire, în timp ce migălesc o frază, respectând legile sintaxei, limbii clare şi deschise"** Ion D. Sârbu**, Jurnalul unui jurnalist fără jurnal - Glosse** - Vol. I, Craiova, 1983-1986. Craiova, Scrisul Românesc, 1991). „**Faptul uluitor al scrisului** – constată Gabriel Liiceanu **– este că el explicitează, articulând-o, o cunoaştere prealabilă (infinită) de care eu nu sunt conştient până în clipa scrisului. Fiecare pagină scrisă este aducerea la suprafață a unui fragment din această cunoaştere şi astfel smulgerea lui din propria mea «uitare»… Concluzia este uluitoare: nu poți şti, afla, învăța etc. decât în măsura în care scrii… Scriind, noi înşine suntem cei care extragem fragmente din pre-ştiința îngropată în noi**" (Gabriel Liiceanu, **Uşa interzisă**, Bucureşti, Humanitas, 2002, p. 315). G. Liiceanu face distincție între „scrisul de însăilare", „compilatoriu şi exterior, care plimbă cunoştințele dintr-o parte în alta" şi scrisul de escavare, care „**pune în joc dezgroparea unui conținut**

de cunoaştere care îți aparține în mod propriu" (**op. cit**.)

Putem concepe, acum, o definiție a scrierii, deopotrivă sub raportul formei şi al conținutului: **scrierea este modalitatea de comunicare interumană, altfel spus de reprezentare a gândirii, prin intermediul unui ansamblu de semne grafice convenționale, acceptat de o colectivitate socială, având deci acelaşi înțeles pentru toții membrii acesteia şi care desemnează sunetele sau cuvintele unei limbi.** Orice semn aşternut pe piatră, lemn, metal, papirus, hârtie, iar recent pe suport electronic este un mesaj şi o mărturie; orice simbol este, în acelaşi timp, conținut şi formă, subsumate exprimării unui lucru determinat.

2. Antecedentele scrierii

Indicii în legătură cu momentul apariției scrierii, ca, de altfel, şi a limbajului uman, nu avem şi nici n-am putea avea. După opinia unora dintre specialişti, ea ar fi debutat ca instrument de guvernare. După alții, resortul care a stat la baza scrierii a fost unul mereu religios. Experți sinologi susțin, bunăoară, că, în China, ar fi avut menirea de a sluji ca mijloc de comunicare cu zeii. A existat şi o teză lingvistică a unor teologi, care vedeau în scriere un dar ceresc adus pe pământ de Noe şi încredințat chinezilor. La rândul său, poporul evreu evocă "**scrierea divină**", opusă **"scrierii umane",** iar arabii aveau să se împotrivească încercărilor de reformare a scrierii în secolul trecut, replicând că nu se poate reforma ceea ce Allah a revelat.

În fapt, scrierea este rodul unei **invenții voluntare**, care s-a produs de mai multe ori în istoria omului. În majoritate, cei mai avizați experți în materie acreditează ideea că scrierea a apărut într-o colectivitate de agricultori, care trebuia să-şi numere turmele şi să țină evidența bunurilor, a schimburilor de produse, fiind, deci, legată de suprastructurile unei economii în care comerțul juca un rol important. Cercetări de dată recentă au ajuns la concluzia că jetoanele din argilă descoperite în diverse situri arheologice din vechea Mesopotamie ar fi servit drept unități de cont, aflându-se, în acelaşi timp, la originea scrisului. Aceste jetoane erau mici obiecte modelate în argilă, reprezentând multiple forme geometrice - conuri, sfere, discuri, cilindri sau tetraedri. Fiecare dintre aceste forme distincte era simbolul unei unități precise dintr-o marfă. Sistemul jetoanelor a permis ținerea unui cont exact al tuturor mărfurilor posibile. Fiecare unitate de marfă putea fi comparată - una câte una - cu un jeton. Mai târziu, începând din anii 3500 î.e.n., aceste jetoane au fost strânse într-un fel de "cutii" din argilă, corespunzând, fiecare, unei tranzacții sau unei cantități de marfa. Pentru a ține minte natura jetoanelor închise în aceste "cutii", amprenta lor era, în prealabil, imprimată pe suprafața exterioară. Aceste amprente prezintă mari similitudini cu simbolurile cuneiforme, care au dat naştere primelor tăblițe scrise. În studiul său intitulat **Înaintea scrisului**, cercetătoarea americană Denise Schmidt-Basserat afirmă că aceste piese din argilă se află, de asemenea, la originea primelor

operațiuni de calcul. Jetoanele aveau o funcție dublă: ele reprezentau un obiect şi exprimau, în acelaşi timp, cantitatea - unu pentru un jeton, doi pentru două jetoane.

Nu doar aceste jetoane anunță începutul scrierii. În fapt, orice obiect utilizat într-un anume fel, într-o anumită ordine devine comunicare, obiectul în cauză căpătând sens simbolic. Trimițând cuiva un obiect, îi adresezi un mesaj (flori, pâine şi sare, mărțişor etc.). Am evoca în categoria acestor modalități de comunicare ce comportă o semantică fără cuvinte cunoscutele **kipu**, constând din şnururi cu noduri de forme, culori şi mărimi diferite, utilizate de incaşi, care îngăduie un mare număr de combinații, deci de mesaje (a nu se confunda cu ceea ce numim **chiup** < turc. **küp** = vas de lut ars de mare capacitate, în formă de amforă). Bunăoară, kipu incaşilor epocii precolumbiene, care servea la calcule şi la transmiterea de mesaje, la înregistrarea de evenimente şi date statistice, era format dintr-o coardă principală sau o sfoară, să-i spunem **ax** sau **cordeluță,** de care erau atârnate fire mai subțiri de culori şi lungimi diferite, fiecare dintre acestea făcând posibile multiple noduri şi legări cu celelalte fire (nodul de la batistă din zilele noastre e o reminiscență a acestui fel de semnale).

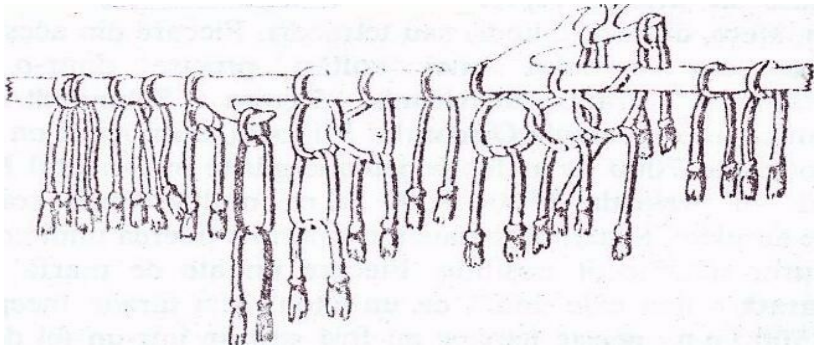

Fig. 1.

Kipu sau ax (cordeluță) cu noduri al incaşilor

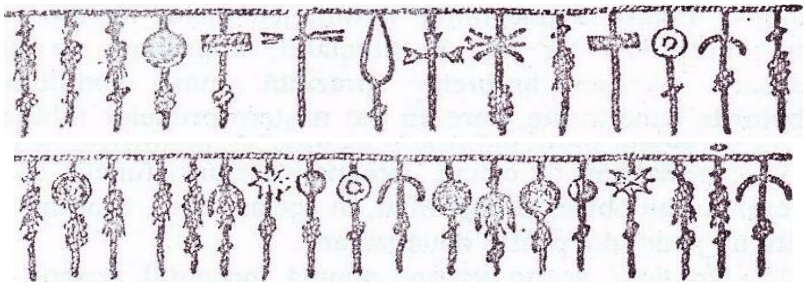

Fig. 2. ***Propunere de interpretare a unui kipu literar***
(După Z. Kulungici, **Historia Pisana**, p. 74-75).

"*Frumoasă domniță, fratele tău îți sparge donicioara, iar zgomotul ce se aude este tunetul şi fulgerul.* Tu, domniță, schimbi apa din doniță în ploaie, zăpada în grindină. Dumnezeul Atotputernic de aceea te-a

făcut, de aceea te-a ales”.

După cum observă o seamă de specialişti, nodurile kipu nu înregistrează informaţii prin semne grafice care formează cuvântul, ci, mai degrabă, sunt **un cod binar tridimensional similar cu limbajul folosit de computere**. Nodurile par să fie aranjate în secvenţe analogice codate, fiecare secvenţă putând să însemne un nume, o identitate sau o activitate. Kipu este, astfel, singurul exemplu de codare şi înregistrare a informaţiilor la incaşi.

Să mai amintim, la acest capitol, **răbojurile,** beţe de lemn pe care erau însemnate, prin încrustare, diferite calcule sau evidenţe, tranzacţii comerciale ş.a. Beţele erau despicate în două, fiecare parte interesată în tranzacţia încheiată păstrând câte o despicătură. Strămoşii noştri romani utilizau tradiţional răbojul pentru **a număra,** obicei păstrat, la noi, de ciobani. În Anglia, erau eliberate chitanţe de impozite pe răbojuri, practică folosită până în 1834, iar negrii australieni foloseau aşa-numitele "beţe de mesageri", care serveau la menţionarea însărcinărilor unui sol sau ca scrisori de acreditare.

Este de reţinut că, deşi oferă posibilităţi de comunicare mai largi şi mai complexe, atare modalităţi preced scrierea şi, contrar unor susţineri, nu întrunesc elementele considerării lor ca scriere, fiind numai ajutători de memorie, inventare de contabilitate, instrumente de control.

Cele mai vechi scrieri sunt dovezi ale existenţei limbajului uman, fiindcă – aşa cum am menţionat - de îndată ce a reuşit să facă saltul de la strigătele nearticulate la primele cuvinte articulate, omul a simţit nevoia să arate ochilor ceea ce până aici transmitea prin vorbe urechii. De aici şi concluzia că acest limbaj există de când existau, în anumite forme, simboluri grafice. "**Natura omului** - spune scriitorul austriac Hermann Broch - **nu este nimic altceva decât capacitatea de a poseda un limbaj de simboluri, acest limbaj** de **simboluri prin care se manifestă orice civilizaţie"** (Hermann Broch, **Creation littéraire et connaissance,** Paris, Gallimard, 1985). Astfel văzută, scrierea ne apare ca o necesitate implicită a existenţei culturale a omului. **"Nu este nici o exagerare a socoti că începe să i se simtă nevoia din momentul în care omul a devenit biped şi a început să judece cât de puţin. Adecă din momentul în care a depăşit simplul instinct de nutrire sau de conservare caracteristice şi oricărui alt animal, omul trebuie** să **fi simţit nevoia scrisului"** (Aurelian Sacerdoţeanu, **Evoluţia scrisului şi cartea până la apariţia tiparului.** În: "**Raze de lumină**", an. IX, nr. 1, ianuarie-martie 1937). În această situaţie, se pune întrebarea dacă scrierea a fost inventată o dată sau de mai multe ori, într-un singur loc sau în mai multe. Reputatul cercetător francez al etnografiei şi preistoriei Andre Leroi-Gourhan (1911-1988) admite că scrierea - în stadiul ei cu totul şi cu totul incipient, desigur - ar putea fi identificată cu circa 50 000 de ani î.e.n. Este vorba de "**scrierile**" primitive, aşa-numitele "**scrieri sintetice",** care denotă, după cum observă Albert Flocon, în **Universul cărţilor,** "**imensul efort al omului în faţa unei lumi ostile, pe care încearcă** să **o domine prin semne".**

3. Scrierea sintetică, primordială – pictograma

Scrierea sintetică este o formă de comunicare a unor informații, idei sentimente prin intermediul imaginilor vizuale, al desenelor figurative stilizate, care nu implică analiza expresiei lingvistice. O putem numi manifestare a unui limbaj materializat, pregătitorul semnelor grafice. Sunt aşa-numitele pictograme, "scriere" de tip spațial, care atestă că umanitatea a debutat prin a reproduce realitatea înconjurătoare în imagini, pe un drum îndelung spre inventarea simbolurilor grafice convenționale. Avem de-a face cu cea dintâi mare invenție a omului în materie de scriere. Unele dintre aceste scrieri vor evolua spre simplitatea şi linearitatea fonetică, spre alfabete. Departajarea între intenția de a comunica şi intenția artistică nu e totală. Scriitorul francez Lorand Barthes (1915-1980) se întreba în **L'Empire des signes** (1970) unde începe scrisul şi unde pictura.

Ce sunt, aşadar, pictogramele? Sunt **desene figurative stilizate, simplificate, care reprezintă obiecte concrete, fără a putea reda articularea frazei, deci care fixează conținutul mesajului fără a avea legătură cu forma lingvistică, adică fără a transcrie limbajul oral şi fără o reprezentare amănunțită.** Prin urmare, nu există în pictogramă un raport explicit între ceea ce e reprezentat prin desenele în cauză şi un enunț. De aceea, se şi numesc sintetice. Aici funcționează nu cuvântul, ci imaginea. Sunt asamblaje de figuri, de semne, reprezentate cu ajutorul unui sistem special de grafică, a căror semnificație este legată intrinsec de modul cum ele ocupă spațiul pe care sunt înscrise. Ca urmare, sistemele pictografice sunt şi prea puțin explicite pentru cei care nu fac parte din comunitatea respectivă.

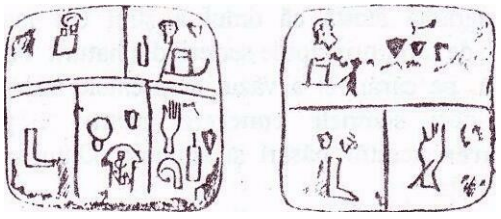

Fig. 3. ***Tăblițe de lut cu scriere sumeriană pictografică***

Pictogramele, apoi ideogramele, scrierea alfabetică, tiparul. evocă una dintre invențiile majore ale umanității: capacitatea de a vedea o suprafață nu ca pe o învelitoare exterioară a unui lucru, ci ca pe un spațiu cu două dimensiuni, care poartă urme sau mărci susceptibile de a fi citite sau de a primi semnale intenționale lăsate de mâna omului.

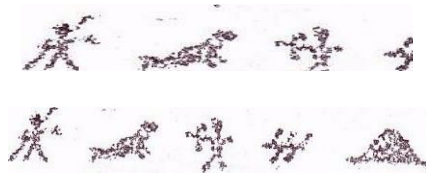

Fig. 4. ***Scriere sintetică a eschimoşilor***

Pictograma este cea mai rudimentară scriere. Se întâlneşte la colectivităţi dense de vânători şi pescari (indieni din America, eschimoşi, siberieni, africani boşimani şi la oceanieni). Asemănările formale dintre pictograme rămân fără semnificaţie, întrucât anumite obiecte şi elemente din lumea înconjurătoare (soare, lună, stele, săgeată, corpul omenesc etc.) erau reprezentate cam în acelaşi fel. Dar pictograma atestă că omul a ştiut citi înainte de a scrie, deducând, de fapt, principiile scrierii din natură. Pe bancuri de nisip, pe zăpadă, pe cărări el a văzut amprentele lăsate de păsări şi de animale, deci semnele concrete, pentru a putea ajunge la semnificarea acestor păsări şi animale. Omul a învăţat "cititul" odată cu viaţa.

Iniţial, pictograma desemna substantive concrete, mai târziu verbe, prin joncţionarea a două pictograme: **picior** + **drum** = a merge; **stea** (cer) + **apă** = a ploua şi, în cele din urmă, o idee, devenind, în acest fel, **ideogramă**. Dar prin mijlocirea pictogramelor nu se puteau exprima decât în rare cazuri idei abstracte, acestea neavând cum să fie configurate printr-un "semn" material care să redea o figură, fiind, mai mult, deduse.

Primele manifestări ale unui asemenea limbaj sunt **picturile rupestre**, aparţinând epocii paleoliticului, care reprezintă animale desenate pe pereţii peşterilor, precum şi pietrele "**retuşate**", mai apoi sculptate.

Fig. 5. ***Luptă între arcaşi***
Pictură rupestră în roşu închis (Morella la Vella - Spania**)**

Nivelul 5 artistic al pictogramelor impresionează, pe drept cuvânt, dar cercetătorii sunt de acord că autorii lor au urmărit nu o performanţă artistică, deci nu contemplarea unor reprezentări figurative, nu efecte emoţionale, ci comunicarea în scop magic. Gestica vânătorilor vrea să însemne o predicţie, mai

exact spus anunțarea succesului în răpunerea animalelor, deci forțarea destinului, iar după alte interpretări, deprinderea "ucenicilor" în ale vânătorii, indicarea faptului că acolo se afla vânat sau descântarea animalelor sălbatice. Treptat, aceste desene se vor simplifica, se vor schematiza şi mai mult, prefigurând apariția "semnului", ceea ce se va produce în neolitic.

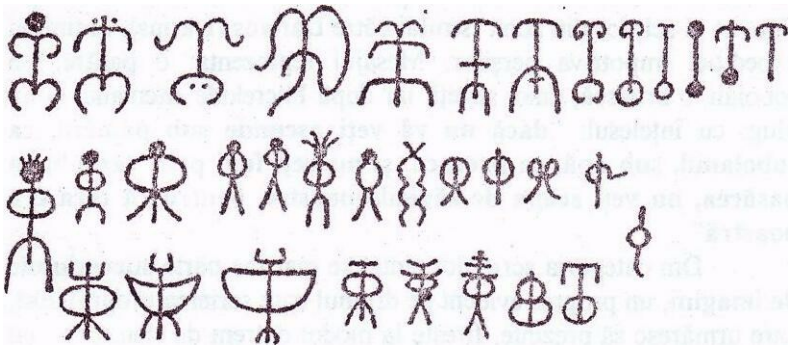

Fig. 6. ***Stilizări umane prefigurând apariția "semnului"***

Se includ, de asemenea, în acest gen de "scriere" aşa-numitele petroglife (în greacă, **petra** = rocă; **gliphein** = a grava), pictograme preistorice răspândite pe toate continentele Sunt desene incizate pe roci în aer liber, figurând oameni, animale, forme geometrice ş.a. A. Leroi-Gourhan le descoperă la musterienii evoluați (musterienii aparțin paleoliticului mijlociu, corespunzând celei de a doua jumătăți a ultimei interglaciațiuni).

Teritoriul țării noastre înregistrează atestări de un interes aparte în legătură cu vechimea pictogramei. Să amintim relatarea lui Herodot **(Istorii,** Cartea a patra, cap. 131) despre **mesajul figurat** al sciților din zona Istrului către Dareros (Darius), în timpul expediției împotriva perşilor. Mesajul reprezenta: un şobolan, o broască, o pasăre, cinci săgeți, iar după Pherekide Atenianul şi un plug, cu înțelesul: **"dacă nu vă veți ascunde sub pământ, ca şobolanul, sub apă, ca broasca, şi nu veți fugi prin văzduh, ca pasărea, nu veți scăpa de săgețile noastre, pentru că țara e a noastră".**

Din categoria scrierilor sintetice mai fac parte **succesiunile de imagini,** un progres evident pe drumul spre scrierea propriu-zisă, care urmăresc să prezinte, firește la modul extrem de elementar, un fapt, un eveniment **în desfăşurare.** Am spune că avem de-a face, la acest caz, cu un germene de **narațiune.** A. Flocon este de părere că "**Povestirea prin imagini corespunde, probabil, unui stadiu al limbajului în care cuvântul separat nu se afirmase încă, dar în care succesiunea ideilor separă fazele unei acțiuni"** (A. Flocon, **op. cit.).**

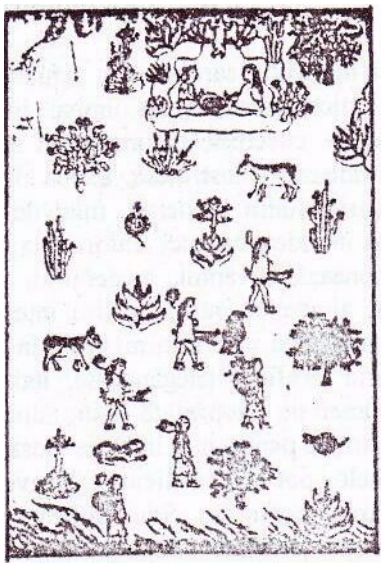

Fig. 7. ***Pagină din manuscrisul aztec care evocă stabilirea cicimecilor în Anahuac***

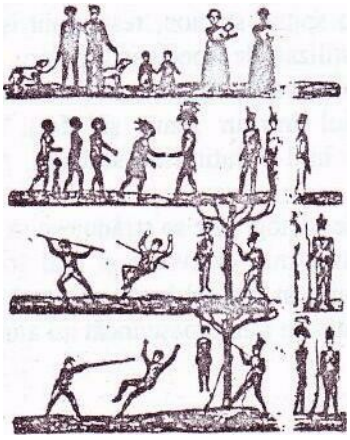

Fig. 8. ***Ordonanță pictografică a guvernatorului Tasmaniei. Mesajul ei: Dacă un indigen omoară un alb, va fi spânzurat; dacă un alb ucide un indigen, albul va fi spânzurat***

4. Pictograma modernă

Asemenea miturilor, care revin în actualitate cu o uimitoare forță de impact, pictograma, acest limbaj universal încărcat de simboluri, cucereşte tot mai mult societățile moderne. Pictogramele informează şi instruiesc, indică drumul de urmat în pulsațiile şi hățişurile lumii moderne, fiind de un real ajutor în situații dificile. Ca întotdeauna, aici informația nu este mediată de limbă. Nu funcționează cuvântul, ci semnul, pictogramele fiind ambasadori tăcuți ai ideilor într-un cadru

intern şi internațional. Tocmai internaționalizarea cere informații nu în formă scrisă, ci în formă grafică, prin grafie înțelegându-se, îndeobște, metoda de reprezentare prin desen pe o suprafață (linii, puncte, figuri etc.). Nu e nevoie de limbi străine pentru a se înțelege mesajul lor.

Pictogramele pot fi: **indicații, preveniri, interziceri, dispoziții, anunțuri, oferte** etc. Sunt utilizate pe scară largă în comerț, ca semne de orientare, răspunzând la întrebarea: "**Unde pot găsi ...**" Dacă nu stârnesc cumpărătorilor emoții, se are în vedere atașarea de fotografii ale mărfurilor. Alte numeroase sfere de activitate se servesc de pictograme. Fiecare aeroport, universitate, metrou, clinică sau spital, stadion, restaurant își are **info-simbolul** său special, ultrastilizat de specialişti pentru a fi în măsură să îndrume. Condiția este ca pictograma să fie astfel concepută încât să comprime esențialul într-un semn şi, deci, să poată fi rapid înțeleasă, respectiv în 1-5 sutimi de secundă, pentru a-şi îndeplini scopul.

Creatorii de pictograme se străduiesc să inventeze noi şi noi semne, mai atractive, mai elocvente şi mai tranşante. Pe de altă parte, fiind concepute în aşa fel încât să poată fi înțelese de toată lumea, au devenit atât de numeroase încât au ajuns să încurce.

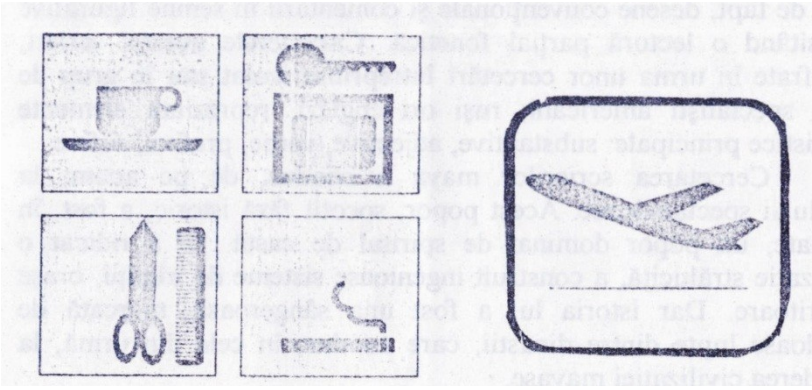

Fig. 9. ***Pictograme din zilele noastre***

În S.U.A. a fost alcătuit, nu demult, un **"dicționar"** de pictograme. Practic, este vorba de o foaie pliantă, în şase compartimente, cuprinzând peste 400 de pictograme uşor de înțeles, ordonate pe domenii. În acest fel, orice persoană se poate adresa oricui, indicând cu degetul simbolul, şi este informat numaidecât, devenind stăpână pe situație fără să cunoască limba țării în care se află. Pictograma se prezintă, aşadar, ca cea mai largă şi efectivă posibilitate de comunicare în lume.

5. Scrierea analitică - ideograma

Întrucât, aşa cum am văzut, pictograma nu marchează un raport explicit dintre ceea ce reprezintă şi ceea ce este un enunț oral, ci comprimă esențialul unei informații într-un semn, comunicarea nu se putea opri aici. Ca şi în cazul comunicării verbale, omul urmează un progres necontenit în dezvoltarea scrierii. Un atare proces nu s-a produs dintr-o dată. Avem o interesantă ilustrare a acestei realități la civilizațiile precolumbiene maya şi aztecă, ale căror scrieri indică un stadiu intermediar, bazându-se atât pe sistemul **pictural,** cât şi pe cel **fonetic.**

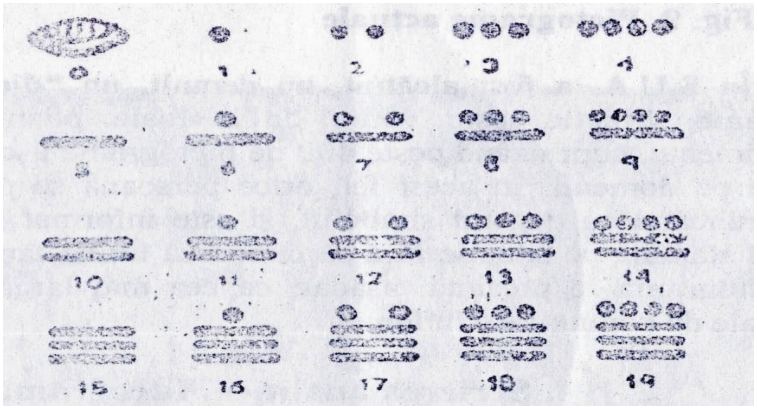

Fig. 10. ***Semne grafice mayaşe pentru scrierea cifrelor de la 0 la 10***

Scrierea analitică propriu-zisă corespunde ideogramelor, care denotă conştientizarea cuvântului distinct în cadrul unui şir, al unei înlănțuiri lingvistice, apoi, printr-un efort de abstractizare, a **silabei.** De aceea, ideogramele se mai numesc şi **logograme** sau **semne-cuvânt** (logograma este semnul care figurează unul sau mai multe cuvinte). Aceste semne grafice minimale redau nu numai obiectele pe care le reprezintă, ci şi cuvintele cu care pot fi asociate, fiind, deci, o transpunere grafică a vorbirii. Prin reprezentarea, de pildă, a imaginii Soarelui, era "comunicat" cuvântul care-l desemnează, dar **se** mijloceau şi **sensuri asociative:** "strălucitor", "alb", "zi", Mai mult, în vreme ce în pictogramă mesajul transmis era egal cu **semnul-desen,** adică foarte concret, în cazul ideogramei se comunică un conținut de idei dincolo de cel al desenului, adică unul **abstractizat,** redat prin intermediul **simbolurilor.** Scrierea ideografică este mai economicoasă în măsura în care fiecare obiect este marcat printr-un semn. Cel mai adesea, un caracter sau un ansamblu de caractere reprezintă **o noțiune**, care, de altfel, este exprimată printr-un **cuvânt unic.** Scrierea ideografică transmite, deci, cu ajutorul unui număr mai mic de semne o infinitate de mesaje, asemănător, într-o măsură, scrierii alfabetice.

Tranziția la scrierea de tip analitic se realizează mai puțin anevoios în cazul limbilor ale căror cuvinte prezintă o structură monosilabică. Dacă, în idiomurile occidentale, forma cuvintelor în propoziții şi fraze variază după asemenea categorii gramaticale cum sunt **genul, numărul, funcția,** în alte limbi, în chineză, spre exemplu, cuvântul - **monosilabic** - nu este supus unui asemenea tratament. Calitatea de substantiv, de adjectiv sau de verb i-o conferă **locul în propoziție** sau **în frază**. Ca urmare, a fost mai la îndemână să se creeze un semn, un caracter aparte pentru fiecare cuvânt, Scrierea chineză, ulterior cea japoneză, împreună cu sumeriana şi cu egipteana veche, sunt socotite, de altfel, cele mai importante scrieri "de cuvinte", procedeu de bază al scrierilor analitice.

Cuprinsă într-o definiție, ideograma ne apare ca **semnul grafic transpus printr-o imagine, adică printr-un desen, reprezentând o noțiune (cuvânt, idee, obiect) exprimată printr-o vocabulă unică. Deci ideograma e scurtă, eliptică şi cu „o mie de sensuri".** Etimologia este lămuritoare: grecescul **idea** = idee; **gramma** = semn, adică semnul care exprimă **ideea,** şi nu **sunetele cuvântului ce reprezintă această idee.** Este, aşadar, vorba de desemnarea **noțiunii** printr-un **semn grafic,** şi nu prin **litere.**

Scrierea cuneiformă. Este socotită a data de la mijlocul sau sfârşitul mileniului ai IV-lea î.e.n., după cucerirea Mesopotamiei (tăblițele de argilă de la Uruk) şi până la începutul erei creştine, datare controversată încă. Sumerienii, locuitori ai pământurilor din sudul Mesopotamiei cuprinse între Tigru şi Eufrat, au dezvoltat o civilizație avansată. Oameni ai exercitării dinamice în istorie, ei cultivau pământul, edificau oraşe, erau meşteşugari, negustori, preoți. Trebuia, deci, înregistrat ceea ce întreprindeau şi agoniseau. În plus, aveau nevoie să comunice cu alte colectivități umane. Ei au folosit un sistem de scriere **cuneiformă** (litere unghiulare, deci în formă de cui) care îşi avea originea în pictograme, servindu-se de tăbliță de argilă, gravate cu ajutorul unei bucăți de trestie tăiate oblic şi şlefuite sau al unui bețişor de lemn tăiat, de asemenea, pentru a se obține un vârf triunghiular (denumit, mai târziu, **stylus**). S-au conservat foarte multe asemenea tăbliță (până astăzi se cunosc peste 300.000), care au impus pentru întâia oară, cum observă A. Flocon, termenul de carte.

La început, şi scrierea sumerienilor era pictografică, însumând circa 2 000 de "semne", pentru ca, apoi, treptat, printr-un procedeu de stilizare a unor semne pictografice, obiectele să fie reprezentate foarte schematic, în poziție orizontală şi întrerupte, Nevoia unei scrieri mai rapide a fost aceea care a condus la o maximă schematizare a reprezentărilor pictografice şi la ordonarea lor ca semne arbitrare. Nu mai sunt **semne-lucruri**, ci **semne-cuvinte**, adică arbitrare. Această simplificare de la pictograme la o schemă de "cuie" denotă un progres remarcabil în tehnica scrisului. Întrucât lexicul acestei limbi folosea numeroase elemente monosilabice (sufixe, prefixe, cele servind la flexiunea cuvintelor etc.), a apărut necesitatea de a se recurge la semne fonetice, care indică nu un obiect, ci un sunet, fenomen specific scrierilor semitice. Când bagajul de semne la îndemână nu a fost

suficient, s-a apelat la juxtapunerea mai multor semne (de exemplu: **pasăre + ou** = a naşte). Şi, în sfârşit, în sumeriano-akkadiană, unele semne aveau rolul de determinative, însoţind alte semne. Facem precizarea că elementele ideografice şi cele fonetice au fost utilizate concomitent, fără a se ajunge la scrierea alfabetică.

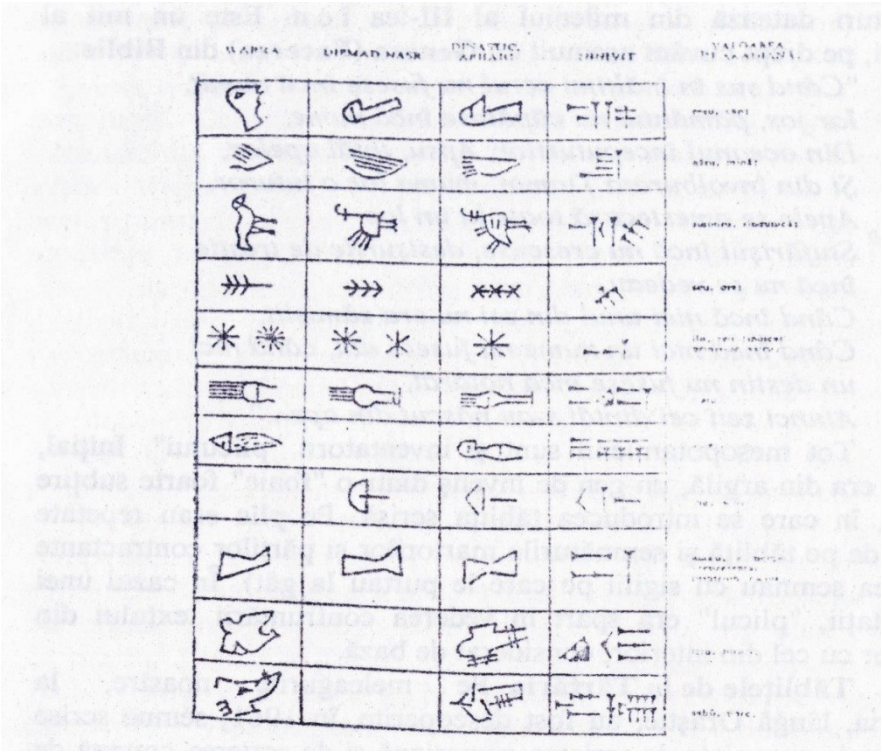

Fig. 11. ***De la pictogramă la scrierea cuneiformă. Evoluţia unor semne sumero-akkadiene de-a lungul unui mileniu***

Dezvoltată neîntrerupt, scrierea cuneiformă, cea mai veche scriere descifrată, a fost definitivată în jurul anilor 3500 î.e.n. şi a cunoscut o utilizare de trei milenii, fiind predată şi în şcoli. Cu ajutorul ei a fost înregistrată o mare diversitate de aspecte ale societăţi mesopotamiene. Cele mai multe dintre texte erau administrative, comerciale, juridice, politice, istorice, religioase. De asemenea, precizia ei, în pofida dificultăţilor de citire, a impus-o, în mileniul al II-lea î.e.n., ca scriere diplomatică internaţională, Pentru a ne face o idee despre capacitatea de reprezentare, bunăoară în domeniul artistic, a acestei scrieri, redăm un pasaj din poemul cosmogonic sumero-babilonian intitulat **Enuma Elîş**, ale cărui începuturi datează din mileniul al III-lea î.e.n. Este un mit al creaţiei, pe drept cuvânt asemuit cu **Geneza (Facerea)** din **Biblie:**

"*Când sus în înălţimi cerul nu fusese încă numit,*
Iar jos, pământul nu căpătase încă nume,

Din oceanul începuturilor, Apsu, tatăl apelor,
Şi din învolburata Tiamat, muma lor a tuturor,
Apele se amestecară toate la un loc.
Stufărişul încă nu crescuse, desişurile de trestie
încă nu se vedeau.
Când încă nici unul din zei nu era zămislit,
Când încă nici un nume nu fusese dat, când nici
un destin nu fusese încă hotărât,
Atunci zeii cei dintâi s-au născut din ape..."

Tot mesopotamienii sunt şi inventatorii "plicului". Iniţial, acesta era din argilă, un gen de înveliş dintr-o „foaie" foarte subţire de lut, în care se introducea tăbliţa scrisă. Pe plic erau repetate textul de pe tăbliţă şi semnăturile martorilor şi părţilor contractante (acestea semnau cu sigilii pe care le purtau la gât). În cazul unei contestaţii, "plicul" era spart în vederea confruntării textului din exterior cu cel din interior, considerat de bază.

Scrierea hieroglifică. A fost utilizată într-o perioadă îndelungată (jumătatea mileniului al IV-lea î.e.n. - secolul al V-lea e.n.), făcând din vechea egipteană una dintre primele limbi scrise. Iniţial, servea la gravarea de inscripţii pe pereţii templelor şi mormintelor. Scribii s-au folosit de tăbliţe de lemn, apoi de hârtie preparată din papirus, care creştea din belşug pe malurile Nilului. Este cea mai ilustrativă scriere din categoria ideografică, prin capacitatea desenelor de a reda obiectele ce desemnează noţiunile, cuvintele. **Hieros,** în greacă, însemnează sfânt, iar **gliphein** = a grava, deci gravură sacră, indiciu al utilizării rituale a hieroglifelor de către preoţi. Este de reţinut că, în limba egipteană, cuvintele prezintă un sistem de rădăcini consonantice al căror joc de vocale precizează înţelesul, aşa cum e cazul tuturor limbilor semitice, sistem împrumutat, probabil, de la sumerieni. În acelaşi timp, egipteana veche a izolat un număr de 24 de semne consonantice, fără a evolua la scrierea strict alfabetică, păstrând un amestec de ideograme (arhaice) şi de alfabet (modern). Cele 24 de semne, reprezentate şi ele în scris, au fost utilizate la redarea cuvintelor care nu-şi aveau un semn propriu. Pasul este foarte mare, căci atare semne fonetice - fonogramele - evocă sunete, marcând procesul evolutiv al pierderii de către o scriere ideografică a valorii acestor semne pe planul reprezentăm vizuale, conservând exclusiv valoarea fonetică a semnelor. Evident, fonogramele au fost folosite alături de semnele ideografice sau semnele-cuvinte. Prin urmare, scrierea hieroglifică apare ca un sistem lingvistic în care ideograma, adică semnul-cuvânt, coexistă cu semnul-sunet, respectiv cu semnul fonetic.

Limba egipteană mai prezintă o particularitate pe planul scrierii. Ea recurge la **determinative (chei)**, menite a arăta cărei sfere de noţiuni îi aparţine cuvântul în cauză. Se citează, spre ilustrare, cuvântul "gâscă", iar acesta evocă o categorie largă, genetică, a "păsărilor".

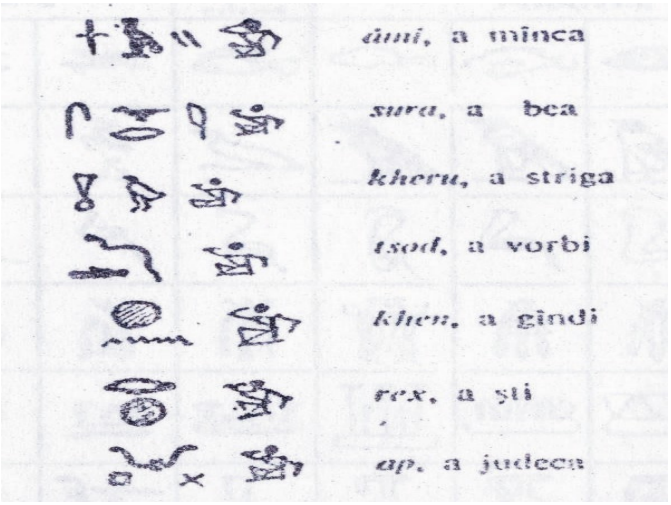

Fig. 12. ***Determinativul egiptean reprezentând un om cu mâna la gură (sau la cap); indică actele care se fac cu ajutorul gurii sau al capului***

Sunt trei tipuri de scriere egipteană veche: 1. **hieroglifica propriu-zisă,** cea inițială, utilizată, în special, pentru opere monumentale şi pentru piesele de uz funerar. Hieroglifele erau sculptate sau săpate în piatră, fiind dispuse în ordinea de la dreapta la stânga, de la stânga la dreapta şi de sus în jos; 2. **scrierea cursivă** sau **hieratică,** atestată de la 2 700 î.e.n., mai rapidă şi mai funcțională, este utilizată de scribi de acum pe hârtie. Semnele prezintă un desen mai simplificat al hieroglifelor, până la a-şi pierde caracterul de imagini. Se numeşte hieratică pentru că, în final, a ajuns să fie întrebuințată exclusiv în cazul textelor religioase; 3. **demotica (populară),** apărută prin simplificarea, începând de pe la jumătatea secolului al VII-lea î.e.n., a scrierii hieratice şi care a fost utilizată în administrație, în popor, apropiindu-se mult de limba uzuală. E tot o scriere cursivă, cea mai rapidă, numită de unii "o **adevărată stenografie**". În perioadele ptolemeică şi romană, ajunge s**ă** devină modalitatea îndeobşte de scriere.

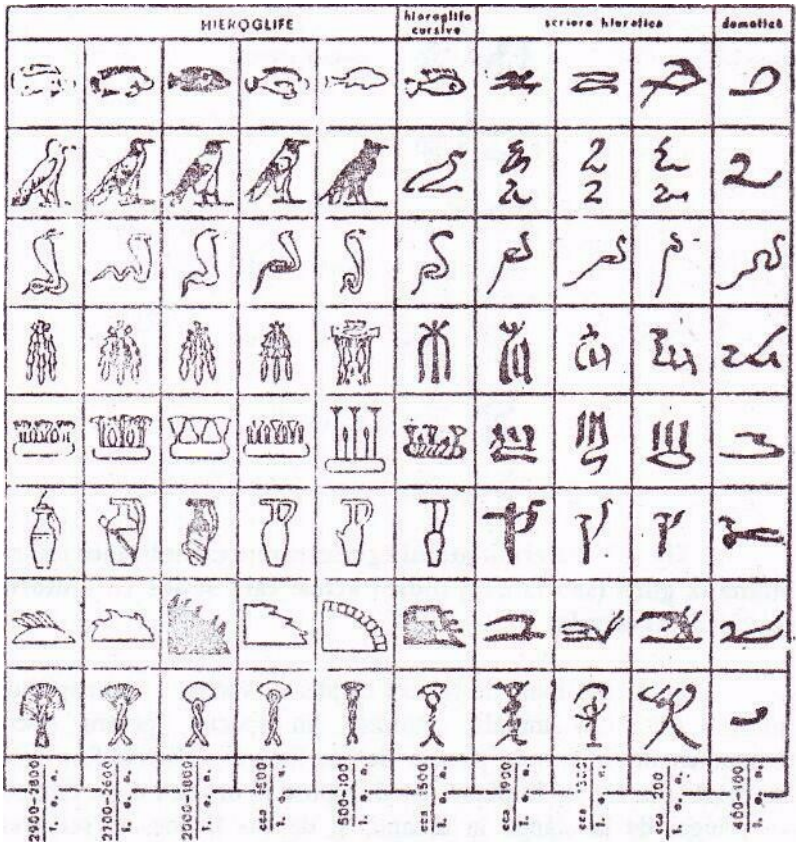

Fig. 13. ***Semne hieroglifice, hieratice şi demotice***

Hieroglifele au dat multă bătaie de cap specialiştilor. Iezuitul Athanase Kircher (sec. al XVIII-lea) prezuma că niciodată nu vor fi descifrate. Şi, totuşi, decriptarea a avut loc, grație savantului francez Jeac-François ChampolIion, în 1822, şi a avut ca punct de plecare o pură întâmplare. Ofițerul francez de artilerie François Xavier Bouchard, împreună co soldații săi, din armata napoleoniană, aflată în campania din Egipt, descoperă, în orăşelul **Reşid** (în denumirea franceză, **Rosette**), vestita stelă, ultimul document cu acest tip de scriere, care cuprinde trei inscripții în trei caractere diferite: una în **hieroglifică,** alta în **demotică** şi alta în scrierea **alfabetică,** în limba greacă. Este vorba de un decret din anul 196 î.e.n. al preoților de la Memfis, dat în onoarea faraonului Ptolemeu al IV-lea Philopator, care a domnit între anii 231 şi 203 î.e.n. Pornind de la un pasaj al inscripției în greacă, Champollion a găsit, prin erudiția, inteligența şi intuiția sa extraordinare, calea care avea să-l ducă la descifrarea hieroglifelor.

Scrierea chineză. Este singura scriere de tip ideografic care, utilizată mai bine de patru milenii, s-a păstrat până astăzi, fiind folosită de peste un miliard de oameni -, firește cu modificările inerente survenite într-un atât de mare interval istoric. Ea a supraviețuit, celelalte două sisteme aparținând aceleiaşi scrieri -

hieroglifele egiptene şi cuneiformele — au dispărut. Faptul se datorează capacității ei de a reda cele mai fine şi mai subtile gânduri şi sentimente ale omului, de a înlesni conceperea unor mari opere filosofice, a unei literaturi de o rară forță artistică în lume antică şi medievală. Cu titlu de exemplu, reproducem câteva stihuri din opera lui Li Bo sau Li Bai sau Li Tai-Pe (701-762 e.n.), devenit poetul chinez cel mai popular în Europa. Sunt stihuri care, evocând spectacolul războiului, realizează un univers de neînchipuite înfiorări:

"*Pe întinsul pustiului, singurul seceriş*
sunt osemintele înălbite.
În nebunia câmpului de bătălie oamenii se luptă
şi mor părăsiți; caii rămaşi fără călăreți nechează turbat,
larma asurzitoare se înalță până la cer;
corbii şi vulturii smulg măruntaiele hoiturilor,
le poartă în zbor greu pe arborii morți,
lăsându-le apoi să spânzure pe crengi..."

Ca şi alte scrieri, cea chineză a urmat un proces evolutiv. A existat şi aici o scriere primitivă, care se apropia destui de mult de hieroglife şi de cuneiforme. Cele mai vechi vestigii de scriere sunt gravate pe metal sau pe scoici, iar semnele sunt, cel mai adesea, linii drepte. Ajungem astfel, la cea mai veche scriere chineză. Exegeții opinează că inventarea caracterelor acesteia, **semnele pa-kva**, s-ar datora împăratului Fu-Hi. (2852- 2738 î.e.n.). Un semn pa-kva era format din trei rânduri de liniuțe, dispuse orizontal, în sistem portativ, cele lungi singure pe un rând, iar cele scurte câte două pe rând. Din combinarea liniuțelor au rezultat 64 de semne, care erau utilizate în magie şi ghicit.

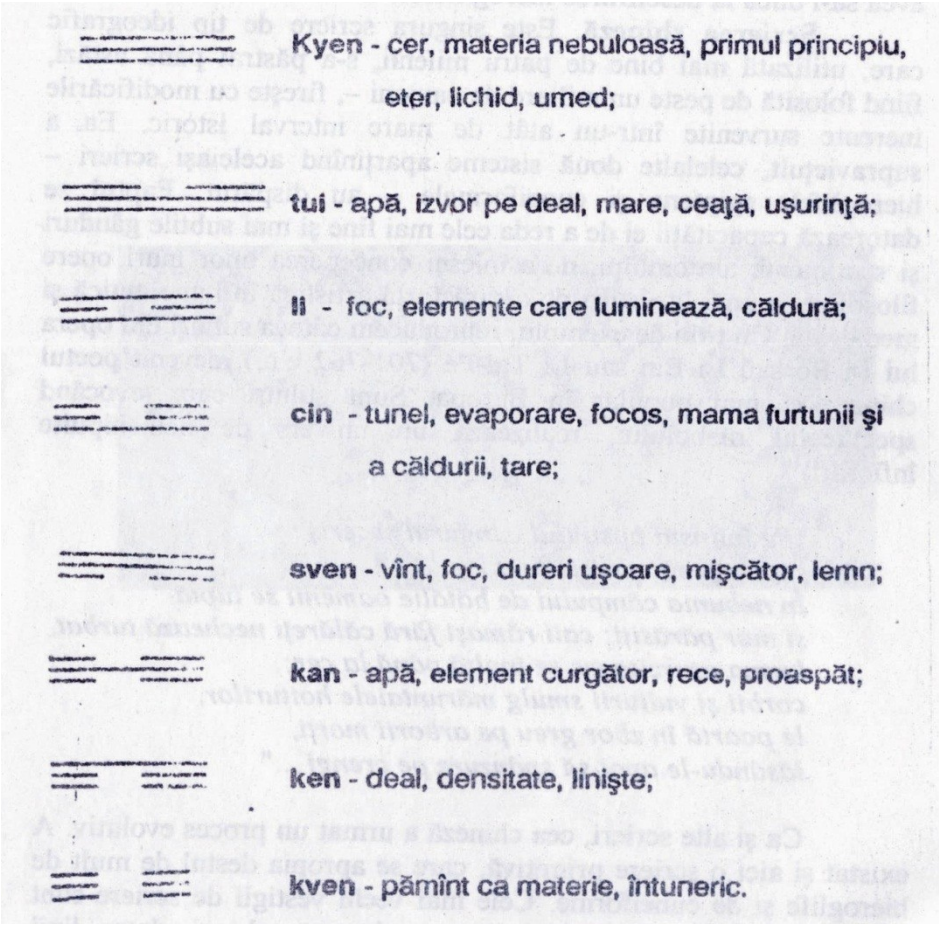

Fig. 14. ***Semne pa-kva***

Treptat, liniile s-au curbat şi scrisul a câştigat în finețe şi eleganță.

Se poate vorbi propriu-zis de scriere începând cam de la 2800 î.e.n., inventată de doi învățați, **Ciang-Kje şi Ci-Sung**, de la curtea împăratului **Tia,** pentru a se ajunge la constituirea, în linii mari, a sistemului de scriere din mileniul al II-lea î.e.n. Scrierea chineză, care exprimă, grafic, un limbaj gestual, se fixează în actuala ei formă în secolul al IV-lea e.n. Se numeşte **khai-şu** (adică scriere model sau scriere normală) şi aparține caligrafului Wang Hsi, fiind declarată scriere-tip prin decrete imperiale. Anterior, între anii 200 î.e.n şi 200 e.n., are loc un proces de simplificare, forma caracterelor modificându-se apreciabil printr-o nouă tehnică de scriere - trasul în cerneală şi cu pensula pe hârtie şi pe mătase. Fiind o scriere ideografică, semnele nu reprezintă sunete exprimate prin litere, ci configurează sau sugerează, stilizat, imagini ori noțiuni.

Sistemul ideografic se adecvează în mod deosebit limbii chineze, ale cărei cuvinte sunt monosilabice, cele mai multe dintre ele alcătuite dintr-o consoană şi o

vocală. Fiecare semn este, în acelaşi timp, un cuvânt şi o silabă, deci o rostire, şi fiecare cuvânt dispune, practic, de un semn. Este un fonetism evident. Dincolo de aceasta, trebuie să se reţină că întrucât cuvântul se reprezintă aici ca o componentă intrinsecă a limbajului, funcţia lui de ordin gramatical îi este conferită de locul pe care-l ocupă în propoziţie.

Dar scrierea chineză mai pune o problemă. Un cuvânt monosilabic cu mai multe înţelesuri se pronunţă în acelaşi "ton" muzical, ceea ce înseamnă că unul şi acelaşi caracter grafic poate avea mai multe înţelesuri, evident diferite. S-a recurs, în această situaţie, la **complexele fonetice**, în care o parte reprezintă **ideograma fonetică**, cea care se pronunţă (fiind reprezentată printr-un simbol indicând sunetul cuvântului), cealaltă fiind semnificaţia, cheia sau determinativul, sau radicala, care nu se pronunţă, dar care arată ce cuvânt din cele cu acelaşi sunet se exprimă. Ordonarea lexicografică a cuvintelor se realizează, de altfel, după forma exterioară a celor 214 chei (determinative, radicale) existente la această oră în urma simplificărilor din anul 1616 e.n. şi abia apoi după trăsăturile ideogramei fonetice. Exemplu: elementul fonetic **pa** cunoaşte în chineză opt înţelesuri diferite, pronunţate şi scrise la fel. Când fonograma cuvântului a cărei formă veche desemna **o coadă**, este însoţită de cheia pentru **plantă** însemna **banan**; de cea pentru **gură = strigăt;** pentru **boală** = **cicatrice;** pentru **fier = car de triumf;** elementul fonetic **ko == fruct** însoţit de cheia pentru **apă** înseamnă râu; de cheia pentru **cuvânt** = **a întreba**; cheia **kung (muncitor),** precedată de semnul pentru **inimă** = ideograma **nelinişte;** de semnul pentru apă = ideograma **curs de apă;** de semnul pentru **vorbire** = ideograma **ceartă.**

Ideogramele sunt foarte numeroase. Un dicţionar de la începutul secolului al XVIII-lea cuprindea 40.000. Mai încoace, în timpurile moderne, dicţionarele reţin 6.000-8.000 de ideograme, iar în folosinţă curentă sunt circa 3.000. Numărul mare de ideograme chineze este urmarea faptului că fiecare cheie poate fi întrebuinţată la crearea, prin combinare, a numeroase semne. Bunăoară, cheia pentru apă compune 1 354 de semne, cea pentru arbore, lemn -1242 de semne.

Caracterele chineze sunt dispuse în coloane, care se citesc de sus în jos, începând de la dreapta. Desigur, nimeni în China nu cunoaşte întreaga această scriere, chinezii deosebindu-se şi după numărul de ideograme folosite.

Am remarca, în încheiere la expunerea acestei problematici, că atât egiptenii, cât şi chinezii au ştiut să dispună în spaţiu aceste coduri multiple care sunt hieroglifa şi, respectiv, ideograma, în aşa fel încât să tragă maximum de profit din combinarea şi din articularea lor cu imaginea şi să transforme scrierea în operă de artă.

6. Protoscrierea de la Tărtăria

La 6 octombrie 1961, arheologul Nicolae Vlassa descoperă pe malul Mureşului, la Tărtăria (jud. Alba), trei tăbliţe de lut ars, pe care le considera a face parte din străvechea cultură Turdaş, care împreună cu tot atât de străvechea cultură Vinca alcătuieşte un complex cultural neolitic propriu sud-estului european. Cei mai mulţi specialişti consideră că tăbliţele aparţin mileniilor VII–VI î.e.n.

Tăbliţele au fost excavate într-o groapă cu cenuşă, alături de câteva statuete-idoli şi oase de om adult, dezmembrate şi calcinate. Două tăbliţe sunt rectangulare, din care una prevăzută cu un orificiu median, şi o tăbliţă rotundă, cu orificiu lateral. Plăcuţa rotundă are un diametru de 6,6 cm; cea mai mică, neperforată, are dimensiunile 5,75x4,15 cm, iar cea mai mare, perforată, are 6,8x3,7 cm.

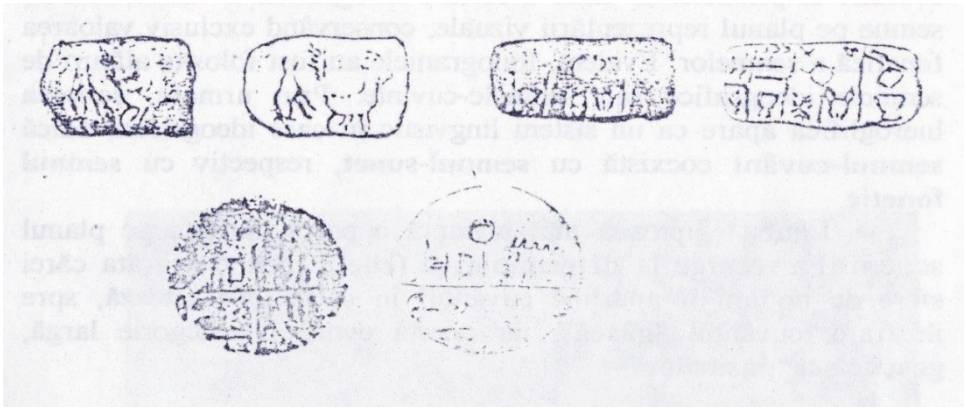

Fig. 15. ***Tăbliţele de lut ars de la Tărtăria***
Descoperirea lor a revoluţionat istoria apariţiei scrierii în lume

Pe aceste plăcuţe au fost incizate **semne care comunică un mesaj.** Cercetătorii sunt de acord că este vorba aici de **primul mesaj scris din istoria umanităţii**, care, potrivit analizei cu carbon 14, **datează de la mijlocul mileniului al VI-lea î.e.n. (circa 5 500 de ani î.e.n.)**, **deci mai veche cu aproximativ 2 000 de ani faţă de scrierea sumeriană** (Mesopotamia), care datează din anii 3 300 î.e.n.

În anul 2001 a fost inaugurat un monument ce reproduce cele trei tăbliţe, sub care e gravată inscripţia „**Tărtăria 5500 î.d.H. Primul mesaj scris din istoria omenirii**”.

Cercetătorul Harol Harman (Bruxelles) lansa în anul 2000 teoria potrivit căreia „**scrisul a fost inventat în Balcani**”. El a descoperit o serie de semne care apar pe mici obiecte date la iveală la Tărtăria în Serbia, Macedonia, Bulgaria. Sunt semne în mare parte **unghiulare** sau **buclate** săpate în mici vaze sau figurine

feminine, obiecte asociate Cultului Marii Mame. Harman susține că această protoscriere europeană a avut o viață extrem de lungă, fiind utilizată şi în nordul Greciei, în anul 3200 î.e.n. Ea s-a păstrat în scrierea Lineara **A** din Creta în mileniul III î.e.n.

Azi se vorbeşte de o veche scriere europeană care a stat la baza scrierii miceniene şi a fost transferată în Sumer.

Avem în cauză, la Tărtăria, o scriere **de tip sacru, încărcată de simboluri** (de altfel, tăblițele aparțin unei gropi de sacrificiu), „probabil legată de manifestările religioase, servind la înregistrarea unor date şi având rol dedicatoriu şi comunicativ" (Marija Gimbutaş, **Civilizație şi cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european**, Bucureşti, Meridiane, 1989).

Inscripțiile de la Tărtăria aparțin unei **populații neolitice preindoeuropene** (datată 7500–3500 î.e.n.). Mai exact, ele poartă pecetea neoliticului arian din Bazinul Carpatic nord-dunărean. Semnele propriu-zise ale acestei scrieri pot fi denumite **pictoideografice** şi marchează **trecerea de la desenarea simbolurilor grafice** la **un sistem de scriere.** E un protosistem de scriere, cât şi un sistem de simboluri – ale **Mamei** (cu sexul feminin ca simbol al fertilității**), Tatălui, Şarpelui, Luminii** ş.a. **în diferite combinații.** Evident, e un cod specific acelor realități administrativ cultice.

Să reținem că această scriere circula în Sud-Estul Europei (teritoriul Bulgariei şi cel al fostei Iugoslavii). Ca şi în cazul „scrierii incaşilor, şi aici se atestă faptul că în această regiune a existat o civilizație avansată, care, probabil, a intrat într-un colaps parțial în momentul primei invazii indo-europene. Ea este – potrivit Marijei Gimbutaş – **leagănul culturii europene**".

Cercetătorul rus Boris Petrov afirma, în anul 2001, o concluzie care – spunea acesta – se impune de la sine: „**inventatorii scrierii sumeriene au fost, oricât ar părea de paradoxal, nu sumerienii, ci locuitorii Balcanilor. Într-adevăr, cum poate fi explicat astfel faptul că cea mai veche scriere din Sumer, datată din mileniul IV î.e.n., a apărut cu totul pe neaşteptate şi într-o formă dezvoltată? Sumerienii (ca şi babilonienii) au fost doar elevi buni, preluând scrierea pictografică de la popoarele balcanice şi apoi dezvoltând-o în scriere cuneiformă**".

7. Revenirea hieroglifei

Ca şi în cazul pictogramei, care a revenit într-un mod specific în lumea modernă, şi hieroglifa şi-a găsit un mod specific de utilizare în zilele noastre. Este vorba despre una dintre invențiile Internetului, de acele **Emoticons** (de la engl. **emotion** + **icon**) – simboluri create prin intermediul alfabetului. Ele utilizează caractere **Ascii** – după numele sistemului numeric cu care computerele codifică semnele alfabetice.

Emoticons sunt folosite în mesajele transmise prin poşta electronică şi prin SMS pentru a indica **stări de spirit, stări emoționale** – bucurie, furie, entuziasm, zâmbet ş.a. Primul care a învățat Internetul să zâmbească a fost profesorul Scott E. Fahlman, la 19 septembrie 1982, scriind cu tastele simbolul :-). Acest mod de comunicare ar putea fi începutul unui nou limbaj, **fără cuvinte**, întrucât – se spune – o imagine face cât o mie de cuvinte.

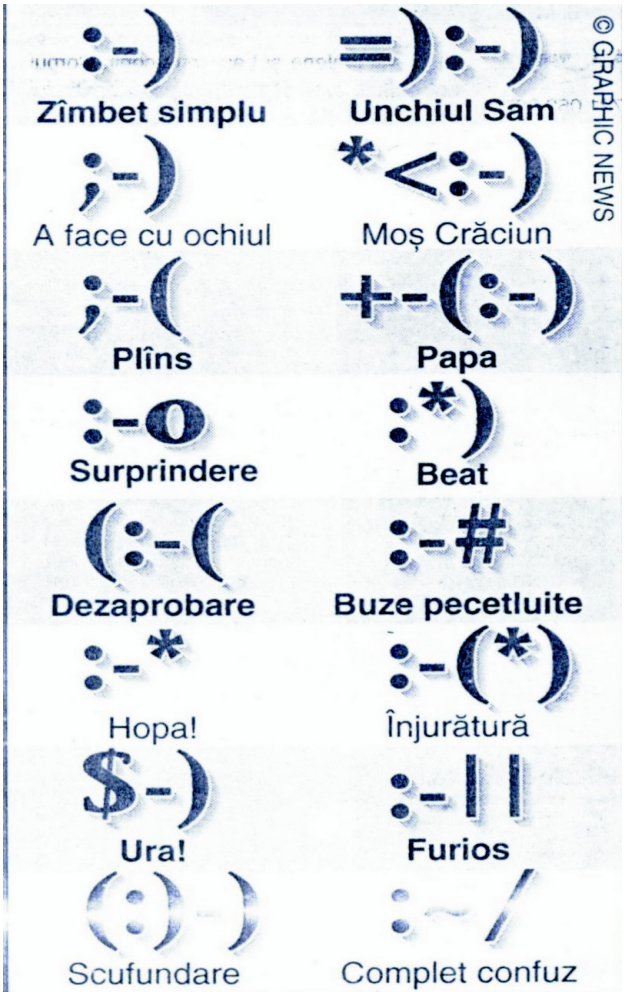

Fig. 16. ***Cu asemenea semne, dialogul devine rapid şi seamănă cu o conversație orală.***

8. Alfabetul - „pictura vocii”

Din datele până aici înfățișate, a rezultat că scrierea s-a aflat într-o continuă evoluție, de la reprezentarea figurativă la un cod alcătuit din semne abstracte. Au acționat, convergent, în această direcție, o multitudine de factori:

- condițiile economice ale societăților, care nasc interese şi determină o complexitate crescândă a activității materiale, dar şi intelectuale, generând mereu cerințe în planul simplificării şi rapidității scrierii, al maniabilității ei;
- progresul intelectual, care cere multiplicarea posibilităților de reprezentare cât mai adâncă, mai precisă şi mai nuanțată a unor zone cât mai vaste ale lumii materiale şi spirituale, dar şi rapiditatea şi economia scrierii;
- facultatea de abstractizare, care permite schematizări şi simplificări de oportunitate şi eficiență;
- cunoaşterea structurii limbilor vorbite. Lingvistul comparatist francez Antoine Meillet (1866-1936) scria, în revista “Scientia” (decembrie 1919), că: **“Structura limbii a fost aceea care a condiționat fiecare invenție decisivă în dezvoltarea scrisului”;** evoluția scrierii este în sensul adaptării ei cât mai exacte la limba vorbită.

În genere, sistemele de scriere tind spre o abstractizare atât de mare încât să acceadă la calitatea de veritabile coduri de comunicare - sistemele alfabetice -, ale căror semne rup orice legătură cu sensul cuvântului, avându-şi regulile specifice. Ajungem, astfel, la **scrierile fonetice** propriu-zise, în care fiecărui sunet elementar îi corespunde un semn, la **scrierea alfabetică**. În istoria gândirii şi cunoaşterii, e o descoperire târzie. Numeroşi specialişti în domeniu admit că alfabetul a apărut într-un context lingvistic semit, probabil în oraşul-stat Ugarit (azi, Ras-Shamra) din nord-vestul Siriei. De aici a fost preluat şi răspândit de fenicieni, a căror civilizație ajunsese la apogeu în a doua jumătate a mileniului al II-lea î.e.n. Buni agricultori şi negustori, ei străbăteau în lung şi în lat bazinul mediteranean şi legaseră relații cu toate marile cetăți. Învățaseră mai multe limbi şi descoperiseră idei noi. Civilizația feniciană o precedase pe cea elenă. Alții apreciază că alfabetul ar fi apărut în mai multe locuri ale Siriei, în mileniu al II-lea î.e.n., aşa cum face, de pildă, Sabatino Moscati. Teoria lui este ispititoare, susținând că de vreme ce scrierea a apărut în cele mai diverse locuri, nu este exclus ca sinteza care a condus la alfabet să se fi produs de asemenea în mai multe locuri. “**Alfabetul** - spune Sabatino Moscati - **este, fără îndoială, aportul cel mai de seamă pe care popoarele acestei regiuni l-au dat progresului uman**” (Sabatino Moscati, **Vechi imperii ale Orientului**. Bucureşti, Meridiane, 1982).

Inventatorii alfabetului n-au putut fi decât manufacturieri, care i-au învățat pe alții să fixeze vocea trecătoare. Ei au extras din sistemele de scriere utilizate de acestea elementele pe care le-au considerat cele mai raționale, adică elementele

fonetice. Nu puțini specialişti atribuie scrierii fonetice feniciene o origine egipteană. Scrierea veche egipteană poseda, alături de ideograme, care notau obiecte sau ființe fără vreo legătură cu aspectul fonetic al cuvântului, şi fonograme, care înregistrează sunetul unei consoane sau al unui cuvânt. Fonogramele puteau fi mono, bi sau triconsonantice. Cât priveşte fonogramele monoconsonantice, acestea erau, de fapt, semne alfabetice. Ca şi la fenicieni, vechea egipteană nota numai consoanele. Deci, principiul scrierii alfabetice consonantice a putut fi cunoscut sau/şi prin filiera egipteană.

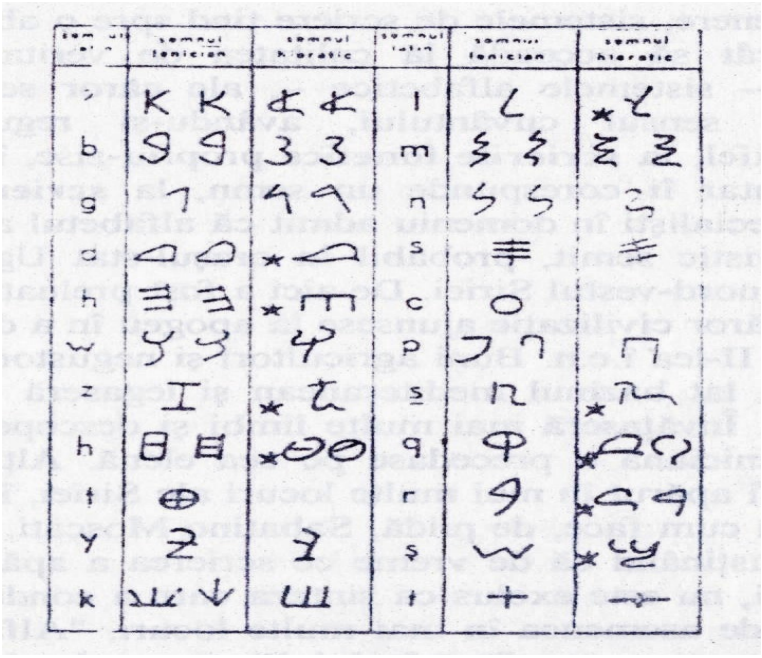

Fig. 17. ***Originea egipteană a alfabetului fenician - După A. Mallon (Semnele însoțite de asterisc au fost propuse de Rougé)***

Scrierea fonetică elaborată de fenicieni corespunde specificului limbii lor semitice, configurației cuvintelor acesteia. Sunt cuvinte a căror osatură este alcătuită din rădăcini consonantice, iar vocalele dintre consoane, adăugate de cititor, le arată funcția gramaticală. S-a ajuns, în acest fel, la o scriere consonantică ce utiliza 22 de caractere neideogramatice. Nu e încă o veritabilă scriere fonetică, întrucât nu notează toate sunetele limbii, dar pasul este cu adevărat uriaş.

În această configurație, scrierea fonetică feniciană se răspândeşte în lumea semitică, unde lipsa vocalelor nici nu deranja, deoarece şi aici scrisul nu folosea decât consoane, vocalele urmând a fi adăugate de cititor. În arabă, de pildă, rădăcina KTB se poate citi:

Katib = scriitorul; Kitab = cartea; Katub = cărțile; Kataba = El a scris.

Chiar în secolul al XX-lea, jurnalele arabe nu marchează vocalele, cititorul servindu-se de structura frazei, care-l ajută să adauge rădăcinilor consonantice vocalele adecvate.

Dar limbile indo-europene nu sunt alcătuite pe scheme consonantice. Cuvintele sunt aici naturale şi nu o dată magistrale îmbinări de consoane şi vocale. Victor Hugo spune că "**Fiecare cuvânt luat separat este asemenea unei mici orchestre, unde consoana este vocea şi vocala este instrumentul" (**Victor Hugo. **Post-scriptum de ma vie**. Paris, Édition Calman Levy, 1901). Era, deci, necesar să se meargă mai departe.

Cei care au ajuns la stadiul de dezvoltare alfabetică pe drept cuvânt întreagă au fost, în Europa, grecii, care, în jurul anului 1000 î.e.n., împrumutând de la fenicieni caracterele silabice cu funcţie consonantică, le-au adecvat la trăsăturile limbii greceşti, reducându-le la valoarea de simple consoane. Semnele silabice feniciene au notat, aşadar, consoanele, iar altele - tot feniciene - au notat distinct vocalele. S-a ajuns astfel la o notaţie alfabetică de 24 de semne, **grecii devenind autorii în formă definitivă a alfabetului**, cei care au **europenizat** scrierea adusă din Orient**.**

Iniţial, grecii au scris, ca şi fenicienii, de la dreapta la stânga, după care au trecut la scrisul **bustrofedon** (< gr. **bus = bou**; < gr. **strophein = a întoarce**), adică alternarea unui rând de la dreapta la stânga cu următorul de la stânga la dreapta, ceea ce vine în sprijinul ipotezei derivării alfabetului grec din cel fenician. Se crede că prin intermediul bustrofedonului a fost abandonată scrierea spre stânga şi a fost adoptată actuala scriere spre dreapta, aproape generală în lume.

Proveniența feniciană a alfabetului grecesc este confirmată de însuşi termenul alfabet, care derivă de la **aleph (bou)** - prima literă a alfabetului fenician, şi **beit (casă),** din acelaşi alfabet. Herodot vorbeşte de **"Phoinikeia grammata"- "scriere feniciană".**

Şi acum să definim propriu-zis alfabetul, prin care înţelegem **o succesiune de semne grafice, fiecare reprezentând un sunet de bază al limbii, şi care pot fi dispuse potrivit propriei dorinţe pentru crearea de cuvinte diferite.** Este instrumentul care oferă omului posibilitatea simbolizării, printr-un număr constant şi restrâns de foneme, a oricărui conţinut, a proliferării nelimitate a expresiei. Victor Hugo scrie, de aceea, **că** "**Alfabetul este un izvor al omenirii"** (Victor Hugo**, Alpes et Pyrénées,** Paris, Nelson Editeur, 1930), iar Voltaire îl numeşte **"pictura vocii"**. Literele exercită o seducţie infinită, situându-se la mijlocul distanţei dintre simbolul matematic şi nota muzicală.

Inventarea alfabetului marchează nu doar o perfecţiune a scrierilor anterioare figurative, ci o mare revoluţie în istorie, fiind asemuită cu importanţa pe care avea să o joace roata în dezvoltarea civilizaţiei Planetei. Aşa cum s-a remarcat, istoria este ascensiunea omului de la roată la sateliţii artificiali şi de la alfabet la informatică. Lumea a devenit astăzi o imensă pagină de carte scrisă la tipar, în

neon sau cu mijloace electronice. Scrierea alfabetică ia parte la emanciparea gândirii de sub dominația aspectelor sensibile ale lucrurilor. Prin ea se fortifică puterea de gândire şi de cunoaştere, de generalizare şi de abstractizare. Scrierea alfabetică accelerează viteza de cunoaştere, ceea ce imaginea nu poate realiza în aceeaşi măsură. Cu 22 de litere a fost scrisă **Biblia**. Cu 28 de litere au scris Eminescu, Arghezi, Blaga. Cu un număr limitat de litere se pot clădi un număr nesfârşit de cunoştințe. Prin scriere, omul devine mai riguros şi mai profund, în vreme ce imaginea este mai puțin riguroasă, operează numai vizual, pe când litera devine, treptat, independentă de imagine. De altfel, când citim nu privim litere, nu ne oprim la ele, ci **auzim sunete**. Auzul devine astfel principalul simț al cititului. Nichita Stănescu, în **Lauda abecedarului şi detestarea aritmeticii** (1982), face o constatare plină de înțeles:

„Ideea că orice cuvânt e compus din litere mi se pare de natură divină.

Litera, calitate absolută, alăturată literei, niciodată nu naşte cantitate, ci numai vis, numai sens. Unicitatea alăturată unicității naşte unicitate".

„Literă de literă nu creează un întreg, ci un cuvânt, adică un sens".

Trebuie precizat că această nouă creație nu a apărut dintr-o dată în toată cuprinderea Greciei şi nici nu a fost pretutindeni identică. Au existat mai multe sisteme alfabetice locale, care aveau să fie folosite circa o jumătate de mileniu. Alfabetul grecesc clasic - denumit ionic - cu 24 de litere (consoane şi vocale) se definitivează în jurul anilor 600 - 500 î.e.n. **"Miracolul grec** - remarcă A. Flocon - **şi-a făurit acum mijlocul său de expresie scrisă, mijloc suplu, armonios, perfect"** (A. Flocon, **op. cit.**).

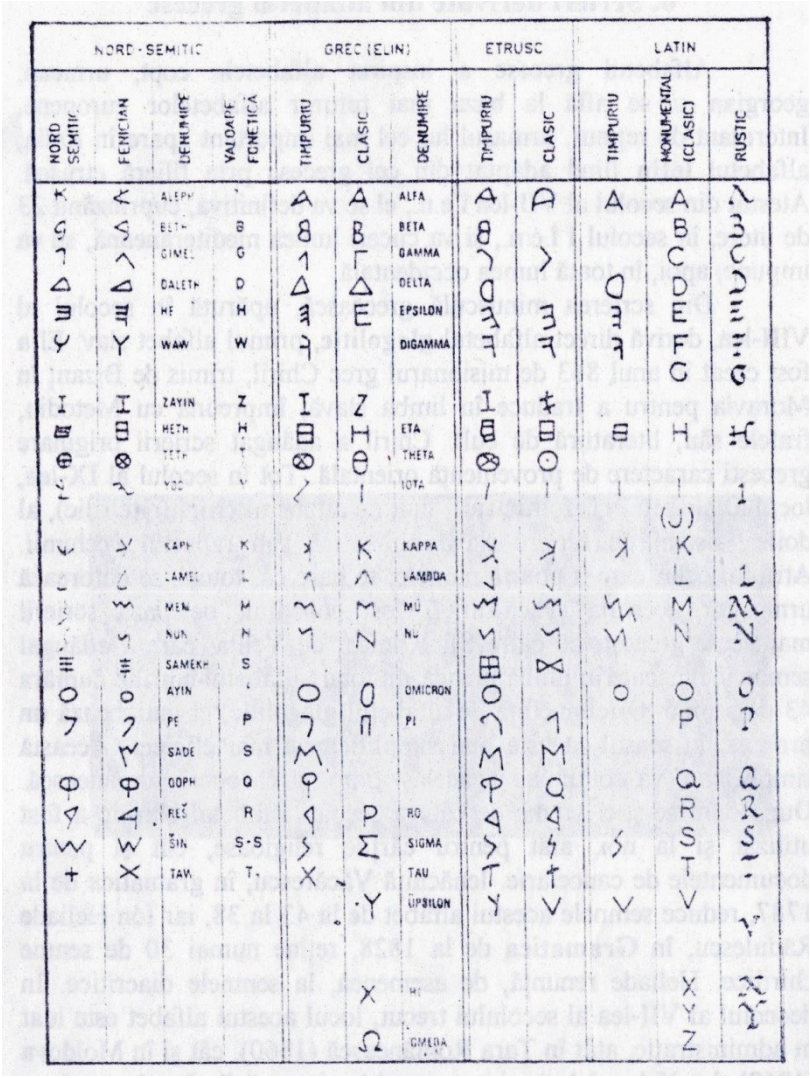

Fig. 18. ***Evoluția scrierii de la alfabetul consonantic fenician la alfabetul latin***

9. Scrieri derivate din alfabetul grecesc

Alfabetul grecesc a inspirat alfabetele copt, armean, georgian şi se află la baza mai tuturor alfabetelor europene. Interesant de reţinut, urmaşul lui cel mai important apare în Italia, alfabetul **latin** fiind adaptat din cel grecesc prin filieră etruscă. Atestat din secolul al VII-lea î.e.n., el se va definitiva, cuprinzând 23 de litere, în secolul I î.e.n., şi va cuceri lumea mediteraneană, se va impune, apoi, în toată lumea occidentală.

Din scrierea minusculă grecească, apărută în secolul al IX-lea, derivă direct **alfabetul glagolitic**, primul alfabet slav. El a fost creat în anul 863 de misionarul grec Chiril, trimis de Bizanţ în Moravia pentru a traduce în limba slavă, împreună cu Metodiu, fratele său, literatură de cult. Chiril a adăugat scrierii originare greceşti caractere de proveniență orientală. Tot în secolul al IX-lea, locul alfabetului glagolitic va fi luat de alfabetul chirilic (cirilic), al doilea sistem de scriere slavă alfabetică sub raportul vechimii. Atribuit celui care îi poartă numele, se pare că, totuşi, se datorează urmaşilor acestuia şi că ar fi fost constituit pe baza scrierii majuscule greceşti de către Sf. Kliment de Velița, care a adăugat semne inexistente în limba greacă. În total, alfabetul chirilic număra 43 de semne. Oricum, faţă de alfabetul glagolitic, el marchează un progres, în sensul că este mai simplificat şi mai eficient. Această simplificare va continua, în acelaşi timp, şi ca operă românească. După cum se ştie, vreme de câteva secole, alfabetul chirilic a fost utilizat şi la noi, atât pentru cărţile religioase, cât şi pentru documentele de cancelarie Ienăchiță Văcărescu, în gramatica sa de la 1787, (**Observaţie sau băgări de seamă asupra regulilor şi orânduirilor gramaticii româneşti**) reduce semnele acestui alfabet de la 43 la 38, iar Ion Heliade Rădulescu, în **Gramatica** de la 1828, reține numai 30 de semne chirilice. Heliade renunță, de asemenea, la semnele diacritice. În deceniul al VII-lea al secolului al XIX-lea, locul acestui alfabet este luat în administrație, atât în Țara Românească (1860), cât şi în Moldova (1862), de alfabetul latin, iar cartea bisericească îl abandonează pe la 1881.

Fig. 19. ***Alfabetul chirilic utilizat în Principatele Române***

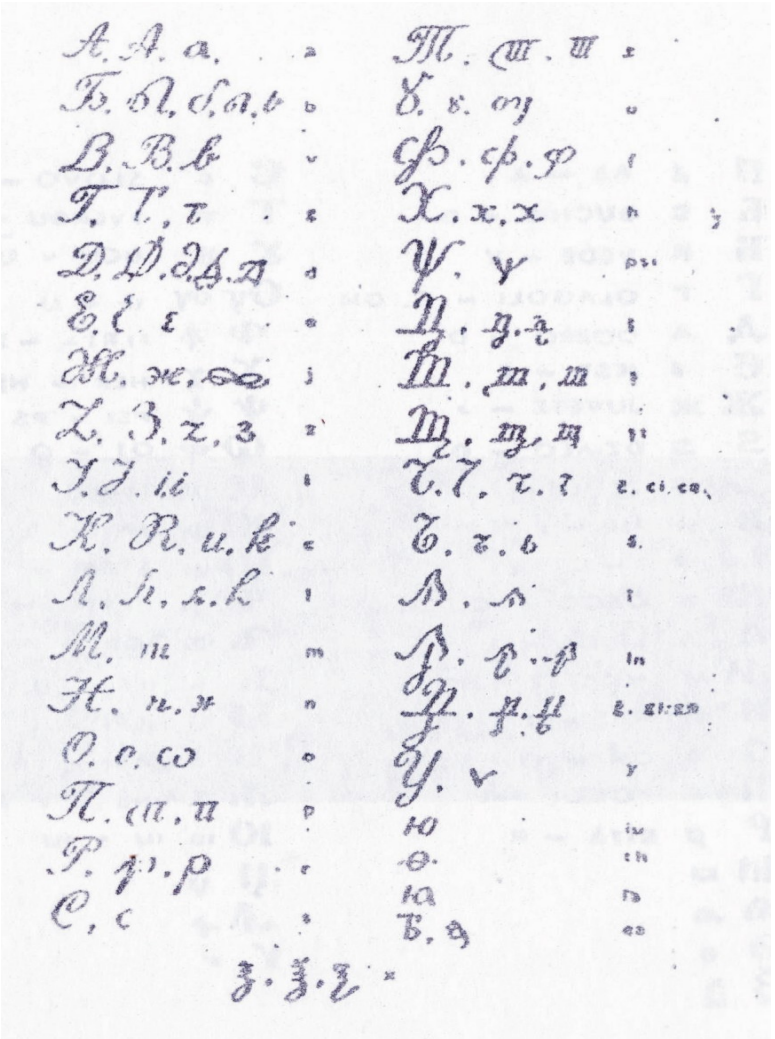

Fig. 20. ***Literele de mână ale alfabetului chirilic în Principatele Române***

Tot în alfabetul grecesc îşi are originea alfabetul gotic, creat de episcopul vizigoților de la nord de Dunăre pe nume Ulfila (Wulfila), care a trăit între 311 şi 383. El s-a folosit de alfabet pentru a traduce **Biblia** în limba veche germană, Ulfila a reținut 18 unciale (majuscule) greceşti, iar celelalte sunt elemente runice **(runar** = **secret, mister**, în vechea germană), semne grafice ale scrierii arhaice germanice şi scandinave, datând din veacul al III-lea î.e.n. şi care astăzi, aşa cum spune Lucian Blaga, sunt „cu cheia pierdută"

Se poate, deci, conchide că toate cele trei alfabete de mare cuprindere şi utilizare - latin, slav şi german - provin din alfabetul grec.

10. Perspectivele scrierii şi ale cărţii tradiţionale în era imaginii

Oricât de notabile ne par progresele scrierii sub raportul capacităţii, rapidităţii şi economiei redării unui conţinut, anumite limite i-au fost şi îi sunt proprii. Mai întâi, semnele grafice nu au fost utilizate în toate timpurile, în toate societăţile şi de către toţi indivizii. Flagelul analfabetismului bântuie până astăzi în unele zone ale globului. (În România, statisticile din pragul noului mileniu arătau că din 25 de persoane una e analfabetă). Există, apoi, problema raportului de adecvare între realitatea pe care o comunică scrierea şi nivelul de explicitare a mesajului, ca şi a gradului mai mic sau mai mare de corespondenţă între forma orală şi forma grafică a comunicării. Inadecvări există, apoi, de la limbă la limbă, ca şi în funcţie de tipul de scriere. Oricum, maniera de reprezentare e satisfăcătoare numai până la un anumit punct. Despre perfecţiune nu poate fi vorba. Să nu uităm că scrierea oferă puţine indicii în legătură cu fenomenele intonaţionale (pauze, tăceri care delimitează părţile componente ale frazelor sau frazele între ele, intonaţiile, ascendente - interogaţiile - sau descendente, cu cantitatea vocalelor (lungimea sau scurtimea lor), pe care transcrierea obişnuită le ignoră. Semnele de punctuaţie exprimă câte ceva din toate acestea, dar numai parţial şi doar de la un timp, respectiv de câteva secole. Se ştie, de pildă, că bibliotecarii din Alexandria elenistică, reuniţi pentru a studia **Iliada,** au inventat, în cursul acestui studiu, semne de punctuaţie. **“Adesea, bunul Homer derutează!”** - exclamă Horaţiu. Nu numai ortografia, ci alfabetul însuşi nu poate reda chiar orice sunet în configuraţia pe care i-o dă virtutea rostirii.

Apoi, scrierea - s-a spus - moleşeşte memoria şi leneveşte spiritul. Un autor francez, pamfletarul Paul-Louis Courier (1772-1825), afirmă că inventarea scrierii a fost socotită numai bună pentru **“a slăbi memoria şi a face trândav spiritul”.** La timpul său, Antigona lui Sofocle opunea legilor scrise legile nescrise, considerându-le singurele pentru care merită să trăieşti şi să mori.

Nu acestea sunt, astăzi, motivele pentru care, în pofida ascensiunii culturii, ni se anunţă sfârşitul scrierii, oferindu-ni-se domnia absolută a mediilor electronice. **Civilizaţia imaginii** - se proclamă tot mai frecvent - **va lua locul civilizaţiei scrisului**. Abordările în materie poartă şi ele, adeseori, amprenta limbajului de lemn, fiind ori pledoarii emoţionale pentru aceeaşi tradiţională hegemonie absolută a scrisului şi în epoca noastră, cu respingerea necondiţionată a mijloacelor audiovizuale în cultură, ori, dimpotrivă, fetişizări ale noilor mijloace şi decretând impasul iminent al scrierii, înlăturarea “vechii lumi a tipăriturilor şi a instituţiilor cuvântului scris”.

O atare viziune nu conduce la clarificări de substanţă. Este o realitate evidentă la tot pasul că lumea se află astăzi în perioada de trecere de la cultura scrierii imprimate, care debutează prin inventarea tiparniţei moderne de către Gutenberg, în secolul al XV-lea, la o cultură a mesajului **imagistic** şi **oral**. Apariţia comunicaţiilor electronice nu este o întâmplare de natură pur tehnologică,

ci o radicală schimbare în domeniul principalelor mijloace de comunicare, necesară într-o lume în care a devenit acută nevoia de înmagazinare şi de transmitere ultrarapidă sau instantanee a informației. Este vorba de o restituție, printr-o nouă inscripție tehnică, a emițătorului uman în totalitatea gestică şi verbală, ceea ce permite o asemenea receptare şi conservare a mesajelor celor mai felurite. Procesul nu rămâne, însă, strict tehnologic, ci este unul calitativ, produce schimbarea atât a conştiinței umane, cât şi a practicilor economice, indicând un curs istoric natural şi imperios.

Interesează, în primul rând, din unghiul problematicii noastre, că mijloacele audiovizuale, mediile informatice nu pun în cauză şi nu elimină scrierea. Calculatorul se serveşte uzual de scriere, devenind vectorul ei cel mai modern. Chiar şi un mijloc imagistic, cum este televiziunea, utilizează scrisul. Nici unul dintre suporturile electronice nu afectează individualitatea şi virtuțile scrierii ca tip de comunicare, procesele organice ale gândirii pe care aceasta le generează. Mai mult, audiovizualul, inclusiv mult incriminata televiziune, poate genera şi alimenta interesul pentru carte. Ne întrebăm câți subiecți şi unde dacă nu la televizor ar fi putut viziona un "Hamlet" în regii celebre ori emisiuni cu noutăți ştiințifice de ultimă oră ori dezbateri de idei la nivelul personalităților ilustre?

Dincolo de orice, mediile de informare scrise şi audiovizuale sunt unul dintre principalii garanți ai libertăților democratice, întrucât asigură transparența activităților Puterii, a formațiunilor politice, a organismelor financiare şi reprezintă cel mai eficace feed-back al vieții sociale. Ele contribuie la formarea şi la confruntarea ideilor, la cunoaşterea elitelor şi la promovarea spiritualității.

Pe de altă parte, însă, noile mijloace nu solicită o dezvoltare lăuntrică a disponibilităților de comunicare ale scrierii, chiar dacă sunt atât de eficace forme de redare a mesajelor. Civilizația imaginii - observă George Uscătescu, în **Proces umanismului** - este **"producătoare a celor mai ample consecințe nivelatoare pe linie spirituală"**. Din ce în ce mai insistent, se aud semnale de alarmă: "**Televiziunea este mama tuturor relelor**", **"Televiziunea ucide".**

E drept că televiziunea desensibilizează mintal, generează reacții şi atitudini egale, uniforme în fața unei problematici, a unei complexități diferite a faptelor, iar cel mai adesea o anume indiferență. Prin urmare, dispare conflictul de idei, care induce creație. Butonul e stăpânul omului. El alege, fără să țină seama de opțiunile noastre, făcându-ne să asistăm, pur şi simplu, în societatea informațională, la dispariția publicului, care nu mai este consultat, ci numai evaluat ca audiență. De o parte micul ecran, de cealaltă „tăcerea" consumatorului de imagine.

Televizorul modifică radical orizontul preocupărilor, însuşi ritmul vieții, robotizând existența. E denumit, de aceea, „narcotic electronic". Apoi, dată fiind invazia de informații, civilizația imaginii nu-i îngăduie omului o regăsire a sa în singurătatea creatoare, nu oferă tipul de intimitate şi de concentrare al cărții.

Imaginile haotice cu care suntem asaltaţi rămân neprelucrate, neasimilate. Putem spune că televiziunea e o avalanşă de cunoştinţe punctuale, nesistematizate care nu oferă şansa unei dezmeticiri asupra mesajului.

Micul ecran înfăţişează, deseori, o cultură preparată în "pastile" diluate, cultivă kitschul, care se adresează consumului senzorial, treapta cea mai joasă a receptării. Sunt aduse la aceeaşi orizontală valori ale culturii nu o dată mimate şi aspecte ale sastisirii materiale ca finalitate a existenţei, violenţa şi melodrama, trivialul şi obscenul. Pornografia pătrunde până şi în programele cu tematici politice sau economice. Creaţii muzicale de geniu sunt convertite în zgomotoase ilustrări ale unor reclame pentru marfă de fel şi chip, inclusiv pentru vestimentaţie de intimitate.

Cultul senzaţionalului copleşeşte şi dă o măsură falsă, o ierarhizare neîntemeiată a faptelor petrecute. Se creează o confuzie a valorilor şi obişnuinţa cu faptul nociv, cu crima, violul, minciuna, înşelătoria, scontându-se pe spectaculosul bun de relatat altora.

Alarmanta îndepărtare de carte este pusă, la rândul ei, pe seama mediilor audiovizuale, care îi abstrag pe cititori şi le înlocuiesc îndeletnicirea de a citi cu ascultatul şi cu urmăritul imaginilor de pe ecran. Aici, informaţia se procură uşor, în. vreme ce cititul parc un lucru anevoios, presupune eforturi de învăţare îndelungă. În acest fel, calculatorul care prelucrează texte, televiziunea, faxul, discul compact imprimat eu laser, audiocasetele, telefonul şi alte aparate electronice, omniprezente, dau la o parte volens-nolens cultura cuvântului scris (tipărit) şi operează o schimbare a mentalităţii, a conştiinţei omului. În Europa, "**numărul marilor cititori este în scădere, iar adolescenţii refuză din ce în ce mai mult lectura**" (Sylvie Dellus**, Menaces sur la Galaxie Gutenberg**. În: "Forum du Conseil de l'Europe" - Strasbourg, decembrie 1992). **"Mai puţin de 40 la sută dintre americani citesc un ziar -** constată Alvin Kernan, profesor la Princeton University şi autor al unor importante lucrări despre cultura modernă **-, în schimb ei petrec, în medie, şapte ore pe zi în faţa televizorului"** (Alvin Kernan**, Ne luăm rămas bun de la ştiinţa de carte.** În: "The World & I", august 1993).

Sunt, acestea, realităţi notabile, dar, oare, vina aparţine exclusiv mediilor electronice? Aşa cum am văzut într-o prelegere anterioară, factorii care duc la înstrăinarea de carte se regăsesc din abundenţă şi în societăţile tehnologizate, dar şi în cele "tradiţionale", şi în mediile opulente, dar şi în cele paupere. O cauză este până şi un factor cultural primordial - învăţământul. "**Politizarea învăţământului** - scrie în acelaşi loc Alvin Kernan - **face ca timpul să nu mai fie folosit într-atât pentru învăţarea scrisului şi cititului, cât pentru instruirea sexuală, multiculturalism şi etnicitate ... crizele bugetare devin cronice pe măsură ce cetăţenii refuză să voteze pentru impozite cu care să fie finanţate şcoli care sfidează părerile lor asupra a ceea ce este corect şi folositor. Totuşi, timpul petrecut în clasă se scurtează de la an la an"**.

Fără a minimaliza înrâurirea nefastă a mediilor electronice asupra consumului de carte, să observăm că această înrâurire prinde acolo unde există o **mentalitate a ignorării instrucţiei, a cunoaşterii,** indiferent de condiţia şi de statutul social ale indivizilor. Această mentalitate nici n-ar dispărea chiar dacă, prin absurd, ar dispărea întreg audiovizualul. Aici, în direcţia educării mentalităţii se impune a se acţiona la nivel de individ, de familie, de grupuri sociale. Inducerea convingerii în rosturile moderne ale culturii, în viabilitatea instituţiei clasice a cuvântului scris înăuntrul societăţii informaţionale este, în acest plan, întâiul imperativ. Aşa cum manuscrisul nu a dispărut prin invenţia lui Gutenberg, tot astfel cultura de tip alfabetic nu-şi va încheia acum menirea. „**Cărţile** – ne încredinţează Alvin Toffler – **vor supravieţui pentru anumite lucrări. Însă, probabil, le vom tipări în casele noastre după Internet sau alt sistem de comunicare**". Concurarea cărţii de către audiovizual e însă, numai aparentă. În fapt, mijloacele electronice facilitează promovarea cărţii, de la tipărirea la distribuţia şi punerea ei în valoare prin bibliotecă. Acolo unde pare că domneşte o "eternă linişte", calculatorul a devenit prietenul cărţii, servind întregul flux al acesteia, de la politicile de completare a fondurilor la întregul proces biblioteconomic de relevare a ei şi, mai mult, a informaţiilor din cuprinsul ei. Biblioteca viitorului va fi, de fapt, o bază de date în care informaţiile, superior indexate, vor fi accesibile, la comandă, oricărei persoane conectate la o reţea, oricând şi oriunde s-ar afla.

Prin urmare, nu se pune chestiunea unei reacţii negative la schimbările care se produc prin apariţia comunicaţiilor electronice, dar nici a absolutizării funcţiei lor. Real şi evident este că ele coabitează cu tradiţionala comunicare prin scriere, şi această coabitare trebuie acceptată şi stimulată, cu gândul că de aici vor rezulta şi se vor statornici modalităţi de comunicare şi transformări de mentalitate, de conştiinţă pe deplin benefice culturii, Cât priveşte tehnologiile electronice, acestea vin să asigure o comunicare ultrarapidă a informaţiilor scrise; mai mult decât atât, ele corelează permanent aceste informaţii, fac, deci, operă de creaţie, scriind însele o "carte" mereu actuală, care, practic, nu se încheie niciodată. La rândul ei, cultura scrisă pe suportul tradiţional - hârtia -, fiind factor de iradiere a informaţiei, oferă audiovizualului o vastă şi importantă "materie primă", purtând cu sine şi mijloace de apărare în faţa agresărilor care vin din partea "barbarismelor" noului tip de comunicare. Pe drept cuvânt, "**Cărţile sunt măsuri de apărare împotriva televiziunii, familiale, analgezice, stimulente, sedative, tonice, la ocazie chiar vomitive sau afrodisiace"** (J.B. Marpurg, **Le livre et la bibliothèque dans une société industrielle,** Frankfurt, 1968).

Există şi domenii în care mediile electronice pot face puţin lucru, cum ar fi, de pildă, beletristica sau filosofia. Este greu de imaginat o meditaţie kantiană în fata micului ecran ori cercetarea sub formă de listing a dialogurilor platoniciene din **Parmenide** sau din **Sofistul**. Şi cât din sublimitatea, din forţa imaginativă a creaţiei balzaciene sau eminesciene se induce prin parcurgerea ei pe ecranul

calculatorului? Întrebat despre soarta literaturii în mileniul al treilea, atât timp cât "asediul" televiziunii-film asupra publicului se manifestă tot mai în forță, creându-se riscul de a pierde teren sau chiar de a dispărea, prozatorul argentinian Abel Posse a declarat: "**Eu cred, din contra, că va câştiga teren. Publicul a început să fie suprasaturat de audiovizual, care-i oferă simultan cuvântul, sunetul şi imaginea şi îi diminuează capacitatea de fabulație, oricâte versiuni audio-video ți s-ar oferi, să spunem, în cazul arpentorului sau al lui Joseph K. - «Castelul» şi «Procesul» lui Kafka - tensiunea teribilă a «existenței» lor nu ți-o poate dezvălui decât propria lectură. Cuvântul «nud» are o forță combinatorie de neînlocuit. Iată de ce el nu trebuie trădat şi iată de ce literatura va rămâne regină între arte şi în mileniul trei"** (Abel Posse**, Dacă nu e nonconformist, scriitorul nu există.** În: "**Curierul național**", an. VII, nr. 1545 din 6 aprilie 1996). Chestionat din public asupra viitorului cărții, cu prilejul vizitei făcute în țara noastră în iunie 1996, scriitorul italian Umberto Eco a replicat tranşant: "**Nu am decât un singur răspuns: nu, domnilor, stați liniştiți, nu va dispărea. Niciodată nu s-au tipărit atât de multe cărți ca în prezent. Calculatorul, principala noutate din mass-media, ne-a readus la o civilizație alfabetică, după televiziune. Singura problemă poate fi aceea a unei generații care îşi va petrece 24 de ore pe zi pe Internet. Generații au trecut însă destule, şi fiecare cu drama ei.**

Pe Internet există opere complete ale lui Shakespeare. Dar dacă încerci să-l citeşti de pe ecran, în două zile ți se fac ochii ca baloanele. Dacă vrei să extragi fişierele şi să le compactezi, îți explodează calculatorul. În fine, atunci când te apuci să scoți la imprimantă toate cele vreo 3 000 de pagini, cât însumează opera dramaturgului, ar dura cinci-şase ore. Aşa că s-ar putea să ajungi la concluzia că e mult mai bine să cobori până la librărie şi să-ți cumperi ediția «Pinguin». Avantajul cărții este că poți să citeşti din ea şi când s-a oprit curentul. Şi la lumânare. Şi într-un copac ... În concluzie, sunt optimist. De aceea scriu cărți. Altfel, m-aş apuca de construit calculatoare".

Ca nou tip de comunicare şi ca vector al unei informații foarte adesea de ultim moment, mediile electronice pot crea aparența că şi în cultură, care este un sistem clădit sistematic, veacuri şi milenii, importantă şi interesantă ar fi doar informația "cap de afiş al zilei", că ceea ce e vechi ar fi şi desuet. Acest "actualism" este considerabil stimulat de bombardamentul informațional dinspre mass-media şi de presiunea evenimentelor politice şi sociale la zi, care, în multe cazuri, poartă o mare doză de senzațional. Nimic mai infantil decât o asemenea optică. E ca şi cum ani considera că istoria umanității începe acum, că precedentul ori nu există ori este imperceptibil şi neînsemnat. Pentru istoric, mai cu seamă, a concepe astfel lucrurile echivalează cu o sinucidere. A restitui istoria, a-i extrage sensurile înseamnă a face cultură contemporană. Această viziune este valabilă şi pentru domeniul de care ne ocupăm aici. Studiem istoria scrisului, a cărții şi a

bibliotecii pentru a face operă de actualitate, folosind metodele şi tehnicile cele mai moderne. O anchetă recentă a relevat - de pildă, că studenţii americani în bibliologie îşi îndreaptă preferinţele, în cadrul domeniului, spre cartea veche şi, respectiv, spre informatica de bibliotecă, socotindu-le părţi ale aceluiaşi ansamblu corelativ. Identificăm aici o benefică mutaţie de mentalitate, care pleacă din ideea că nu putem face cultură contemporană fără a convoca valorile anterioare şi că aceste valori capătă relief deplin, îşi retrăiesc cu o nouă forţă mesajul de la orizonturile şi prin metodele şi tehnicile cele mai actuale.

BIBLOGRAFIE

ANDRONESCU, ŞERBAN. **Cadmos. Scurtă istorie a scrisului:** cuvânt înainte de acad. Emil Condurache. - Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1966.

BRĂTESCU, GH. **De la desenele rupestre la sateliții de comunicații,** - Bucureşti: Albatros, 1987.

CORNEA, ANDREI. **Scriere şi oralitate în cultura antică,** - Bucureşti: Cartea Românească, 1988.

De la silex la siliciu: istoria mijloacelor de comunicare în masă; sub îngrijirea: Giovanni Geovanini - Bucureşti: Editura Tehnică, 1989.

DELLUS, SYLVIE. **Menace sur la Galaxie Gutenberg.** În: "Forum du Conseil de l'Europe". - Strasbourg, decembrie 1992,

GEORGESCU-TISTU, N. **Paralela scris-carte.** În: N. Georgescu-Tistu, **Cartea şi bibliotecile:** studii de bibliologie. - Ediție îngrijită şi studiu introductiv de Dumitru Bălăeț. - Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1972, p. 90-95.

HERING, ELISABETH. **Povestea scrisului:** prefață de acad. Alexandru Graur. – Bucureşti: 1960.

V
APARIŢIA ŞI EVOLUŢIA CĂRŢII ÎN ISTORIE. CARTEA-MANUSCRIS

1. Accepțiunea de carte

După ce am privit cartea din perspectiva filosofiei culturii şi a sociologiei culturii, să o cuprindem acum în identitatea ei concretă de vector - multă vreme hegemonic - al culturii şi să-i urmărim destinul în istorie pornind de la această condiție a ei. În fapt, ce este o carte? De la distanță, răspunsul pare simplu, însă, observarea ei îndeaproape ne convinge de contrariul. Dovadă sunt şi definițiile care i-au fost date şi care cuprindeau, cel mai adesea, elemente parțiale ori exterioare, desemnau o fațetă sau alta a cărții. Se întâmplă acest lucru şi în timpurile noastre. Definim prin carte, bunăoară: un număr mare de foi (manuscrise sau tipărite), menite a fi citite, şi care sunt asamblate într-un volum legat sau broşat; lucrare în proză sau în versuri de o oarecare întindere; registru în care comerciantul îşi înscrie operațiunile; scriere cu un anumit subiect, tipărită şi legată sau broşată în volum; diviziune mai mare decât un capitol a unei scrieri de proporții mai mari. Mai recent, avem următoarea definiție: **"Carte - 1. Termen convențional prin care se desemnează orice fel de document, tipărit sau manuscris. 2. Concretizarea materială a unei lucrări cu ajutorul tiparului sau al unui procedeu de multiplicare pe file de dimensiuni egale, protejate de o copertă, având un conținut unitar şi servind ca mijloc de informare cu valențe educative. O carte poate avea unul sau mai multe volume ori una sau mai multe părți**" (Virgil Olteanu. **Din istoria şi arta cărții**. Lexicon. Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1992).

Fiecare dintre aceste definiții surprinde proprietăți specifice - de conținut sau de formă - ale cărții şi, deci, are gradul său de acoperire şi de valabilitate. Dar prin ele însele asemenea elemente disparate nu pot caracteriza până la capăt cartea ca esență a culturii. De pildă, nu orice text, nu orice scriere, tipărită sau nu, cuprinsă într-un volum sau mai multe, devine ipso facto carte dacă nu poartă o structură culturală. Înainte de orice, cartea este o identitate, o substanță culturale. Cataloagele de magazine, de produse, listele şi repertoriile, programele de tot felul etc., chiar dacă au înfățişarea fizică de carte şi furnizează informații dintr-un segment anume de activitate al societății, nu aparțin noțiunii de carte şi menirii acesteia, care trece dincolo de asemenea elemente disparate. Există, apoi, nu puține categorii de texte a căror materie este firesc corelată şi joncționată şi a căror expresie se află sub semnul de adâncime propriu scrisului, putând fi chiar indiciu de pură intelectualitate, dar care nu alcătuiesc neapărat ceea ce numim carte. Scrisorile particulare, de pildă, nu intră, îndeobşte, în categoria cărții. Documentele administrative (chitanțe, adeverințe, contracte, ordonanțe etc.), chiar dacă ating dimensiunile unui volum, nu prezintă un conținut care să le

îndreptățească a forma o carte în accepțiunea reală a termenului, deşi acest conținut poate avea unele mijiri ideatice. Nici, bunăoară, **Decalogul** primit de Moise pe Muntele Sinai nu este propriu-zis o carte, deşi circulă sub formă de extras, uneori într-o legătură sau într-o ferecătură impresionantă, în uzul unor mănăstiri şi biserici ortodoxe, catolice ori luterane. Atare extrase, unele foarte vechi, înlocuiesc Bibliile, insuficiente şi mai greu de mânuit. Simplele însumări înăuntrul aceloraşi coperți a unor file purtând un text oarecare, denumite în Antichitate codexuri, se utilizau şi la romani în cazul registrelor şi al condicilor de socoteli sau al arhivelor de acte juridice, dar nu erau şi nu li se spunea cărți. Privite la modul ideal, nici chiar dicționarele nu sunt cărți în toată cuprinderea definiției clasice, întrucât informațiile lor, fiecare în sine, disparate, nu fac parte dintr-un ansamblu coerent, nu denotă un mobil spiritual de organicitate, ci aspectul ocazional, întâmplător în raport cu un domeniu sau altul.

Dincolo de acest mănunchi de foi inerte, cartea se înfățişează ca o formă în mişcare, dar păstrându-se ca entitate, ca **univers de unitate şi unicitate** în domeniul spiritual. Umberto Ecco identifică o legătură de cauzalitate a cărții cu însuşi unitatea universului uman, cu evoluția acestei unități: „**Labirintul mare, semn al labirintului lumii, labirint al minții şi un labirint pământesc cu care maestrul îşi călăuzeşte discipolul pe cărările întortocheate ale universului cunoaşterii şi existenței, spunându-i tot timpul drumului: te învăț să recunoşti urmele cu care lumea ne vorbeşte ca o carte, şi unde, ca în toate labirinturile, ai nevoie de un fir al Ariadnei ca să nu te pierzi”** (Umberto Ecco, **Numele trandafirului**, Cluj, Editura Dacia, 2000).

Cartea se exprimă unitar prin ansamblul structurilor sale, articulate ca părți intime ale întregului, ale aceleiaşi viziuni şi logici interne. Reținem, ca urmare, acea parte a definiției din **Lexiconul** mai înainte amintit care identifică în carte un **conținut unitar.** Acest element devine cheia înțelegerii noțiunii în discuție. Sigur că şi listele, cataloagele etc. pot forma, sub raport tematic, un tot unitar şi pot conduce la concluzii coerente. Este şi cazul statisticilor de ordin economic, comercial, financiar, apoi social, politic, cultural ş.a.m.d. Dar acestea rămân, totuşi, elemente disparate, chiar dacă aparțin aceluiaşi domeniu, nefiind corelate şi unite de la acelaşi fundament ideatic de la aceeaşi arhitectură de conținut şi, deci, neputând alcătui o carte. Într-o carte propriu-zisă, ele ar figura la capitolul anexelor.

Lucrurile nu trebuie să fie luate *tale quale***.** Există, cum s-a văzut, o multitudine de tipuri de texte care, observând regulile stricte, nu intră în categoria cărții, cum ar fi, spre exemplu, scrisorile particulare. Şi, totuşi, **De Profundis** a lui Oscar Wilde, deşi scrisoare, formează un univers specific cărții, ca şi cele două volume din **Voyage en Italie** datorate lui Hippolyte Taine, care sugerează, formal, ideea de scrisoare.

2. Trăsăturile de conținut ale cărții

Pe baza acestor elemente, putem defini cartea drept **orice document de mai mică sau mai mare întindere, tipărit, manuscris sau transpusă pe suporturile ultramoderne, electronice din zilele noastre, care abordează de la logica internă a domeniului reflectat şi în lumina specificului unui gen anume de scriere ori a unei modalități sau alteia de reprezentare artistică un conținut unitar în virtutea unui principiu unitar care domină şi coagulează întregul material, tinzând la detaşarea de concluzii, de imagini corelate şi integrate universului spiritual abordat şi mobilurilor spirituale în genere**. Unitatea funciară a unei cărți poate fi dată, aşa cum observă Eugeniu Speranția, de asemenea valori cum sunt:

- **unitatea principiilor de bază**, în varietatea şi complexitatea exprimărilor care le sunt proprii;
- **unitatea metodei** în prospectarea şi decelarea unor valori mintale;
- **unitatea obiectului abordat;**
- **unitatea scopului şi tendințelor** care prezidează expunerea;
- **"unitatea unei viziuni sau atitudini contemplative, estetice, etice etc."** (Eugeniu Speranția, **Cartea despre carte sau Eflorescența spirituală.** Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984).

Fiecare carte reprezintă, deci,o individualitate, o unicitate şi un act de creație, de originalitate, cu propria ei personalitate şi respirație, aşa cum fiecare om este o făptură unică şi deosebită. Cartea devine o personalitate în mişcare, pe care i-o conferă lectura, cititorul. Cu atât mai mult este un unicat, un obiect rar şi prețios cartea-manuscris, nu numai sub raportul conținutului, ci şi al elementelor exterioare, "fizice" care o compun. Un manuscris poate diferi de un altul datorită unei multitudini de elemente: **forma** (codex, rulou), **materialul pe care se scrie** (hârtie, papirus, pergament, mătase, piele, lemn etc.), **natura scrierii şi tipurile de scriere, calitatea şi estetica scrisului, prezența şt nivelul decorării şi ilustrării artistice, calitatea şi tipul de cerneluri, culorile, tonurile lor, apoi gradul de intervenție în text,** deci de contribuție personală a copistului în cursul transcrierii unei cărți sau de eroare şi omisiune (adesea, o copie aproape echivala cu o ediție). Un element fizic, de altfel, a şi generat numele de carte. Este vorba de latinescul **liber,** care înseamnă **scoarță**. Românescul carte derivă din **cartă** (latinescul **charta**, grecescul **khartes** = foaie de papirus), nume dat în Evul Mediu actelor menite a consemna anumite drepturi şi libertăți fundamentale şi a servi drept constituție a unui stat.

Cea mai veche formă de carte este **codexul**. Inițial, un codex avea două tăbliție (**diptycha**), apoi mai multe (**poliptycha**). Tăblițele erau perforate lateral şi ataşate unele de altele cu un şnur sau cu o cureluşă de piele, formând un tot care avea configurația unei cărți cu file. Codexul scris pe papirus sau pe pergament va

înlocui, treptat, sulul (**volumen**) o dată cu primul secol al erei noastre, pentru ca spre sfârşitul celui de-al IV-lea secol cele mai multe manuscrise să capete forma de codex. Primele codexuri aveau formă pătrată şi erau scrise pe patru coloane, cel mai adesea pe toată suprafaţa paginii. Forma dreptunghiulară a codexului, cu textul pe una sau două coloane, va apărea mai târziu.

Am sublinia, la acest capitol, că forma de codex sau **codice** nu este obligatorie pentru ca un text să se constituie în carte. De altminteri, **codex** (latineşte **caudex = trunchi** de arbore), la romani cărţile fiind alcătuite din tăblițe de lemn acoperite cu ceară) înseamnă o reunire şi de tăblițe, apoi şi de foi de papirus sau de pergament. Spre exemplu, cele patru **Evanghelii** nu au îmbrăcat forma de codex decât în momentul traducerii lor în limbi moderne. Până atunci, aceste scrieri s-au înfăţişat sub forma sulurilor (rulourilor) de papirus sau de pergament. Şi cu toate acestea, ele se cuprind, prin trăsăturile de conţinut, în accepţiunea de carte.

Dată fiind unicitatea cărţii-manuscris în toate privinţele, dispariţia uneia singure însemna pierderea iremediabilă a unei opere irepetabile, şi fenomenul a fost destul de frecvent în timpurile vechi. Să amintim, cu titlu de exemplu, că mai mult de 2 000 dintre scrierile filosofilor greci menţionate de învăţatul Diogene Laertiu s-au pierdut definitiv. Poate că nici concepţia despre carte nu era aceeaşi cu cea din zilele noastre. Cei vechi nu idealizau cartea. Jorge Luis Borges face observaţia că "**Astăzi noi considerăm că o carte este un instrument pentru a justifica, pentru a apăra, pentru a combate, pentru a expune, pentru a explica o doctrină. În schimb, în Antichitate nu exista această idee; cartea era considerată un înlocuitor al cuvântului oral**" (Jorge Luis Borges, **Cărţile şi noaptea).**

3. Tipuri şi forme de carte veche manuscris

Înveliş fizic al ideilor, cartea a luat naştere pe parcursul procesului progresiv al comunicării. Cele mai vechi "cărţi" sunt tăbliţele cuneiforme din Mesopotamia şi, respectiv, tăbliţele şi sulurile de papirus din Egipt. Au fost salvate, unele, datorită materialului lor de rezistenţă (argilă) în cazul tăbliţelor, iar în cazul papirusurilor egiptene împrejurării că locul de conservare, - subsolul, în care au fost îngropate, era uscăcios. După cum, în sens invers, cea mai mare parte a literaturii feniciene a dispărut în primul rând din cauză că papirusul - importat, de altfel, din Egipt - nu a rezistat climatului de umiditate din porturile de la Marea Mediterană. Aşa se face că s-au conservat tăbliţele de la Ugarit, unele inscripţii dăltuite pe pietre şi texte transmise de autorii greci şi romani. Tăbliţele din lut ale asiro-babilonienilor aveau dimensiuni variabile, ajungând până la 40 cm, lungime şi 30 cm, lăţime, iar cele egiptene între 2,5 cm şi 37,5 cm, fiind scrise, uneori, pe ambele feţe. Tăbliţele de dimensiuni mai mari cuprind aproximativ 400 de rânduri, în patru coloane, pe o faţetă. Poemul babilonian despre crearea Lumii, din

care am reprodus în precedenta prelegere, intitulat **Enuma Elîş** (datând, probabil, din secolul al XII-lea î.e.n.), este scris pe şapte tăbliţe; fiecare dintre ele începe cu versul de debut al poemului: "Când sus în înălţimi cerul nu fusese încă numit", urmat de numărul de ordine, rezolvându-se, în acest fel, problema paginaţiei.

Ce conservă tăbliţele? Identificăm pe ele o diversitate de opere: poezie, proză, imnuri, rugăciuni, istorie, drept, matematică, medicină, agronomie, comerţ, într-o problematică uimitor de diversă: originea Lumii (mituri), Potop, Paradis, proverbe, fabule. lată şi un proverb care ne interesează cu deosebire: **"Scrierea este mama elocvenţei şi tatăl artiştilor".**

Progresele cărţii egiptene sunt legate, în bună măsură, **de** papirus, plantă acvatică din familia Cyperacee, asemănătoare rogozului, a cărei măduvă fibroasă era folosită pentru prepararea foilor pe care se scria, urmându-se un procedeu destul de complicat:

înlăturarea coajei, tulpinii, separarea măduvei în lamele longitudinale, care, apoi, erau dispuse în două straturi, unul vertical, altul orizontal, presate, aplatizate, bătute cu maiul şi puse la uscat. Foile erau ataşate unele de altele şi se obţinea astfel o carte, care avea lungimea cerută de textul în cauză (de la "cartea de buzunar" cu o lăţime de 5 cm, cuprinzând epigrame, la **Papirusul Harris**, de 40 m lungime şi 0,3 m lăţime, care este o cronică a faptelor faraonului Ramses al III-lea). Evident, forma cărţii era de sul, denumit de romani **volumen** (< **volvere** = a înfăşura), iar de greci **kilindros**. Se scria numai pe recto, versoul forma partea din afară. Foile erau astfel aşezate în sul încât să poată fi citite prin desfăşurare, urmându-se sensul de la dreapta la stânga. Ultimele foi scrise erau primele înfăşurate. Textul era dispus în coloane, numite **pagina** de la latinescul **pagella**, de unde substantivul nostru **pagină**. Aceste cărţi aveau şi anumite elemente de descriere, pentru a fi diferenţiate: numele autorului, primul cuvânt din text, iar în cazul păstrării manuscriselor în acelaşi recipient (vas, cutii cilindrice, denumite **capsae**), se ataşa o etichetă pe marginea superioară a ruloului indicând conţinutul cărţii, pentru ca, ulterior, să fie menţionat chiar titlul cărţii, dar la sfârşit.

Printre cele mai vechi cărţi scrise pe papirus este şi faimosul **Papirus Prisse** (după numele egiptologului francez Émile Prisse, care a intrat în posesia lui în 1847), în prezent la Biblioteca Naţională din Paris, Manuscrisul datează din mileniul al III-lea î.e.n. şi cuprinde copiile **Cărţilor înţelepciunii** de la prima la a cincea Dinastie egipteană. Sunt, apoi, **Cărţile morţilor**, un fel de călăuză în lumea de dincolo şi în faţa judecăţii ultime, menite, în acelaşi timp, să-i îmbuneze pe zei. Iniţial sculptate pe sarcofage, au fost reproduse pe rulouri începând din 1650 î.e.n., datorită faptului că textul lor se extindea din ce în ce, şi depuse astfel în sarcofage sau în mumii, Cea mai importantă dintre **Cărţile morţii** este **Papirusul Ani** (circa 1400 î.e.n.), care indică treptele călătoriei a doi morţi (un scrib şi soţia lui) către Veşnicie. **Papirusul Rhind** (circa 1700 î.e.n.) cuprinde regulile elementare pentru adunare şi fracţii ordinare. Existau şi cărţi de şcoală pe papirus. Una dintre ele îndeamnă la cultul cuvântului scris: **"Este greu să fii**

soldat, este şi mai greu să lucrezi pământul, adevărata fericire a omului este ca ziua să-şi îndrepte inima către cărți, iar noaptea să citească".

Două importante momente pe planul cultivării şi conservării cuvântului scris în Antichitate sunt reprezentate de lumea greacă şi de cea romană. La început, şi aici s-a manifestat tendința de a nu-l considera în adevăratele lui valențe. Probabil că observația lui Borges despre puterea oralității să fie una dintre explicații, dar nu e singura. Condițiile de păstrare a papirusurilor sau a pergamentelor, ravagiile războaielor şi incendiilor, neştiința şi necunoaşterea, bigotismul au făcut să dispară pentru totdeauna atâtea scrieri. Chiar în Grecia aveau să fie arse, în piața publică a Atenei, cărțile filosofului Protagoras (anul 411 î.e.n.), ca, de altfel, şi la Roma, unde, din ordinul împăratului August, cad pradă flăcărilor 2 000 de scrieri. Tiberiu şi Domițian procedează la fel. Aşa se face că, inițial, nu au fost păstrate manuscrisele originale ale autorilor, că ceea ce a supraviețuit până la noi - copii mai mult sau mai puțin fidele - sunt cu secole sau cu peste un mileniu ulterioare originalelor. Despre poemele homerice, bunăoară, se spune că ar fi fost concepute într-o perioadă circumscrisă secolelor XI - VIII î.e.n., dar primul fragment transpus pe papirus datează abia din secolul I î.e.n., în vreme ce întâia copie integrală, **Codex Ambrosianus,** păstrată la Biblioteca Ambrosiană din Milano, este din secolul al IV-lea. Vitalitatea mare a oralității le-a menținut şi le-a cizelat continuu, încât nu este exclus ca Homer să fi avut doar a le fixa în forma definitivă. Fenomenul este acelaşi şi în cazul romanilor, Salustius, Titus Livius. Tacit ş.a. ne sunt cunoscuți din copii târziu. "**În general, marii autori latini, în măsura în care scrierile lor au supraviețuit** - constată A. Flocon - **sunt cunoscuți din manuscrisele Evului Mediu"** (A. Flocon, **Universul cărții**).

De aici nu trebuie să se tragă concluzia ca ceea ce fusese cândva scris nu-şi exercită rolul, Rapsodiile homerice au înrâurit chiar şi în condițiile în care nu exista un cult al cărții.

O dată cu veacul al V-lea î.e.n., cuvântul scris îşi remarcă funcția, în condițiile unei animări a învățământului de tentă superioară, care se răsfrânge asupra dezvoltării de ansamblu a culturii elene, fie că e vorba de filosofie, de retorică sau de istorie, fie de genurile artei literare. La Atena va apărea şi un târg de carte, foarte frecventat, de altfel, Alexandria va deveni, după anul 300 î.e.n., un veritabil centru artistic şi literar al Orientului şi unul dintre principalele focare ale culturii elenistice, inclusiv de iradiere a cărții în aria mediteraneană. Aici se va materializa o activitate remarcabilă de restabilire a versiunilor originale ale scrierilor vechi clasice şi tot aici vor preda Euclid, Arhimede, Teocrit, activitate materializată în vestitul complex "Alexandrina".

Acelaşi destin inițial cunoaşte cartea şi la romani, ca şi la greci, care, de altfel, s-au impus cultural în imperiu şi au participat la punerea bazelor cărții. Livius Andronicus, cel mai vechi poet latin cunoscut (sec. III î e.n.), care traduce şi adaptează potrivit gustului roman **Odiseea**, precum şi mai multe drame din literatura greacă, este de sorginte elenă, fiind făcut prizonier de către romani în

anul 272 î.e.n. Au rezistat, apoi, timpului câteva dintre scrierile lui **Plaut** (250-184 î.e.n.), poet comic, şi el inspirat de literatura greacă, precum şi lucrări ale scriitorului şi omului politic **Cato cel Bătrân** (234-149 î.e.n.), un tratat de agricultură, **De agri cultura**, şi **Retorica ad. C. Herenium**, cea mai veche scriere latină în proză care a rămas de atunci. Va veni, apoi, un moment de vârf marcat de scriitori iluştri, ca **Cicero, Caesar, Titus Livius, Horaţiu, Ovidiu**, din epoca lui **August**, primul împărat roman (27 î.e.n - 14 e.n.), care vor influenţa destinul cuvântului scris.

Treptat, se va dezvolta, la Roma, activitatea de copiere şi de comercializare a cărţilor. Este bine cunoscut în această privinţă cavalerul roman **Titus Pomponius Atticus** (509 - 32 î.e.n.), prieten al lui Cicero, care s-a remarcat ca veritabil editor, recurgând, în acest scop, la sclavi copişti. Un alt editor, **Atrectus,** făcea şi o propagandă a cărţii, anunţând noutăţile prin foi volante. La Roma şi în alte oraşe, apăreau "**bibliopola",** librarul a cărui prăvălie servea, în acelaşi timp, ca atelier de copiat manuscrise şi ca loc de întrunire a literaţilor. Cartea era privită critic. Cicero deplângea existenţa unor "cărţi pline de minciuni", urmare a lipsei de rigoare a copiştilor.

Unele scrieri socotite definitiv pierdute au fost salvate datorită săpăturilor arheologice. Sunt adevărate revelaţii aceste descoperiri, care dau o altă imagine asupra culturii elene şi romane, ca şi a celei egiptene. În 1899, de pildă, a fost readusă la lumina zilei, în urma săpăturilor de la Gurob (Egipt), cele patru suluri pe care a fost scrisă **Athenaion Politeia (Constituţia Atenei)**, de Aristotel, denumit şi Stagiritul, discipol al lui Socrate. Din această lucrare se cunoşteau doar câteva mici extrase. Datorită faptului că în Egiptul elenistic sarcofagele erau făcute din fragmente de cărţi, au putut fi păstrate şi apoi scoase din pământ, în urma săpăturilor din cimitirul de la Oxyrhyncus, două opere capitale ale Antichităţii: **Fedon,** unul dintre dialogurile în care Platon îl pune să vorbească pe magistrul său, Socrate, şi **Antiopa** a lui Euripide (Euripides), poet tragic grec, fondator al tragediei clasice, împreună cu Eschil şi Sofocle.

Cărţile scrise pe papirus încep să-şi piardă, treptat, din interes. Apariţia literaturii creştine marchează şi înlăturarea ruloului de către **codex,** care cuprindea, iniţial, foi de papirus, apoi de pergament (sau velin). Începând din secolul al IV-lea, pergamentul va deveni suportul de scris în Occident până în secolul al XV-lea (**pergament** < grecescul **pergamene** = piele < **Pergam** - unde legenda spune că a apărut; lat. **pergamena** = **charta**). Dacă ar fi să-l definim, am spune că pergamentul este un suport de scris obţinut prin prelucrarea stratului inferior al pielii unor animale (oaie, miel, capră, viţel), care era tratată cu var, degresată, uscată şi subţiată cu ajutorul pietrei de mare. Pergamentul cel mai fin, denumit **vellum** (< lat. **vitulinum** == viţel), era confecţionat din pielea viţelului născut mort. Pergamentul nu trebuie să fie socotit a fi ulterior papirusului, ci numai succesorul lui. S-a scris pe pergament încă în Egiptul anului 2500 î.e.n. (în timpul Dinastiei a VI-a). **Pentateuhul (Tora)** este tradiţional scrisă pe sul de

piele. Tot astfel sunt faimoasele rulouri de piele de la Marea Moartă. În secolul al IV-lea, pergamentul primeşte chiar o consacrare oficială grație lui Constantin cel Mare, care porunceşte să fie realizate 50 de copii ale **Bibliei** pe acest suport de scris, destinate bisericilor din Constantinopol.

La noi bazele producției proprii de pergament se pun în veacul al XIV-lea, în Transilvania, inclusiv pentru Țara Românească şi Moldova. Se numea **coajnic, memvrană** sau **paraşemin**, iar din 1832 **pergament**.

Dezvoltarea cărții în Bizanț, fenomen proeminent, este urmarea răspândirii învățământului într-o măsură mai accentuată decât în Occident, unde mai rămânea în cadrele mănăstireşti, şi a promovării Creştinismului (Bizanțul este, de altminteri, cel dintâi imperiu creştin), într-un proces de deschidere către Antichitatea greco-romană şi spre civilizațiile Orientului. Se va naşte aici un climat al erudiției şi enciclopedismului, al cultului pentru cartea religioasă, dar şi pentru cea laică originală. Secolul al XI-lea, şi nu e singurul, cunoaşte, de exemplu, un guvern de erudiți, iar doi dintre împărați - Ioan al V-lea Cantacuzino (1341-1354 sau 1355) şi Manuel al II-lea Paleolog (1391-1425) - sunt învățați de primă mână, dovadă a nivelului ridicat atins de cultura bizantină, din care, vreme de cinci secole, s-a alimentat şi Apusul. Se poate vorbi, pe acest fundal, de o eflorescență a cărții literare, religioase şi laice. Se înmulțesc atelierele pentru copierea cărților în mănăstiri, iar unul se organizează chiar pe lângă Biblioteca din Constantinopol.

Şi în Bizanț se scria pe pergament. Mii şi mii de cărți în formă de codex au căpătat astfel viață. Noutatea în configurarea cărții constă în distribuirea spațiului paginii atât pentru scris, cât şi pentru ilustrație, pentru pictură, care împreună alcătuiesc un tot ÎB planul comunicării şi al esteticii scrierii. Aspectul artistic al manuscriselor era divers. Existau **manuscrise de lux,** destinate mai cu seamă autorităților înalte ale Imperiului, **manuscrise mănăstireşti**, în care, adesea, partea de imagine precumpănea, şi **manuscrisele laice**, unde imaginile, desenele erau abia conturate, în culori închise, cu tentă pedagogică.

Să exemplificăm cu cele mai vechi manuscrise pictate pe un pergament purpuriu, datând din secolul ai VI-lea: **Geneza** din **Vechiul Testament** şi fragmente din **Evanghelia după Matei** (actualmente la Biblioteca Națională din Paris), **Geneza** şi **Evanghelia din Rossano,** aflate în prezent la Viena şi, respectiv, în Calabria. Din anul 586 datează **Evanghelia călugărului Rabula** de la Mănăstirea Zagba din Mesopotamia, împodobită cu miniaturi, adică inluminată, foarte colorată. Să mai amintim **Topografia creştină a Universului,** datorată lui **Cosmas Indicopleustes** (sec. al VI-lea), cu o ilustrație vie şi impunătoare, reprezentând scene din **Biblie,** dar şi hărți, plante şi animale. Le vor succede **Culegere de predici** ale Sfântului Grigore din Nazianz, destinată împăratului Vasile I (867-886), întemeietorul Dinastiei Macedonene, cel mai valoros manuscris al acelei epoci; **Cronica lui Skylitzes,** o descriere istorică a Bizanțului din secolul al IX-lea până în secolul al XI-lea (811-1057 şi, respectiv, 1079-1081).

Un capitol substanțial din istoria cărții vechi aparține Chinei. Începuturile ei sunt din secolul al XIV-lea î.e.n. (Caracterul **ts'e = carte** apare incizat pe oase destinate practicilor divinației, dar şi pe metal, respectiv pe bronz). Cele mai vechi texte păstrate, 300 de poeme reunite în **Cartea odelor,** datează din secolul al VII-lea î.e.n.. una dintre lucrările care au stat la baza învățământului chinez vreme de două milenii. Vor fi, apoi, cărțile celor trei direcții de gândire filosofică şi religioasă ale Chinei antice: **confucianismul,** care detaşează creația lui **Confucius** (551-479 î.e.n.), autor al **Analelor primăverilor şi toamnelor,** ca momentul de debut ai unei autentice literaturi chineze; **taoismul,** marcat prin **Lao-Tzî** (sec. V î.e.n.), autor ai **Cărții căii şi a virtuții; buddismul,** atestat în China din anul 130 e.n., şi care în secolul al IX-lea ajunge la 4 600 de temple.

Numărul mare al cărților a impus alcătuirea unei bibliografii (circa 100 î.e.n.), de fapt prima bibliografie națională, care înregistrează 677 de lucrări scrise pe lemn şi mătase. Într-un mormânt princiar descoperit în anul 281 au fost date la iveală peste 100 000 de lame de bambus, care au fost clasificate după un sistem utilizat până în zilele noastre de către bibliotecile din China. Lamele an 40 de caractere, dispuse pe o singură coloană, şi sunt legate între ele printr-un şnur de mătase. Este, într-adevăr, o carte interesantă ca alcătuire fizică.

Date fiind problemele de scriere şi de lexic ale limbii chineze, au luat avânt **enciclopediile**. Se evocă o asemenea lucrare din vremea Dinastiei Wei (secolele IV-VI); i-au urmat altele, momentul de culme fiind atins prin Enciclopedia **Yu-Has** (1223-1296). Este alcătuită din rulouri (200) şi conține pasaje din scriitori clasici, din istorie, literatură, filosofie, biografii etc. Interesează, cu deosebire, destinația acestei lucrări: candidații la doctorat. Ansamblul cunoştințelor Chinei a făcut, apoi, obiectul enciclopediei **Yan-lo-ta-tien**, elaborată între 1403 şi 1407 de 2 180 de savanți. Ea însumează 1 095 de volume şi 22 877 de capitole.

Un loc însemnat în cultura chineză a revenit dicționarelor. Cel dintâi, intitulat **Shono wen** (**Explicarea vechilor figuri şi analiza caracterelor compuse),** alcătuit în anul 100, prezintă 9353 de ideograme, dintre care 1163 cu înțeles dublu, pentru ca un dicționar din veacul al XIII-lea să expliciteze 33179 de cuvinte ordonate în 214 categorii, potrivit cu numărul de linii utilizate la scrierea lor, în vigoare şi astăzi.

Occidentul european a avut de suferit enorm în planul cultural de pe urma invaziilor barbare, care au afectat îndeosebi oraşele, prin distrugerea sau părăginirea lor, adică tocmai locurile unde existau şcoli, biblioteci, un climat mai propice dezvoltării spirituale. **"Bibliotecile, ca nişte morminte, au fost închise pentru totdeauna"** - se plângea istoricul latin Ammianus Marcellinus (circa 330-circa 400). Vreme de opt secole, până în jurul anilor 1200, când se învederează un proces de dezvoltare a oraşelor, de reproiectare a societății occidentale, universul cărții se va circumscrie mănăstirilor şi parohiilor. Din aceiaşi ani datează întemeierea mai multor universități în Europa; studenții resimt tot mai mult nevoia cărții, mai exact spus a cărții de lucru, fără ornamente şi mai ieftină. Copiştii nu

mai făceau față cerințelor. Ei scriau, la început, pe pergament. De pe la 1400, au început să folosească tot mai mult hârtia, mai uşor de fabricat şi mai ieftină, care în China exista din secolul al II-lea al erei noastre. În mănăstiri apar acele ateliere destinate confecționării, redactării şi decorării manuscriselor denumite **scriptorii**. Se utilizează ca suport de scris aşa-numitele **palimpseste** (< gr. **palimpsestos** = răzuit din nou; < lat. **palimpsestos**, deci pergamente rescrise după înlăturarea scrisului anterior, denumit **scriptio minor**). Este celebru palimpsestul **Comentariile Psalmilor,** de Sfântul Augustin, datând din veacul al VII-lea, scris pe fragmentele unei ediții de lux a lucrării **De republica** a lui Cicero, elaborate în secolul al IV-lea, ca şi copia parțială a **Vechiului Testament**, cu scriere uncială a veacului al VIII-lea (scriere majusculă apărută în secolul al IV-lea), transpusă pe foi care purtaseră anterior, în copie, texte din Seneca (copie din sec. al V-lea), Lucan (sec. al IV-lea), Titus Livius (sec. al IV-lea), Cicero (sec. al V-lea).

4. Codex Aureus
(Evangheliarul de la Lorch)

Istoria europeană a cărții-manuscris detaşează printre giuvaerurile sale o carte care, într-o bună măsură, îşi leagă existența de meleagurile noastre şi aparține, astfel, şi culturii noastre. Este vorba despre celebrul **Codex Aureus**, cel mai vechi manuscris occidental aflat pe teritoriul țării noastre. **Codexul** este produsul unei veritabile renaşteri **avant la lettre** care se produce sub ocârmuirea lui Carol cel Mare şi care se vădeşte şi în planul cărții. Copierea şi iluminarea cărților religioase şi juridice au atins un nivel necunoscut până atunci, ilustrând şi pe această cale că Evul Mediu n-a fost unul al obscurantismului, al eclipsei intelectuale şi artistice.

Codex Aureus se intitulează, de fapt: **Evanghelium Scriptum cum Aurum Pictum (Evanghelie scrisă cu cerneală de aur)**. Deci este un **Evangheliar**, carte care cuprinde pasaje din cele patru Evanghelii, mai exact pericopele pentru duminici şi sărbători începând cu pericopa la Duminica Învierii (spre deosebire de **Tetraevangheliar,** care include textele integrale ale celor patru Evanghelii).

Codexul a fost copiat în latină între 805 şi 810 la Mănăstirea Laurissa (azi Lorch), aproape de Worms, fiind caligrafiat în uncială cu tinctură de aur şi purpură pe foi de pergament din piele de capră. Este produsul elevat al unui scriptoriu monahal benedictin aparținând şcolii de Curte. Propriu-zis, avem în cauză **o sinteză în manieră superlativă a performanțelor caligrafice şi artistice ale momentului carolingian**.

Oglinda textului este încadrată de chenare ornamentale de o mare varietate: de origine vegetală. Diversitatea de motive, de caractere exclude repetiția. Numai paginile față în față au acelaşi chenar. În rest, sunt alte şi alte chenare, inclusiv sub raport coloristic. Sunt celebre, la acest manuscris, miniaturile aşternute pe foile de pergament gros.

Începutul textelor **(Incipit)** ocupă o întreagă pagină, scrisă cu **majusculă.** Sfârşitul textelor evanghelice (**Explicit) este** marcat cu 1-3 rânduri cu majuscule. Excepţional realizate sunt, alături de altele, portretele evangheliştilor Matei şi Marcu şi cele două pagini de la începutul Evangheliei lui Matei: **Majestas Domini** şi **Cornu copiae - (Cornul Abundenţei)**.

Codexul face dovada influenţei artei bizantine în rafinate compoziţii pe o întreagă pagină, cum este: **Majestas Domini**, dar şi a influenţei anglo-saxone, cum o ilustrează, bunăoară, complicatele geometrii de pe foaia intitulată **Cornucopiae**.

Pe ansamblu avem în cauză unul dintre cele mai impunătoare monumente de **cultură europeană**, şi nu doar medievală.

Codexul a fost destinat unui nobil de la Curte sau, poate, bibliotecii unui membru al familiei imperiale. Între 810 şi 855, este păstrat în biblioteca mănăstirii. În anul 855 va fi adus în biblioteca imperială din Heidelberg, unde rămâne până în 1622, când biblioteca avea să fie devastată de soldaţii generalului Tilly, comandantul Ligii Catolice în contextul asedierii oraşului în războiul de 30 de ani. Manuscrisul a fost atunci sustras şi dezmembrat de mercenarii lui Tilly pentru a fi comercializat mai uşor. I s-au detaşat şi coperţile, realizate în fildeş.

Prima jumătate a **Codexului**, respectiv **Evangheliile după Matei şi Marcu**, cea mai bogat ilustrată, a ajuns în secolul al XVIII-lea la biblioteca unei mănăstiri din Austria, bibliotecă achiziţionată d cardinalul vienez Christophor Migazzi. Pe la 1786, acesta o vinde episcopului de Transilvania Ignatius Battyani de la Alba Iulia.

A doua jumătate a manuscrisului, respectiv **Evangheliile după Luca şi Ioan**, precum şi una dintre coperte au fost donate de principele elector Palatin, Maximilian von Heidellberg, papei Urban al VIII-lea şi se păstrează în Biblioteca Apostolica Vaticana.

Actualmente, una dintre coperte (coperta I) se află la Victoria and Albert Museum din Londra, iar a doua la Museo Sacro din Roma.

*

* *

Cartea-manuscris acoperă un important segment al istoriei omenirii, din timpurile străvechi până în pragul epocii moderne, fiind cartea spiritualităţii iniţiale, a tradiţiei primordiale, cum o caracterizează René Guenon. Cerinţele cursului spre noile vremuri impuneau noi forme de scriere pentru ca aceasta să devină mai rapidă şi mai eficientă, ceea ce va înrâuri hotărâtor istoria cărţii. Se resimţea şi nevoia unei alte organizări a cărţii pentru a o face mai prodigioasă în informaţie şi mai la îndemână. Ea trebuia acum sa-şi adauge: indici, tabele, liste de abrevieri şi, dincolo de aceasta, pretindea noi meşteşuguri de alcătuire. Primul dintre ele este cel al imprimării şi al perfecţionării decisive a tehnicilor în acest

domeniu, anunțate şi cerute de necesitățile culturale în creştere, de folosirea hârtiei pentru scris, de adoptarea unor modalități de scriere mai perfecționate. Se prefigurează, prin toate aceste cerințe şi înfăptuiri, apropierea orizonturilor "Galaxiei Gutenberg**",** a tiparului modern.

BIBLIOGRAFIE

DAHL, SVEND. **Historie du livre de l'antiquité à nos jours**. – Paris: Éditions Poinat, 1960.

FEBVRE, LUCIEN; MARTIN, H..J. **L'apparition du livre.** - Paris: Albin Michel, 1958.

FLOCON, ALBERT. **Universul cărţilor:** studiu istoric de la origini până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. - Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.

GEORGESCU-TISTU, N. **Scris şi carte:** istorie, tehnică, semnificaţie. – Bucureşti: 1948.

IROD, ALEXANDRU. **De la manuscris la cuvântul tipărit**. – Bucureşti: 1985.

KAPR, ALBERT. **Schrift und Buchkunst.** – Leipzig: 1982.

Liber librarum: cinq mille ans d'art du livre – Bruxelles: Arcade, 1973.
OLTEANU, VIRGIL. **Din istoria şi arta cărţii**: lexicon. – Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1992.

POPA, SILVIA. **Istoria scrisului, cărţii, presei, bibliotecilor.** - Braşov: Universitatea Transilvania, 1998.

VI
MARI CĂRŢI ALE OMENIRII

1. Cărți înțelese ca sistem absolut de referință

Am evocat, într-o prelegere anterioară, acele cărți care au avut şi au o asemenea putere de impact încât au materializat ideea de **popoare ale cărții**. Este locul, aici, să ne oprim asupra acestor cărți, care poartă o ordine spirituală şi morală superioară față de tot ceea ce adusese istoria înainte vreme, stând la baza marilor direcții ale culturii şi civilizației unei bune părți a umanității din Vechime şi până în zilele noastre: **Vechiul Testament; Noul Testament; Coranul.** Fireşte că există atâtea alte opere de valoare, momente ale profunzimii şi înțelepciunii umane, dar aceste trei cărți au dominat şi au coagulat într-o asemenea măsură spiritualitatea popoarelor, viața lor încât au devenit ax şi sistem absolut de referință, pietre de hotar al evoluției lor în istorie. Arnold J. Toynbee, evocând fondul ideatic al **Vechiului** şi **Noului Testament**, scrie că „**pietrele de hotar succesive care marchează progresul spiritual al omului poartă pe ele numele lui Abraham, al lui Moise, numele proorocilor şi numele lui Cristos. Toate aceste pietre străjuiesc anumite puncte ale civilizațiilor laice**" (Arnold J. Toynbee, **Studiu asupra istoriei**, vol. II, Bucureşti, Humanitas, 1997). Sunt, toate, cărți ale religiei monoteiste, sub forma Iudaismului, a Creştinismului şi, mai apoi, a Islamismului. Ele corespund unor principale tipuri psihologice, diversității şi, în acelaşi timp, intimității sufletului omenesc. Toate apar în Orient şi se leagă printr-o seamă de valori fundamentale, pornind de la viziunea unității tuturor lucrurilor, datorată lui Dumnezeu, care este spirit stăpânitor şi mai presus de puterile naturale, etern, nesupus schimbării şi prefacerii şi care se adresează umanității ca un tot.

Încercarea de izolare a Creştinismului de contextul Iudaismului, de rupere a **Noului Testament** de **Vechiul Testament**, apărută încă în secolul al II-lea prin aşa-numiții marcianiți, a rămas, din faşă, inoperantă. **Vechiul Testament** anunță şi pregăteşte **Noul Testament.** Ambele au acelaşi fundament, acelaşi plan de mântuire, se complinesc. Unul începe, presimte, profetizează, celălalt este rodul dezvoltat, plinitorul. Creştinismul le asumă deopotrivă ca pe o carte unică - **Biblia** -, fiind interpretate ca veritabile contracte prin care se exprimă voința şi testamentul Divinității pentru orânduirea vieții pe pământ. Hristos aduce această mărturie: **"Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc"** (Matei - 5:17). Iar **Coranul,** aşa cum spune Mircea Eliade, este, într-un fel, **"un nou Nou Testament, care nu contrazice, ci confirmă şi întăreşte Biblia evreilor şi a creştinilor**" (Mircea Eliade, Ioan P. Culianu, **Dicționar al religiilor**. Cu colaborarea lui H. S. Wiesner, Bucureşti, 1993). Islamul urmează, de fapt, filiația lui Abraham şi a **Vechiului Testament**, monoteismul lor şi vede în Hristos pe cel mai mare profet înainte de Mahomed,

Astfel, aceste trei mari cărți ale omenirii disting, deosebesc ca principiu de identitate, şi, în acelaşi timp, unesc sub semnul deschiderilor către valori care vor da sens superior fiecărei epoci.

2. Cărțile Vechiului Testament

Biblia - de la grecescul **biblion (carte)**, cu corespondentul latin **scriptura (scriere),** cea mai tradusă, mai tipărită şi mai răspândită carte din Vechime şi până în zilele noastre, este colecția cărților sacre elaborate şi dezvoltate de autori diferiți în epoci diferite pe parcursul a circa 1500 de ani, începând cu Moise (circa 1300 de ani î.e.n.) şi până în secolul al II-lea e.n. Lista acestor cărți. considerate de inspirație divină, se numeşte **canon (<** gr. **kanon** = **regulă**) şi însemnează "**dreptar".** Tipurile de lectură a **Bibliei** sunt diverse şi corelative, oferind celor animați de credință **"imaginea divinului care irumpe în lumea noastră omenească"** şi tuturor **"un fenomen exemplar de umanitate (aflăm aici tot omenescul, cu slăbiciunile şi măreția sa) şi temeiul civilizației (explicația instituțiilor, tradițiilor, reflexelor spontane care au ajuns să fie înscrise în orice individ"** (Fernard Compte, **Marile figuri ale Bibliei,** Bucureşti, Humanitas, 1995).

Cartea Cărților se deschide unei lecturi **istorice,** vizând perceperea de fapte, evenimente, întâmplări, nu o dată uimitoare, lecturii **filosofice,** vizând înțelesuri şi semnificații care țin de universul a ceea ce e veşnic, dar şi lecturii **artistice**, Biblia fiind una dintre cele mai mari izbutiri ale literaturii universale. Toate aceste tipuri de lectură împreună induc sublimul şi configurează Divinitatea, revelația făcută de Divinitate omului.

Prima parte a **Bibliei** înmănunchează cele 39 de scrieri canonice ale **Vechiului Testament (Testament = pact, alianță, legământ),** care rămân până astăzi cartea, sacră a poporului evreu, denumită în ebraică **Torah nebi'im we ketuwim (Legea, Profeții** şi **Scrierile), prescurtat Tanah.** Valoarea ei este, deopotrivă, morală, duhovnicească şi pedagogică. **Tora** este înțeleasă de evrei drept pâinea vieții spirituale. „**Scripturile ebraice** – nota Abba Eban, cunoscut lider israelit – **le-au dat israeliților din Antichitate o perspectivă şi o speranță unică, deoarece numai Israelul aştepta cu nerăbdare o epocă de aur, în viitor**". Ca factură, cărțile **Vechiului Testament** se împart în: **istorice, profetice** şi **poetice.** Cea mai veche categorie este cea a **cărților istorice.** În număr de cinci, care alcătuiesc **Tora** propriu-zisă **(Legea)** sau **Pentateuhul** (< gr. **penta** = cinci; **theukos** = carte). Aceste cărți, tradițional scrise pe piele, sunt: **Facerea** sau **Geneza (Bereşit); Ieşirea** sau **Exodul (Semat); Leviticul (Vayikra); Numerii (Be-Midbar)** şi **Deuteronomul (Devarim).** Elementele de bază ale **Torei,** considerată principală carte de cult a poporului evreu, au fost concepute de Moise (în ebraică - Moshe), eliberatorul şi legislatorul Israelului, cel care a adus, pe Muntele Sinai **Decalogul,** Este înfățişată, aici, istoria omenirii şi istoria poporului

biblic, dar expunerea faptelor nu se subsumează numaidecât criteriului cronologic, scopul urmărit fiind, prin excelență, religios.

Cărțile **profeților** - mari diriguitori de conştiințe - proclamă adevăruri eterne, valabile oriunde în lume, transpun mesajul lui Iahve despre faptele şi întâmplările istoriei viitoare a poporului biblic şi despre iminenta venire în Lume a lui Mesia, urmărind să imprime religiei iudaice un sens evolutiv. Geniul profeților evrei este tocmai acesta că au dezvoltat ideea de viitor, de continuitate istorică a lumii care a dat temei operei umane. În vremuri de mare tragism, poporul iudeu a reuşit să subziste, să continue în istorie datorându-şi forța vitală profundei mutații spirituale produse de profeți. Ei au infuzat în popor învățătura potrivit căreia adevărata putere în mersul istoriei universale vine nu de la politică, ci de la idealul supremei dreptăți, de la străduința spre înfăptuirea principiilor morale şi menținerea neclintită a specificului național. Proorocii au urmărit astfel transformarea neamului iudeu într-o națiune spirituală.

În categoria scrierilor „celor vechi" ale proorocilor se includ: **Cartea lui Iosua Navi; Cartea Judecătorilor; Cartea Rut; Cartea întâi a Regilor; Cartea a doua a Regilor; Cartea a treia a Regilor; Cartea a patra a Regilor; Cartea întâi Paralipomena (întâi a Cronicilor); Cartea a doua Paralipomena (a doua a Cronicilor); Cartea întâi a lui Ezdra**; **Cartea lui Neemia (a doua Ezdra).** Din categoria "celor noi" fac parte: **Isaia; Ieremia; Iezechiel; Daniel; Osea; Amos; Miheia; Ioil; Iona; Zaharia ş.a.**

Patrimoniu comun al evreilor şi creştinilor, scrierile proorocilor sunt de un mare folos religios şi moral, întrucât poartă mesaje etice mereu actuale. Pe bună dreptate, proorocii au fost socotiți: „**o instanță critică pentru conştiința modernă**".

În majoritate, cărțile canonice ale Vechiului Testament sunt de redacție ebraică. Fac excepție: **Ieremia** (10, II); **Daniel** (2, 4-7, 28); **Ezdra** (4, 7-16, 18; 7, 11-28), concepute în aramaică, limbă semitică, foarte apropiată de ebraică şi de feniciană, întrucât, după robia babiloniană, ebraica, de acum uitată, încetase a mai fi folosită.

În afară de textele canonice, **Vechiul Testament** cuprinde aşa-numitele cărți **Deuterocanonice,** socotite, la rândul lor, folositoare sufletului, Biserica Catolică le include în rândul scrierilor canonice. Ele sunt: **Cartea lui Tobit; Cartea Iuditei; Cartea lui Baruh; Epistola lui Ieremia; Cântarea celor trei tineri; Cartea a treia a lui Ezdra; Cartea înțelepciunii lui Solomon; Cartea înțelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah (Ecclesiastul); Istoria Susanei; Istoria omorârii balaurului şi a sfărâmării lui Bel; Cartea întâi a Macabeilor; Cartea a doua a Macabeilor; Cartea a treia a Macabeilor; Rugăciunea regelui Manase.** Aceste scrieri sunt incluse în Bibliile ortodoxe şi romano-catolice, dar sunt ignorate în cele neoprotestante.

A treia secțiune a Bibliei - **cărțile poetice** - comportă o varietate de texte provenind din epoci diverse. Ele atestă că poporul biblic a cultivat predilect genul

liric şi genul didactic. **Cartea lui Iov** abordează tema suferinţei umane în genere şi, mai cu seamă, a suferinţei celui drept ca mod de purificare. **Cartea Psalmilor (Psalmii)**, datorată regelui David, reuneşte 157 de imnuri şi rugăciuni către Dumnezeu. Potrivit Sfinţilor Părinţi, în această carte se concentrează, de fapt, întreaga Scriptură. Asemenea cărţilor proorocilor, mai mulţi psalmi anunţă direct Viata, Patimile şi Mărirea lui Hristos (2, 16, 22, 45, 72, 110), iar alţii conţin referiri indirecte despre Mesia. Psalmii sunt incluşi în slujba celebrată de Bisericile Ortodoxă şi Catolică, după cum confesiunile protestante şi neoprotestante îi rostesc în cultul public. **Pildele lui Solomon**, produs de excepţie al iudaismului alexandrin, este o scriere poetică de înţelepciune, care îl evocă pe Dumnezeu ca începutul şi sfârşitul înţelepciunii, **Cartea înţelepciunii lui Solomon** înfăţişează felurite trăsături şi atribute antonimice ale omului; înţelepciune-prostie; dreptate-nedreptate; credinţă-necredinţă; mândrie-smerenie; bogăţie-sărăcie; hărnicie-lene; bunătate-răutate, veştejeşte marile vicii şi dă sfaturi pentru purtarea omului înaintea lui Dumnezeu şi a semenilor, **Ecclesiastul** se axează pe ideea enunţată încă la început: **"Deşertăciunea deşertăciunilor, toate sunt deşertăciune**!", altfel spus pe ideea relativităţii lucrurilor omeneşti în raport cu Divinitatea, cu idealul dobândirii vieţii celei veşnice. **Cântarea Cântărilor**, una dintre cele mai vechi pastorale, capodoperă a bisericii ebraice şi universale, a cunoscut interpretări diverse; cântec de iubire a doi tineri de mare curăţie şi gingăşie; epitalam (cântec de nuntă); apologie a virtuţii matrimoniale sau a căsătoriei monogame. Biserica Creştină, ca şi religia iudaică, vede în această poemă a poemelor o alegorie, transfigurând unirea lui Dumnezeu cu poporul său, respectiv unirea mistică dintre mirele Hristos şi Biserica Sa. **Cântarea Cântărilor** e un semn de diversitate a **Bibliei**. Ea stă alături de severitatea Torei, de viziunile apocaliptice şi de blestemele inspirate ale proorocilor. Multă vreme a fost singura lirică orientală cunoscută şi adulată de europeni, considerată ca desăvârşită. **Plângerile lui Ieremia** - ultima carte canonică poetică a **Vechiului Testament** - se concentrează asupra motivului pustiirii Ierusalimului şi a dărâmării Templului de către Nabucodonosor (anul 586 î.e.n.) din pricina "multor păcate" ale Cetăţii şi ale conducătorilor. În acelaşi timp, poemul constituie o încurajare şi o mângâiere pentru cei în deznădejde şi suferinţă.

Redactarea Vechiului Testament se încheie în secolul al II-lea î.e.n. Prin urmare, timp de un întreg mileniu, o preocupare de căpetenie a unui popor este constituirea cărţilor care, în final, alcătuiesc Cartea Cărţilor - Biblia evreilor. Va fi această carte îndrumător de suflet şi de viaţă al acestui popor pe parcursul întregii sale istorii, dar şi matca în care se vor închega idei de prim interes ale culturii umanităţii. Pentru că aici se regăsesc principii universale, închise un timp în cadrele unei religii naţionale. Am remarca, mai întâi, viziunea monoteistă, care fundamentează unitatea neamului omenesc, unicitatea omului ca fiinţă, deschisă, prin aceasta, solidarităţii în istorie. Poporul evreu a dăruit lumii pe Dumnezeu. Menţionăm, apoi, tradiţia iudaică a propovăduirii religiei în limbajul filosofiei,

care, preluată, va însemna elenizarea intelectuală a Creştinismului, exprimarea conceptuală a acestuia în limbajul specific filosofiei elene. În Vechiul Testament încep să se coaguleze idei astăzi la ordinea zilei privind, bunăoară: individualitatea umană ca supremă dimensiune a existenței sociale (Dumnezeu a creat, de aceea, un om, nu Omenirea), viitorul ca exprimare omenească a istoriei, evoluția societății de la obsesivul "a avea", la supremul "a fi", ca disponibilitate a exprimării individualității creatoare a omului, ființă unică şi irepetabilă.

Pentru istoric, Vechiul Testament comportă un interes special şi din unghiul domeniului său de preocupări, întrucât, aşa cum s-a remarcat, **"Evreii, în Vechiul Testament, inaugurează obiectivitatea istorică (ei fiind şi inventatorii ritualului de autocritică, scriind şi despre erorile comise, bătăliile pierdute, cetățile sfărâmate şi masacrele comise sau suportate"** (Ion D. Sârbu, **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal).**

Vechiul Testament îşi înscrie ca cea mai veche şi mai importantă dintre versiunile în greacă cea denumită **Septuaginta** (**Septanta)**. A fost alcătuită în Alexandria de către 72 de învățați evrei (câte 6 din fiecare seminție) în 70 de zile, sub domnia lui Ptolemeu Filadelful (283-246 î.e.n.). Evreii care se instalaseră în lumea greacă după dărâmarea Ierusalimului, în anul 586 î.e.n., au fost repede elenizați. Nu mai înțelegeau ebraica şi simțeau nevoia unei traduceri în greacă a cărților sfinte. Noua ediție s-a impus, având o autoritate egală cu a celei de origine ebraică. Biserica Creştină veche a adoptat versiunea **Septantei**, iar astăzi bisericile greceşti din Orient utilizează o versiune derivată din **Septantă**. În țara noastră, această carte esențială a spiritualității este actualmente în plin proces de traducere în limba română, datorită preocupărilor unui grup de specialişti în frunte cu eseistul Andrei Pleşu. Primul volumul din totalul de 15 a fost lansat pe 20 februarie 2004 „**Apariția acestui prim volum** – declara Andrei Pleşu **– este, în opinia mea, un eveniment mai important decât cel din Parlament sau de la Bruxelles. Dintre toate evenimentele pe care le-am trăit, acesta este cel decisiv. Sunt convins că viitorul țării depinde de lucrul discret ce se întâmplă în mănăstiri şi biblioteci".**

Spiritualitatea iudaică a consacrat şi o sărbătoare a cărții, caz unic în istorie. Se numeşte **Simhat Tora (Bucuria Torei)** şi marchează încheierea ciclului de lecturi din **Cartea Cărții,** mai exact din **Devarim (Deuteronomui)**, precum şi reluarea unui nou ciclu de lecturi biblice imediat după anul nou iudaic. Se reînnoieşte cu acest prilej legământul cu scriptura sacră, respectat de credincioşi în tot cursul vieții şi adeverit inclusiv prin lectura **Bibliei,** privită ca o carte mereu nouă şi actuală. În ziua sărbătorii, purtătorii Sulurilor dansează în sinagogi cu **Tora**, copiii cu stegulețe. Toți cântă şi dansează în fata şirului, îmbrățişând şi sărutând **Cartea Cărții**, în care "Fiii Torei" văd destinul şi dăinuirea poporului evreu. În unele comunități există obiceiul ca femeile să împodobească **Tora** cu flori şi să arunce fructe şi dulciuri către purtătorii ei. Credinciosul care recită ultimele versete din **Cartea Cărții** este proclamat "Mirele Torei" şi tot astfel cel

care reîncepe lectura din **Cartea I** a lui Moise - **Geneza**. O sărbătoare plină de conținut, cu manifestări şi conotații proprii unui popor - **primul** - al Cărții, care utilizează de trei milenii scrierea alfabetică. Tradiția ei a fost preluată - faptul este notabil - de Islam, sub forma unor variante pe care le fac musulmanii cu prilejul pelerinajului la Mecca.

3. Manuscrisele de la Marea Moartă

Mult comentatele **Manuscrise de la Marea Moartă** au fost descoperite între anii 1947 şi 1977, la Qumran. Ceea ce nu izbutiseră arheologii a izbutit, întâmplător, un beduin, care căuta nu cărți, ci capre rătăcite. Imensa colecție de manuscrise pe pergament a fost socotită la timpul său descoperirea primordială a secolului al XX-lea, întrucât aducea noi lumini asupra uneia dintre cele mai impresionante capitole ale Istoriei Vechi. De atunci şi până astăzi se dă o adevărată luptă pentru descifrarea lor. Se consideră că textele în cauză, care foloseau o scriere de tranziție de la cuneiforme la alfabetul protoiudaic, alcătuiau biblioteca triburilor semitice ale esenienilor, sectă de asceți cu preocupări mesianice. Aceştia au trăit în Deşertul Iudeii din secolul al II-lea î.e.n. până în secolul î e.n., când, la anul 68, au fost nimiciți de armatele romane. Esenienii conviețuiau în cadrul poporului evreu împreună cu saducheii - partizani ai marelui cler mozaic şi favorabili elenismului - şi cu fariseii, care pretindeau că respectă strict Legea lui Moise (**Tora**) şi tradiția orală. În 11 grote de la Qumran, au fost scoase la iveală în jur de 600 de manuscrise, în ebraică şi în aramaică, dintre care numai 11 complete. Cele mai multe dintre manuscrise, care formează o parte a literaturii acestei comunități, datează din secolul I î.e.n., deci dintr-o perioadă tulbure, când evreii luptau împotriva autorității romane, care voia să distrugă Iudaismul, iar unele sunt mai vechi. Este vorba despre trei categorii de manuscrise: **texte biblice; cărți apocrife** şi **lucrări aparținând sectei înseşi**. Cel mai celebru dintre textele biblice descoperite aici este manuscrisul lui Isaia, extrem de bine conservat, care cuprinde aproape integral cele 66 de capitole ale cărții proorocului. Au mai fost descoperite 15 manuscrise aparținând aceluiaşi prooroc, 14 ale **Deuteronomului**, 17 ale **Psalmilor**. Toate cărțile Bibliei evreieşti canonice, cu excepția uneia - **Cartea Esterei** - se află la Qumran.

O parte dintre acestea, conservate în stare intactă în vase de teracotă, sunt păstrate acum în **Lăcaşul Cărții** din Israel. Multe alte texte şi zeci de mii de fragmente ale **Manuscriselor** au fost cumpărate cu ajutorul fondurilor oferite de Vatican şi se află, de la mijlocul anilor ’50, la **Şcoala Biblică şi Arheologică Franceză din Ierusalim.**

În ansamblul lor, rulourile de la Marea Moartă marchează un moment de bază în redimensionarea exegezelor privind începuturile Creştinismului, cu atât mai mult cu cât Esenianismul şi Creştinismul sunt două mişcări apropiate în timp şi spațiu. A şi fost remarcată o evidentă afinitate de limbaj şi de concepție între

momentul Qumran şi **Noul Testament**. De pildă, sintagma **întuneric şi lumină**, ca accepţiune şi ca frecvenţă a utilizării, se regăseşte în ideea contrastului dintre lumină şi întuneric la Evanghelistul Ioan. Să mai remarcăm asemănarea de formulă şi de idee din **Regula Comunităţii** şi din prologul **Evangheliei după Ioan**, potrivit căruia: "**Toate prin El s-au făcut/ de El, Cuvântul/, Şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut"** (1, 3). Multe dintre manuscrisele de la Qumran confirmă istorisirile Bibliei. Tot cu ajutorul lor a putut fi infirmată prezumţia că **Septanta (Septuaginta)** ar fi însemnat o falsificare de către creştini a textului ebraic, manuscrisele în arameică, alcătuite în anii 220-170 î.e.n., fiind absolut concordante cu textele greceşti contestate.

Să reiterăm, în încheiere, faptul că momentul Qumran atestă într-un mod mai mult decât elocvent trecerea de la o scriere de tip ideografic - respectiv de ia cuneiformă - la o scriere de tip alfabetic.

4. Cărţile Noului Testament

Fundament dogmatic al Creştinismului, **Noul Testament** semnifică Legământul nou încheiat de Dumnezeu, cu poporul ales, care este, acum, poporul creştin, constituit din toate neamurile care-l îmbrăţişează, legământ pecetluit prin sângele lui Hristos. Se fundamentează, astfel, un nou cult, o nouă Biserică, cu o nouă Preoţie. Această carte a Creştinătăţii imprimă o altă deschidere celor două autorităţi intelectuale independente ale religiei iudaice: revelaţia profetică şi raţiunea filosofică, făcând ca numeroase popoare, de pe toate continentele - mai întâi din Europa -, să devină popoare ale cărţii. Religia creştină, pe care o proclamă, devine, în acest fel, primul şi cel mai important factor de unificare spirituală şi de identitate culturală europeană.

Constituit pe parcursul secolului I, **Noul Testament** reuneşte 27 de cărţi datorate Apostolilor şi Ucenicilor iui Hristos, dintre care 22 sunt scrise de Apostolii Matei, Ioan, Petru şi Pavel, 5 de Ucenicii Apostoliei: Marcu, Luca, Iacob şi luda. Acestea sunt; **Evangheliile canonice**, în număr de patru, **Faptel**e **Apostolilor,** apoi **Epistolele**, în număr de 21 (Pavel - 14; Iacob - 1; Petru - 2; Ioan - 3; Iuda - 1) şi Apocalipsa Iisus Hristos nu a scris nici o carte.

După factura lor, cărţile Noului Testament pot fi împărţite în: **istorice** (Evangheliile şi Faptele Apostolilor); **didactice** (Epistolele) şi **profetice** (Apocalipsa).

Centru al religiei creştine, **cele patru Evanghelii** -scrise în epoca martorilor oculari- alcătuiesc, de fapt, o carte unică, materializată în patru forme, deci un **tetraevangheliar,** şi sunt opera a doi Apostoli (Matei şi Ioan) şi a doi dintre cei 70 de Ucenici (Marcu şi Luca). Ele poartă întregul mesaj al Divinităţii către oameni, al binevestirii despre Hristos cel Înviat şi despre Mântuire. De altfel, grecescul euaggelion însemnează **bună vestire,** utilizat de Apostolul Pavel cu valoare etimologică implicată, respectiv: vestea cea bună a iui Dumnezeu adusă prin

îngeri şi, în acelaşi timp, **"răsplată pentru vestirea izbânzii, răsplată pentru credința în binevestire**".

Evangheliile se relevă ca mari rostiri morale şi filosofice, iar pe de altă parte ca galerii de personaje puternic individualizate caracterial, excepționale în raport cu tipurile comune, şi mesagere exemplare în planul Binelui sau al Răului. Menirea lor este didactică şi apologetică, de apărare şi de promovare a învățăturii hristice. În centrul învățăturii evanghelice se află reproiecția **Decalogului**, cu alte cuvinte "restricarea", "îndreptarea" Legii celei Vechi. Poruncile **Decalogului**, cu caracter preponderent restrictiv, sunt astfel reproiectate de Iisus: **"Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău"** (Matei - 22:37); **"Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuți"** (Matei - 22:3). Tot astfel sunt **Fericirile**, rostite de Hristos în **Predica de pe Munte**, şi **Rugăciunea Domnească (Tatăl Nostru).** Ceea ce aduc **Fericirile** este, înainte de toate, fundamentarea credinței pe valorile sublimului, ale dragostei lăuntrice pentru Dumnezeu, în vreme ce **Decalogul** lui Moise are un caracter imperativ, vizează constrângerea exterioară. A nu comite răul, a respecta Legea nu este suficient pentru mântuirea omului - spune religia nouă. Se impune, acum, o nouă dimensiune: înfăptuirea Binelui, trăirea în bine şi în dragoste față de Dumnezeu şi de fiii săi. Este una dintre marile dezvoltări spirituale pe care le comportă **Noul Testament** prin recompunerea pe acest nou teren a sensurilor **Decalogului.**

Rugăciunea Domnească ne comunică şi faptul că ceea ce putem numi sens în istorie se configurează printre şi dincolo de evenimentele concrete ale vieții sociale, economice şi politice, iar acest sens este configurat în cererea: "**Vie împărăția Ta**". De aici se poate dezvolta o teologie a istoriei. Iată, omul poate fi, deopotrivă, cetățean al Cerului şi al Pământului, un cetățean liber, sensul istoriei fiind sensul eliberării.

Evanghelia după Matei - a fost redactată, probabil, în anii 61-64, în vremea când Apostolii Petru şi Pavel propovăduiau la Roma. Autorul (pe numele evreiesc Levi) fusese vameş în Capernaum. Inițial, a conceput Evanghelia sa în aramaică, limba maternă a lui Iisus, la acea epocă foarte răspândită în Galileea şi în majoritatea satelor evreieşti, apoi a fost tradusă în greacă, versiune care ni s-a păstrat. Potrivit unor exegeți, "**Textul grecesc păstrat e un fel** de **a doua redactare, amplificată față de prima şi datată cel mai adesea din anii 80"** (Michel Quesnel **Istoria Evangheliilo**r. Bucureşti, 1996). Scopul primordial al acestei Evanghelii îl constituie argumentarea faptului că Iisus Hristos este Mesia cel anunțat de Prooroci, prin El împlinindu-se toate profețiile **Vechiului Testament** şi înnoindu-se Legea cea Veche. Evanghelistul şi foloseşte des cuvintele: "**acestea s-au făcut ca să se împlinească Scriptura"**.

Evanghelia după Marcu - este scrisă în limba greacă, la Roma, puțin înainte sau după anii 70, deci ulterior încetării din viață a Apostolilor Petru şi Pavel. Autorul (pe numele evreiesc Ioan), convertit la Creştinism, se va afla în legături apropiate cu Apostolul Pavel, apoi cu Apostolul Petru, stâlpii propovăduirii

mesajului hristic în secolul I. Evanghelia sa, cea mai scurtă, a fost redactată de la început în greacă, probabil în anii 62-63. Evanghelistul Marcu transmite aici învățăturile Apostolului Petru, al cărui ucenic şi tălmaci a fost, având grijă să nu-i scape nimic din ceea ce predicase acesta şi să relateze totul exact. De aceea, Evanghelia pe care o alcătuieşte este numită şi **Evanghelia lui Petru**. El se adresează mai cu seamă creştinilor proveniți dintre păgâni pentru a-i convinge de natura divină a lui Hristos şi, ca urmare, accentuează minunile săvârşite de Mesia. Este o Evanghelie a faptelor, dar, în acelaşi timp, integrează multe idei morale.

Evanghelia după Luca - cea mai întinsă, va fi concepută în jurul anilor 80, direct în limba greacă. Autorul, medic şi pictor grec, originar din Antiohia, convertit la Creştinism, era un om de gust şi de talent. A primit învățătura hristică de la Apostolul Pavel, pe care 1-a însoțit în mai multe călătorii, dar a cunoscut şi Evangheliile lui Matei şi Marcu. Cultura sa se alimentează din Herodot, Tucidide şi din alți părinți ai istoriei ca ştiință. Aceasta îi îngăduie să se exercite ca un veritabil cercetător istoric şi să integreze în Evanghelia sa informații provenite din surse foarte diverse. O seamă de momente referitoare la venirea lui Iisus în Lume şi la opera Sa, precum şi unele dintre parabolele cele mai cunoscute figurează numai în această Evanghelie.

Evanghelistul Luca îşi propune să realizeze o istorie completă a originilor Creştinismului şi, în acest cadru, Evanghelia sa formează primul volum, în care consemnează faptele de la momentul vestirii naşterii lui Ioan Botezătorul şi până la înălțarea lui Iisus la Cer. Al doilea volum, **Faptele Apostolilor,** conceput în anii 80-90, continuă relatarea până la momentul sosirii Apostolului Pavel la Roma, în anul 61. Cu alte cuvinte, Evanghelistul Luca urmăreşte să relateze istoria Mântuitorului, care continuă în Biserica asistată de Duhul Sfânt, pentru a sublinia că mesajul hristic, prevestit de profeții Israelului, era destinat tuturor popoarelor şi că trebuia să fie exprimat de către fiecare în propria limbă şi cultură. Evanghelistul Luca devine, astfel, cel dintâi istoric al Bisericii primare.

Evangheliile după Marcu, Matei şi Luca se numesc **sinoptice**, întrucât prezintă asemănări care permit să fie dispuse în paralel şi să fie cuprinse într-o privire generală.

Evanghelia după Ioan - este opera unuia dintre primii patru discipoli ai lui Hristos, ceilalți trei fiind Iacob, fratele său, şl alți doi frați, Simon-Petru şi Andrei. Inițial, toți au fost ucenicii lui Ioan Botezătorul. Ioan era unul dintre "**ucenicii Lui pe care-i iubea Iisus"** (Ioan - 13; 23) şi care avea să-l urmeze - singurul dintre cei 12 Apostoli - din prima clipă şi până la Calvar. El a redactat Evanghelia sa în limba greacă, în Iudeea, puțin înainte de anul 100 (circa 90-95), fiind destinată creştinilor deja informați de către ceilalți trei Evangheliști. Textul are un caracter meditativ şi **"încorporează elemente platoniciene foarte marcate, mai ales în ceea ce priveşte asimilarea lui Hristos cu Logosul lui Dumnezeu, care este planul divin al arhitecturii Lumii"** (Mircea Eliade, Ioan P. Culianu, **op. cit**.). **Evanghelia după Ioan** accentuează dumnezeirea lui Hristos şi, în acelaşi timp,

este o Evanghelie a dragostei, Iisus Hristos fiind trimis în lume şi jertfindu-se pe Cruce din dragoste pentru oameni. Ea este o completare a celorlalte trei Evanghelii.

Faptele Apostolilor - ultima carte cu caracter istoric a **Noului Testament** -, este concepută în greacă, într-un stil de impresionantă izbutire. Ea evocă, mai ales, opera Apostolilor Petru, Ioan şi Pavel şi a mai multor Ucenici ai lor. Este cea mai întinsă carte a Noului Testament, după Evanghelia a treia, alcătuită tot de Luca. Sunt restituite aici faptele cuprinse între înălţarea lui Iisus şi sfârşitul primei captivităţi romane a Apostolului Pavel, respectiv întemeierea Bisericii Creştine prin Pogorârea Sf. Duh, răspândirea Creştinismului în spaţiul iudaic, apoi în lumea păgână, greco-romană. Cartea conţine, de asemenea, învăţături esenţiale ale credinţei creştine.

Ultima carte a **Noului Testament** este **Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul**, scrisă în anul 95. Carte de revelaţie (gr. **apokalupsis** = revelaţie), ea se referă la misterele înfricoşătoare ale istoriei, la bulversantele desfăşurări ale acesteia, materializate într-o confruntare dramatică şi neîncetată între Bine şi Râu, între Divin şi Demonic. Finalul acestei confruntări este dătător de speranţă, întrucât anunţă biruinţa deplină şi domnia puterii divine a Binelui, biruinţă care va inaugura un nou Cer şi un nou Pământ, ale unei vieţi eterne, în care omul va primi cu detaşare Judecata de Apoi.

Revenind la Evanghelii, să observăm că, în afară de cele canonice, deci socotite demne de a face parte din **Noul Testament,** există nu puţine Evanghelii apocrife, după cum există şi apocalipse **apocrife.** Descoperirile arheologice de la Nag Hammadi (Egipt) din anul 1945 au dat la iveală mai multe asemenea Evanghelii, datând, în majoritate, din secolul al II-lea, cum sunt: **Evanghelia adevărului, Evanghelia lui Filip, Evanghelia lui Toma**. Aceasta din urmă suscită un interes particular, mai cu seamă în mediile intelectuale. Manuscrisul aparţinuse unei biblioteci în limba coptă a unei vechi comunităţi creştine indigene din Egiptul secolului al II-lea (Copta este un idiom de tranziţie, care s-a vorbit în Egipt după introducerea Creştinismului). Apostolul Toma a transcris, aici, 114 Rostiri ale Mântuitorului, adică parabole şi enunţuri, cel mai adesea autentificate de specialişti, unele consemnate şi de Evangheliile canonice, altele fiind noi sau reformulate (Se susţine că ar fi vorba de o culegere de revelaţii secrete pe care Iisus le-ar fi înfăţişat Apostolului Toma). Aproximativ o jumătate din conţinutul Evangheliei lui Toma se regăseşte în Evangheliile canonice, uneori fără deosebiri sensibile, provenind din rostirea hristică transmisă oral şi din tradiţia apostolică (A se vedea: **Evanghelia după Toma**. Tradusă şi comentată de Vasile Andru, Bucureşti, Orfeu 2000).

Nu ni s-au păstrat manuscrise autografe ale Evangheliilor. Există, însă, numeroase copii şi copii ale copiilor acestora, ale cărţilor biblice îndeobşte, indiciu ai utilizării lor mereu mai intense. Sunt, bunăoară, circa 5.000 de manuscrise greceşti ale Noului Testament, cele mai multe pe pergament, şi abia o

sută pe papirus. În 1844, germanul Tischedorf descoperă, la Mănăstirea "Sfânta Ecaterina" din Sinai, un exemplar care, inițial, cuprindea toate cărțile Bibliei în limba greacă şi care a fost denumit **Codex Sinaiticus.** Dacă s-au pierdut din interior o seamă de pagini ale Vechiului **Testament,** în schimb **Noul Testament** s-a păstrat integral. Asemănător este şi **Vaticanus,** aparținând Bibliotecii Vaticanului, care, cu excepția câtorva pagini, conservă **Biblia** greacă, **Vechiul** şi **Noul Testament**. În suita de traduceri în alte limbi ale **Bibliei** remarcăm pe cea în limba latină, operă a Sfântului Ieronim (347-420), denumită **Vulgata** (populară), care a devenit, apoi, versiunea canonică a Bisericii Latine, înlocuind originalul grecesc. După textul Vulgatei au fost realizate numeroase traduceri în Evul Mediu. Să facem mențiunea că cea dintâi carte imprimată de Gutenberg a fost **Vulgata.**

O dată cu inventarea artei tiparului modern, **Biblia,** carte cu multiple semnificații alegorice, va cunoaşte o mare răspândire pe toate meridianele. Potrivit datelor comunicate de Alianța Biblică franceză. "În 1985, Biblia, în forma integrală, există în 293 de limbi, dacă adăugăm culegerile parțiale (de pildă, unul singur din cele două **Testamente**) şi antologiile, atingem un total de 1829 de limbi în care au fost publicate textele biblice. În plus, 360 de traduceri în noi limbi sunt, în prezent în fază de proiect" (Michel Quesnel, **op. cit.**). Fenomenul nu este unul pur cantitativ. A. J. Toynbee identifică mari beneficii culturale **"de pe urma tălmăcirii Bibliei în limbile naționale şi de pe urma lecturii ei constante de către generații de oameni simpli, care aveau rareori prilejul să citească şi alte cărți. O asemenea lectură a avut darul să îmbogățească într-un chip extraordinar literaturile naționale şi a stimulat educarea poporului. «Povestirile biblice», în afară şi mai presus de valoarea lor pur religioasă, au ajuns un adevărat folclor, depăşind cu mult, ca material documentar pentru psihologia omenească, orice putea fi la dispoziția occidentalilor, provenind din oricare izvor specific al lor. Pentru o minoritate mai rafinată, studiul critic al textelor sacre a constituit o ucenicie pentru deprinderea unor metode critice mai înalte, care puteau fi, şi efectiv au fost folosite ulterior în toate domeniile culturii"** (Arnold J. Toynbee**, op. cit.,** vol. II**).** Mai mult, traducerile **Bibliei** au contribuit la formarea şi la dezvoltarea limbilor naționale, inclusiv a limbii române.

5. Coranul

Pentru cine pune semn de egalitate între **cultură** şi **civilizaţie,** ideea că Islamul este o comunitate de popoare ale cărţii poate părea şocantă. Să existe "popoare ale cărţii" acolo unde s-a trăit şi, pe alocuri, se mai trăieşte în vremurile şi în ritmurile vechilor societăţi agrare asiatice şi mediteraneene sau în cele genealogice ale societăţilor nomade? Reprezentarea culturii ca domeniu al spiritului, iar a civilizaţiei ca demers menit să asigure confortul şi securitatea materială a existenţei este de natură să aşeze lucrurile pe terenul înţelegerii fireşti. Creaţia spiritului destinată "**să reveleze un mister prin mijloace metaforice**", cum o interpretează Lucian Blaga în **Trilogia culturii,** îşi are propriile legi, determinări adesea imprevizibile şi nu se revendică neapărat de la stadiul şi de la nivelul civilizaţiei. Îndeobşte, între aceste două laturi ale manifestării omului în istorie, cum am văzut, nu există numaidecât o legătură ca de la cauză la efect. Pe acest plan de explicitări se situează, la rândul său, Islamul, luat nu numai ca religie, ci şi ca sistem social articulat. Ceea ce îl fundamentează şi îl consacră este o carte - **Coranul**, care sintetizează întreaga învăţătură islamică primită de Mahomed prin revelaţie în decursul a 22 de ani. **Coranul** reuneşte ample spaţii ale lumii orientale şi africane într-o comunitate de "popoare ale cărţii". În fapt, "poporul ales", evreii, prin **Vechiul Testament, Creştinismul,** prin **Noul Testament**, care preia fundamentele **Legii** Celei Vechi, şi Islamul, prin **Coran**, realizează cu ajutorul cărţii una dintre formele determinante de ascensiune şi de unitate ale umanităţii, bazate pe o seamă de reprezentări, convingeri şi precepte spirituale comune. Toate acestea sunt cărţi ale viziunii monoteiste, corespund unor principale tipuri psihologice, diversităţii şi, în acelaşi timp, intimităţii sufletului omenesc. Toate trei apar în Orientul Lumii.

Revendicarea popoarelor Islamului de la o carte, pe care o aşează în chiar geneza sa, este simbolizată de însăşi denumirea Coranului. Cuvântul arab **qur'an** (Coran) de la **qura'a - a citi, a recita,** desemnează pentru musulmani cuvântul transmis de Allah Profetului Mahomed prin Arhanghelul Gavriil. Potrivit legendei sfinte, în cursul revelaţiei sale, Mahomed aude aceste cuvinte ale Arhanghelului: "**Citeşte în numele Domnului tău, care a creat omul**" şi se trezeşte "**cu conştiinţa că o carte a coborât în inima lui"** (Fernand Braudel, **Gramatica civilizaţiilor,** 1987). E un gen de **Nou Testament,** o carte de binevestire, care nu se contrapune **Bibliei,** ci **o subliniază**, având funcţia de Logos, de Vers Veşnic al lui Dumnezeu. De altfel, 15 sure menţionează numele lui Iisus, iar 93 de versete îi sunt consacrate. Un capitol întreg (sure XIX) evocă miraculoasa lui copilărie.

Textul integral al **Coranului,** scris în arabă, în proză rimată, s-a închegat sub primii califi, în secolul al VII-lea (610-632). Variantele au fost eliminate. S-a ajuns, astfel, la o scriere de 114 capitole, numite **sure,** care cuprinde un număr variabil de versete, numite **ayat**. Capitolele sunt organizate în ordinea inversă a lungimii lor, încât cele mai ample se află la început, în vreme ce majoritatea

revelațiilor inițiale ale Profetului figurează la sfârşitul Cărții. Cu excepția unei singure sure, toate încep cu versul numit **Basmallah:** "**În numele lui Dumnezeu, Atotiertătorul, Atotmilostivul**".

Coranul este un codice nu numai religios, ci şi juridic, moral, religios, reglând întreaga viață religioasă, politică, civilă, penală a credincioşilor musulmani. Cetatea celestă pe care o proclamă ca purtător al rațiunii islamice cuprinde pe toți destinatarii Cărții, de la Abraham la Mahomed. În fapt, e o cetate terestră, constituită din oraşe şi zonele împrejurătoare, în care îşi exercită autoritatea califi, emiri ş.a. De altfel, încă de la instalarea lui Mahomed la Medina (anul 622), Islamul operează distincția între acele legături de solidaritate reprezentate de societățile segmentare caracterizate prin oralitate şi prin cultură populară, şi un alt tip de solidaritate, întemeiată pe relația **stat**, ca instituție supremă a legitimității - **scriere**, ca grafie şi ca formație discursivă, necesară exercitării puterii politice şi culturale - **ortodoxie - cultură oficială**. Marile oraşe arabe - Bagdadul, cea mai importantă capitală a Lumii Vechi, Samara, Basra, Cairo, Damasc, Tunis ş.a. - joacă un rol cultural imens. Plecând de la limba **Coranului**, de la poezia tradițională, ele gestează limba literară, care va deveni idiomul comun țărilor islamice, asemenea latinei pentru creştini. La Bagdad, constată Fernand Braudel, în aceeaşi lucrare a sa, **"nu se elaborează doar o limbă, ci o literatură, o gândire, o fervoare ecumenică, o civilizație, iar de aici va iradia departe"**.

Unitatea lingvistică asigură instrumentul necesar schimburilor intelectuale, legăturilor economice şi comerciale, actului guvernării. Cultura se va resimți benefic de pe urma acestui proces lingvistic. Diverse epoci vor fi marcate de savanți, poeți sau filosofi geniali, iar cartea va da şi ea măsura acestor epoci. Se citează, spre ilustrare, că în timpul domniei sale, Ma'mun (813-833), fiul califului Harun-al-Raşid, a pus să se traducă în arabă un mare număr de cărți străine, îndeosebi greceşti, care înregistrează o rapidă răspândire, înlesnită de cunoaşterea timpurie a hârtiei de către arabi. Tot Ma'mun este acela care creează, la Bagdad, o **Casă a Ştiinței**, complex atât de asemănător ca idee şi ca vocație celui din Alexandria. elenistică şi care va adăposti o bibliotecă, un centru de traduceri şi un observator. La Cordoba, califul Al Hakam al II-lea (961-976) devine celebru prin biblioteca sa - 400 000 de manuscrise -, evidențiată într-un catalog numărând 44 de volume, în vreme ce 400 de ani mai târziu, o bibliotecă occidentală vestită, ca aceea a regelui reformator francez Carol al V-lea cel Înțelept (1364-1380) nu va depăşi 900 de volume. O istorie musulmană de 14 secole, marcată de o cultură a meditației şi profunzimilor, a fructificărilor uimitoare, confirmă forța de impact a unei cărți care a făcut din Islam unul dintre semnele superioare ale istoriei, oferindu-i valori şi resorturi de implicare şi de comunicare spirituală în şi cu lumea contemporană.

Să observăm, în încheierea expunerii noastre, că cele trei cărți fundamentale ale spiritualității umane pe care le-am evocat aici au fost temeiuri pentru

deschiderile omului, ale societăților către alte mari cărți, devenite momente de individualizare, de referință istorică. Sunt acele opere de genialitate - întâlnite pe toate meridianele - care poartă spre înțelesuri superioare ideea de posibilitate nelimitată a exercitării minții omeneşti, a înaintării istoriei prin spirit, prin pluralitatea culturilor şi prin conlucrarea lor, ideea de libertate şi creativitate, de moralitate a existenței, conferind noi orizonturi ideii de popoare ale cărții în zilele noastre.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIA SAU SFÂNTA SCRIPTURĂ: tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Cu aprobarea Sfântului Sinod. - Bucureşti: Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991.

CORANUL - Cluj: E.T.A., 1994.

EVANGHELII APOCRIFE. - Bucureşti: Humanitas, 1996.

LAPERROUSAZ, E. M. **Manuscrisele de la Marea Moartă**: traducere de Anca Calangiu. - Bucureşti: Meridiane, 1997.

ELIADE, MIRCFA; CULIANU, IOAN P. **Dicţionar al religiilor:** cu colaborarea lui H. S. Wiesner: traducere de Cezar Baltag. - Bucureşti: Humanitas, 1993.

MIQUEL, ANDRÉ. **Islamul şi civilizaţia sa**: din secolul al VII-lea până în secolul al XX-lea. - Vol. I-II: traducere de Gloria Dorothea Ceacalopol şi Radu Florescu: prefaţa de Radu Florescu. - Bucureşti: Meridiane, 1994.

QUESNEL. MICHEL. **Istoria Evangheliilor**: traducere de Şerban Velescu; postfaţă de prof. univ. dr. Remus Rus. - Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1996.

TOYNBEE, ARNOLD J. **Studiu asupra istoriei**. - Vol. I-II; sinteză a volumelor I-VI şi VII-X de D. C. Somervell; traducere din engleză de Dan A. Lăzărescu, - Bucureşti: Humanitas, 1997.

VII
ÎNCEPUTUL CĂRŢII PE TERITORIUL ŢĂRII NOASTRE

Pentru ca o istorie a cărții să se materializeze ca disciplină bibliologică, ea are a aborda nu conținutul, limba sau, eventual, aspectul artistic al unei scrieri, ci, dincolo de un domeniu sau altul, să închege o imagine a treptelor spiritualității noastre văzute din perspectiva evoluției cărții ca revelator şi ca vector al culturii naționale. În acest fel, istoria cărții îşi dobândeşte identitatea şi distincția proprii unei discipline de sine stătătoare, care urmăreşte o problematică specifică şi rezultate în consecință, chiar dacă utilizează cuceririle tuturor celorlalte discipline ce studiază cartea dintr-un unghi sau altul.

1. Limba primelor scrieri este latina

Continuitatea romană în Dacia implică, fireşte, fenomenul de continuitate culturală, altfel spus romanizarea Daciei se exprimă, eminamente, ca proces cultural, şi încă unul de relevanță pe continent. Acest curs se articulează pe existența, la Dunărea de Jos, „a unui coridor cultural", care purta pecetea unei puternice elenizări. Deci nu e vorba de un deficit de cultură al populației şi civilizației de aici. Cercetări de dată relativ recentă aduc la lumină noi aspecte şi considerări, deschid un alt orizont pentru însăşi istoria națională în legătură cu profilul acestei culturi şi, în context, cu existența şi cu utilizarea scrierii, cu alcătuirea şi circulația cărții în această arie.

Cunoscutul exeget în domeniu, Mihail Diaconescu, în **Istoria literaturii române** (Editura Alcor Edimpes, Bucureşti 2000) identifică mai multe etape în dezvoltarea literaturii daco-romane sau străromâne în Scythia Minor:

– prima etapă – include creații populare ale geto-dacilor (oda, imnul şa.). Dintre producțiile scriitorilor culți alcătuite în geto-dacă, sunt considerate aici unele texte din Ovidiu şi Catys;

– **a doua etapă** – se reprezintă prin compuneri dedicatorii în versuri (hexametrii) şi prin producțiile în proză găsite în Dacia Romană şi Scyntia Minor, în secolele II-III;

– a treia etapă – pune în evidență compuneri în legătură cu actele martirice (de pildă, **Martiriul sfinților Epictet şi Astion)**. Se mai include aici o scriere laică de notorietate europeană, şi anume **Cosmografia** lui Aeticus Histrios, pe care aveau să o folosească unii învățați occidentali;

– a patra etapă (secolele IV-VII) – este cea a prelaților erudiți (Sf. Ioan Cassian, Sf. Niceta de Remesiana, Dionisus Exiguus, Leontius Bysantinus, Ioan de Tomis ş.a.). Sunt, cei mai mulți, misionari daco-romani, autori de cărți. Să amintim apoi că episcopul Wulfila (311-383) scria în limba latină vorbită în Dacia, mai exact în Muntenia zilelor noastre, fapt de pregnanță pentru gradul de

romanizare a Daciei, fiindcă Wulfila se adresa unei populații pentru care latina era cel mai sigur instrument de comunicare.

Această a patra etapă se ilustrează prin remarcabila înflorire culturală stimulată de Biserică. Mihail Diaconescu menționează 46 de episcopii daco-romane care au existat în Evul Mediu timpuriu, când la Tomis a funcționat o arhiepiscopie. Tot în această a patra etapă şi-au desfăşurat activitatea **Şcoala literară de la Dunărea de Jos**, mediu de care e legat numele lui Wulfila, născut în Muntenia de azi, şi devenit episcop al Gothiei Romane, şi **Şcoala literară de la Tomis**. În aceste centre ecleziastice s-au exercitat vreme îndelungată personalități proeminente. Au funcționat, de asemenea, instituții de învățământ, în care se studiau limbile latină şi greacă, retorică şi Cărțile Sfinte.

Aceşti vestiți cărturari şi teologi au întreținut aici o spiritualitate romană, contribuind la procesul de romanizare a băştinaşilor şi a populațiilor ce veneau aici. Fie că sunt de origine scitică, fie că şi-au desfăşurat activitatea aici, ei aparțin culturii noastre (Gabriel Țepelea**, Pentru o nouă istorie a literaturii şi culturii române vechi**. Bucureşti, Editura Tehnică, 1994). Cei mai mulți provin din Scythia Minor (Dobrogea), unde procesul de romanizare datează dintr-o epocă anterioară războaielor daco-romane şi unde se păstrau legături cu Constantinopolul chiar şi în perioada migrațiilor. Ei se remarcă prin opera pastorală înfăptuită la Tomis, Roma, Constantinopol, prin conceperea de scrieri care aparțin curentului de continuitate în diversitate a culturii de extracție romanică, o cultură de limbă latină, care, vreme de 13 veacuri - de la Vergiliu la Dante - a fost limba de cultură a continentului european. Cărțile lor influențează numeroase realizări similare ulterioare, până azi, dar mai ales profilul spiritual creştin al românilor şi al întregului continent.

Prin urmare, înainte de a fi, aici, cultura şi cartea în limba slavonă, am avut o cărturărime şi o cultură de mai veche tradiție, proprii epocii străromâne, care au rodit cărți de relevanță în Europa timpului (Gabriel Țepelea, **op. cit**.).

Una dintre figurile proeminente de cărturar, mai exact de cărturar-teolog, ale epocii străromâne va fi **Ioan Casian Romanul** (**Ioannes Cassianus**) (360-435), originar din Dacia Pontică. El a dat o operă filosofică şi teologică de mare valoare, inclusiv literară şi artistică, rod al unei instrucții şcolare solide primite încă din copilărie pe meleagurile natale. S-a născut în părțile Istriei, probabil în Casimcea de azi, dar şi-a desfăşurat activitatea la Marsilia. Lucrarea sa **Conlationes (Convorbiri)** cuprinde meditații şi reflecții despre calea mântuiri, despre viata veşnică şi despre întruparea lui Hristos. Convorbirile sunt redate sub formă dialogată, fiind considerate un început al interviului modern. Ele transpun o gândire şi o experiență evoluate. S-a presupus că o seamă de metafore nautice folosite de Dante sunt împrumutate din autorul dobrogean, care, potrivit cercetătorului german Ernst Robert Curtius, era "**un autor predilect al lui Dante".**

Ioan Casian este întemeietorul comunităților monahale din Marsilia, baza

vieții călugărești a Occidentului Europei. Printre operele sale se numără şi **Aşezămintele chenobitice**, care cuprinde reguli monahale în uz până în zilele noastre. Cassian transmite astfel Occidentului experiența spirituală a monahismului oriental.

Scrierile sale prezintă o valoare nu exclusiv teologică, făcând cunoscut lumii creştine opera lui Homer, observațiile istoricului Herodot, gândirea lui Platon, a lui Hipocrate, informații despre teatrul grecesc. Cărturarii Apusului vor prelua acest fond al scrierilor lui Casian şi îl vor folosi pentru noi demersuri.

Niceta de Remesiana (340-420) a trăit la Remesiana (azi, Bela Palanka), lângă Niš. S-a ilustrat prin opera de romanizare întreprinsă printre daci, bessi şi sciții de pe malurile Dunării. De numele lui se leagă în primul rând **Şcoala literară de la Dunărea de Jos**. Mai este de observat că Dionysus Exiguus s-a remarcat ca unul dintre primii alcătuitori de florilegii dogmatice care se vor dezvolta în secolele VII-VIII. Scrierile sale sunt în limba latină. Cea mai cunoscută este **Te Deum Laudamus,** scrisă în proză ritmată. La noi, acest imn a fost tradus de Dosoftei şi inclus în finalul **Psaltirei pre versuri tocmită** (1673).

Niceta de Remesiana utilizează îți scrierile sale un vocabular de largă circulație, întrucât se adresează tuturor categoriilor de daci, şi **pilleati,** şi **capillati,** despre care aduce importante informații.

Dionysius Exiguus sau **Dionisie cel Mic** (circa 470 - circa 555) este originar din Scythia Minor şi a urmat învățătura la şcoli din Dacia. La 30 de ani (în jurul anului 500), pleacă la Roma, unde se stabileşte, la cererea Papei Ghelasie. Aici exercită funcții didactice şi administrative şi este socotit cel mai ilustru promotor al instrucțiunii şi studiilor. A fost, apoi, un reputat traducător din greacă în latină şi din latină în greacă şi s-a remarcat, tot asemenea, ca mare enciclopedist. Sub conducerea lui aveau să fie compilate şi grupate decrete, legi şi scrisori reunite sub titlul **Collectia Dionysiana**. Lui îi aparține această constatare: "**Poate părea lucru nou celor neştiutori că Scythia, care arată îngrozitoare prin frig şi, în acelaşi timp, prin barbari, a crescut bărbați plini de fervoare şi minunați prin blândețea comportării. Că lucrurile stau aşa eu îl ştiu nu numai prin faptul că m-am născut acolo, ci şi din propria-mi experiență".**

Să-l evocăm, în sfârşit, pe **Ioan** de **Tomis,** care, în anii 448-449, şi-a desfăşurat activitatea la Tomis. Fragmente din opera lui au fost identificate la Oxford, păstrate printre scrierile latinului Marius Mercator, admirator al lui Ioan de Tomis.

Putem conchide din această prezentare, fie şi sumară**,** că prin intermediul limbii latine s-a menținut legătura de spiritualitate dintre populația romanizată sau în curs de romanizare de la Dunăre şi Apusul Europei. Scrierile cărturarilor daco-romani, produs al unei spiritualități proeminente, sunt o semnificativă atestare a latinității dunărene. Considerat în ansamblul său, fenomenul se circumscrie istoriei scrisului şi scrierilor străromâne în limba latină.

Cartea de limbă latină este proprie nu doar Scythiei Minor şi nu numai

secolelor IV–VI. Tradiția se va regăsi mult timp după aceea preponderent în Transilvania, unde începând cu secolul al XI-lea, latina devine limbă de cult, iar din secolul al XII-lea şi limbă de cultură. În secolele al XVI-lea–al XIX-lea va fi un fenomen distinct cartea în limba latină, mai exact în latina medievală (târzie), chiar în împrejurările în care alfabetul chirilic era în uz la noi. Fenomenul este marcat de opera unor învățați cum sunt Nicolaus Olahus, Samuil Micu, Gheorghe Şincai. Petru Maior, Dimitrie Cantemir. Vor fi elaborate gramatici, dicționare, lucrări filosofice, istorice, scrieri în versuri, toate transpunând prin mijlocirea limbii latine aspirațiile şi universul problematic ale românilor.

2. Cartea în înveliş slavon- de extracție preponderent bizantină

În secolele al XIII-lea - al XVII-lea, o bună parte din scrierile de la noi erau slavone şi, firește, în înveliş alfabetic chirilic. Ce este, de fapt, slavona? Este limba slavă bisericească şi literară care s-a dezvoltat în Rusia, Bulgaria, Serbia din slava veche bisericească. Avea să fie adoptată în secolul al X-lea de către ducii şi cnejii români ca limbă a Bisericii Ortodoxe, în care **Chiril** şi **Metodiu** traduseseră textele sacre în anii 863-865, la Constantinopol şi în Moravia. Vreme de secole, slavona va fi şi limba culturii, dar şi limba oficială a cancelariilor voievodale.

Momentul de debut al cărții slavone se produce pe un fond de circulație a cărții religioase **bizantine**, cel mai adesea în traducere medio-bulgară. Tot Bizanțul ne-a dat sistemul genurilor literare, deci cadrul în care scriitorii noştri s-au exercitat. Cultura slavă – cea sud-dunăreană – a fost pentru cultura românească veche doar un mediator, o filieră adesea incomodă. Aşadar, nu un fond spiritual esențialmente slavon pregăteşte apariția cărții slavone pe teritoriul țării noastre, ci cartea bizantină, dar nu direct, ci prin mijlocirea traducerilor. Fenomenul este de reținut, întrucât dă indicii asupra revendicării noastre în continuare de la valorile de cultură latină, în cazul dat ale Bizanțului, adică de la un spațiu de mare iradiere culturală. Literatura bizantină, cum s-a remarcat de multă vreme, este anterioară literaturilor romanice ale Occidentului. **"Pe când în Occidentul romanic popoarele ieşite din contopirea elementului barbar cuceritor cu cel latin autohton abia îşi căutau în tradiția romană şi creştină sâmburii unei culturi proprii, Bizanțul, prin fuziunea literaturii şi filosofiei greceşti cu tradiții literare latine, cu Creştinismul şi cu literaturile vechiului Orient, devenise farul celei mai strălucitoare civilizații care a luminat Evul Mediu european între veacurile al V-lea şi al XI-lea"** (N. Cartojan, **Istoria literaturii române vechi**, Bucureşti, Minerva, 1980).

Este semnificativ pentru receptarea deliberată a acestor valori că, potrivit concluziilor unor exegeți, în lumina lor au fost concepute anumite scrieri pe teritoriul țării noastre. Se consideră, de pildă, că cele mai vechi texte slavone cunoscute - **Savina Kniga** şi **Codex Suprasliensis** - au fost scrise în acest spațiu,

conceput, desigur, tot după rețete bizantine. A fost identificat, la noi, şi un însemnat volum de manuscrise din secolele al XIII-lea - al XIV-lea care, se susține, ar fi apărut aici, unele învederând trăsături şi înrâuriri româneşti.

Concomitent, are loc un proces de traducere din alte limbi în slavonă, care denotă o **selecție** şi o **calificare** a cărții, cultivarea ei în anume scopuri, îndeosebi de ordin religios. În veacul al XV-lea, în Moldova este tradusă din greacă în slavonă tot o lucrare bizantină, - un **Zbornic** (aici cu înțelesul de codice - manuscris cuprinzând texte diferite copiate împreună, deci o culegere miscelanee de scrieri religioase, hagiografice, istorice etc.). Zbornicul la care ne referim e, de altfel, o culegere de polemici împotriva ereziilor.

Se evidențiază, în aceeaşi perioadă, şi o activitate de **creație originală** în scris, indiciu că fenomenul cultural, plurivalent prin el însuşi, nu-şi singularizează manifestările. Un fost mare logofăt al lui Mircea cel Bătrân, devenit călugărul **Filoteiu**, alcătuieşte un **Polieleu,** adică un repertoriu de imnuri pentru sărbătoarea Maicii Domnului, care va fi utilizat multă vreme în Biserică şi va cunoaşte o răspândire şi în țările vecine de limbă slavă. Acelaşi Polieleu avea să fie tipărit în corpul **Molitvoslaveților slav** imprimat la Veneția, în 1547, apoi într-o serie de ediții slave ale **Psaltirii** şi **Catavasierului** (catavasier = culegere de imnuri religioase denumite catavasii).

Faptul că o seamă de cărturari slavi din sudul Dunării se statornicesc pe teritoriul țării noastre vădeşte că aici exista un climat cultural propice activității lor. Aşa este **Grigore Țamblac**, bulgar de origine, egumen al Mănăstirii Neamț. El se remarcă prin scrieri originale, evident tot cu conținut religios, cum este **Viața Sf. Ioan cel Nou de Suceava**, în medio-bulgară, precum şi prin predicile sale (era predicator la curtea lui Alexandru cel Bun) şi contribuie la creşterea culturii teologice în Moldova.

Este de reținut că, pe teritoriul țării noastre, au fost copiate - din porunca domnitorilor - şi au circulat textele de legi laice şi bisericeşti denumite **pravile**. Ele nu sunt slave, ci provin din dreptul bizantin prin intermediul unor traduceri şi prelucrări slavone. La 1451, Dragomir grămăticul copiază un Zaconic - codice de legi - pentru domnul Țării Româneşti, Vladislav , iar Damian grămăticul copiază, în 1495, la Iaşi, din porunca lui Ştefan cel Mare, **Syntagma** (colecție de legi) a lui Vlastares. În veacul următor, pravilele vor cunoaşte o răspândire mai mare şi vor avea un rol unificator al vieții politice-statale în cele trei țări româneşti. Această preluare de către domnitorii români a unor preocupări în domeniul cultivării scrisului, în interesul asigurării cârmuirii şi al desfăşurării normale a vieții de stat şi sociale, îşi are însemnătatea ei în proiecția şi evoluția utilizării cuvântului scris la români, cum se va vedea mai departe.

În aceeaşi idee, apare elocvent că la curțile domneşti au fost alcătuite primele scrieri **originale** româneşti - încă în slavonă -, scrieri cu caracter istoric, respectiv **cronici**. Prin **cronică <** lat. **chronica,** se înțelege **acea** scriere cu caracter istoric, proprie mai ales Evului Mediu, care relatează evenimente în ordinea succesiunii

lor. Îndeobşte, orice abordare istorică implică şi o respectare a criteriului cronologic. În cazul cronicii, este vorba de o relatare **strict** cronologică, însă **necritică**, desemnând un stadiu al scrierii istorice. Cea dintâi a fost concepută la Curtea lui Ştefan cel Mare şi sub supravegherea voievodului. Nu ne-a parvenit manuscrisul, dar conținutul ei este cunoscut din versiunile în limbile poloneză, germană şi rusă, ca şi din cronici interne în limba slavă, în care a fost inclusă: **Letopiseţul anonim al Moldovei; Letopiseţul de la Putna; Letopiseţul lui Azarie.** După modelul cronicarului bizantin Constantin Manase - faptul este de reținut -, au fost întocmite cronici ale domniilor lui Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu şi Petru Şchiopul, datorate lui Macarie (cronicar moldovean), Eftimie, apoi Azarie. Să mai remarcăm pentru expresivitatea ei, dar şi pentru tratarea mai liberă, **Povestea despre Dracula Voievod**, scriere anonimă concepută pe la 1486. Ea cuprinde un panoramic anecdotic de expresie medievală înfăţişându-l pe Vlad Ţepeş ca pe un combatant al cauzei antiotomane, dar şi ca pe un intransigent şi crud promotor al instituției şi autorității domneşti.

Secolele al XIV-lea - al XV-lea atestă circulația a numeroase zbornice, care conțineau sfaturi şi istorii morale, povestiri din viața sihaştrilor şi legende **hagiografice** (hagiografie = scriere care evocă viata unuia sau a mai multor sfinți), acestea reprezentând una dintre categoriile **cărților populare** la români. Ele au circulat alături de alte scrieri populare, de legende **apocrife** (cărți al căror autor este ipotetic sau inexistent) şi **bogomilice** (**bogomilism** = doctrina creştină eretică bazată pe dualismul Binelui şi Răului, creată de preotul bulgar Bogomil şi larg răspândită în Peninsula Balcanică şi în Rusia). Scrierile de acest gen, cum sunt, spre exemplu, **Apocalipsul Apostolului Pavel sau Călătoria Maicii Domnului în Iad**, conturează, în viziunea lui Dante din Infern, imaginea osândelor la care sunt supuşi cei păcătoşi în Iad. Au circulat, în mediile intelectuale, de la erudiții curților domneşti şi până la grămăticii satelor, romanul **Varlaam şi Ioasaf**, o configurare prin vizor creştin a legendei indice despre existenta mitică a lui Buddha. În fapt, este istoria convertirii la Creştinism a fiului unui împărat păgân, deci face apologia religiei creştine. Romanul, tradus în româneşte de Udrişte Năsturel la 1648-1649, îşi va resimți înrâurirea în **Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie**. O răspândire mare a cunoscut romanul **Alexandria**, scris în Egiptul elenistic, în secolul al III-lea î.e.n., care l-a înrâurit şi l-a îmbărbătat la acțiune pe Mihai Viteazul. Atare scrieri, cu tentă vădit populară, unele cu un anumit miez literar, vor fi avut circulație în lumea satelor, idee argumentată şi prin preluarea de către creațiile populare româneşti a unor elemente din legendele apocrife şi bogomilice.

O categorie de scrieri este aceea a **cronicelor în slavonă ale Țării Româneşti**, alcătuite la începutul secolului ai XVI-lea, şi a celor cu caracter **istoric,** filosofic şi moral. La cererea lui Matei Basarab, **preotul Gavriil** scrie în greceşte **Viața patriarhului Nifon,** în care inserează numeroase elemente de istorie a Țării Româneşti, iar Neagoe Basarab (1512-1521), domnitor cultivat,

elaborează în slavonă o carte - capodoperă a gândirii româneşti medievale - **Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,** comparată, pe drept cuvânt, cu **Principele** lui **Niccolo Machiavelli**, care denotă un orizont cultural de mare elevație, o spiritualitate pusă sub semnul originalității. **Învățăturile** ocupă un loc primordial în literatura de stil bizantin din Estul şi Sud-Estul Europei şi marchează, în acelaşi timp, **"cel mai de seamă moment al cugetării şi simțirii româneşti în limba slavă"** (N. Cartojan, **op. cit.).**

Unică în literatura pedagogică a timpului, scrierea aparține unui gen literar frecventat în Evul Mediu, în Renaştere, cuprinzând lucrări de educație politică şi morală. Se îmbină, aici, paginile moralizatoare cu cele de teorie politică şi de gândire socială generate de experiențele trăirilor personale, apoi autentice file de manual diplomatic, strategic şi militar, de reflecție filosofică şi de meditație lirică. Este o carte în care se reprezintă valorile şi specificul romanității medievale, bucurându-se de o recepție deosebită în veacul al XVII-lea, în timpul domniei lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, a lui Constantin Brâncoveanu. Bălcescu o va folosi ca sursă în **Puterea armată şi arta militară de la întemeierea principatului Valahiei până acum.**

3. Cartea - manuscris în limba română

Un pas decisiv pentru spiritualitatea şi pentru istoria noastră de ansamblu îi constituie apariția scrisului şi a cărții în limba română. Sigur că poporul nostru, odată format, şi-a avut limba proprie, pe care a folosit-o întotdeauna. Nu există un moment al apariției sau "introducerii" limbii române în spațiul vechii Dacii, şi nici un hiatus în folosirea ei, dar atestările vor fi abia din secolul al XIV-lea, probă că nu tot ceea ce există şi se exprimă realmente în istorie poate fi confirmat totdeauna direct. Cronicarul bizantin Dukas, făcând referire la anii 1396-1402, aduce mențiunea că prizonierii valahi de la Curtea lui Baiazid cântau sultanului cântece în limba lor.

Scrisul în limba română va fi, însă, de dată mai târzie. Cărturarul sârb Constantin Kostențchi, în manualul său de ortografie din 1420, dă explicații în legătură cu scrierea în limba română a literei chirilice **b**, ceea ce denotă că, la acea dată, limba noastră, având de-acum vechime, ajungea să-şi fixeze reguli proprii de scriere. Un german mărturisea, la 1475, că a văzut în Turcia o scrisoare în "valahă", trimisă de un român fratelui său. Iar tratatul de la 1485 dintre Ştefan cel Mare şi regele Cazimir al Poloniei a fost conceput, inițial, în limba română. **"Acest act a fost tradus din româneşte în latină" - "Haec inscripcio ex valachico in latinum versa est".** Se evocă apoi, sub anumite rezerve, o scrisoare datată circa 1482-1492 a boierului muntean Dragomir Udrişte către braşoveni, care utilizează formula de adresare: "**Bunilor i Cestitem**". La 1495, aşa cum informează un document sibian, **"județul oraşului a dat florini unui preot român pentru alcătuirea mai multor scrisori",** evident în limba română.

"**Întâiul răvaş românesc cunoscut**" - cum spune George Călinescu în a sa **Istorie a literaturii române de la origini până în prezent** - este scrisoarea câmpulungeanului **Neacşu**, trimisă în 1521 **"jupanului Haneş Begner"** (Benkner), judele Braşovului, deci a unui muntean către un transilvănean, prin care informa despre mişcărilor turcilor. Orăşeanul Neacşu ştia slavoneşte, dar nevoia unei comunicări eficiente şi rapide - nu greoaie şi savante – l-a făcut să se adreseze în româneşte. De altminteri, scrisoarea atestă o limbă statornicită, cu posibilităţi de comunicare şi de nuanţare a înţelesurilor, care-i arată vechimea. Nu este vorba numai de un document de limbă, care, din fericire, ne-a parvenit, ci de un curs, de o direcţie caracterizată prin tot mai accentuata răspândire a scrisului românesc ca instrument de comunicare şi ca unificator al culturii în secolul al XVI-lea, când el se impune din ce în ce.

Din acest secol al XVI-lea datează texte în limba română care ni s-au păstrat din toate cele trei provincii istorice ale ţării: Muntenia, Transilvania, Moldova. Procesul se explică prin dezvoltarea păturilor orăşeneşti, a activităţilor economice proprii acestora, ceea ce s-a răsfrânt pe planul dezvoltării culturii naţionale, generând nevoia scrisului şi a traducerilor în limba română. Procesul acesta, aşadar, vine din interiorul societăţii româneşti, infirmând teoriile despre influenţele culturale din afară. Românii - s-a susţinut înainte vreme - ar fi început să scrie în limba proprie, abandonând treptat slavona în cult, în literatură şi în Cancelarie, urmând pilda unor popoare învecinate de alte religii decât cea ortodoxă şi chiar cu concursul unor cărturari străini. I. G. Sbiera opina, în 1885, că, probabil, **Codicele Voroneţean** a fost tradus de bogomili. Nicolae Iorga afirma, în 1904, că primele traduceri în română ale cărţii de cult au fost urmarea propagandei desfăşurate în Maramureş, Ardeal şi Moldova de refugiaţii husiţi din Boemia şi de adepţii lor. Iar Ovid Densuşianu avea să pună aceste traduceri pe seama influenţei luterane, opinie preluată apoi şi menţinută de Alexandru Rosetti. Alţi cercetători, de această dată slavişti, atribuiau aceste traduceri înrâuririi catolice sau, în sens invers, politicii anticatolice desfăşurate în Ţările. Române de Patriarhia de la Constantinopol.

Esenţa problemei, aşa cum o văd astăzi cercetătorii, se rezumă, de fapt, la măsura în care o inovaţie de interes general, acceptată de conducătorii spirituali ai societăţii, se învesteşte cu legitimitate şi se înscrie, astfel, ca o cucerire definitivă. Recunoaşterea şi adoptarea publică a respectivei inovaţii aparţin autorităţilor celor mai înalte din domeniul spiritual şi politic, care erau la noi, în veacul al XVI-lea, **Biserica** şi **Domnia**, fiindcă doar acestea puteau înlătura orice rezervă în legătură cu o reformă sau alta. Aşa s-a şi întâmplat în realitate. O carte de cult nu putea apărea fără înştiinţarea şi dezlegarea din partea fruntaşilor Bisericii, dar şi a Cârmuirii. Cum se ştie, cărţile - manuscris erau copiate **"din porunca Domnului".** Această încuviinţare denotă articularea unei cerinţe culturale interne resimţite a fi de interes colectiv, social cu viziunea şi cu iniţiativa autorităţii - ecleziastice şi laice -, adică un proces intern, deliberat şi motivat istoriceşte. Astfel

că nu poate fi vorba, în cazul traducerilor de cărți religioase în românește și al introducerii limbii române în cult, de influențe externe.

Un atare proces apare și mai pregnant dacă avem în vedere că se depunea un efort de-a dreptul covârșitor pentru ca limba română să răzbată și să se afirme prin continue perfecționări, că flecare traducere, fiecare text așternut în românește învederează preocupări pentru dezvoltarea limbii, pentru afirmarea spiritualității noastre. De altfel, nici nu exista în societatea românească terenul prielnic unei confruntări de ordin religios sau receptării unor influente datorate misionarilor de orice confesiune sau ordin încât să fi apărut sau să se fi manifestat cineva în favoarea conservării unei limbi străine - slavona -, căci erau în cauză vorbitori care gândeau și se exprimau românește. Sensul cultural, la noi, era sensul de continuitate a dezvoltării pe temeiul unor tradiții autohtone rezistente și generatoare de creație și inovație.

De aceea, introducerea limbii române în scris s-a produs pe un fond în care Biserica și Cârmuirea acționaseră în acest sens prin mai multe pârghii. Așa cum observă acad. Virgil Cândea, Țările Române nu au fost "**nici teritorii de propagandă și convertiri religioase, deschise misionarilor străini, nici teren favorabil aculturației și metodelor venite de aiurea, ci realități sever și solid structurate pe plan instituțional, spiritual și laic, profund ancorate în tradiții pe care nu le puteau ușor înlătura «influențele» de orice origine ar fi fost ele". Biruința scrisului în limba poporului este un fenomen crucial, cu consecințe atât de mari, nu numai spirituale și culturale, dar, deopotrivă, pentru afirmarea conștiinței naționale. Întreaga evoluție politică și de civilizație românească a reușit grație Bisericii și Puterii laice, care au asigurat condițiile indispensabile - cărturari, centre de creație, școli de limbă românească, scriptorii și tiparnițe - și care au dat girul lor înalt, fără de care această profundă transformare nu putea avea loc" (**Virgil Cândea**, Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate și cultură.** În: **Noul Testament…** Alba Iulia, Editura Episcopiei Române a Alba Iuliei, 1988).

Să marcăm, acum, principalele momente ale scrisului și cărții pe teritoriul țării noastre:

– cartea epocii străromâne – originală sau care a circulat în limba latină, cu conținut religios și, evident, cu caractere latine. (Alfabetul latin, derivat din alfabetul grecesc prin filieră etruscă, se va definitiva în secolul I î.e.n., cuprinzând 23 de litere.) Secolele IV-VI marchează etapa prelaților erudiți, care au alcătuit cărți cu răspândire și în alte țări (Franța, Italia ș.a.);

– cartea-manuscris în slavonă (secolele XIII-XVII), cu conținut religios sau laic. Nu toată cartea de la noi, ci o bună parte e în slavonă și cu caractere chirilice, fiind produs al unor autori străini, preponderent bizantini sau de extracție bizantină;

– cartea-manuscris cu conținut religios sau laic tradusă în limba română din slavonă, greacă, italiană, inițial cu caractere chirilice;

– **cartea-manuscris originală în limba română**, cu conținut religios sau laic, tot cu caractere chirilice (cronicile);

– **cartea-manuscris în limba română, originală sau traducere**, cu utilizarea alfabetului latin;

– **cartea tipărită în limba română** (începând din 1544), în traducere sau originală, inițial cu caractere chirilice, apoi cu alfabet latin.

Aceste trepte de evoluție a scrisului şi cărții la români prezintă, fiecare, anumite caracteristici. Toate, însă, pleacă de la ideea că a scrie în limba română însemna a te adresa unei comunități numeroase de vorbitori, deci neamului, iar aceasta presupunea, în acelaşi timp, formarea şi lărgirea unei pături de cărturari legați de un atare proces.

Cea dintâi carte tradusa în limba română - mai exact în limba bogdănească, adică moldovenească - a fost o carte populară, intitulată **Floarea darurilor (Fiore di virtu),** cunoscută şi sub numele de "Albinuşa". A fost concepută în scopul definirii şi ilustrării virtuților şi viciilor prin pilde şi sentințe cu conținut didactic şi moralizator. Cele 35 de capitole ale cărții sunt organizate în perechi **(Pentru dragoste - Păcatul pizmei; Pentru bucurie - Păcatul întristării** ş.a.m.d.). Elaborată între 1313 şi 1323; cartea a înregistrat o mare circulație atât în Occidentul, cât şi în Orientul Europei. Interesant de remarcat, este vorba de o traducere nu din slavonă, ci din italiană, datorată lui **Gherman Valahul**, transpusă apoi din româneşte în slavă. Traducerea în limba română este anterioară anului 1492. Şi tot astfel, nu este în cauză o carte religioasă, ci un tratat de morală, alcătuit în secolul al XIV-lea şi imprimat întâia oară la 1474. Iar traducătorul este un dregător al lui Ştefan cel Mare, animator al culturii, care a întreținut strânse legături politice cu Italia. A circulat, în țările româneşti, şi o versiune bilingvă, română şi slavă, a acestei cărți populare (între 1474 şi 1484).

Traducerea în limba română a cărții populare în secolul al XV-lea anunță şi pregăteşte sub raport cultural traducerea în limba noastră a **cărții religioase,** moment care-şi are însemnătatea şi semnificația lui crucială. Se ştie că a traduce din limbile "sacre" în limbile naționale era mai mult decât un act de temeritate şi se putea produce numai atunci când temeiurile acestei opere erau multiple şi de rezistență. În cazul țărilor româneşti, aceleaşi condiții de la sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea care favorizau apariția scrisului în limba română au putut genera trecerea la o etapă cu adevărat superioară - a traducerii cărții de cult în limba română.

Cele mai vechi cărți religioase în limba română sunt Cunoscutele **texte rotacizante** (rotacismul, în genere, este un fenomen fonetic constând în transformarea unei consoane intervocalice în **r** (în limba română este transformarea consoanei intervocalice **n** în **r**, în cuvintele moştenite din latină). Toate sunt texte ale Sfintelor Scripturi. Mențiunării, printre acestea: **Codicele Voronețean,** manuscris din secolul al XVI-lea, descoperit în 1871 **la Mănăstirea**

Voroneț şi care cuprinde fragmente din **Faptele Apostolilor,** cel mai vechi text scris în grai rotacizant în Maramureş sau în nordul Transilvaniei, **Psaltirea Voronețeană, Psaltirea Şcheiană**, **Psaltirea Hurmuzaki** şi **Catehismul Marțian**, toate copiate în nordul Transilvaniei în prima jumătate a veacului al XVI-lea, aşa cum rezultă din particularităților lor lingvistice. Aceste manuscrise marchează începutul limbii noastre literare, care se produce, deci, prin faza maramureşeană. Tot în Transilvania se afirmă, de această dată în Şcheii Braşovului, cei mai puternic centru de traduceri în limba română din secolul al XVI-lea. Aici avem pentru întâia oară o traducere românească interliniară a unui manuscris (interliniar = specific mai ales traducerilor, însemnează scris sau tipărit în spațiul dintre rândurile originalului). Este vorba de manuscrisul unui **Apostol slavon,** copiat între 1 septembrie 1559 şi august 1560.

Avem conturat în acest fel tabloul unei evoluții culturale generale a poporului nostru, în care scrisul în limba română şi, mai ales, traducerea în limba română a cărții de cult aduc elementul necesar întregitor, legând între ele valori fundamentale cum sunt limba şi tradiția, înțeleasă ca suport şi ca factor dinamic al dezvoltării spirituale. **"Civilizația şi cultura poporului român -** scrie G. Călinescu **- sunt străvechi... Condițiile politice au lipsit pentru o cultură de salon şi azi încă sforțările constructive sunt culcate la pământ. Poporul român a avut ca mijloc de perfecționare sufletească limba superioară, riturile, tradițiile orale, cărțile bisericeşti"** (George Călinescu, **Istoria literaturii române. Compendium.** Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968).

Introducerea tiparului la noi, pe care o vom aborda într-o viitoare prelegere, va avea, ca pretutindeni, un rol benefic în plan cultural şi politic-național, fiind unul dintre marii pregătitori ai vremurilor moderne, dar nu va însemna nicidecum sfârşitul cărții manuscris, care beneficiază acum de un alt fundal. Secolul al XVII-lea se defineşte în societatea românească prin strădania pentru impunerea limbii române ca limbă cultă şi, pe un plan mai larg, pentru dezvoltarea culturii scrise. Într-un fel, fenomenul se aseamănă cu cel petrecut în Occident prin avântul învățământului universitar, prin afirmarea, în genere, a preocupărilor intelectuale o dată cu perioada de început a secolului al XIII-lea şi prin accentuarea recursului la carte. La noi, Vasile Lupu şi Matei Basarab întemeiază în 1640 şcoli domneşti de învățământ superior, la Iaşi şi, respectiv, la Târgovişte, dar cu predare în limbile slavă, latină şi greacă, iar în Transilvania Gabriel Bethlen organizează un colegiu academic la Alba-Iulia, în 1622. Un moment de relevanță îl constituie întemeierea la Bucureşti de către Constantin Brâncoveanu a Academiei Domneşti, care-şi deschide porțile la 1694. Este considerată una dintre cele mai înalte şcoli din sud-estul european, echivalentă ca nivel cu cele mai moderne universități de pe continent la acea epocă. S-au dezvoltat oraşele şi s-au accentuat legăturile între ele, inclusiv culturale. Tendința spre un învățământ în limba națională se adânceşte. La şcolile de slavonie de la Sf. Gheorghe Vechi şi Colțea din Bucureşti, Rădăşani din Moldova, Şcheii Braşovului de peste Carpați începe a se preda şi în

limba română. Se formează şi se afirmă o pleiadă de învăţaţi şi eruditi - Varlaam, Dosoftei, Simion Dascălul ş.a., care se va încununa cu Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir, stolnicul Constantin Cantacuzino, fraţii Radu şi Şerban Greceanu.

Acesta este cadrul în care se producea atunci dezvoltarea cărţii-manuscris în limba română ca principală tendinţă a dezvoltării culturii româneşti. De ce cartea-manuscris? Fiindcă cel mai adesea ea era aceea care se adresa pe înţelesul şi potrivit preferinţelor majorităţii vorbitorilor, adică în româneşte, în vreme ce cancelariile domneşti şi biserica menţineau slavona, iar cartea tipărită era preponderent teologică. Se şi înregistrează, de altfel, o scădere a numărului de manuscrise bisericeşti slavo-române în acest secol, în vreme ce cartea manuscris în limba română sporeşte sensibil. Continuă să stârnească interes scrierile apocrife şi hagiografice. Alături de romanul **Varlaam şi Ioasaf**, care a circulat în versiune slavo-română şi română, figurează **Alexandria**, tradusă în româneşte încă în secolul anterior, care cunoaşte o circulaţie mare; **Esopia,** culegere de fabule provenite din Grecia antică, **Sindipa**, colecţie de anecdote despre femei, de provenienţă indiană. Vin, apoi, **cronografele,** scrieri cu caracter popular reprezentând repertorii de istorie universală alcătuite pe bază de izvoare istorice care relatează fapte reale, combinate cu întreaga tradiţie biblică, cu legende apocrife şi cu tradiţii populare. Ele pornesc de la începutul adamic şi de la legendele biblice, pentru a continua cu istoria popoarelor din Antichitate şi cu evenimentele petrecute până în timpul. vieţii autorului. Cele mai multe cronografe au fost, la noi, traduceri din greacă. Se detaşează cronograful călugărului **Mihail Moxa (Moxalie)**, alcătuit în 1620, la solicitarea episcopului de Râmnic, Teofil, prima istorie universală în limba noastră. Tot din prima jumătate a acelui secol datează traducerea în româneşte a Istoriilor lui Herodot, identificată la Mănăstirea Coşula.

Un moment de distincţie cărturărească a veacului al XVII-lea românesc îl constituie apariţia cronicilor, scrieri umaniste cu caracter istoric, care aveau să joace un însemnat rol cultural şi politic, indicând realizarea de paşi notabili pe acest tărâm. "**Când întâiele cronici se iviră** - scrie George Călinescu -, **ele atestau o expresie rafinată, efect al unei înaintări culturale neîntrerupte**" (G. Călinescu, **op. cit**.). Prima cronică în limba română aparţine lui **Grigore Ureche** (circa 1590-1647)., intitulată **Letopiseţul Ţării Moldovei,** care înfăţişează faptele de la întemeierea Moldovei (1359), până la Aron Vodă (1594). Aici se afirmă întâia oară în istoriografia noastră ideea originii romane a românilor din toate cele trei provincii istorice. Cronica are, însă, şi interpolări, datorate lui Simion Dascălul, Misail Călugărul şi Axinte Uricariul. Istoria Moldovei este aşternută, în continuare, de Miron Costin (1633-Î691), prin **Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace**, respectiv între 1595 şi 1661. Tot Costin scrie **De neamul moldovenilor,** care afirmă, la rându-i, obârşia romană a românilor, precum şi un poem filosofic în versuri, **Viaţa lumii**, ca "**să vază că poate şi în limba noastră a fi acest feliu de scrisoare ce se chiamă stihuri"**.

Transilvania se ilustrează în cronicile de limbă română îndeosebi prin **Cronica Bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului**, al cărei autor este **popa Vasile**, şi prin cronica lui **Gheorghe Brancovici** (1645-1711), iar Muntenia prin **Istoria Țării Româneşti (Letopiseţul cantacuzinesc)** şi prin **Istoriile domnilor Țării Româneşti** (1290-1728), cronică a lui **Radu Popescu** (circa 1650-1729), iar la sfârşitul secolului Constantin Cantacuzino stolnicul (circa 1650-1716), diplomat istoric şi geograf, dă **Istoria Țării Româneşti dintru început**, în care argumentează pe temeiuri rezistente originea romană, unitatea şi continuitatea poporului nostru în Dacia.

Pentru istoria cărții, lucrările în manuscris din veacul al XVII-lea prezintă un interes deosebit întrucât continuă o operă unitară de promovare şi biruință a scrisului în limba română, de lărgire a orizonturilor culturale, de deschidere la valori ale culturii universale, de diversificare a domeniilor abordate şi de accentuare a tendințelor umaniste, care pătrund şi în prefețele cărților bisericeşti. Este un umanism venit din propria condiție în istorie, care se întemeiază pe ideea unității de origine a românilor, pe afirmarea personalității lor ca entitate de sine.

BIBLIOGRAFIE

ANDREESCU, ANA. **Arta cărții (Cartea românească în secolele XVI-XVII):** ilustrație şi ornament în cartea veche românească de până la Vasile Lupu şi Matei Basarab: prefață de Virgil Cândea. - Bucureşti: Editura Integral, 1997.

BIANU, ION; HODOŞ, NERVA. **Bibliografia românească veche,** Tomul I: 1508-1716. - Bucureşti: Editura Academiei Române, 1903 (Stabilimentul grafic J, V. Socec).

*DIACONESCU, MIHAIL***. Istoria literaturii dacoromane**. – Bucureşti: Editura Alcor Edimpex SRL, 1999.

GHEȚIE, ION; MAREŞ, ALEXANDU. **Originile scrisului în limba română**, - Bucureşti: Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1985.

*PANAITESCU, P. P***. Începuturile şi biruința scrisului în limba română.** - Bucureşti: Editura Academiei, 1965.

RÂPĂ-BUICLIU, DAN. **Carte românească veche**: studia bibliologica. – Galați: Editura Alma, 2000.

SIMONESCU, DAN; BULUȚĂ, GHEORGHE. **Scurtă istorie a cărții româneşti;** cu un capitol despre **Cartea românească în Basarabia**. - Bucureşti: Editura Demiurg, 1994.

ŞTREMPEL, GABRIEL. **Copişti de manuscrise româneşti până la 1800.** - Vol. 1. - Bucureşti: 1956.

VIII
TIPARUL MODERN - CEA MAI IMPORTANTĂ INVENŢIE DIN ULTIMII 2000 DE ANI

1. Antecedentele imprimării cu litere mobile din metal

Istoria scrisului, apoi istoria cărții învederează că mutațiile în sfera principalelor mijloace de comunicare interumană exercită o înrâurire decisivă asupra tuturor aspectelor vieții sociale, aducând noi modalități de înțelegere şi de organizare a acesteia. Inventarea noului mijloc - modern - de comunicare grafică de către Gutenberg, aproape de mijlocul veacului al XV-lea, marchează pentru omenire o mare revoluție, trecerea de la manuscris la cultura tiparului, un enorm triumf al spiritului sistematic al cărții, care s-a extins asupra tuturor compartimentelor vieții. Mihai Sadoveanu numeşte tiparul **"acea putere fără de moarte care mişcă umanitatea înainte în progresul ei necontenit".** Este cea de a treia revoluție informațională, premergătoare şi pregătitoare a erei informaționale, ceea ce face din carte principalul vector de transmitere a cunoştințelor în timp şi spațiu, multă vreme vehiculul hegemonic al culturii.

Aşa cum cele mai multe dintre invenții îşi au antecedentele lor, unele timpurii sau foarte timpurii, tot asemenea tiparul provine dintr-o întreagă evoluție istorică. Drumul spre găsirea unui procedeu adecvat pentru multiplicarea textelor şi a ilustrației pe un suport material este cel al întâlnirii dintre cultură şi civilizație, dintre spirit şi iscusințele industriei. Este un proces lent şi îndelung, care, prin soluții parțiale, prin acumulări succesive, va finaliza una dintre cele mai mari creații ale geniului uman. În fapt, tiparul şi, alături de el, hârtia, sunt expresii ale transferului de progres spiritual şi material de la un popor la altul, deci mijloc de universalizare a culturii şi civilizației. În anume forme embrionare, tiparul a însoțit cea mai mare parte a dezvoltării umanității în istorie, desemnând una dintre direcțiile în care ea tindea şi acționa pentru perfecționări de prim interes, pentru ceea ce Gutenberg va numi a scrie "**fără pană, trestie sau condei, ci prin minunata îmbinare, proporție şi măsură a poansoanelor şi a formelor".** Era şi normal ca procesul ce conducea la ascensiunea culturii să fie şi unul care să impună căutarea celui mai eficace vector al acesteia,

A existat tipar în Europa cu o mie de ani î.e.n., dar mult mai înainte în Sumer, Egipt, India, China ori în America precolumbiană, îmbrăcând modalități tehnologice diverse: **tipar-sigiliu, formele cilindrice gravate** pentru imprimarea în relief, confecționate din lut ars sau din onix, jasp, agat etc., pe care erau figurate în negativ, cu logograme şi imagini, subiecte literare, ştiințifice sau administrative destinate a fi multiplicate, apoi tiparul pe metal, tiparul monocrom sau policrom pe pânză sau pe mătase. Homer relatează că babilonienii aveau asupra lor, atârnată la gât, o pecete gravată cu ideograme, care servea la certificarea aranjamentelor comerciale, la semnarea corespondenței sau la sigilarea locuințelor atunci când le

părăseau pentru un anumit timp. Era, deci, o utilizare, uzuală a sigiliilor. Biblioteca din Ninive a lui Assurbanipal (668-621 î.e.n.), ultimul mare împărat al Asiriei, descoperită în urma săpăturilor arheologice întreprinse în 1873 de către britanicul George Smith, număra în jur de 30.000 de tăblițe de lut şi cilindri imprimați cu texte cuprinzând de la câteva rânduri la aproape 1.000, dispuse pe 12 coloane. De la reproducerile în lut, s-a trecut la cele în metal, inițial la inscripțiile şi grafica monedelor şi a sigiliilor. Reținem, din cele de mai sus, că tiparul, în formele premergătoare celui din zilele noastre, a fost utilizat înainte de apariția hârtiei, care este o invenție a Chinei din secolul al II-lea e.n., mai precis din anul 105, datorată lui Tsai Lun.

Unele cărți erau imprimate cu caractere în lemn, procedeu denumit **tipar xilografic** sau **tabelar** (**xilon** = lemn; **graphein** = a scrie). Spre deosebire de tehnica de lucru pe metal în adâncime, aici se utilizează gravura în relief inversată a ceea ce urmează a fi imprimat. Plăcile sunt incizate cu cuțitul, tratate cu cerneală, pentru ca, în sfârşit, să primească hârtia. Aceasta este pusă în contact cu elementele în relief prin presarea pe dosul hârtiei umezite, fie direct, cu palma, fie cu ajutorul unui tampon de pâslă. Este, deci, o formă de tipar înalt. Procedeul era modest, productivitatea mediocră, inferioară transcrierilor manuale, de acum organizate în ateliere speciale, unde zeci de copişti lucrau sub dictare, în schimb, plăcile de lemn gravate puteau fi folosite de mai multe ori.

Cei care au inventat acest tip de imprimare au fost chinezii şi japonezii. În China Dinastiei Tang (618-907), erau tipărite numeroase lucrări, inclusiv manuale de şcoală şi chiar o gazetă, în secolul al VII-lea, intitulată: "K'ai-yuan-tza-bao". Cea mai veche şi mai cunoscută carte imprimată xilografic are şi o datare precisă: 11 mai 868 şi se numeşte **Sutra de diamant**, o lucrare indiană tradusă în chineză (**Sutra** - cuvânt sanscrit, desemnează texte care, în brahmanism şi buddhism, reunesc, sub formă de aforisme, reguli de ritual, de morală şi de viață cotidiană). Tipograful, pe nume **Wang Jie** sau **Wang Kie**, a imprimat-o, aşa cum aflăm din colofon, pentru a o distribui gratuit în memoria părinților săi. **Sutra de diamant** este tipărită pe şapte foi de hârtie, lipite unele de altele, fiecare imprimată cu o planşă diferită. Este cea dintâi în istoria cărții care se tipăreşte pe celuloză.

În Europa, primele incizii în lemn pentru imprimarea literelor inițiale ornamentale datează din 1147 (scriptoriul mănăstirii din Engelberg). Literele în relief, gravate pe plăci de lemn, sunt atestate, apoi, în 1289, la Ravenna. Xilografia a fost folosită mai ales pentru imprimarea cărţilor de joc, a imaginilor cu teme religioase, având foarte puţin text, iar mai târziu pentru imprimarea unor cărţi de mare popularitate. Amintim, din această categorie: **Passio Christi**, originară din Renania, imprimată pe pergament, care cuprinde 30 de ilustraţii şi text scris de mână; **Biblia pauperum** (1430), de origine olandeză, în 12 ediţii, xilografiată la Heidelberg, care conţine 40 de file ilustrate. Primele cărți integral xilografice - **Speculum humanae**

salvationis, scrisă în jurul anului 1325 de un călugăr saxon, Ludolf, şi A**rs bene moriandi** - apar la Strasbourg după 1460, deci după invenția tiparului.

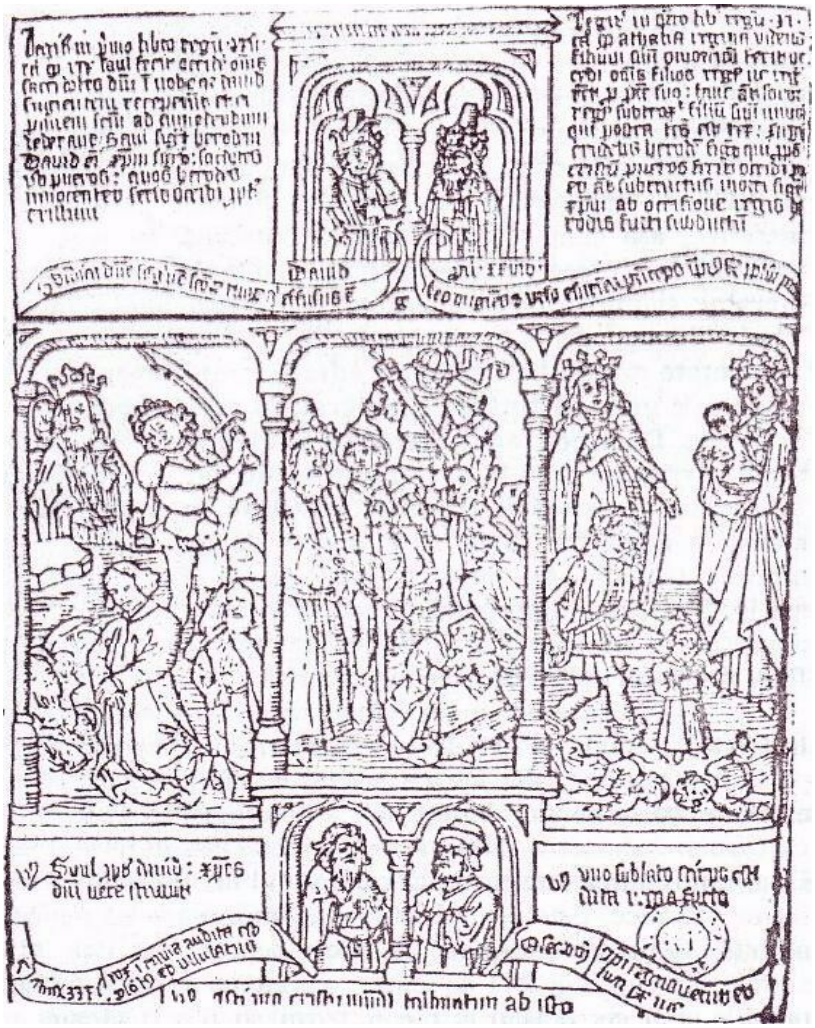

Fig. 21. ***Biblia pauperum***
Xilogravură olandeză de la mijlocul secolului al XV-lea

2. Industrializarea meşteşugului tipografic. Momentul Gutenberg

Tiparul xilografic - sau tabelar ~ momentul ultim înaintea inventării tiparului modern, îşi avea limitele lui, care au fost îndeaproape observate. Ele au impus noi căutări, noi soluții pentru conservarea şi transmiterea unui volum sporit de cunoştințe; care erau în altă parte decât în utilizarea lemnului. La sfârşitul secolului al XIV-lea, mai exact în 1392, se folosesc primele caractere **metalice (bronz)**, aşa cum atestă o cronică coreeană. În acel an, a fost instituită în Coreea "**o administrație editorială pentru turnarea literelor şi imprimarea cărților**". Un decret din 1403 al regelui **Thai Tzung** conține şi motivația corespunzătoare: **"Cărțile imprimate după plăci de lemn adesea sunt inexacte şi, în afară de asta, e greu să tipăreşti integral, în acest mod, toate cărțile existente. De aceea, am hotărât să se execute litere din bronz şi toate cărțile pe care le pot obține să fie, fără excepție, tipărite, în scopul continuării tradiției cuprinse în aceste cărți"**. S-a ajuns, în acest fel, la turnarea a sute de mii de litere. Cum se proceda tehnic? Mai întâi, se confecționau matrițe din lemn de merişor, care erau imprimate în lut, iar în matrița rezultată se turna, după uscare, bronzul. Zațul obținut era, apoi, consolidat cu ceară şi fixat printr-un sistem de rigle din bambus.

Nu întotdeauna apare evident că o invenție decurge din alta. În Creta, de pildă, a fost descoperit faimosul **Disc din Phaistos,** o piesă confecționată din lut ars, având un diametru de 16 cm, care este imprimată pe ambele fețe, adică **opistografic**. Potrivit datărilor cu carbon radioactiv, discul a fost confecționat în jurul anilor 2000 î.e.n. Imprimarea este realizată cu ajutorul unor matrițe, deci al unei forme metalice. Este primul indiciu ai imprimării cu semne grafice mobile. Scrierea transpusă pe acest suport cuprinde 45 de tipuri diferite de semne, care se repetă de 241 de ori. Sunt hieroglife diferite aranjate în formă de spirală. Dintre acestea, pot fi observate figuri umane, părți ale corpului omenesc, animale, arme şi plante. După opiniile unor cercetători ai piesei, textul ar fi o rugăciune adresată lui Pean, un zeu pregrec, care, se susținea, alungă răul.

Chinezii au folosit şi ei tiparul cu caractere-ideograme mobile. Cele dintâi dovezi în acest sens datează din epoca domniei împăratului Cin Li (1041-1049). Inventatorul lor este un fierar, **Sen Hua.** El a confecționat aceste caractere din argilă, le-a supus unui tratament prin ardere pentru a obține rezistența specifică blocurilor de ceramică şi le-a utilizat, apoi, pentru cules. Caracterele respective erau fixate pe plăci metalice cu ajutorul răşinii. De aici s-a ajuns la caracterele turnate în cositor, care asigurau o altă calitate imprimării. Spătarul Nicolae Milescu şi evocă ideea preluării tiparului de către europeni de la chinezi. La 1675, când călătoreşte în China, face observația că **"şi cărțile să tipărească în Europa au învățat de la chinezi"**, care au descoperit **"măiestria de a tipări cărți înaintea europenilor"**.

Date fiind aceste antecedente, s-a pus şi se pune întrebarea dacă Gutenberg a

fost sau nu inventatorul imprimării cu caractere mobile, mai ales că el nu-şi menționa numele şi nici locul ori data pe cărțile tipărite? Sau ce se înțelege prin noțiunea de inventator, doar persoana care aduce o noutate integrală şi absolută într-un anumit domeniu? Nu puțini sunt aceia care, într-un mod foarte categoric, contestă paternitatea invenției lui Gutenberg, după cum alții o apără Cu aceeaşi măsură. René Guenon o aşază printre acele **"împrejurări cu totul stranii, aşa cum e, de pildă, vulgarizarea, la un moment dat, a anumitor lucruri prezentate ca noi descoperiri, dar cunoscute în realitate de foarte multă vreme, fără a fi fost însă făcute publice, din cauza inconvenientelor ce riscau să depăşească avantajele unei cunoaşteri generale. Nu vom aminti decât două din faptele de acest gen, care vor avea consecințe din cele mai grave: pretinsa invenție a tiparului, pe care chinezii îl cunoşteau dinaintea erei creştine, şi descoperirea oficială a Americii, cu care în tot Evul Mediu existase o comunicare mult mai puternică decât se poate bănui**" (René Guenon, **Criza lumii moderne**, Bucureşti, Humanitas, 1993).

Oricum, pe vremea lui Gutenberg (a trăit între 1400 şi 1468) nu era utilizat tiparul cu litere mobile. Dar chiar în timpul său erau cunoscute şi folosite poansonul, matrița şi turnarea literelor de către turnătorii de monede. De aceea, putem conchide, cel puțin, că Johannes Gensfleisch (Gutenberg), giuvaergiu din Mainz, dacă nu a imaginat şi nu a construit instrumentele acestei arte, în schimb le-a reconsiderat fundamental, **având ideea genială de a le aduce modificările necesare pentru a le face capabile de procesele şi cerințele moderne,** pentru a **industrializa** meşteşugul tipografic, ceea ce înseamnă utilizarea sistematică a caracterelor mobile metalice. **El a creat toate piesele artei de a fabrica în serie caractere mobile separate suficient de precise pentru a se ajusta exact unele cu altele şi a forma o suprafață imprimantă regulată şi a pus la punct un aliaj de plumb, antimoniu şi cositor care a rămas vreme de 500 de ani materialul tipografic prin excelență, din cauza unor proprietăți pe atunci de neînlocuit (punct de topire rezonabil, o mare fluiditate, rezistență mecanică satisfăcătoare în stare solidă).**

Cum a procedat Gutenberg? Pe o tijă de metal rezistent (oțel călit), a gravat forma literei, obținând amprenta poansonului, a cărui parte superioară reproduce **în relief** imaginea răsturnată (inversată) a literei - **patrița**. Apoi, prin lovirea cu ciocanul a poansonului pe un metal moale, o tijă de aramă, a rezultat forma gravată în adâncime a literei - **matrița** -, cu ajutorul căreia a confecționat, prin turnare, litera respectivă **în serie**. Gutenberg a folosit pentru turnare plumbul, în amestec cu antimoniu şi cositor. Literele aveau acum aceeaşi înălțime.

Etapa a doua: literele gata confecționate erau ordonate în casete destinate operațiunii de culegere, care constă din aşezarea literelor în vederea obținerii textului dorit şi din asamblarea lor pentru a se alcătui pagini. În această fază, lucru foarte important, puteau fi operate modificări şi corectate greşelile. Întreg ansamblul - numit zaț - era bine legat cu sfoară şi aşezat sub presă. Urma cea de-a

treia etapă - imprimarea. Literele erau tratate cu cerneală, un amestec de ristic (gogoaşa de ristic, bogată în tanin, se formează pe frunzele sau pe ramurile tinere ale unor stejari în urma înţepării lor de către viespi) şi negru de fum, iar hârtia era umezită cu apă şi aşezată într-o ramă fixată deasupra zaţului, după care urma presarea cu ajutorul unui levier. O pagină de text cules servea la imprimarea câtorva sute de exemplare. Foile erau pliate în fascicule de 4-8-16 pagini, care puteau fi apoi asamblate.

Data - fixată convenţional - a invenţiei atribuite lui Gutenberg este anul 1440. Începea atunci în istorie Galaxia care avea să-i poarte numele. Apărea "**Arta artelor coborâtă din cer..., mama tuturor ştiinţelor..., superioară şi mai sublimă decât pâinea şi vinul..., simbolul vârstei de aur şi al vremurilor fericite!...**" - cum definea tiparul eruditul francez Guillaume Fichet (m. 1480), rectorul Universităţii din Paris, cel care a introdus în Franţa cel dintâi atelier tipografic, instalându-l la Sorbona.

Acest început al lui Gutenberg este făcut la Mainz, prin **Cartea sibilelor** (lirică germană din veacul al XIV-lea), considerată a fi cea mai veche imprimare a sa, datând din anii 1445. Se păstrează din ea doar un fragment. Îi urmează o succintă gramatică latină datând din secolul al IV-lea şi alcătuită la Roma, de **Aelius Donatus**, denumită **Donată**, care a cunoscut 24 de ediţii (păstrată, de asemenea, în fragmente); **Calendarul astronomic** în anul 1448 (fragment). În 1454-1455 mai apar **Indulgenţele** papei Nicolae al V-lea date regelui cipriot Jean al II-lea de Lusignan (primele tipărituri europene datate); **Calendarul turcesc** (1454) şi **Bula contra turcilor**.

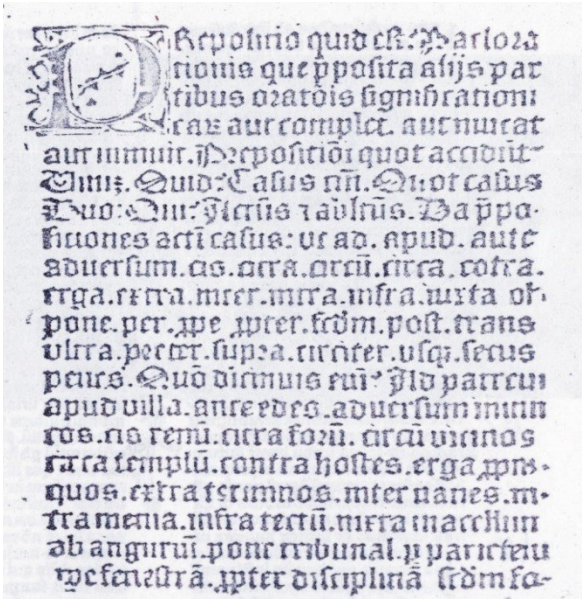

Fig. 22. ***Gravură în lemn pentru o "Donată"***

Dar consacrarea invenției lui Gutenberg, a cărții imprimate deci, este marcată de tipărirea în două volume a **Bibliei cu 42 de rânduri**, cuprinzând 1282 de pagini, pe câte două coloane a 42 de rânduri, o capodoperă a artei tipografice, scoasă în circa 200 de exemplare. Este socotită creația tipografică de căpetenie a lui Gutenberg, căreia i-a consacrat vreme de trei ani (1452-1455). Cartea a fost imprimată, o mică parte (35 de exemplare), pe velin (pergament), iar cea mai mare parte pe hârtie. Au fost utilizate 290 de semne diferite, în total 2,5 milioane de semne. Mai trebuie precizat că nu s-a renunțat total, atunci, la intervenția manuală, inițialele capitolelor fiind pictate de mână, iar unele pagini, prezentau împletituri cu motive florale. De aceea, ele se asemănau cu paginile manuscris. Se păstrează, în prezent, 46 de exemplare din această operă monumentală a tiparului modern, imprimate pe pergament sau pe hârtie, dintre care patru pe pergament sunt complete. Ea învederează o perfectă aliniere a rândurilor, precizie şi frumusețe a desenului literelor, o ținută care impune.

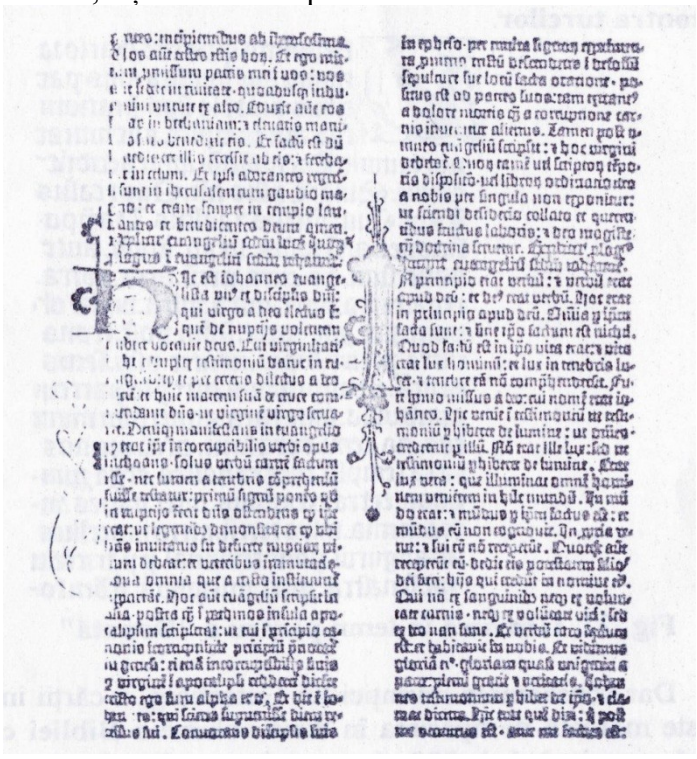

Fig. 23. ***Pagină din Biblia cu 42 de rânduri, prima capodoperă a tehnicii şi esteticii tipografiei moderne***

Pretendent la întâietatea inventării artei tipografice n-a fost doar Gutenberg. Este des pomenit, la acest capitol, olandezul **Laurens Janszoon**, numit şi **Coster**, paraclisier al bisericii din Haarlem şi învățător (1405-1484), care ar fi cioplit litere

din lemn, mai exact din coajă de copac, pe care le-a folosit ca material ilustrativ pentru deprinderea nepoților săi cu scrisul şi cititul. Apoi, ar fi gravat pagini întregi cu litere, pentru ca, în final, să aibă inspirația de a turna literele din cositor şi plumb. Se mai susține că acelaşi Coster ar fi imprimat un cod al normelor de conduită umană - prima sa tipăritură. Invenția, însă, i-ar fi fost subtilizată în noaptea de Crăciun a aceluiaşi an 1440 de către un ucenic, Johannes, care ar fi dispărut la **Mainz (Maienza).** Italienii îl revendică drept inventator al tiparului pe **Pamfilo Castaldi**, medic şi poet, şi, în 1868, ridică un monument, la Feltre, în nordul Italiei, pentru a-i onora memoria. Dar documentele epocii îl atestă pe Castaldi ca tipograf la Veneția şi Milano trei decenii după debutul lui Gutenberg, adică pe la 1470.

Nu este, totuşi, exclusă posibilitatea ca invenția să se fi **produs** în aproximativ aceeaşi perioadă, dar în locuri diferite. Se evocă numele unui orfevru (maistru care creează artă aplicată, din metal prețios), **Prokop Waldvogel**, originar din Praga, care între 1444 şi 1446 a trăit la Avignon, în sudul Franței, şi despre care se spune că ştia "să imite scrisul". El utiliza litere de aramă, cositor, fier şi alamă. Mai figurează în rândul pretendenților **Johannes Mentelin**, revendicat de nepotul său Johannes Schott din Strasbourg, dar prima tipăritură a celui în cauză datează de la 1458.

Invenția tiparului modern este strâns legată de producerea hârtiei, mai funcțională şi mai ieftină decât papirusul şi cu atât mai mult decât pergamentul. Ea ne vine din țara care, veacuri la rând, în perioada de incidență a erei vechi cu era nouă, a deținut întâietatea mondială sub raportul cunoştințelor tehnice - China. Momentul invenției - anul 105 e.n. În Europa, se fabrică hârtia mai întâi pe la 1100 în Sicilia, apoi pe la 1150 în Spania, la Felipe de Játiba. Primul document cunoscut care a fost aşternut pe hârtie în Europa provine din cancelaria regilor normanzi de la Palermo şi datează din **1109**. În secolul al XIII-lea, un oraş italian ca Fabriano număra aproximativ 40 de ateliere care produceau hârtie.

În țara noastră, se înregistrează primele mori pentru producerea hârtiei la Braşov (1546), Cluj (1562), Sibiu (1574), Călimăneşti (1640), înființată de Matei Basarab şi atestată la 1646, Prima fabrică cu existentă sigură este din 1775 şi se datorează lui Alexandru Ipsilanti, care dă un hrisov negustorilor de cărți şi tipografi Nicolae şi Ion Lazaru să ridice o moară în acest scop, lângă Snagov, pe moşia Batiştei. Această moară a fost amplasată la Fundeni şi mutată la Batiştea. În Moldova, începutul aparține lui Gheorghe Asachi, care, la 1841, ridică o fabrică de hârtie lângă Piatra Neamț, pe moşia Petrodava. Se înființează apoi, rând pe rând, fabrici de hârtie la Zărneşti (1853), Buşteni (1882), Scăeni (1883), Letea (1885), Câmpulung (1888) ş.a.

Tot chinezii sunt aceia care, în secolul al III-lea î.e.n., au fabricat în premieră cerneală tipografică, un amestec rezultat din apă, negru de fum, clei, răşină şi substanțe aromatice. Gutenberg avea nevoie de o cerneală care să adere mai bine la metal. Artiştii plastici descoperiseră **pictura în ulei**. E vorba de flamanzi, care

au inaugurat această tehnică, la inițiativa lui Jan Van Eyck. Acesta a asociat diverse tehnici (inclusiv uleiul) pentru a da materiei picturale o putere de sugestie inedită. Gutenberg s-a inspirat din aceasta şi a procedat la amestecul pigmenților cu ulei pentru a obține o cerneală densă şi vâscoasă, care i-a permis imprimarea pe ambele fețe a colii de hârtie.

Ceea ce defineşte a doua jumătate a veacului al XV-lea este rapida introducere şi extensiune a tiparului. Alături de țara de origine - Germania - de Italia şi Franța, el este introdus în Olanda, unde se răspândeşte rapid după 1470, în Belgia (începutul datează din 1480), în Anglia, unde debutul este marcat de atelierul tipografic de la Westminster din 1467, în Spania, unde cea dintâi imprimerie se constituie în 1473-1474, în Valencia. În decurs de patru decenii, tiparul cuprinde aproape întreaga Europă, într-un proces de animare a culturii şi de entuziasm față de cuvântul tipărit. Fenomenul este expresiv configurat în aceste cuvinte, des invocate, conținute într-o scrisoare din 25 decembrie 1518 a cavalerului şi umanistului **Ulrich von Hutten** (1488-1523) către Willibald Pirckheimer, umanist din Nürnberg: "**O secol, o ştiințe, este o plăcere să trăieşti chiar dacă clipa odihnei încă n-a venit. Înfloresc studiile, spiritele se agită! Tu, barbarie, spânzură-te şi pregăteşte-te de afurisire".**

3. Forma de carte inaugurată de "Galaxia Gutenberg"— incunabulele

Inventarea tiparului modern consacră pentru o jumătate de mileniu hegemonia absolută a cărții "**memorie-hârtie a umanității"** - cum o numeşte Arthur Schopenhauer, o carte care, contrar oricăror prezumații, este mai solidă şi mai trainică decât "cartea de piatră" însăşi. Nu va amenința această hegemonie decât apariția mediilor electronice de comunicare. Acum codexul, cea mai veche formă de carte în istorie, îşi pune în evidentă pe deplin virtuțile care îl fac vector ideal al scrisului, al culturii. El este **principala modalitate prin care cultura se adresează omului**. Am putea conchide că generalizarea şi extraordinara multiplicare a formei de codex tipărit în cadrul "Galaxiei Gutenberg" au condus, în cele din urmă, la fundamentale evoluții în exprimarea gândirii umane.

Incunabulele. Codexul tipărit în epoca de început a tiparului modem, de la debutul său şi până în anii 1500, este denumit **incunabul** (de la latinescul **incunabulum** = leagăn. Termenul este utilizat în premieră la 1639 în formula **prima tipografie incunabula,** de către germanul Bernhard von Mallinckroth, cu prilejul aniversării a 200 de ani de la invenția lui Gutenberg). În această perioadă, forma cărții evoluează de la manuscris la ținuta şi alcătuirea celor apropiate zilelor noastre. Cărțile au acum foaie de titlu, ornamente tipografice, tipurile de literă se diferențiază, fiecare caracter în parte se unifică, cresc tirajele, are loc o anumită ieftinire a cărții. Inițial, incunabulele reproduc întocmai manuscrisul, şi în forma exterioară, şi în conținutul propriu-zis. Astfel, de pildă, cele dintâi incunabule nu folosesc foaia de titlu, textul debutând cu vocabulă **incipit** şi terminându-se cu o

altă vocabulă: **explicit,** ca în manuscris, reproduc prescurtările, legăturile şi ornamentele manuscrisului; prezintă o grosime inegală a literelor şi o insuficientă conturare a lor; oglinda paginii conţine şi spatii neimprimate, destinate a fi completate de mână (iniţiale, titluri, decorări), iar la sfârşitul cărţii este plasat un registru, reprezentând enumerarea cuvintelor-custode (cheie), care figurează pe pagina fiecărui caiet şi care sunt caligrafiate ca titluri. Foile nu prezintă grosimi egale, întrucât hârtia nu provine din aceeaşi sursă sau nu este de aceeaşi calitate. Unele incunabule erau vândute nu ca unităţi integrale de tipar, ci sub formă de coli, urmând a fi legate ulterior de cumpărător.

Epoca incunabulelor aduce în lumina tiparului importante titluri şi dă vestiţi tipografi, familii de tipografi şi, desigur, bibliofili. Germaniei, patria noii descoperiri tipografice, îi aparţine începutul. Oraşul Nürnberg îşi are un celebru tipograf în persoana orfevrului **Anton Koberger**. Acesta tipăreşte, la 1473, în germană şi italiană. **De consolatione philosophiae**, a lui Boethius, care a cunoscut, numai în secolul al XV-lea, 70 de ediţii. Koberger a creat o adevărată casă de editare, cu depozite la Veneţia, Milano, Paris, Lyon, Lisabona, Cracovia ş.a. În atelierele sale lucrau peste 100 de tipografi, corectori, miniaturişti, legători. Tirajele lucrărilor imprimate era ridicat. Până astăzi se cunosc peste 200 de lucrări tipărite aici.

Italia se remarcă în istoria cărţii prin aceea că a dat oraşul care avea să devină cel dintâi mare centru tipografic al lumii - Veneţia. A fost în tradiţia italiană ca tipografiile să devină, foarte curând, întreprinderi de amploare şi puternice în acelaşi timp, cum a fost cazul, de asemenea, la Roma, Milano sau Florenţa. La Veneţia, unde înainte de anul 1500 existaseră 150 de meşteri tipografi şi fuseseră imprimate peste 4000 de titluri, se ilustrează cu deosebire francezul **Nicolas Jenson**, cel care a statornicit forma definitivă a alfabetului roman, atât de mult folosit în tiparul de pe toate meridianele. Jenson, care avea să fie înnobilat de papa Sixtus al IV-lea, a editat mari autori ai Antichităţii: **Epistolae ad Brutum**, de Cicero (1470), **Trogus Pompeius**, de Justin (1470); **Comentarii**, de Caesar, Suetoniu, Quintilian, Cornelius Nepos (acestea în 1471); **Istoria naturală,** de Pliniu cel Bătrân (1472), o autentică enciclopedie, precum şi **De Civitate Dei,** a Sfântului Augustin (1475).

Apogeul faimei mondiale a tiparului veneţian este marcat prin **Aldus Manutius** (1450-1515). Ceea ce îl detaşează, printre altele, este rigoarea redării textelor, fapt remarcat în epocă. Johannes Sturm din Strasbourg evocă aceasta, la 1540, în termenii următori: "**Am urmat pe Aldus atât pentru autoritatea sa, cât şi pentru observaţiile altor savanţi italieni**". Lui i se datorează caracterul de literă **aldina romană** (**semineagra**), cu ajutorul căreia astăzi subliniem într-un text cuvintele dorite, aldină creată de Francesco Griffi din Bologna, o veritabilă culme a artei tipografice, şi **aldina cursivă (italică**), îngustă şi uşor înclinată, care a cunoscut un succes enorm şi a fost foarte repede preluată de alţi tipografi. Tot Manutius este primul care i-a publicat pe autorii clasici în format mic, de

"buzunar" (De altfel, aldina cursivă era o literă de corp foarte mic). Remarcăm printre lucrările tipărite de Manutius: Aristotel, în cinci volume, însumând 3.648 de pagini (între 1495 şi 1498), Aristofan, Tucidide, Demostene, Plutarh, Platon, apoi latinii Vergiliu, Horaţiu, Iuvenal, italienii Petrarca, Boccacio şi, în sfârşit, Erasm, cu care se afla în relaţii de prietenie.

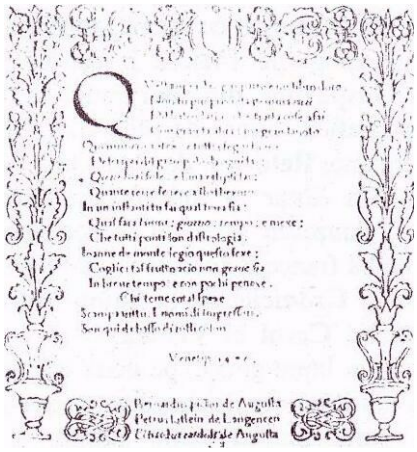

Fig. 24. ***Pagină de titlu a Calendarului astronomie şi astrologic, de Regimontanus, imprimat la Veneţia, în 1476***

Franţa cunoaşte şi ea o rapidă extensiune a meşteşugului tipografic. La anul 1500, un număr de 41 de oraşe posedau imprimerii, în rândul cărora se detaşau Parisul şi Lyonul. Şi aici, cei dintâi tipografi sunt germani. Prima carte ilustrată în limba franceză, **Povestea frumoasei Mélusine**, apare peste hotare, la Geneva, în 1478, şi este opera tipografică a germanului **Adam Steinschaber**. Iar prima tipografie este universitară. Ea se organizează la Paris, în 1470, din iniţiativa rectorului Sorbonei, **Johann Heynlin (Lapidamus**) şi a unui alt dascăl, **Guillaume Fichet**, acesta din urmă un mare admirator al tiparului şi al inventatorului acestuia, pe care îl omagiază în următorii termeni: **"nu departe de oraşul Mainz, era un oarecare Johannes, cu porecla de Gutenberg, care, primul dintre toţi, a născocit arta tiparului, astfel încât nu cu trestia sau cu pana, ci cu litere turnate din metal sunt scoase cărţi, şi anume repede, pline de gust şi frumoase. Într-adevăr, acest om merită ca toate muzele, toate artele şi toate graiurile celor ce se desfată cu cărţile să-l cinstească cu elogii divine şi să-l prefere cu atât mai mult zeilor, zeiţelor cu cât el a ajutat ştiinţele şi învăţaţii**". S-a recurs, pentru organizarea imprimeriei, la concursul a trei tipografi germani: Ulrich Gering, Michael Friburger şi Martin Krantz. Tipografia a funcţionat la domiciliul rectorului. Au văzut, astfel, lumina tiparului 21 de lucrări ştiinţifice cu caractere romane, destinate mai cu seamă studenţimii şi cărturarilor umanişti. Debutul tipografic francez îl constituie un volum de epistole ale lui **Gasparino din Bergamo**, care evidenţiază o strălucită artă tipografică, urmat de titluri ca: **Ortografia**, tot de Gasparino din **Bergamo, Retorica**, de Guillaume

Fichet şi de editări din autori latini. Un librar al universităţii parisiene, **Pasquier Bonhomme**, îşi organizează şi el un atelier tipografic şi devine editorul cărţii în limba franceză apărute la Paris, **Marile cronici ale Franţei**, denumită şi **Cronicile de la Saint-Denis**, **de la Troieni până la moartea lui Carol al VII-lea**, în 1461, lucrare în trei volume, imprimată cu litere gotice, pe două coloane şi împodobită cu miniaturi. Fiul lui **Pasquier Bonhomme**, pe nume Jean, tipăreşte în 1484 prima carte de economie agrară, intitulată **Cartea ţăranilor care se bucură de roadele câmpului,** de Pietro Crescenzi, ilustrată cu gravuri în lemn.

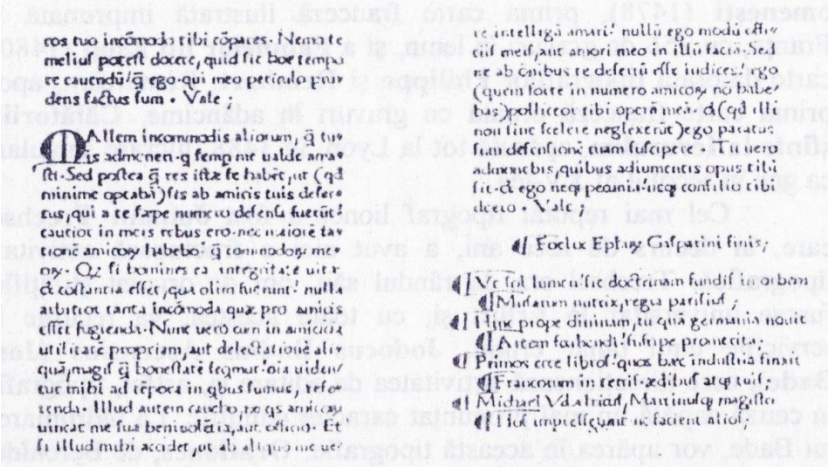

Fig. 25: ***Epistolele lui Gasparino din Bergamo***
Prima carte imprimată la Paris (1470)

Atelierele tipografice pariziene se multiplică foarte curând (între 1480 şi 1500 vor ajunge la 60), iar accentul principal cade pe editarea cărţilor în limba populară, a literaturii de trubaduri, romanelor cavalereşti şi, îndeosebi, a cărţii de rugăciune. Iniţiatorul cărţii de rugăciune este **Jean Du Pre**, care, în 1481, tipăreşte, la Paris, două cărţi de acest gen, primele ilustrate în istoria tiparului parizian, cărora le urmează altele cu conţinut teologic, dar şi laic.

Celălalt mare centru tipografic avea să devină Lyonul. Un vestit negustor de aici, **Barthélemy Buyer,** şi tipograful **Guillaume Le Roy**, originar din Liège, dar adus din Veneţia, instalează, la 1473, un atelier tipografic în locuinţa primului. În chiar primul an, vede lumina tiparului **Compendium breve**, de Lotario, devenită ediţie de extremă raritate. În continuare, aici se tipăreşte carte populară şi ştiinţifică, în total circa 40 de titluri, dintre care menţionăm: **Dansul orbilor,** de Michault; **Cartea despre faptele domnului Bertrand Du Guesdin; Cei patru fii Aymon; Romanul Mélusinei; Cartea Eneidei,** compilaţie după Vergiliu**; Tainele Sfintei Liturghii**.

Arta ilustraţiei cărţii lioneze se distinge prin două momente: publicarea de

către germanul **Martin Husz** a **Oglindei mântuirii omeneşti** (1478), prima carte franceză ilustrată imprimată în Franța, cu 256 de gravuri în lemn, şi a **Fabulelor lui Esop** (1480), carte datorată tipografilor **Philippe** şi **Reinhart.** Remarcăm, apoi, prima carte franceză ornată cu gravuri în adâncime. **Călătoriile sfinte la Ierusalim,** apărută tot la Lyon, în 1488, lucrare singulară ca gen în secolul al XV-lea.

Cel mai reputat tipograf lionez a fost **Johann Trechsel** care, în decurs de zece ani, a avut aici o fructuoasă activitate tipografică. Trechsel era, la rândul său, om de orizont ştiințific, fusese universitar la Erfurt şi, cu toate acestea, va recurge ia serviciile unui tânăr erudit, **Jodocus Badius Ascensius (Jose Bade),** care direcționează activitatea de editare şi, astfel, tipografia în cauză capătă un mai pronunțat caracter ştiințific. La îndrumarea lui Bade, vor apărea în această tipografie: **Orationes**, de Beroaldo, operele scolasticului Occam, **Canonul medicinei**, de Avicenna. Momentul editorial de culme al lui Trechsel este cartea **Terentiu,** scoasă de sub teascurile tipografiei sale la 1494 şi reeditată de 31 de ori în următorul sfert de veac. Trechsel are ideea de a utiliza aici caractere romane de două corpuri diferite, unul pentru text şi altul, mai mic, pentru comentariile explicative, procedeu astăzi larg utilizat. Tot în scopuri explicative, şi nu estetice, el adaugă 150 de gravuri în lemn.

4. Componentele fizice ale cărții moderne imprimate

"Galaxia Gutenberg" a avut un rol benefic şi asupra anatomiei şi arhitecturii cărții, ale cărei dimensiuni şi înfățişare au cunoscut cea mai mare diversitate şi au răspuns în gradul cel mai înalt punerii în valoare prin modalități specifice a conținutului abordat, S-au dezvoltat o ştiință şi o măiestrie a concretizării materiale a cărții, cu izbutiri care, nu o dată, uimesc prin inventivitate, funcționalitate şi ținută artistică. Noua înfățişare a cărții produse industrial materializează una dintre modalitățile prin care se realizează practic trecerea de la manuscris la codexul modern.

Oricare ar fi conținutul şi menirea unei cărți, nu vor putea lipsi din structura ei materială asemenea componente cum sunt;

- **blocul de carte** - element de bază al cărții, alcătuit din fascicule suprapuse, cusute sau lipite în ordinea numerotării paginilor şi tăiate petrei laturi;

- şnit - suprafața din partea dreaptă a blocului de carte, formată prin tăierea marginilor blocului. Poate fi vopsit, poleit, stropit, aurit;

- cotorul cărții - componenta laterală din partea stângă a unei cărți, reprezentând îndoiturile fasciculelor suprapuse şi cusute, de care se ataşează prin încleiere, coperta. În cazul volumelor legate, cotorul se rotunjeşte şi se acoperă cu carton îmbrăcat în pânză (sau în piele), constituind, în acest fel, legătura dintre cele două scoarțe ale cărții. Uneori, cotorul cărții este ornamentat;

- ligament sau bind - bandă transversală de cânepă (la cărțile vechi, din

piele) cusută pe cotorul blocului de carte în scopul fixării acestuia şi al ataşării lui de copertă. Capetele bindului care depăşesc blocul propriu-zis sunt introduse prin orificii speciale şi fixate de copertă cu pânză sau cu hârtie prin încleiere;

- **forzat** - foaie dublă de hârtie, albă sau colorată, simplă sau ornamentată, care, alături de ligament (bind), realizează legătura dintre blocul de carte şi copertă. Una dintre filele formatului se lipeşte pe partea interioară a copertei, mărindu-i rezistenţa, iar cealaltă de prima filă a cărţii. Forzaţul mai are şi rol de a acoperi ligamentele dintre cotor şi scoarţe şi de a estetiza volumul respectiv. În dese cazuri, el este decorat cu desene sau cu motive ornamentale care fac trimitere la conţinutul cărţii;

- capitalband - şiret ornamental, cel mai adesea colorat, fixat la extremităţile cotorului cărţii pentru a închide legătura, deci pentru a întări cotorul;

- scoarţa sau **coperta** - îmbrăcămintea blocului de carte, confecţionată din hârtie groasă sau din carton. Poate fi constituită dintr-o singură bucată sau din două (tartaje), care sunt unite printr-un cotor de pânză, dublat (caşerat) de un cotor de hârtie, piele, mătase ş.a. Pe copertă sunt menţionate principalele elemente de descriere a cărţii (autor, titlu, editor), care vor figura şi pe cotor;

- **supracoperta** - îmbrăcămintea protectoare a coperţilor, confecţionată din hârtie groasă, cel mai adesea lucioasă, uneori policromă şi ornamentată. Şi aici sunt reproduse titlul cărţii, numele autorului şi al editorului.

5. Formate de carte

Înţelegem prin format dimensiunile unei cărţi, respectiv înălţimea şi lăţimea, precum şi numărul de îndoituri ale colii de hârtie imprimate. Menţionăm, printre acestea, în vederea alcătuirii caietelor unei cărţi:

- formatul direct - când latura mare a foii de carte este obţinută din latura mare a foii de hârtie;

- formatul invers - când latura mare a foii de carte este obţinută din latura mică a foii de hârtie.

Potrivit cu numărul de pagini rezultate din împăturirile colii imprimate, se obţine o diversitate de formate de carte, după cum urmează;

- in-plano sau **atlas** - atunci când coala, nefălţuită, formează o singură filă, respectiv două pagini (recto şi verso). Înălţimea cărţii depăşeşte 60 cm;

- in-folio sau **folio** - când coala este îndoită o singură dată, obţinându-se două foi (patru pagini). Dimensiunile medii: 45 x 30 cm. În genere, prin in-folio desemnăm orice carte de dimensiuni mai mari, indiferent dacă fălţuirea respectivei coli a fost sau nu la jumătate;

- in-quarto (in - cvarto) sau **quarto, cvarto** - când coala este pliată de două ori, obţinându-se patru foi (opt pagini). Dimensiunile: 33 x 25 cm;

- in-octavo (octavo) - când coala este fălţuită de trei ori, obţinându-se opt foi (16 pagini). Dimensiunile: 24 x 16 cm.

Continuând făltuirea, vom obține formate în 12, când coala este împărțită în 12 foi, obținându-se 24 de pagini, în 16, când coala este pliată de patru ori, rezultând 16 file (32 de pagini) ș.a.m.d.

Să mai menționăm că atunci când dimensiunile unei publicații periodice reprezintă jumătate din formatul îndeobște uzitat în presă, avem de-a face cu ceea ce se numeşte **tabloid.** Prin extensiune – format mic.

6. Evoluția tehnicilor de imprimare

În fapt, ce înseamnă imprimare? Termenul, de origine latină (**impresio**), definește acțiunea unui corp asupra altui corp sau presiunea asupra a ceva, în cazul de față, procedeul de **reproducere prin presiunea unei suprafețe asupra alteia pe care sunt fixate semnele (amprentele),** în sens general reproducerea unui text prin imprimare. Deci, în procesul imprimării, se realizează presiunea a două sisteme fizice: **cerneala** şi **hârtia,** în cursul căreia primul sistem (cerneala) - cel mai adesea neagră - se transferă pe cel de-al doilea sistem (hârtia), cel mai adesea albă. Este un transfer **selectiv,** executat cu mijloace şi cu structuri speciale **- formele imprimante** -, care sunt astfel concepute încât atunci când sunt montate pe maşini adecvate (presele) să accepte cerneala pe unele din părțile lor, să rămână **imaculate** în rest şi, în acelaşi timp, să cedeze uşor cerneala pe hârtia cu care vin în contact. Toate publicațiile (cărți, reviste, jurnale ș.a.) sunt în acest mod imprimate şi numai fasonarea ulterioară (broşare, cartonare etc.) le diferențiază.

Modul de interacțiune dintre formă şi materialul pe care se imprimă, altfel spus de demarcație între zonele imprimante şi cele neimprimante ale formei, desemnează trei procedee fundamentale de imprimare. **Procedeul tipografic** este cei mai vechi, datând din secolul al XV-lea, şi se bazează pe diferențele de nivel. Aici, cerneala se fixează (şi acționează) preferențial pe reliefuri. Procedeul este într-atât de mult folosit încât s-a ajuns la confuzia dintre tipografie şi imprimare. Se mai numeşte tipar **înalt** sau **pantografic.** Putem defini, acum, procedeul tipografic drept **procedeul de imprimare cu litere mobile şi/sau cu clişee turnate sau gravate în relief**. Cantitatea de cerneală transferată pe unitatea de suprafață este aceeaşi. (Pentru obținerea semitonurilor se recurge la descompunerea imaginii în puncte de raster).

Tiparul adânc sau **heliogravura** (tiefdruck, tifdruc), procedeu pus la punct în 1813 de către fizicianul francez **Nicéphore Niepce** (1765-1833), se realizează prin gravarea în **adâncime a** suprafeţelor active, respectiv a literelor (se mai numeşte **calcografic).** Aici, elementele imprimabile sunt dispuse într-un plan inferior în raport cu cele neimprimabile (suprafeţele neutre). În procesul imprimării, cerneala acoperă ambele suprafețe, fiind înlăturată de pe porțiunile neutre cu o racletă. În acest fel, hârtia absoarbe cerneala din părţile adâncite. Întrucât adânciturile sunt diferite, potrivit

necesităţilor, la rândul ei cantitatea de cerneală transferabilă pe hârtie va diferi, ceea ce va modifica densitatea tiparului obţinut, realizându-se tonurile dorite.

Tiparul plan, planografic sau **litografia** (devenit, după 1800, **ofset**), utilizează forme fără relief şi fără adâncituri şi se bazează pe comportamentul special fizico-chimic al diverselor materiale (la origine, piatra calcaroasă), apoi plăcile metalice (zinc, aluminiu, nichel ş.a.) sau sintetice. La baza litografiei se află un tratament special al formei pentru a accepta cerneala în unele locuri sau pentru a o respinge. S-a pornit de la incompatibilitatea naturală dintre **apă** şi **materiile grase**, care a fost transformată într-o gamă bogată de efecte grafice. Forma de tipar se confecţionează din piatră litografică sau din plăci de aluminiu ori zinc. În cursul imprimării, cerneala grasă va adera numai la suprafaţa activă, tipăritoare şi va fi respinsă de suprafaţa hidrofilă, netipăritoare. Adică, forma este în aşa fel pregătită încât să permită depunerea cernelii grase pe suprafaţa ei, iar părţile neutre, hidrofile, să permită depunerea apei, respectiv respingerea cernelii. Ca urmare, în cursul imprimării, forma este acoperită succesiv cu apă şi cu cerneală.

În zilele noastre, litografia este un procedeu utilizat de cei mai mulţi artişti plastici.

Cât priveşte **sistemul de realizare a presiunii necesare imprimării**, vreme îndelungată a rămas, în mare, cel la care a recurs inventatorul tiparului modern. Presa lui Gutenberg a fost utilizată pe parcursul a patru secole. Confecţionată iniţial din lemn, era formată dintr-o masă orizontală prevăzută cu o placă de marmură, pe care se aşeza forma imprimantă, în timp ce o a doua placă, tot orizontală (platină), dar mobilă în plan vertical, era aplicată cu forţă asupra celei dintâi cu ajutorul unui levier acţionat manual. Presiunea dezvoltată cu acest dispozitiv nu era prea mare, încât foile trebuiau să fie imprimate jumătate cu jumătate, în două reprize. (Foile variau ca dimensiune de la 37 x 47 la 56 x 76 cm). De aceea, presa lui Gutenberg era denumită **“în doi timpi”.** Ea nu putea imprima mai mult de 300 de pagini pe zi.

Spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, francezul **Didot** înlocuieşte cu fier lemnul pentru suportul marmurei, iar cuprul va substitui platina, realizându-se presa “**într-un singur timp”,** care va dubla viteza tirajului. Puţin mai târziu, englezul **C. Stanhope** va suprima complet lemnul în favoarea metalului, ceea ce va mări randamentul tipografic zilnic la mai bine de 3.000 de foi.

Revoluţia industrială a adus noutăţi şi în domeniul imprimării. La principiul plan contra plan (platină contra marmură) s-a adăugat principiul plan contra cilindru, care păstrează marmura plată destinată să primească forma imprimantă, dar înlocuieşte platina printr-un cilindru în jurul căruia este înfăşurată hârtia pentru imprimare. Presiunea, în loc să se exercite pe toată suprafaţa foii, acţionează pe un segment mic. În fapt, este vorba de un cilindru de contrapresiune, care realizează o presiune locală foarte puternică, ceea ce permite

creşterea formatului, care, acum, se dublează. La rândul ei, marmura este supusă unei mişcări longitudinale alternative, sub cilindrul rotativ fix.

Prima "presă cu cilindru" avea să fie realizată în 1812 de către germanii F. Koenig şi A. Bauer. Le-au urmat altele, mai întâi la tipografia cotidianului londonez "Times", care a jucat rolul de pionier în domeniu. În câțiva ani, ea a ajuns să tragă, într-o singură noapte, cu o singură maşină, cele 4.000 de exemplare ale ediției londoneze a ziarului.

Au fost inventați şi **cilindri-călimară,** al căror rol este de a unge cu cerneală formele imprimante.

Stereotipia. În domeniul tiparului, evoluția de la stadiul artizanal la cel manufacturier n-ar fi fost posibilă fără dezvoltarea **artei pregătirii formelor imprimante**, întrucât caracterele mobile metalice, fără a mai vorbi de costisitoarele gravuri manuale din lemn, nu puteau rezista la tiraje mari, mai cu seamă în cazul preselor cu cilindru. Iar cerințele realizării într-un timp scurt a unor tiraje mari, de zeci şi sute de mii de exemplare, punea problema echipării mai multor prese cu aceleaşi forme imprimante, fără, însă, a se recurge la culegerea textului de mai multe ori. S-a ajuns, după imaginarea mai multor procedee, la inventarea de către un bijutier scoțian, **William Ged**, la 1725, a **stereotipiei,** procedeu de reproducere, de repetare identică a unor forme de tipar înalt (clişeu pantografic) într-o multitudine de exemplare. Cum se obțin aceste copii tipografice? O matriță, un fel de carton foarte suplu, prezentând o față satinată, se aplică pe forma de tipar înalt, care, sub presiunea dată de un dispozitiv mecanic sau hidraulic, acceptă amprenta în adâncime a elementelor în relief (litere şi/sau imagini). În adâncițurile obținute se toarnă aliajul tipografic. Se realizează astfel, după răcire, o replică exactă a formei inițiale. Deci, într-o primă întrebuințare, stereotipia permite reproducerea unei forme tipografice, turnarea acesteia în metal fără să se recurgă la o nouă culegere a textului. Procedeul se utilizează în cazul tirajelor mari, pentru a se opera mereu cu litere neuzate, precum şi la reimprimări ale aceleaşi ediții.

Rotativa. Revenind la sistemul plan contra cilindru, trebuie să observăm că acesta impune formei imprimante plate o mişcare alternativă care limitează viteza presei, cu atât mai mult cu cât marmura este mai voluminoasă, deci mai grea. De aceea, sistemul s-a dovedit a fi, foarte curând, incapabil să satisfacă cerințele în creştere ale imprimării. S-a impus, în consecință, principiul cilindru contra cilindru, materializat cu ajutorul maşinilor numite rotative. Aici, forma imprimantă plată este înlocuită printr-o formă imprimantă curbă, pregătită după metoda stereotipiei, care face posibilă realizarea amprentei într-o matriță suficient de suplă pentru a putea fi curbată. Aceste forme curbate, asemănătoare unor segmente de cerc, sunt, apoi, ansamblate pe cilindri. Această tehnică, de mare randament, continuă să fie folosită, într-un proces de continue perfecționări, **în** majoritatea imprimeriilor care realizează publicații cotidiane.

7. Rolul invenției lui Gutenberg în evoluția modernă a lumii, în pregătirea erei informaționale

Această invenție argumentează că civilizația pusă în slujba culturii schimbă vremurile. O dată cu apariția tiparului industrial şi cu inaugurarea „Galaxiei Gutenberg", comunicarea culturală, ştiințifică şi socială cunoaşte o diversitate şi o animare nemaiîntâlnite până atunci. Într-un timp foarte scurt (prima treime a secolului al XVI-lea), copia de mână dispare. Ceea ce e imprimat are durabilitate, chiar dacă nu şi emotivitatea oralului. Se lărgeşte considerabil aria celor care pot beneficia direct şi imediat de valorile culturii, a celor care pot avea acces la instrucție, în formele ei cele mai variate. Descoperirile sunt stimulate şi se înmulțesc, ideile circulă intens şi produc înrâuriri. Savanții lucrează în echipe. Nu se ajunge automat la revoluția ştiințifică, până atunci avea să mai treacă un veac, dar noua invenție induce şi favorizează procese economice, sociale şi spirituale de mare capacitate istorică, făcând revoluția inevitabilă.

Afirmarea unor mari mişcări şi curente spirituale datorează mult invenției lui Gutenberg. Tiparul promovează spiritul modern, umanist al Renaşterii -, mai întâi prin reînvierea operelor clasice ale Antichității -, aducând-o la apogeu tocmai în țările în care arta imprimării va fi în vogă. Chiar dacă, la un moment dat, tiparul va face ca ideile noi ale ştiinței să intre într-un conflict direct cu dogmele Bisericii şi cu interesele puterii de Stat, spiritul renascentist se va afirma ireversibil prin luminile tiparului.

Apoi, Reforma lui Luther n-ar fi fost posibilă fără tipar, care, la rândul său, cunoaşte prin Reformă o proiecție puternică.

Tiparul va înregistra un nou salt spectaculos în promovarea informației prin integrarea unor invenții cum sunt fotografia, telegraful, telefonul, fonograful, radioul, cinematografia, iar astăzi mediile electronice, toate subsumate rapidității transmiterii şi amplitudinii răspândirii informației.

Este de prim interes rolul tiparului modern în fixarea limbilor naționale, în dezvoltarea literaturilor naționale şi, tot astfel, în răspândirea ştiinței de carte. În fapt, introducerea şi extinderea lui se integrează în procesul larg al mersului entităților umane spre stadiul de națiune, posibil şi ca urmare a apariției ştiinței de carte de largă răspândire. Este vorba despre o ştiință de carte la nivelul majorității straturilor sociale şi bazată pe o limbă comună, în special pe o literatură comună. Acest proces se înfiripă, de altfel, în veacul al XV-lea, o dată cu inventarea tiparului, este propagat, mai întâi, de Reforma protestantă, apoi de Iluminism şi atinge apogeul prin apariția şcolilor standardizate şi a învățământului general din secolul al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea.

Profesorul american James Kurth, de la Swarthmore College din Pennsylvania, constată, în studiul **Către o lume postmodernă**, publicat în 1992 în revista "National Interest", că, în cursul secolului al XVI-lea, se produc două procese: **răspândirea ştiinței de carte,** care a generat **națiunea,** şi răspândirea

birocrației, îndeosebi a **armatei,** care a dat naştere **Statului.** Armatele s-au dezvoltat după inventarea prafului de puşcă şi reprezintă birocrații sistematice, profesionale, care utilizează o limbă comună.

În Anglia, bunăoară, monarhia a constituit şi a utilizat o birocrație centralizată, bazată pe o limbă comună, şi o biserică națională, bazată pe aceeaşi limbă comună şi pe aceleaşi mari cărți, pe aceeaşi literatură națională, pentru a crea statul-națiune. Franța face un mare pas înainte. Monarhia franceză formează o birocrație mult mai amplă şi mai centralizată, care şi-a extins influența asupra economiei. Astfel, economia s-a alăturat ştiinței de carte şi birocrației ca punct de sprijin al statului-națiune. Japonia era deja națiune la începutul secolului al XIX-lea, când răspândirea ştiinței de carte era comparabilă cu cea produsă în majoritatea țărilor europene. Cât priveşte înflorirea statului-națiune american, profesorul James Kurth observă că S.U.A. au fost conduse de o clasă politică națională, care a avut încrederea şi spiritul de coeziune pentru a impune răspândirea ştiinței de carte. El întrevede, pe baza evoluțiilor din societatea informațională, un sistem global, "care depăşeşte statul-națiune", căutând stabilitate în structuri politice şi economice multinaționale.

Determinând, alături de alți factori, evoluții sociale primordiale ale lumii moderne, conferind o altă înfățişare comunicării interumane, dezvoltării culturii şi civilizației, pregătind era informațională, tiparul este întâiul în topul evenimentelor din ultimul mileniu. În 1997, revista americană "Life" a publicat o listă a celor mai importante evenimente ale mileniului al doilea, în care, pe primul loc, se află inventarea tiparului de către Gutenberg. Se consideră că prin tipărirea **Bibliei cu 42 de rânduri,** finalizată în 1455, acesta **"a deschis calea revoluției informației**". Al doilea eveniment ca importantă este călătoria lui Cristofor Columb spre Lumea Nouă, în 1492. Le urmează Reforma lui Luther, în 1517, invenția maşinilor cu aburi, în 1769, teoria lui Galileo Galilei, potrivit căreia Pământul se învârte în jurul Soarelui (1610), descoperirea rolului microbilor în declanşarea bolilor (1882), descoperirea prafului de puşcă (1100), Declarația de Independență americană (1776), începutul ascensiunii la putere a lui Hitler (1933), inventarea compasului nautic, în 1117. O altă anchetă, întreprinsă în 1998 de către cercetătorul american John Brockman în rândul laureaților Premiului Nobel şi al altor oameni de ştiință, a pus în evidență că cei mai mulți dintre aceştia consideră tiparul cea mai importantă invenție din ultimii 2000 de ani, chiar dacă avea să fie eclipsat de calculator, apoi de Internet.

Singure atare considerări sunt de natură să realizeze o altă dimensiune şi o altă imagine a cauzelor primordiale ale desfăşurărilor şi cristalizărilor istorice în mileniul nostru, ale ierarhizării valorilor în progresul modern.

BIBLIOGRAFIE

AUDINE, MAURICE, **Histoire de l'imprimerie.** – Paris: 1972.

GECK, ELISABETH, **Gutenberg şi arta tiparului:** traducere de Emeric Deutsch: prefață de Dan Dumitrescu. – Bucureşti: Meridiane, 1979.

GECK, ELISABETH, **Johannes Gutenberg:** Vom Bleibuchstaben zum Computer. – Berlin: 1968.

IROD, ALEXANDRU, **De la Gutenberg la microprocesor**. – Bucureşti: 1982.

MARTIN, HENRI-JEAN. **La naissance du livre moderne (XIVe-XVIIe siècle).** Paris: Èdition du Cercle de la Librariric, 2000.

Mc LUHAN, MARSHALL, **La Galaxie Gutenberg face à l'ère électronique:** les civilisations de l'âge orale a l'imprimerie. - Paris: Édition Mame: 1967.

IX
ÎNCEPUTUL TIPARULUI LA ROMÂNI

La şase decenii de la invenţia lui Gutenberg, tiparul modern debutează şi la noi, pentru a servi unor imperative de importanţă decisivă în epocă, vizând: accentuarea procesului de centralizare şi de consolidare a puterii domneşti, creşterea rolului Bisericii în acest proces, prin apărarea şi afirmarea religiei naţionale, cu răsfrângeri pe planul unificării şi înaintării culturale, implicit sociale a obştei românilor. Toate aceste direcţii arătau stringenţa recursului la carte, nevoia promovării ei largi şi lesnicioase. Vor fi imprimate cărţi mai întâi în slavonă, iar după alte cinci decenii în limba română. Se impune precizarea că **orice carte tipărită pe teritoriul ţării, indiferent de învelişul lingvistic şi de realizatorii ei, este o carte românească dacă poartă expresia spiritului, a mesajului, problematicii şi nevoilor acestui spaţiu.**

Ne-am fi aşteptat ca noua tehnologie, care distrugea "gândirea-sunet", să fie obstrucţionată, aşa cum făcuse Biserica din Apus în cazul invenţiei lui Gutenberg. Până aici, unicul gestionar al multiplelor medii de informare fusese clerul, care a văzut în descoperirea tiparului modern lucrul Diavolului, întrucât oamenii, indiferent de condiţia materială sau de statutul lor social, aveau acum şansa să afle tot ceea ce "nu se cuvenea". Şi n-a fost numai împotrivirea clerului. Se citează cazul principelui italian Federico de Urbine, care se ruşina să admită în propria bibliotecă o carte tipărită, după cum Sorbona însăşi depunea eforturi insistente pentru a suprima, o dată cu mişcarea hughenotă, şi tiparul, ca şi cum acesta ar fi fost purtător de erezie. La români, dimpotrivă, interesul pentru introducerea tiparului vine, concomitent şi convergent, din partea Domniei, a Bisericii şi a instituţiilor cărturăreşti.

Privită din această perspectivă, introducerea tiparului modern devine şi la noi, ca pretutindeni în lume, un moment de răscruce, fiind o valorizare şi o afirmare a unor direcţii spirituale autohtone, anunţând *in nuce* orizonturi moderne. Ea se produce pe un fundal cultural şi religios, în care promovarea cuvântului scris se materializează şi îmbracă modalităţi convergente: **copierea de manuscrise** şi utilizarea lor la nivel obştesc, prin Biserică, dar şi a manuscriselor cu caracter juridic, larg întrebuinţate în Administraţie, **crearea de literatură cu caracter original, teologică, dar şi laică**, în primul rând istorică, precum şi a unor scrieri cu intenţii filosofice şi artistice.

1. Cartea românească imprimată în slavonă

Potrivit celor mai mulţi exegeţi, tiparul a fost introdus la noi prima oară în Muntenia, la anul 1507, de către ieromonahul muntenegrean **Macarie**. Acesta deprinsese arta imprimării la Veneţia, în atelierul lui Andrea Toressani, ginerele lui Aldus Manutius, şi, la 1494, îşi organizase propriul atelier tipografic în

Muntenegru, la Cetinje. Din cauza prigoanei otomane, este nevoit să se refugieze în Țara Românească. Nu aduce aici propria tipografie. Radu cel Mare îi pune la dispoziție una nouă. De aceea, rolul lui Macarie este de expert tehnic, dar rezultatul demersului său este de fond, căci cărțile religioase aveau o importanță deosebită ca liant cultural pentru toți românii. El imprimă, la Târgoviște, trei cărți în slavonă de redacție medio-bulgară: **Liturghierul slavon (Rânduiala dumnezeieştii slujbe şi în ea a diaconilor)** - 1508; **Octoihul** (1510) şi **Tetraevanghelul slavon** (1512). Târgoviște devine astfel al patrulea oraș din Europa, după Cracovia, Veneția şi Cetinje, în care sunt imprimate cărți cu litere chirilice.

Ținuta grafică a cărților macariene e una - am putea spune - de lux. Textul este cules cu litere mari, meşteşugite cu finețe, rândurile drepte, cu distanțe egale între ele. Ornamentația foloseşte motive exclusiv geometrice. Frontispiciile, mari, acoperind o treime de pagină, prezintă linii şi cercuri întretăiate simetric şi armonios. În centrul mai multora dintre ele, domină Stema Țării Româneşti, un adevărat însemn al identității româneşti a acestor cărți.

Liturghierul, a cărui imprimare începe în 1507, la cererea domnului Radu cel Mare, şi se termină în timpul domniei lui Mihnea cel Rău, la 10 noiembrie 1508, este o lucrare de prim interes religios, întrucât reuneşte cântările şi rânduiala Liturghiei, principala slujbă în Biserica creştină. Se mai numeşte şi **slujbenic.**

Cum arată această carte?

Este tipărită în slavonă, limba oficială a Bisericii şi a Administrației, o operă tipografică de ținută grafică elegantă, tradu-să din greceşte. Originalul a fost copiat la noi. Numără 128 de file (256 de pagini), în 4º, compartimentate în 17 caiete, după cum urmează: primul caiet - 4 foi; următoarele 15 caiete - 8 foi fiecare; ultimul caiet - 4 foi. Pe pagină sunt 15 rânduri, iar numerotarea figurează pe prima şi ultima filă. Hârtia este groasă şi neuniformă, de fabricații diferite.

Fig. 26. ***Prima pagină din Liturghierul lui Macarie. (Târgoviște, 1508)***

Cartea are trei forme de frontispiciu, toate reprezentări bogate, cu vrejuri împletite şi câte o coroană de o parte şi de alta. Unul dintre frontispicii, inclus în Caietul 7, reproduce Stema Țării Româneşti (vulturul cu crucea în cioc), care va figura, apoi, în **Octoih** şi în **Tetraevanghel.** Sunt utilizate în corpul lucrării patru forme de inițiale.

Cuprinsul cărții ne revelează o formă rară de liturghier slav. La început, este inclusă **Învățătura lui Vasile cel Mare** pentru preoți, pe care o vom regăsi în **Liturghierul** imprimat de Coresi. Între tabla de materii tipărită la începutul cărții şi titlurile capitolelor din interiorul ei apar diferențe, ceea ce denotă că tabla de materii a fost imprimată anterior capitolelor.

Octoihul (1510) pare a fi o multiplicare a unui manuscris intern. Reuneşte cântările Utreniei pe fiecare zi, ca introducere la Sfânta Liturghie, şi ale Vecerniei. (Îndeobşte, un Octoih, denumit şi cartea cântărilor bisericeşti, cuprinde organizarea muzicală pe opt glasuri (modele de cântare) a diferitelor slujbe religioase ce au loc într-o săptămână, reluate după scurgerea a opt săptămâni). Este un volum cu scoarțe de lemn, format 4º, şi numără 198 de file, împărțite în 25 de caiete, fără paginatură. Fiecare caiet are 8 foi. Lipsesc primele două. Cartea a fost tipărită cu roşu şi cu negru. Pagina conține 22 de rânduri, indiciu că formatul e mai mare decât al **Liturghierului**, care are numai 15 rânduri pe pagină, şi decât al **Tetraevanghelului**, cu 20 de rânduri pe pagină. Hârtia este groasă şi poartă diferite mărci de fabrică. Titlurile vecerniilor sunt scrise cu litere mari roşii, iar ale utreniilor cu litere mici roşii. Inițiale ornate prezintă împletiri de vrejuri florale şi de plante. Întâlnim, aici, trei feluri de frontispicii, cu ornamente împletite. Apare în **Octoih**, ca şi în **Tetraevanghel,** o inovație deosebită, şi anume se reprezintă Stema mică de tot într-un cerc de vrejuri împletite, înscris la rândul lui, într-un pătrat. Privit în ansamblu, volumul este mai sărac în ornamentație. Lipsesc toate literele ornate care alcătuiesc podoaba **Liturghierului** şi **Tetraevanghelului**, ca şi multe din frontispiciile ornate. Ortografia nu e consecventă. Cuvintele au indicat accentul tonic.

Să menționăm şi o altă inovație pe care o realizează **Octoihul** macarian: introducerea în premieră a xilogravurii de carte în țara noastră.

Tetraevanghelul slavon (1512) –operă tipografică bogat ornamentată- poartă distincția unei realizări artistice deosebite şi a fost folosit pentru elaborarea ediției de la Belgrad din 1552. **"Ornamentele de la începutul Evangheliilor sunt desemnate aproape întocmai după ediținea românească. Până şi Stema Țării Româneşti, cu vulturul cu capul întors, cu crucea în cioc şi cu cei doi arbori în dreapta şi stânga, se văd reproduse la începutul Evangheliei lui Matei"** (I. Bianu, N. Hodoş. **Bibliografia românească veche.** 1508-1830. Tom I: 1508-1716, Bucureşti, Stabilimentul Grafic I.V. Socec, 1903).

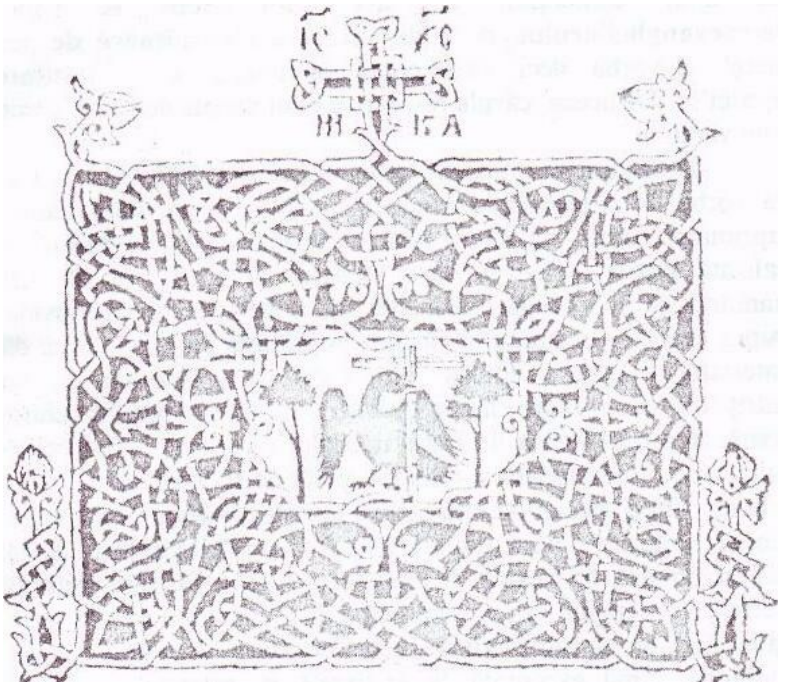

Fig. 27. ***Frontispiciu cu stemă***
(Tetraevanghelul imprimat de Macarie la Târgovişte, în 1512)

Momentul Macarie desemnează un act de cultură românească, atât prin antecedentele de care am vorbit, cât şi prin valorile intrinsece pe care le poartă. Toate cele trei cărţi au fost tipărite într-un centru românesc, la Târgovişte, şi nu la Veneţia (unde îşi făcuse ucenicia Macarie), din iniţiativa şi pe cheltuiala Domniei. Imprimarea **Liturghierului**, aşa cum aflăm din epilog, începe **"din porunca Domnului Io Radu Voievod, căruia să-i fie pomenire veşnică"** şi se încheie **"din porunca celui în Hristos Dumnezeu binecredincios şi de Hristos iubitorului şi de Dumnezeu păzitului şi prealuminosului Domn Io Mihnea, Mare Voievod a toată ţara Ungrovlahiei şi a Podunavei, fiul Marelui Io Vlad Voievod",** ceea ce desemnează o proiecţie culturală autohtonă. Prin urmare, scopul urmărit prin demersul tipografic nu era unul comercial, ci, aşa cum citim în epilogul **Tetraevanghelului,** de a da **"această mântuitoare de suflet carte".** E vorba, deci, de o operă de ridicare şi de înzestrare a bisericilor. De aceea, cărţile respective erau donate de către Domnie, şi nu vândute.

Durata mare a tipăririi celor trei cărţi (1507-1512) arată că era vorba de o tipografie mică, dispunând de un utilaj redus de imprimare. Apoi, una dintre tipăriturile macariene, **Octoihul**, este realizată într-o vreme în care atelierul tipografic al lui Aldus Manutius de la Veneţia era închis, adică în 1510. Indicii evidente asupra autohtoniei tiparului cărţilor imprimate de Macarie ne dă şi materialul tipografic folosit. Nu avem de-a face cu utilizarea matriţelor unor litere

latine pentru turnarea literelor chirilice asemănătoare ca formă. În cazul tiparului românesc, litera este mai înaltă, mai dimensionată şi mai apropiată de scrierea manuscriselor de la noi, fiind special lucrată pentru tiparul românesc. Se consideră că ornamentele şi o parte din litere au fost sculptate în lemn de către meşteri din ţară. Se invocă, de pildă, cazul literei **M**, care are braţele interioare prelungite în jos, semn că a fost confecţionată de meşteri gravori, iar nu de turnătorii de litere. Legătura de carte este, iarăşi, autohtonă, fiind executată în atelierele şi mănăstirile din ţară. Probabil că exemplarele cărţii tipărite erau trimise mănăstirilor şi bisericilor în fascicule ori broşate, fiind legate în cadrul acestora. De aceea, legătura nu este pretutindeni aceeaşi. Ornamentele legăturilor diferă de cele specifice Veneţiei şi prezintă o anumită stângăcie, asemănându-se cu legătura manuscriselor slavo-române. Apoi, procesul de imprimare era supravegheat de către autoritatea bisericească. Aşa se face că, în unele exemplare, au fost operate corecturile de rigoare, în vreme ce altele scăpaseră controlului, fiind răspândite cu greşelile respective. Nici hârtia nu era aceeaşi, fiind cumpărată în topuri mici de la Sibiu, negustorii de aici procurând-o, la rândul lor, din Italia şi Germania.

Asemenea manuscriselor şi primelor incunabule, tipăriturile lui Macarie nu au foaie de titlu. Paginile nu sunt numerotate (dar nici filele, ca în cazul incunabulelor), fiind marcate doar caietele, prin intermediul literelor chirilice cu valoare de cifre. Sunt, însă, de o frumuseţe aparte îmbinările dintre cele două culori - **negru** pentru textul obişnuit; **roşu** pentru titlurile capitolelor şi subcapitolelor. O notă artistică distinctă conferă paginii frontispiciul şi iniţialele împodobite (aidoma, ca formă, iniţialelor din vechile noastre manuscrise), în cele mai multe cazuri şi acestea în roşu. Frontispiciile, care prezintă îmbinări dintre cele mai neaşteptate de linii, lujeri, tulpini sau porţiuni de tulpină subţire, ramuri tinere şi forme geometrice, într-o împletire de un gust artistic remarcabil, îşi păstrează acelaşi rol ca şi în cazul manuscriselor. La exemplarele din **Tetraevanghel** imprimate pe pergament nota artistică este şi mai proeminentă. Iniţialele şi frontispiciile sunt colorate de mână cu aur, carmin, albastru şi verde, iar contururile literelor în roşu sunt retuşate, toate acestea dând impresia recopierii unui manuscris, ceea ce s-a şi dorit.

Privite în ansamblu, tipăriturile macariene îşi detaşează superioritatea faţă de tipăriturile în slavonă ale timpului şi se înscriu **în** rândul celor mai izbutite momente europene ale artei imprimării **în** epoca lansării şi perfecţionării invenţiei lui Gutenberg.

Cele trei cărţi fac dovada vocaţiei şi orientării culturale a domnitorilor români la o jumătate de secol de la inventarea tiparului modern în Occidentul Europei. Tiparul macarian se înscrie cu rol centralizator şi unificator în societate, apărând aici într-un moment în care autoritatea spirituală a Bisericii începea să se exercite în favoarea exclusivă a Domniei, iar tiparul era menit, sub acest raport, să ofere cărţi Bisericii domneşti, deci să lucreze la întărirea puterii centralizatoare a ţării.

Al doilea moment al tiparului românesc în slavonă, fundamental pentru

cultura noastră veche, este marcat, după 32 de ani, de **Dimitrie Liubavici,** nepot al vestitului tipograf sârb **Bojidar Vukovici,** care imprima la Veneția. El atestă continuitatea unei opere, dezvoltarea a ceea ce se dobândise prin demersul macarian. Tipografia lui Vukovici menținea legături cu țările româneşti, iar unui dintre ucenicii săi era un diacon român, pe nume **Rădoi.** La 1544, Liubavici instalează un atelier tipografic, tot la Târgovişte, ca proprietate privată, unde, în anul următor, ieromonarhul **Moise** scoate un **Molitvenic** slavon, cu matrițele lui Liubavici (Molitvenicul, Molitfenicul sau Molitvelnicul -, carte a ritualului ortodox, cuprinde rânduielile şi rugăciunile prescrise pentru conferirea Sfintelor Taine şi a altor funcții bisericeşti, de sfințire şi de binecuvântare). În anexă, imprimă **Pravila Sfinților Apostoli,** considerată prima carte de legi apărută pe teritoriul românesc.

Nu se ştie dacă Moise a continuat să lucreze aici, nemaifiind menționat, însă teascurile tipografiei au dat noi cărți, în primul rând, un **Apostol slavon**, apărut la 18 martie 1547, şi, fapt demn de observat, o parte a tirajului a fost destinată Moldovei. Practic, e vorba de două ediții, tipărite cu acelaşi zaț, una pentru Țara Românească, dedicată domnitorului Mircea Ciobanul, iar alta cu frontispiciul schimbat şi cu titulatura lui Iliaş, voievodul Moldovei, precum şi a mamei sale, Elena. În centrul frontispiciului domină capul de bour, stema Moldovei. Urmează **Tetraevanghel** slavon (1548-1551), a cărui imprimare a fost cerută de domnul Moldovei. De observat că în ediția Apostolului pentru Țara Românească sunt menționați ucenicii **Oprea** şi **Petru**. Primul îi va iniția pe Coresi în artele tipografice. Cărțile imprimate aici au circulat în aproape întreg spațiul de cultură slavă, fiind, de fapt, opera uneia dintre puținele tipografii slavoneşti.

Peste Carpați, la Sibiu, a funcționat, de asemenea, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, mai exact din 1528, o tipografie cu caractere chirilice, condusă de **Theobaldus Gryphius Reutlingensis**, cea dintâi din Transilvania. De sub teascurile ei a ieşit, în 1529, gramatica latină a dascălului **Thomas Gemmarius**, utilizată ca manual de şcoală. În 1530, se tipăreşte o lucrare despre ciumă datorată lui **Sebastian Pauschner**, medicul oraşului, şi imprimată de **Lucas Trapoldner**. Secția românească a tipografiei era condusă de **Filip Moldoveanul**, identificat ca **Philippus Pictor** (alias **Maler),** translatorul de limbă română al oraşului, caligraf şi tipograf, cel care avea să imprime aici primele cărți în limba română.

2. Primele tipărituri în limba națională

Decisivă pentru evoluția societății româneşti, introducerea tiparului în limba vernaculară trebuie privită nu ca moment de ruptură cu specificul dezvoltării culturale anterioare la români, şi nici ca negare a cărții-manuscris, ci, dimpotrivă, ca element nou şi puternic, resimțit ca o necesitate a accentuării şi desăvârşirii procesului în desfăşurare pentru biruința cărții în limba națională. Nu e, deci, o

schimbare de curs cultural, ci o accentuare a lui. De altminteri, tiparul în limba națională este anunțat şi pregătit de remarcabila afirmare a cărții românești manuscris, care a înregistrat o diversitate tematică şi o circulație susținută atât înainte, cât şi în condițiile începuturilor şi ale avântului tiparului în limba română, într-un proces de continuitate a efortului pentru promovarea limbii române în Biserică şi în cultură.

Pe acest fundal, introducerea tiparului în limba română are nu atât semnificația adăugirii unei facilități tehnice, deşi nici aceasta nu este puțin lucru, ci a unei ofensive culturale de continuitate pentru impunerea limbii şi a spiritualității românești. De aceea, trecerea la imprimarea cărți în limba română s-a produs fără tensiuni, fiind percepută nu doar ca o multiplicare şi ca o răspândire orizontală a acesteia, ci ea operă de fond, ca un sensibil plus de cunoaştere şi de valoare. Există o legătură evidentă între opera de introducere a tiparului în limba română şi abandonarea limbii slavone. Aceasta a continuat să fie folosită în Cancelaria domnească până la 1574 în Moldova, sub Petru Şchiopul, şi până la 1593 în Țara Românească, sub Mihai Viteazul, deci după numai un deceniu de la încheierea epocii coresiene, o dată cu momentul **Orăştie**. În Biserică, limba română va fi introdusă în primele două decenii ale secolului al XVIII-lea.

Leagănul primelor cărți în limba română este **Sibiul**. Cel care le realizează este o personalitate la care ne-am mai referit - Filip Moldoveanul, originar, probabil, din părțile Siretului. Era scrib, traducător, gravor şi tipograf. După 1521, ajunge conducătorul secției românești a Cancelariei oraşului şi, de asemenea, îndeplineşte misiuni diplomatice la Curtea domnească a Țării Românești. El imprimă, la Sibiu, două cărți în limba română: **Catehismul** de la 1544, tradus din germană, după alții din maghiară, având ca model - potrivit unor opinii - **Micul catehism** al lui Luther, şi un **Evangheliar slavo-român** (circa 1551-1553), prima carte tipărită în limba română care s-a păstrat.

Întâia carte în limba națională **- Catehismul,** denumit şi luteran -, nu ni s-a păstrat. Există, însă, probe indiscutabile despre imprimarea lui. În socotelile municipalității Sibiului figurează mențiunea că, la 13 iulie 1544, Philippus Pictor, deci Filip Moldoveanul, a primit, din dispoziția membrilor Consiliului orăşenesc, doi florini **"pentru tipărirea Catehismului românesc**". Avem şi confirmarea imprimării în chirilică a **Catehismului**. Preotul sas Adalbert Wurmloch din Bistrița informa, printr-o scrisoare adresată unui anume Johannes Hess, la Breslau, că **"S-a tradus Catehismul în limba română şi s-a tipărit la Sibiu cu caractere aşa-numite sârbeşti, care se aseamănă cu literele greceşti."** Evident că publicarea unei asemenea cărți era menită a servi în acțiunea de prozelitism protestant.

Un catehism (< gr. **katehismos)** este o carte importantă pentru biserică. El conține expunerea sub formă de întrebări şi răspunsuri a principiilor, a dogmelor fundamentale ale religiei creştine şi este destinat unei răspândiri de masă. La aceasta, s-au gândit şi inițiatorii proiectului - saşii sibieni -, adepți ai Reformei, pe

care o adoptaseră cu un an înainte (1543). Altfel, autoritățile săseşti sibiene n-ar fi onorat o atare întreprindere. Conținutul însuşi al Catehismului denotă mobiluri propagandistice protestante. Cartea a şi fost primită de unii dintre români cu ostilitate. La aceştia face referire preotul bistrițean Wurmloch când scrie că **"alții însă o disprețuiesc".**

Dincolo de intențiile urmărite de curentul cultural-religios care a inspirat traducerea şi tipărirea lui, **Catehismu**l de la 1544 îşi are rolul şi semnificația ca operă românească. El nu conține doar precepte protestante, ci formulează şi principii în spiritul dogmei Bisericii Ortodoxe. Apoi, realizarea unei asemenea cărți învederează existenta unei mari mase de vorbitori ai limbii române, care îşi păstraseră identitatea religioasă, aceeaşi în cele trei țări româneşti. **Catehismul** reprezintă, implicit, o afirmare a limbii române ca limbă a culturii scrise, capabilă să exprime o problematică largă de ordin cultural-religios. Potrivit unor exegeți, această primă tipăritură în limba română a fost utilizată de Coresi pentru stabilirea textului **Întrebării creştineşti** (1559).

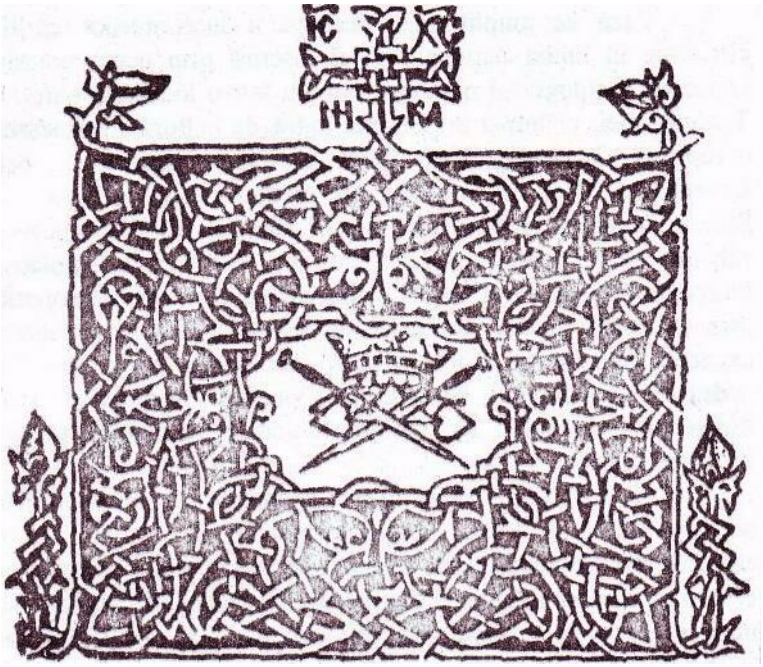

Fig. 28. ***Frontispiciu cu Stema oraşului Sibiu***
(Evangheliarul slavo-român, imprimat de Filip Moldoveanul)

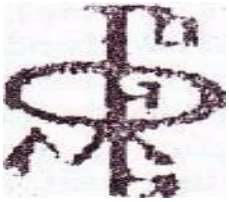

Fig. 29. ***Monograma lui Filip Moldoveanul***

Faza de amplitudine a începuturilor cărții de circulație în limba națională va fi înscrisă prin opera coresiană. Diaconul şi tipograful muntean vine nu într-o localitate oarecare a Transilvaniei, ci într-o importantă vatră de cultură românească şi europeană, în acelaşi timp focar de religie ortodoxă - **Şcheii Braşovului.** Cronicile timpului fac mențiunea că aici **"s-au zidit Sfânta Biserică şi Şcoala la anul 1495",** o biserică voievodală, ridicată prin contribuția, domnitorilor munteni şi moldoveni, începând cu legendarul Negru Vodă, iar un **Omiliar**, descoperit nu demult, datat pentru veacurile al XI-lea al XII-lea, sugerează existenta încă de pe atunci a şcolii din Şcheii Braşovului (A se vedea: Vasile Olteanu, **Biserica Sf. Nicolae - monument istoric din secolul al XV-lea.** În: **"Cultura națională**", Bucureşti, nr. 13 din 15 august 1996).

La rândul lui, Coresi nu este un simplu executant în materie de imprimare şi nu-şi începe demersul ca urmare a unor constrângeri financiare, cum a făcut Gutenberg. Ceea ce întreprinde el este un act religios şi cărturăresc fundamental, împlinit nu de unul singur, ci cu sprijinul voievozilor munteni, al cărturarilor locali şi încununat cu biruința definitivă a scrisului în limba română. Modul de a proceda este al unui intelectual erudit. Coresi operează o selecție avizată a textelor, intervine în conținutul lor în procesul pregătirilor pentru tipar, ameliorează traducerile, revizuieşte limba manuscriselor maramureşene şi nord-transilvănene, realizează noi traduceri. Exista un însemnat fond de carte românească manuscris în toate cele trei țări româneşti şi unul chiar foarte aproape, la biblioteca şcolii şi bisericii din Şcheiul Braşovului, pe care Coresi l-a utilizat. **Pravila** a fost tipărită după un manuscris provenit din Moldova; **Apostolul** - după una dintre cele mai vechi traduceri maramureşene; **Octoihul** - după o traducere românească mai veche existentă în Biserica din Şchei ş.a.m.d. Tiparul coresian era conceput a se adresa în modalități unitare întregii suflări româneşti, deci a exercita un rol unificator şi a înrâuri prin accesibilitatea şi perfecționarea comunicării în limba națională. Coresi utilizează în acest scop - pasul este decisiv - graiul din Țara Românească şi cel din sudul Transilvaniei, care stau la baza formării limbii române literare.

Prin însăşi biografia sa, Coresi oferă imaginea trecerii decisive de la o etapă la alta în tipărirea cărții (de la cea slavonă, la cea în limba română) şi, de pe acest fundal, a acțiunii îndrumate spre dezvoltarea unitară a culturii naționale. Este originar din Târgovişte, deci din Muntenia, unde se inițiază în meşteşugul

imprimării şi unde încheie etapa tipăriturilor târgovişteneˆ din veacul al XVI-lea prin **Triod-Penticostar** slavon (1558), o lucrare de autentică artă tipografică, pentru a pleca în Transilvania să continue o operă şi să revoluţioneze. de fapt o cultură prin tipărirea de cărţi în limba naţională. Este chemat de judele Braşovului, Hans Benkner, care urmărea, însă, susţinerea propagandei în favoarea curentului protestant, precum şi interese comerciale. Benkner cumpărase spălătoria de aur de la Zlatna şi era, totodată, proprietarul morii de hârtie din Braşov. Şi, într-adevăr, activitatea lui Coresi domină cultura noastră din cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea. El a trebuit să învingă, într-o confruntare persistentă, tradiţia limbii slavone, ca limbă de cult folosită în Biserică, alături de latină şi de greacă. A trebuit să se elibereze de anumite rigori şi obligaţii religioase, cu alte cuvinte a făcut act de revoluţie spirituală, cu direcţie evident umanistă. Dacă, totuşi, a imprimat şi în slavonă, a făcut-o şi din împrejurarea că respectivele cărţi erau comandate de mitropoliţii ortodocşi sau de voievozii Ţării Româneşti şi chiar de patronii unor fabrici de hârtie.

Vine la Braşov, după toate presupunerile, înainte de 1556, dată la care începe tipărirea în slavoneşte a **Octoihului mic slavonesc** (1556-1557), prima carte pe care figurează numele său, apoi se întoarce la Târgovişte, pentru a reveni la Braşov după tipărirea **Triodului-Penticostar slavon**, deci după 1558. La acea vreme, oraşul era un centru pulsator al legăturilor economice şi culturale dintre cele trei ţări româneşti, inspirând o viziune şi o concertare a acţiunii spirituale la cadrul general românesc. Apoi, aici exista o tradiţie vie a promovării culturii româneşti în forme organizate, cum erau cunoscuta şcoală în limba română din Şcheii Braşovului şi biblioteca şcolii şi bisericii, care reunea importante fonduri de carte. În 1533-1535, aici se puseseră bazele unei tipografii, operă a umanistului **Johannes Honterus,** iar la 1539 în oraş s-a deschis o moară de hârtie. Tipografia lui Honterus a dat cele dintâi cărţi laice cunoscute pe teritoriul ţării noastre. El imprimă cele mai vechi 33 de lucrări în latină, 14 în greacă (prima oară la noi în această limbă) şi 6 în germană.

Prima carte tipărită de Coresi în limba română este **Catehismul,** numit şi **Catehismul românesc (Întrebare creştinească),** la 1559. Potrivit concluziilor a numeroşi cercetători, avem în cauză o preluare a Catehismului românesc sibian de la 1544, dacă nu chiar "ediţia a II-a revăzută şi adăugită" a acestuia, dar cu intervenţii de fond, şi anume cu înlocuirea unor puncte esenţiale ale credinţei (prin traducerile din slavonă a **Crezului** - simbolul credinţei -, a **Decalogului** şi a rugăciunii domneşti **Tatăl Nostru)** potrivit cu tradiţia Bisericii Ortodoxe. Nu ni s-a păstrat nici un exemplar al acestei cărţi.

Vor fi imprimate, apoi, în decurs de 22 de ani, toate acele cărţi care alcătuiau patrimoniul învăţăturii creştine. Primul, în ordine, este **Tetraevangheliarul românesc** (1561), în epilogul căruia judele Braşovului, Johannes Benkner, afirmă că a publicat această carte în limba poporului **"să fie popilor rumâneşti să înţeleagă, să înveţe rumânii, cine-s creştini".** Să amintim şi pasajul reprodus

dintr-o epistolă a Sfântului Pavel**; "Mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles, decât zece mii de cuvinte neînțelese în limba străină**", care figurează şi în epilogurile celorlalte cărți imprimate de Coresi în româneşte.

La 1562, Coresi scoate, tot în limba română, **Pravila**, iar mai târziu un **Apostol** (1563), **Tâlcul Evangheliilor** (1567-1568), numită de exegeți şi **Cazania I** (**Cazanie**, din slavonul **kazanije** = carte bisericească ce reuneşte predici (omilii) având ca obiect exclusiv tâlcuirea Evangheliilor sau istorisirea vieții sfântului zilei). **Cazania I** are ca anexă **Molitvenicul**, în care slujba cununiei şi cea a botezului sunt traduse după Agenda luterană în limba maghiară de Gaspar Heltai. Şi aici au fost eliminate unele pasaje şi înlocuite prin traduceri din slavonă ale unor rugăciuni ortodoxe. Şi tot astfel, în **Tâlcul Evangheliilor**, găsim o seamă de replici la adresa Reformei, de pe pozițiile religiei ortodoxe, tradițională la români. La 1570, Coresi tipăreşte **Psaltirea românească**, se pare o editare revizuită şi stilizată a **Psaltirii Şcheiene**, şi tot în acelaşi an **Liturghierul românesc**, lucrare pur ortodoxă, pe drept cuvânt fundamentală pentru introducerea limbii române în Biserică, probabil traducere după **Liturghierul** slavon alcătuit de Macarie la 1507-1508 în Țara Românească, apoi, în 1581. **Cartea ce se cheamă Evanghelia cu învățătură**, numită şi **Cazania II,** reprezentând o colecție de predici bazate pe texte din Evanghelie, pe care le comentează. Această carte, adusă din Țara Românească, cu aprobarea mitropolitului, este, iarăşi, pur ortodoxă, fără nici o învățătură de tip calvin. Ea a cunoscut o mare răspândire atât în Transilvania, cât şi în Moldova, fiind tipărită aproape integral la Bălgrad (Alba Iulia), în 1641.

Fig. 30. ***Foaie de titlu cu blazonul lui Luca Hirscher (Evanghelia cu învățătură, imprimată de Coresi în 1581)***

În total, Coresi şi asociaţii săi tipăresc 35 de cărţi, dintre care 23 în slavonă şi 12 în româneşte.

Se poate vorbi, desigur, despre interesul comercial al judeţului braşovean, al patriciatului săsesc pentru tipărirea de cărţi îndeobşte, ca şi al reformaţilor - ostili slavonei şi doritori să promoveze Reforma printre români prin scrieri în limba română -, dar dincolo de aceasta trebuie remarcat că opera lui Coresi nu este strict transilvăneană, ci una general românească. Şi aceasta nu numai prin înrâurirea sa şi prin ceea ce va determina propriu-zis în perspectiva istoriei, ci şi prin modul cum a fost realizată practic. Mai întâi, Coresi nu s-a revendicat şi nu s-a identificat la Braşov de la un cadru exclusiv ardelenesc, ci s-a raportat la cerinţele şi la viziunea celor două instituţii fundamentale româneşti de dincoace de Carpaţi - **Biserica** şi **Domnia**. El a întreţinut legături apropiate şi neîntrerupte cu domnitorii şi cu autoritatea bisericească din cetatea de scaun a Târgovişteі. De altfel, nu puţine tipărituri ale sale sunt dedicate domnitorilor şi mitropoliţilor Ţării Româneşti. **Catehismul românesc** (**Întrebare creştinească**) este dedicat mitropolitului Efrem de la **Târgovişte**; **Sbornicul** slavonesc (1568) domnului Ţării Româneşti, Alexandru Mircea, şi mitropolitului; **Octoihul mic** (1574) şi **Triodul** (1578) au fost editate din porunca aceluiaşi domnitor, având imprimată stema lui. Pentru tipărirea **Evangheliei cu învăţătură** de la 1581 (**Cazania II**), aşa cum informează judele Braşovului, Luca Hirschel, **"şi-au dat aprobarea şi acordul şi domnii din Moldova şi din Ţara Românească şi au poruncit să se cumpere mai multe exemplare, care să fie introduse în ţările lor, pentru a fi explicate şi predicate oamenilor săraci",** adică orăşenilor şi ţăranilor, care nu **cunoşteau slavona**. Astfel, Braşovul, inima legăturilor dintre cele trei ţări româneşti, îşi destina cărţile şi proiecta mesajul lor nu exclusiv la cadrul Ardealului, ci devenea şi un centru de iradiere pe toată cuprinderea locuită de români a cărţii în limba naţională, ceea ce avea să întărească acţiunea pentru înfăptuirea ideii de cultură naţională.

Sub aspectul demersului tipografic, Coresi şi discipolii lui au adus un spirit nou, elemente care vizează modernitatea. Un rol primordial a avut faptul că scrierile imprimate urmează configuraţia limbii din perimetrul Târgovişte-Câmpulung-Curtea de Argeş-Braşov. "**Limba acestor cărţi era unitară, curată, scuturată de particularităţile lingvistice dialectale ale manuscriselor anterioare. Era o limbă înţeleasă de toţi românii,** fie ei **cititori, fie ascultători ai slujbelor rostite. De aceea, cu drept cuvânt, Coresi a fost numit părintele literaturii noastre naţionale, mai bine-zis al limbii literare române".** (Dan Simionescu, **Coresi - tipograf şi editor român.** În: "**Studii şi cercetări documentare",** an. XXIX, nr. 1-2/1987).

Amprenta românească a tiparului coresian va avea continuitate. Din acelaşi moment, care cuprinde aproape un sfert de veac (1559-1583), face parte imprimarea, la Orăştie, de către Şerban Coresi, **"meşterul mare al tiparelor**", cum era caracterizat, nimeni altul decât fiul diaconului Coresi, a **Paliei de** la

Orăştie (1581-1582) (palie = < ngr**. paléa=vechi, aici cu înțelesul de carte care cuprinde Vechiul Testament**). Este cea mai veche transpunere în româneşte a primelor două cărți ale Bibliei, respectiv **Geneza** (**Facerea**), în denumirea traducătorilor **Bîtia** (< slv. **bîti**=a fi; bitia=creațiune) şi **Exodul** (**Ieşirea**), traducătorii o numesc **Ishodul** (< slv. **ishoditi**= a ieşi).

Cartea însumează 164 de foi, este imprimată cu caractere chirilice (acelaşi tip de literă care fusese utilizat la imprimarea **Psaltirei** slavone din 1577 şi a **Triodului** slavon de la 1578). Hârtia de tipar este de proveniență exclusiv internă, mai exact sibiană. Traducerea aparține unui mănunchi de cărturari bănățeni şi hunedoreni: Mihai Tordaşi, "ales episcopul rumânilor în Ardeal", Ştefan Herce, "propovăduitorul Evangheliei" în Caransebeş, Zacan Efrem, "dascăl de dăscălie a Sebeşului", Moisi Peştişel, "propovăduitorul Evangheliei în oraşul Lugojului", şi Achirie, "protopopul varmegiei [comitatului] Hunedoarei". Opera lor este una de temeritate, vizând tipărirea în limba română a întregii Biblii. De altfel, ei au tălmăcit nu doar primele două cărți ale **Vechiului** Testament, care formează şi cuprinsul **Paliei de la Orăştie**, ci toate cele "5 cărți ale lui Moise proorocul", precum şi alte cărți şi prooroci, deci mari părți ale **Vechiului Testament.**

De remarcat că această scriere era destinată **tuturor românilor,** aşa cum arată cei doi tipografi, Coresi şi Marien în prefață: **"Dându-ne în mâna noastră ceaste cărți, cetind şi ne plăcură şi le-am scris vouă, fraților români, să le cetiți".**

Particularitățile de limbă ale **Paliei** nu se regăsesc în alte texte ale epocii şi o detaşează. Este o limbă care depăşeşte trăsăturile regionale, ceea ce o înscrie ca o contribuție însemnată la afirmarea limbii naționale literare. Interesant de observat, numele nostru etnic este utilizat pentru prima oară în grafia **român**, şi nu **rumân**, fapt de semnificație, întrucât oferă o restituție potrivit cu rostirea latină clasică.

Am mai menționa o altă lucrare în premieră, şi anume întâia tipăritură românească cu **litere latine - Carte de cântece** -, o culegere de psalmi (probabil de la 1570), datorată episcopului român calvin **Pavel Tordaşi, a** cărei imprimare s-a asigurat, după toate presupunerile, în tipografia editorului clujean Gaspar Heltai.

Palia de la Orăştie va marca sfârşitul epocii coresiene, al tipăriturilor româneşti în Transilvania veacului al XVI-lea. Nu însă al tipăririi da cărți româneşti îndeobşte. Primul tipograf bucureştean cunoscut, **Lavrentie,** va încheia, în 1582, imprimarea, în tipografia de la Mănăstirea Plumbuita, a unui **Tetraevanghel** slavon, lucrare ce precede cu aproape un secol **Cheia înțelesului** (1678), cazanie tradusă din ruseşte în româneşte la inițiativa mitropolitului Varlaam al Țării Româneşti, socotită până nu demult întâia carte tipărită în Bucureşti.

3. Cartea în "marele veac" al XVII-lea

A măsura un veac prin valorile de carte este un fapt cu adevărat unic. Veacul al XVII-lea românesc poartă distincția de "marele veac" şi datorită înfăptuirilor de excepție în domeniul cărții. I-o conferă, în primul rând, epoca domniilor lui Matei Basarab (1632-1654) şi Vasile Lupu (1634-1653). În Ţara Românească, la 1635, domnitorul îl trimite pe ieromonahul **Meletie Macedoneanul** -, cultivat în ambianţa spirituală de la Athos şi care deprinsese apoi meşteşugul tipografic - la mitropolitul Kievului, cărturarul **Petru Movilă**, român de origine, pentru a cere o tipografie. Primeşte, desigur, o tipografie întreagă, cu litere chirilice, care este instalată la Câmpulung, astfel că, în acel an, activitatea tipografică este reluată. Apare atunci **Molitvenicul slavonesc**, prima carte publicată în Țara Românească în secolul al XVII-lea, urmată de alte două, tot în slavonă.

În acelaşi timp, noua tipografie, înființată la Govora şi condusă de **Meletie Macedoneanul**, reia seria cărților româneşti. De altfel, Govora a fost o şcoală a meşteşugului tipografic românesc; aici s-au format cunoscut meşteri, care vor lucra, apoi, la Mănăstirea Dealu. După o primă lucrare imprimată (**Psaltirea slavonă**, 1637), se realizează cel mai important moment tipografic al Govorei - **Pravila cea mică ("direptătoriu de leage")** sau **Pravila de la Govora** (1640), prima carte cu caracter juridic imprimată în limba română, tradusă de călugărul oltean **Mihail Noxa (Moxalie)** de la Mănăstirea Bistrița. Ea marchează, tot asemenea, începutul publicării literaturii juridice nu ca inițiativă a unor persoane, ci ca inițiativă de Stat. Este o traducere din slavonă după o compilație de nomocanoane bizantine şi cuprinde dispoziții de drept civil şi de drept religios, canoane, rânduieli călugăreşti, îndrumări rituale şi liturgice. (Îndeobşte, **nomocanonul** este o colecție de canoane bisericeşti şi de legi civile). Cartea ilustrează faptul că cele mai vechi texte juridice vin din dreptul bizantin prin filiera unor traduceri şi prelucrări slavone. Era epoca în care cultura slavonă din sudul Dunării agoniza, înăbuşită de ocupația otomană. Criza s-a răsfrânt şi în Țările Române, unde nu numai mirenii, ci, nici preoții nu mai înțelegeau slavona.

Pe de altă parte, cartea în limba română se dovedea a fi un mijloc şi mai adecvat, şi mai puternic de apărare a Ortodoxiei, de rezistentă a românilor transilvăneni în fața tendințelor de calvinizare. Prefața **Pravilei**, întocmită de **mitropolitul Teofil**, este o pledoarie pentru întrebuințarea limbii naționale în scris de către români: **"Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor; cu aceia cugetaiu şi eu, robul Domnului mieu Is. Hs., să scoțu ceastă carte, anume Pravila, pre limba rumânească..."** Prin urmare, cartea răspundea cerințelor cultice, dar şi de jurisdicție ale preoților. **Pravila cea mică** a avut două ediții, una pentru Țara Românească şi o alta pentru Transilvania, a cărei prefață este semnată de mitropolitul Ardealului, Ghenadie. În acest fel, ea exercita un rol unificator pe planul promovării şi utilizării unor norme de drept, civil şi

bisericesc, în ţările româneşti, contribuind la dezvoltarea unitară a vieţii sociale, statale şi bisericeşti la români, important temei al coagulării ideii naţionale. Traducerea este, cum o apreciază Nicolae Cartojan, "vioaie şi plastică", învederând disponibilităţile de expresie ale limbii române.

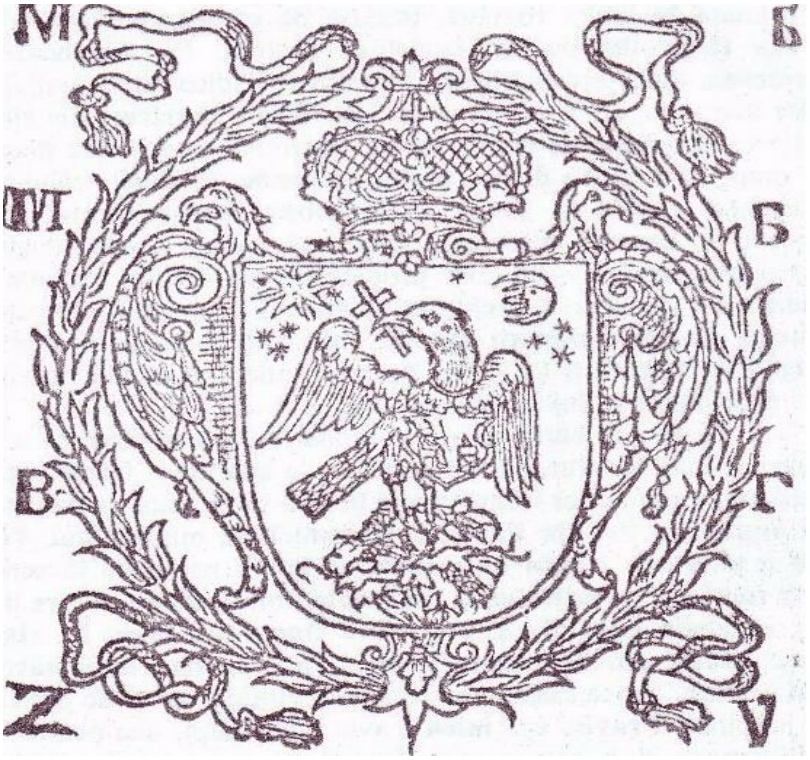

Fig. 31. ***Stema lui Matei Basarab***
(Pravila de la Govora, 1640)

Tot la Govora începe, în 1642, tipărirea **Evangheliei învăţătoare,** numită şi **Cazanie**, tradusă din ruseşte în româneşte de Udrişte Năsturel, care se finalizează doi ani mai târziu, în 1644, la Mănăstirea Dealu, unde avea să fie transportată tipografia de la Govora. Este prima carte din Ţările Române cu paginile numerotate. Menirea ei -- aşa cum o motiva Udrişte Năsturel - era de a feri pe credincioşi de erezii: **"Mila rudei meale creştinilor au îndemnat spre aceasta, fiindcă văzui în neamul nostru mulţi oameni cari pentru ne(şti)inţă se depărtară cu învăţături străine şi cu proastă şi scurtă mintea lor răşluindu-se de credinţa adevărată".**

Din momentul Târgovişte remarcăm o altă tipăritură juridică scrisă în româneşte - **Îndreptarea legii** -, o autentică enciclopedie juridică, apărută la 1652,

din porunca lui Matei Basarab. Prima parte a Pravilei, însumând 417 capitole, reproduce un original grecesc, care este o prelucrare după legislația bizantină a lui Iustinian. Cea de a doua parte reunește canoanele Sfinților Apostoli, ale sinoadelor ecumenice şi ale celor năMestnice, precum şi ale Sfinților părinți Vasile, Nichita, Nicolae ș.a. Ea reprezintă o traducere din greacă după un nomocanon alcătuit în secolul al XIII-lea din porunca împăratului Ioan Comnenul. Privită în ansamblul său, **"Politica editorial-tipografică a lui Matei Basarab a urmărit trei țeluri principale: se substituie limbii slavone, ca limbă de cult, limba noastră românească; prin cartea slavă afirma un fel de hegemonie culturală între popoarele vecine de limbă slavă care nu aveau tipografii; prin cărți juridice urmărea să întărească poziția clasei conducătoare..."** (Dan Simonescu, Victor Petrescu **Târgovişte - vechi centru tipografic românesc**. Târgovişte, 1972).

În Moldova, prima tipografie se organizează în vremea domniei lui Vasile Lupu şi prin diligentele mitropolitului Varlaam. Ea a fost adusă tot de la Kiev şi instalată la Iaşi, în Mănăstirea "Trei Ierarhi". În 1643, aici este întocmită şi tipărită, prin osârdia mitropolitului-cărturar, cea mai importantă scriere românească a timpului, un monument de limbă românească veche, răspândită în toată cuprinderea neamului, şi anume **Cazania lui Varlaam,** intitulată: **Carte românească de învățătură, dumenecile preste an şi la praznice împărăteşti**, care este o culegere do cazanii traduse din slavonă. Prefața ei începe cu un **Cuvânt împreună către toată seminția românească**, ceea ce subliniază **ideea unității limbii şi poporului român**. Cartea conține 74 de predici pentru toate duminicile anului şi pentru sărbători. Aportul ei la închegarea limbii literare comune a românilor este de o mare consistentă. Limba lui Varlaam -- observă N. Cartojan - **"se înfățişează curățită de acele numeroase expresiuni şi cuvinte slave rebarbative, care încă încâlceau urzeala limbii române din vechile texte religioase. În textul lui Varlaam, cuvintele şi expresiunile slave se întâlnesc rar, la distanțe mari"** (N, Cartojan, **op. cit.**). Ea este destinată să învețe **"toată seminția românească de pretutindeni, oriunde se află pravoslavnici în această limbă".** Cu mici excepții privind menținerea unor particularități ale graiului popular moldovenesc, limba **Cazaniei lui Varlaam** - apreciază mai departe N. Cartojan - este **"limba românească scrisă, aşa cum fusese statornicită prin tipăriturile coresiene, care circulau încă pe vremea sa în Iaşi"**.

Fig. 32. ***Cazania lui Varlaam (Iaşi, 1643).***

Este relevantă valoarea pe care Mihai Eminescu o conferă acestei opere, care are semnificaţia conturării unei conştiinţe solide a necesităţii rostirii spiritualităţi româneşti în limba neamului. "**Varlaam Mitropolitul** - spune poetul - **a făcut ca Duhul Sfânt să vorbească în limba neamului românesc, să redea în graiul de miere al coborâtorilor armiilor romane Sfânta Scriptură şi perceptele Blândului Nazarinean"**. Cazania "**a întemeiat acea unitate care a făcut ca limba noastră să fie aceeaşi, una şi nedespărţită în palat şi în colibă şi în toată românimea".** Înţelegem de ce **Cazania lui Varlaam** a fost în trecutul nostru scrierea cea mai răspândită nu numai în Moldova, ci în toate cele trei ţări româneşti.

Tipografia ieşeană scoate mai cu seamă carte românească, traduceri făcute de Varlaam sau de Eustaţie Logofătul. Ultima dintre ele este **Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeţe cu dzisa şi cu toată cheltuiala lui Vasile voievodul şi domnul Ţării Moldovei den multe scripturi tălmăcită den limba ilenească pre limba românească, denumită şi Pravila mare sau Pravila lui Vasile Lupu** (1646). Avem aici primul cod laic în limba română şi printre cele dintâi coduri de legi (legislaţie penală, civilă şi agrară) din Europa într-o limbă naţională. Partea întâi reuneşte legi referitoare la raporturile juridice ale vieţii agrare şi păstoreşti şi a fost tradusă după colecţia de legi bizantine denumită **leges agrariae**, colecţie care reprezintă, de fapt, o compilaţie alcătuită în veacul al VIII-lea de împăraţii Leon şi Constantin Isauricul din marile codificări legislative ale lui Iustinian. A doua parte reuneşte 78 de capitole privind

delicte de drept penal (omor, falsificări de bani, sudalmă, căsătorie între rude sau amestecarea de sânge), extrase şi tălmăcite din opera vestitului jurisconsult italian Prosper Farinaccius, **"dascăl mare şi tocmitoriu de pravile",** cum îl evocă traducătorul Pravilei. Este prima carte juridică ce ne-a parvenit din Apusul Europei.

Fig. 33. ***Foaia de titlu a Pravilei Iui Vasile Lupu (Iaşi, 1646)***

Pravila lui Vasile Lupu a fost reprodusă, parţial, şase ani mai târziu, în pravila muntenească **Îndreptarea legii**, realizându-se, aşa cum aprecia cunoscutul jurist S.G. Longinescu, unitatea legislativă a Moldovei şi Ţării Româneşti cu două veacuri înainte de unirea politică.

În Transilvania, nota caracteristică a activităţii tipografice din veacul al XVII-

lea o constituie producţia de carte în limba românească de obşte, ca modalitate de apărare în faţa ofensivei Calvinismului. Din iniţiativa mitropolitului Ardealului, Ghenadie, şi cu concursul principelui Gheorghe Rákóczi I, la 1638 a fost întemeiată la Alba Iulia o tipografie românească, ce beneficia de serviciile dascălului **Popa Dobre,** trimis să lucreze aici de Matei Basarab. Mitropolitul Ghenadie îl evocă în prefaţa la **Evanghelia cu învăţătură** (1641): **"...s-a aflat acest dascăl Popa Dobre de-a venit din Ţara Românească de a făcut tipare aici în Ardeal şi văzând acest lucru foarte mi se îndulci inima mea de acele tipare".**

Tipărirea **Bibliei** în limba vernaculară a fost socotită întotdeauna un fapt istoric de relief, o probă de erudiţie şi competenţă teologică, istorică şi filosofică. O atare carte vine să regenereze, să dea prospeţime universului cărţii româneşti, fie bisericeşti, fie laice. Faptul este viu ilustrat în Transilvania. Alba Iulia îşi leagă numele de editarea **Noului Testament** sau **Noului Testament de la Bălgrad** (1648), prima traducere integrală a Noului Testament în limba română, calificată drept operă de amploare şi de larg răsunet. Momentul prezintă o însemnătate excepţională, întrucât revelează o relaţie nemijlocită între cristalizarea limbii literare şi traducerea **Bibliei**, operă a celor mai valoroşi cărturari din spaţiul românesc, în fapt o operă culturală colectivă, naţională, susţinută de Biserică şi de Domnie (A se vedea: Virgil Cândea, **Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate şi cultură.** În: **Noul Testament**..... Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1988).

Conduce la acest moment un întreg curs, înfiripat cu un veac şi jumătate mai înainte prin traducerile rotacizante din **Faptele Apostoliler şi** din **Epistole soborniceşti (Codicele Voroneţean),** precum şi din **Psalmi (Psaltirea Hurmuzaki, Psaltirea Şcheiană, Psaltirea Voroneţeană)**, apoi, prin tipăriturile lui Filip Moldoveanul şi Coresi. De altfel, cele două predoslovii ale **Noului Testament** de la 1648, una de laudă pentru Gheorghe Rákóczi I, voievodul Transilvaniei, şi alta către cititori, datorate mitropolitului Simion Ştefan, abordează, întâia oară în mod public, probleme de interes crucial în legătură cu formarea limbii literare, cu înţelegerea creatoare a rolului culturii pentru destinul naţional al românilor, precum şi cu aportul Bisericii la promovarea cărţii. Se afirmă, aici, însemnătatea tipăririi de cărţi **pentru tot neamul românesc** şi a închegării limbii literare unice a românilor: **"Aceasta încă vă rugăm să luaţi aminte că rumânii nu grăiesc în toate ţările (româneşti) într-un chip, încă neci într-o ţară toţi într-un chip**". El compară cuvintele cu banii pentru a-şi argumenta teza: **"Bine ştim că cuvintele trebuie să fie ca banii; că banii aceia sunt buni cari îmblă în toate ţările, aşa cuvintele: acelea sunt bune carele le înţeleg toţi".** Pătrunzând însemnătatea biruinţei scrisului românesc din perspectiva interioară, Simion Ştefan asocia la această operă nu numai clerici eruditi, ci şi un cerc mereu mai larg de cărturari laici. M-am străduit - spune el - **"să caut în(tre) popii mei preuţi călturari şi oameni înţelepţi cari să ştie**

izvodi Testamentul cel Nou a Domnului Nostru, a lui Iisus Hristos din limbă grecească şi slovenească şi latinească". Reține interesul observația unor exegeți după care la traducerea acestei scrieri au fost folosite, pentru părțile corespunzătoare, **Tetraevanghelul** lui Coresi, **Palia de la Orăştie şi Cazania lui Varlaam.**

Cartea are 6 foi nepaginate, 370 de foi numerotate, grupate în caiete de câte 6 foi, având ca signatură literele alfabetului chirilic (**signatură** = număr de ordine marcat pe prima şi a treia pagină a fiecărei coli de tipar, care serveşte la numărarea colilor potrivit succesiunii textului). Titlul, tipărit cu negru şi cu roşu, este încadrat de flori de compoziție tipografică. Pe verso titlului figurează Stema lui Gheorghe Rákóczi şi extrase din Sfânta Scriptură. Tiparul, în general, este în negru, iar titlurile principale şi dedicațiile în roşu. Pagina are 34 de rânduri. Întâlnim, în corpul cărții, câteva frontispicii şi inițiale ornate.

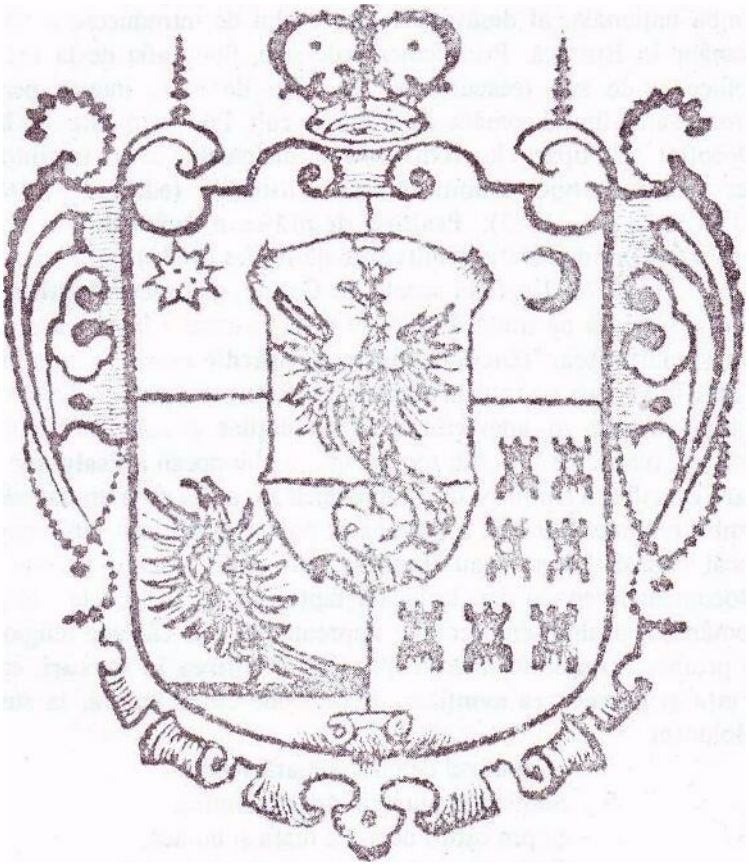

Fig. 34. ***Stema lui Gheorghe Rákóczi (Noul Testament de la Bălgrad, 1648)***

A doua jumătate a veacului al XVII-lea înregistrează o renaştere a tiparului românesc prin opera unor personalități ilustre. În Moldova, îl avem pe

mitropolitul **Dosoftei** (1624-1693), cărturar umanist, scriitor şi traducător, promotor al culturii şi literaturii în limba națională, al desăvârşirii procesului de introducere a limbii române în Biserică. Prin demersurile sale, tipografia de la Iaşi se reface şi de sub teascurile ei ies cărți de mare interes pentru promovarea limbii române ca limbă de cult. La Mitropolia din Iaşi, Dosoftei va tipări în româneşte principalele cărți trebuitoare serviciului liturgic: **Dumnezeiască Liturghie** (ediția 1 - 1679; ediția a II-a - 1683); **Psaltire de-nțăles a svântului împărat prooroc David** (1680); **Molitvănic de-nțăles** (1681).

În 1673, Dosoftei scoate, în Galiția, la Uniev, **Psaltirea în versuri,** operă de traducător şi de poet, la care a lucrat, aşa cum însuşi mărturisea, "**cinci ani foarte cu osârdie mare**", prima mare operă în versuri tipărită în româneşte. Este o magistrală izbutire a limbii noastre, o adeverire a posibilităților ei de transfigurare poetică, o articulare în stih românesc a vechii poezii a **Psalmilor**, pe care Dosoftei a simțit-o în profunzimea sa, altfel spus un dar oferit limbii române. Într-atât a pătruns în popor versul ieşit din pana sa încât dascăli anonimi au transpus unii dintre psalmi în muzică. Documentele epocii dau la iveală faptul că, în toate cele trei țări româneşti, psalmii erau copiați împreună cu alte cântece religioase şi profane, intrând în melosul popular. **Psaltirea în versuri**, ca şi **Viața şi petrecerea svinților,** se deschide cu un epigraf la Stema Moldovei:

"Capul cel de buor a hiară vestită
Sămnează puteare țării nesmintită,
Şi pre câtu-i de mare hiara şi buiacă,
Coamele-n păşune la pământ îş pleacă".

Viața şi petrecerea svinților, traducere din greacă şi slavonă, este o colecție de biografii ale sfinților, tipărită la Iaşi între 1682 şi 1686. Cuprinde două grupe de legende: prima, de mai mică întindere - legende despre Mântuitor, Sfânta Familie şi Apostoli, în cea mai mare parte extrase din Evanghelii apocrife; a doua - legendele martirilor şi asceților.

În ansamblul lor, cărțile lui Dosoftei reprezintă momentul de vârf al dezvoltării literaturii religioase în Moldova; ele abundă în comentarii de ordin teologic, istoric, geografic şi etnografic, dând măsura eruditului şi învățatului umanist.

În Țara Românească, au fost înființate tipografii, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, după cum urmează; la Bucureşti (1678), Buzău (1693), Snagov (1696). Cea din Bucureşti, instalată în 1675, dar intrată în funcțiune după trei ani, este rodul inițiativei şi râvnei unei personalități contemporane cu Dosoftei - mitropolitul Varlaam, Pentru a răspândi **"întru neamul mieu rumânesc**" cuvântul scris - explica el în predoslovia alcătuită pentru cartea cu care avea să debuteze tipografia, intitulată **Cheia înțelesului** (1678) - **"apucatu-m-am şi cu multă usărdie am nevoit şi dascăli de tipografie am adus, în sfânta şi de**

Dumnezeu păzită Mitropolie a Scaunului Bucureştiului i-am aşezat şi de iznoavă tipografie, adică tipariu de tipăritul cărților, am ridicat, cu toate meşteşugurile câte au trebuit".

Opera de traducere a textului biblic va înregistra un moment de culme prin **Biblia dela Bucureşti** sau **Biblia lui Şerban Cantacuzino,** după numele domnitorului care a organizat tipărirea ei. Este **prima ediție românească integrală a Bibliei**, cea mai importantă carte din veacul al XVII-lea la români şi, în acelaşi timp, un monument creştin al Europei. Cartea este dăruită lumină **"în sfeaşnic**" românilor de pretutindeni, adică "**românilor, moldovenilor şi ungrovlahilor**" - cum se precizează în **Preacuvântare.**

Monumentala scriere are ca temei al traducerii textul „**cel elinesc al celor 70 de dascăli**", deci **Septuaginta**. Cuprinde 932 de pagini numerotate, plus o foaie la sfârşit, grupate în caiete de câte patru foi, care au ca signatură alfabetul chirilic, repetat de trei ori. Titlul, tipărit în negru şi roşu, e încadrat de un chenar format din flori de compoziție tipografică. Textul este imprimat pe două coloane, iar prefețele pe una singură, cu 59 de rânduri pe pagină. Pe verso foii de titlu figurează Stema lui Şerban Cantacuzino şi "**Stihuri 8 asupra Stemei prea luminatului şi înălțatului domn Ioan Şărban C.B. Voevod"** semnate "**Radulu logofăt".**

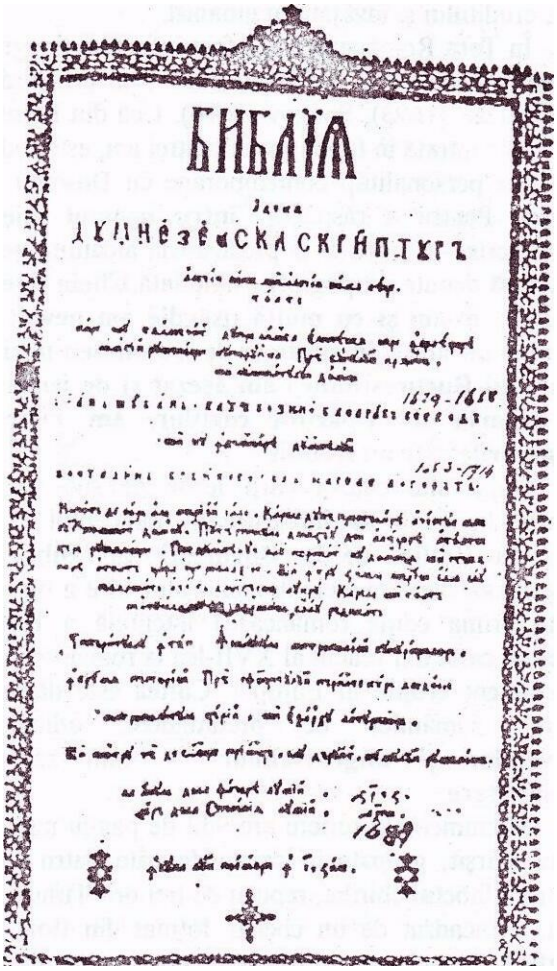

Fig. 35. ***Biblia de la Bucureşti (1688), - monument de limbă la români***

Realizarea ediției se datorează unui grup de cărturari din Țara Românească: frații Radu şi Şerban Greceanu, arhiepiscopul grec Ghermanos Nyssis, care a fost consultat în probleme de limbă şi de dogmă, Mitrofan, fost episcop al Huşilor, stabilit în Țara Românească, supraveghetor tehnic al ediției, apoi stolnicul Constantin Cantacuzino, considerat a fi autorul de fapt sau coautorul predosloviilor semnate de mitropolitul Teodosie şi de patriarhul Dositei al Ierusalimului.

Traducerea a fost făcută după **Septuaginta** grecească. Însă este mult mai mult decât atât. Se transpun, aici, o întreagă tradiție umanistă, o întreagă ascensiune culturală a românilor. Traducătorii spun că au luat „lumină şi dentr-alte izvoade vechi". Se fructifică, în lucrare, roadele operei de traducere care a dat **Palia de la Orăştie**, versiunea-manuscris a Vechiului Testament în traducerea lui Nicolae Milescu, **Evangheliarul şi Apostolii** imprimate în anii de debut ai domniei lui

Şerban Cantacuzino şi acea mare sinteză care este **Noul Testament de la Bălgrad**, "**o realizare de profundă conştiinţă - ortodoxă, românească, ştiinţifică"** (Virgil Cândea, **op. cit.**). De reținut că **Noul Testament de la Bălgrad** şi partea similară din **Biblia de la Bucureşti** nu sunt traduceri totalmente diferite, aceasta din urmă transcriind sau operând modificări de limbă neînsemnate ale textului de la Alba Iulia. "**Biblia lui Şerban** - conchide N. Cartojan - **este sinteza tuturor sforțărilor îndeplinite de cărturarii români în cele mai vitrege împrejurări, timp de trei veacuri, în toate țările româneşti, pentru a înveşmânta cuvântul Domnului în haina limbii naționale"**. Este evenimentul cultural care avea să marcheze deplina afirmare a limbii naționale în Biserică. Cu fiecare rând, textul **Bibliei** de la 1688 denotă o limbă românească vie, autentică, a izbutirilor estetice, capabilă să îmbrace mari rostiri, să egaleze sau să depăşească originalul, evocând limba literară din zilele noastre. A şi fost denumită, de aceea, **carte a cărților limbii române**, monument important al limbii şi unității românilor. Enăchită Văcărescu va spune că **"limba românească dă la anul 1688 s-au început, măcar şi dă era începută dă la anul 105 dă la Hristos, adecă cu 1583 de ani mai înainte, dă când s-a tălmăcit în limba noastră Legea Veche şi Legea Nouă sau Sfintele Biblii de către răposatul Şerban Prințipul Cantacuzinul cel vrednic dă pomenire şi dă laude domn".**

Ca şi traducerea **Noului Testament de la Bălgrad**, acest monument literar are o dimensiune culturală de proeminență internațională, dar care nu s-a regăsit pe măsură în exegezele de până acum. Efortul românesc de a traduce **Biblia** în limba vernaculară (autohtonă) este cel dintâi în spiritualitatea Europei de Sud-Est. Acelaşi efort au depus, în epoca respectivă, cărturarii comunităților arabofone, melchite, din Orientul Apropiat pentru a traduce în arabă, deci în limba vorbită, principalele cărți sfinte. Ei au renunțat la limba sacră - siriaca - veche limbă semitică, neînțeleasă, după cum, la noi era abandonată slavona. Este un proces concomitent de desăvârşire a arabei, respectiv a românei ca limbă de cult, ca limbă a culturii, administrației şi învățământului. Procesul este ilustrativ pentru adevărul potrivit căruia **"Nu există popor a cărui limbă literară națională să-i fi fost făurită şi impusă de străini. Limba cunoaşterii, a meditației profunde şi a creației literare este expresia chipului lăuntric al unui neam pe care numai el şi-l făureşte, prin cele mai înalte calități ale sale"**. (Virgil Cândea, **op. cit**.).

Şi fiindcă suntem la capitolul traducerilor Sfintelor Scripturi, să marcăm pentru veacul al XVIII-lea, **Biblia de la Blaj**, tipărită în 1795, în tălmăcirea originală a lui Samuel Micu Clain din 1783. Este socotită opera de căpetenie şi cununa de lauri a Şcolii Ardelene şi care a dominat graiul biblic românesc în epoca de plămădire a culturii şi literaturii noastre clasice; oferind modelul optim de exprimare în limba română. De **Biblia de la Blaj** a profitat întreaga viață intelectuală românească, cultura religioasă, şi greco-catolică, şi ortodoxă. Vreme de peste un secol, românii au folosit aceeaşi variantă în limba națională a **Bibliei.**

Toate ediţiile ulterioare din secolul al XIX-lea şi până la începutul secolului al XX-lea au preluat, mărturisit sau nu, direct sau prin intermediari, tălmăcirea lui Samuel Micu.

BIBLIIA

ADECĂ

DUMNEZEIASCA SCRIPTURĂ

A LEGII VECHI ŞI A CEII NOAO,

TOATE

care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înţălesul limbii românești.
Acum întâiu s-au tipărit românește, supt stăpânirea preaînălţatului împărat a romanilor,

FRANŢISC AL DOILEA,

craiului apostolicesc, mare prinţip al Ardealului şi cealealalte.
Cu blagoslovenîia Măriii Sale, prealuminatului şi preasfinţitului domnului domn,

IOAN BOB,

vlădicul Făgăraşului.
În Blaj, la Mitropolie.
Anul de la naşterea lui Hristos
1795

Fig. 36. ***Pagina de titlu a Bibliei de la Blaj***

Un ultim mare moment al tiparului românesc în veacul al XVII-lea, şi care face intrarea în secolul al XVIII-lea, este marcat de activitatea lui **Antim Ivireanu**, gruzin de origine, chemat în Ţara Românească din iniţiativa domnitorului Constantin Brâncoveanu. Activitatea sa este deosebit de densă pe tărâmul dezvoltării tiparului. Astfel, au intrat în funcţiune tipografiile de la Snagov (1696), Râmnicu-Vâlcea (1705), Târgovişte (1709), precum şi de la Mănăstirea Antim din Bucureşti (1716), aceasta din urmă înzestrată şi cu litere greceşti. În 1693, Ivireanu imprimă, pe două coloane, o **Evanghelie greco-română** - veritabilă operă de artă grafică - argumentând, prin textul bilingv, capacitatea limbii române de a reda întocmai textele evanghelice. În anul următor, apare o **Psaltire,** prima imprimată exclusiv de el, în limba română, în care inserează şi versuri originale dedicate Stemei lui Brâncoveanu.

Tipografia instalată de Antim Ivireanu la Mănăstirea Snagov imprima în mai multe limbi, alimentând cu cărţi în greacă şi arabă toate bisericile Ierusalimului,

Alexandriei şi Antiohiei.

Editarea de cărți în arabă se explică prin preocupările domnitorului Brâncoveanu de a sprijini Biserica Ortodoxă şi cultura popoarelor ortodoxe aflate sub dominația otomană, procesul redeşteptării lor naționale.

Iscusit în arta tipografică, pe care a ridicat-o la mare perfecțiune, Antim Ivireanu a format o pleiadă de meşteri tipografi, unii dintre ei lucrând, alături de cei pregătiți în Moldova, la reanimarea tiparului în Transilvania. Documentele înregistrează activitatea tipografului moldovean **Chiriac** la Bălgrad, ca şi a celui mai vestit ucenic al său, **Mihai Ştefan (Istvanovici**), care tipăreşte, în acelaşi oraş, o **Bucoavnă**, primul abecedar la români, şi o **Evanghelie învățătoare**, ambele în 1690.

Datele înfățişate aici reconstituie un drum al scrisului şi al cărții cu adevărat îndelung, ilustrând ideea că teritoriul țării noastre a fost un străvechi leagăn de cultură scrisă europeană, că această cultură a cunoscut înfăptuiri de relief care evocă nu o dată procese şi dezvoltări similare culturii occidentale. De pe aceste temelii va evolua activitatea tipografică în veacul al XVIII-lea, când cărțile în limba română vor deveni preponderente, şi în veacul al XIX-lea, când cartea va dobândi o funcție plurivalentă, ca instrument de promovare a culturii moderne şi a marilor idealuri politice-naționale în procesul edificării şi desăvârşirii unității național-statale a românilor.

BIBLIOGRAFIE

CARTOJAN, N. **Istoria literaturii române vechi:** postfață **şi** bibliografii finale de Dan Simonescu: prefață de Dan Zamfirescu. - Bucureşti: Minerva, 1980.

DEMÉNY, LAJOS; DEMÉNY, LIDIA. **Carte, tipar şi societate la români în secolul 16. –** Bucureşti: 1986.

HUTTMAN, ARNOLD; BINDER, PAVEL. **Prima carte tipărită în limba română. -** "Călăuza bibliotecarului" - an. 18, nr. 2, februarie 1965.

***Liturghierul lui Macarie**:* cu un studiu de P.P. Panaitescu şi un indice de Angela şi Alexandru Duțu. - Bucureşti: Editura Academiei, 1961.

***Noul Testament**;* tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ştefan, mitropolitul Transilvaniei; reeditat după 340 de ani din inițiativa şi purtarea de grijă a Prea Sfântului Emilian, Episcop de Alba Iulia. - Alba Iulia: Editura Episcopiei Ortodoxe Române, 1988.

***Palia de la Orăştie.** 1581-1582:* ediție îngrijită de Viorica Pamfil. - Bucureşti: Editura Academiei, 1968.

PANAITESCU P.P. **Octoihul lui Macarie şi originile tipografiei în Țara Românească**. - Bucureşti: Tipografia Cărților Bisericeşti, 1939.

X
BIBLIOTECA – PRINCIPAL DEPOZITAR AL CUNOŞTINŢELOR, SPAŢIU AL FORMĂRII ŞI COMUNICĂRII

1. Accepțiune şi rol

În mod tradițional, biblioteca, instituție cu destinație individuală şi colectivă, poartă însemnul unei trăiri intelectuale şi spirituale de adâncime, al creativității şi moralității. În multe privințe, ea se aseamănă cu biserica şi cu universitatea. Rafturile bibliotecii, bazele de date ale acesteia sunt sursă continuă şi mereu proaspătă de cunoaştere, o cunoaştere care nu e perisabilă, nu se epuizează, ci lucrează în intimitatea omului şi naşte mai multă cunoaştere, iar în alt plan fortifică ceea ce e mai bun în umanitate. Am spune că **biblioteca păstrează omul din om şi îl perfecționează.**

Multe culturi şi civilizații au făcut din bibliotecă un instrument de acțiune. Antichitatea greacă şi romană, Bizanțul, diaspora ebraică, arabii, lumea medievală, cea creştină, Renaşterea, apoi timpurile moderne au conferit bibliotecilor funcția de păstrare şi de fructificare a cunoştințelor. Bibliotecile au înflorit atunci când culturile au atins anume paliere de dezvoltare şi au cunoscut decăderi o dată cu acestea. **Dar bibliotecile nu se schimbă îndată ce survin mutații în sfera social-politică**, **ele îşi au o rezistență specifică**. În schimb, transformările de natură social-politică se reflectă în bibliotecă. Umberto Ecco, în **Numele trandafirului**, spune că „**Biblioteca se apără singură, e de nepătruns, ca şi adevărul pe care îl găzduieşte, amăgitoare ca şi minciunile pe care le păstrează. Labirint al minții, ea este şi un labirint pământesc. Poți să intri, dar nu poți să mai ieşi**”.

Dar una este reacția la domeniul social-politic şi alta la ceea ce înseamnă menirea şi specificul de activitate al bibliotecii ca instituție a spiritului. Se petrece astăzi un fenomen pe cât de profitabil pe atât de semnificativ pentru ceea ce numim **servirea cunoaşterii,** şi anume o rapidă şi radicală modificare a rosturilor bibliotecii sub noile imperative ale societății informaționale. Din tradiționale „**oaze de linişte**”, cu o aceeaşi cadență, ele se transformă şi tind să se transforme în instituții ale dinamismului intelectual şi un factor al accelerării sociale necunoscute înainte vreme. Este un nou tip de mentalitate în domeniu generată de multiplicarea la un grad necunoscut vreodată a informației, ceea ce implică existența de instituții care în mod operativ şi calificat să le studieze, să le prelucreze şi să le difuzeze. **Prin funcțiile pe care le îndeplineşte, biblioteca are un rol strategic ca principal polarizator de informație de specialitate şi ca centru vital al transferului de cunoştințe şi informații pe toate direcțiile şi nevoile societății informaționale**.

Biblioteca îşi îndeplineşte prioritar acest rol păstrând şi accentuând funcția ei de garant al patrimoniului de carte. Dacă nu ar exista opera de punere în valoare a

cărților prin organizarea unui sistem național de biblioteci, am fi mari risipitori ai celei mai valoroase avuții, a celei spirituale. Dar, așa cum am observat şi în alte locuri ale cursului nostru, biblioteca nu doar pune la îndemâna usagerilor documentele sale, ci tinde din ce în ce mai mult să ofere, inclusiv la distanță, **informație din aceste documente sau din sursele altor biblioteci din sistemul național sau internațional**, afirmându-se ca instituții cu funcții specifice în prelucrarea şi transferul de informații. După cum cultura formează un univers de valori care se corelează şi se ierarhizează în cadrul aceluiaşi întreg, tot asemenea biblioteca devine un ansamblu corelativ, în care documentele şi informația îşi ocupă locul distinct şi sunt valorificate prin activități integrate.

Într-o măsură sau alta, ideea de păstrare organizată a cărții a fost resimțită dintru început şi se regăseşte în chiar etimologia cuvântului. **Bibliothêkê**, străvechi termen grecesc, este format din **biblion** = carte şi **thêkê** = dulap. Pornind de aici, noțiunea propriu-zisă va evolua de-a lungul timpului, reflectând ceea ce însemna într-un moment ori altul o bibliotecă. În Evul Mediu, spre pildă, umanistul **Justus Lipius** o definea în felul următor **"Bibliotheca tria significat**: **Locum, Armarium, Libros" ("Biblioteca reprezintă o triadă: loc, dulap, cărți")** (**Le bibliothecis syntagma**. În: **Opera Omnia,** vol. 3, Vesaliae, 1657).

În timpurile moderne, definițiile s-au înmulțit, surprinzând caracterul tot mai complex al activității bibliotecii. **Dicționarul enciclopedic francez** din veacul al XIX-lea o desemnează ca **"o colecție de cărți aşezate într-o anumită ordine; mobilier cu polițe în care sunt aranjate cărțile unei colecții; sala în care sunt depuse cărțile; edificiu construit pentru a adăposti o mare colecție de cărți"**. **Nouveau petit Larousse illustré** din 1928 menține definiția cu mici adăugiri: **"colecție de cărți, manuscrise etc. ordonate: dulap cu rafturi în care acestea sunt aranjate; locul unde se află",** definiție reluată aproape aidoma în ediția aceluiaşi dicționar dintr-o perioadă relativ recentă (1973).

Astăzi, definițiile date bibliotecii nu se îndepărtează prea mult de cele mai sus-înfățişate. **Dicționarul explicativ al limbii române** (1995), bunăoară, îi conferă accepțiunea de: **"I. Dulap sau mobilă specială cu rafturi de ținut cărți**. **2. Încăpere, sală în care se păstrează şi se citesc cărțile. 3. Colecție de cărți, periodice**, **foi volante imprimate etc. Instituția care colecționează cărți, periodice etc. spre a le pune în mod organizat la dispoziția cititorilor".** Şi, în sfârşit, să reproducem definiția bibliotecii conținută într-o lucrare de specialitate, **Din istoria şi arta cărții**. Lexicon (1992), elaborată de Virgil Olteanu: **"1. Colecție organizată, publică sau particulară, de cărți, manuscrise, periodice şi alte documente grafice şi iconografice. 2. Instituție care achiziționează tipărituri, manuscrise, periodice şi alte categorii de documente (stampe, fotografii, hărți etc.), le conservă şi le organizează pentru a satisface cerințele de informare şi documentare ale cititorilor. 3. Edificiu, sală, încăpere special amenajată care adăpostește colecții de cărți, manuscrise, periodice şi alte documente. 4. Mobilier alcătuit din rafturi, polițe etc., de regulă cu formă şi**

dimensiuni standardizate, în care se aranjează şi se păstrează colecţii de cărţi, periodice etc."

Pe temeiul acestor elemente, valabile fiecare în parte, putem defini biblioteca drept **colecţie de documente de orice tip, formă şi natură - tipărite sau manuscrise, grafice, fotografice, fonice, audiovizuale - organizate într-o anumită ordine în scopul conservării şi valorificării gândirii umane transmise de-a lungă timpului şi până în prezent prin intermediul scrierilor celor mai diverse, precum şi al altor modalităţi şi tehnice de comunicare vizuală sau sonoră, fixate pe suporturi de o mare varietate, de la argilă, lemn şi metal, pergament şi papirus, până la hârtie, la discurile, benzile magnetice şi filmele din zilele noastre, la suporturile electronice.** După cum s-a putut observa, am introdus în definiţie tipuri de documente care, tradiţional, lipseau cele: audiovizuale, din ce în ce mai numeroase şi mai diverse, căci astăzi nu se mai poate vorbi, cum, bunăoară, a făcut-o la timpul său filosoful Arthur Schopenhauer, doar despre **"memoria - hârtie a umanităţii" ("papiernes Gedächtnis der Menschheit")**. Dar oricare ar fi tipul sau tipurile de documente pe care biblioteca le deţine, ea nu poate fi concepută decât ca o colecţie de documente clasificate şi organizate şi ca bază de date menite a servi pentru studiu, cercetare şi informare. Potrivit **Legii bibliotecilor,** adoptată de cele două Camere legislative la 7 mai 2002, se consideră bibliotecă „**instituţia, compartimentul sau structura specializată al cărei scop principal este de a constitui, a organiza, a prelucra, a dezvolta şi a conserva colecţii de cărţi, publicaţii şi alte documente specifice şi baze de date pentru a facilita utilizarea acestora în scop de informare, cercetare, educaţie sau recreere**".

Considerate pe măsura cunoştinţelor şi informaţiilor pe care le posedă, bibliotecile nu trebuie idealizate cu orice preţ, fiindcă nu întotdeauna şi nu toate s-au revendicat prin colecţiile lor exclusiv de la spiritul riguros şi profund, de la valorile eticii şi moralităţii. Sunt şi au fost destule cărţi care au maculat conştiinţele, care au difuzat cu emfază erori sau au lucrat - deliberat, chiar - împotriva virtuţii, stând în rafturi de onoare ale bibliotecilor. Lexicograful francez Claude Boiste (1765-1824) scria că **"Bibliotecile sunt singurele locuri din lume în care eroarea doarme liniştit alături de adevăr**".

2. Tipuri de biblioteci

Corespunzător nevoilor usagerilor, şi progreselor de natură biblioteconomică şi culturală în genere, bibliotecile au cunoscut de-a lungul timpului un proces de profilare, de individualizare, atât în privința structurii colecțiilor, cât şi a specificului activității. A apărut, astfel, o multitudine de tipuri de biblioteci, care, integrate în rețele distincte, în sistemul național şi internațional de instituții ale cărții, îşi adaugă noi valențe, beneficiind de valorile şi de funcționalitățile ansamblului. Menționăm tipurile de biblioteci existente astăzi în țara noastră, aşa cum sunt prevăzute şi definite în aceeaşi **Lege a bibliotecilor**:

♦ după **forma de constituire şi de administrare a patrimoniului**, bibliotecile sunt de drept public sau de drept privat. Cele de drept public se înființează şi se organizează în subordinea autorităților administrației publice centrale sau locale, a altor autorități publice sau instituții şi funcționează potrivit regulamentelor proprii aprobate de autoritățile sau de instituțiile tutelare. Cele de drept privat se înființează, se organizează şi funcționează în subordinea persoanelor juridice private sau a persoanelor fizice;

♦ după **forma de organizare**, bibliotecile pot fi cu personalitate juridică sau fără personalitate juridică;

♦ după **gradul de acces la colecții şi servicii,** pot fi cu acces **nelimitat** sau cu acces **limitat**;

♦ după **structura colecțiilor,** pot fi **enciclopedice** sau **specializate.**

3. Sistemul național de biblioteci

Este parte integrantă a **sistemului informațional național** şi se constituie din totalitatea bibliotecilor de drept public şi din bibliotecile de drept privat care au activități specifice celor de drept public, având ca scop realizarea coordonată a împrumutului bibliotecar național şi internațional, gestionarea sistematică a informației, realizarea Catalogului național partajat şi a Bibliotecii naționale virtuale.

În raport cu funcțiile şi cu atribuțiile conferite, sistemul național de biblioteci este structurat după cum urmează:

- **Biblioteca Națională a României;**
- **Biblioteca Academiei Române;**
- **biblioteci universitare;**
- **biblioteci specializate;**
- **biblioteci publice;**
- **biblioteci şcolare**.

Biblioteca Națională a României. Este bibliotecă de drept public cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Culturii şi Cultelor. Îndeplineşte următoarele funcții specifice:

- conservă, cercetează, dezvoltă şi pune în valoare patrimoniul de documente din colecțiile sale;
- organizează Depozitul legal;
- depistează, colecționează, organizează; conservă şi pune în valoare Fondul **Documenta Romaniae**, constituit din tipărituri şi alte categorii de documente apărute în străinătate, referitoare la România şi la poporul român, publicații ale autorilor români apărute în străinătate în orice limbă, publicații în limba română ale autorilor străini apărute în străinătate;

– organizează şi gestionează **Rezerva națională de publicații;**

– în calitate de **centru național de schimb**, realizează evidența centralizată şi statistica schimburilor internaționale de publicații;

– în calitate de **centru național metodologic**, elaborează şi coordonează metodologia împrumutului interbibliotecar intern şi internațional, avizată de Comisia Națională a bibliotecilor;

– în calitate de **centru național de patologie şi restaurare a publicațiilor**, coordonează activitatea din aceste domenii;

– elaborează şi emite, cu avizul Comisiei Naționale a bibliotecilor, instrucțiuni şi norme metodologice pentru biblioteci;

– realizează şi coordonează activitatea de informare şi documentare din sistemul național de biblioteci;

În subordinea Bibliotecii Naționale funcționează **Oficiul Național Bibliografic şi de Informatizare a Bibliotecilor**, care are următoarele atribuții:

– realizează **controlul bibliografic național** ca parte a controlului bibliografic universal;

– elaborează **Bibliografia națională curentă** pentru toate categoriile de documente;

– elaborează, gestionează şi actualizează **Catalogul colectiv național al publicațiilor româneşti şi străine**, prin participarea contractuală a bibliotecilor din România;

- atribuie numărul internațional standard pentru cărți (ISBN), pentru publicații seriale (ISSN), pentru alte categorii de documente şi realizează **catalogarea înaintea publicării** (CIP);

– elaborează programe şi metodologii privind informatizarea bibliotecilor din România, avizate de Comisia națională a bibliotecilor;

Biblioteca Academiei Române. Este bibliotecă de drept public cu personalitate juridică şi cu statut de **bibliotecă națională** care funcționează în subordinea Academiei Române. Îndeplineşte următoarele funcții:

– colecționează, organizează şi pune în valoare colecții naționale specifice;

– elaborează şi editează **Bibliografia națională retrospectivă pentru toate categoriile de documente**;

– realizează schimbul internațional de publicații cu publicațiile Academiei;

– coordonează din punct de vedere metodologic activitatea celorlalte biblioteci din rețeaua Academiei;

– beneficiază de prevederile legii privind Depozitul legal;

– achiziționează cu prioritate, din țară şi din străinătate, documente specifice de importanță deosebită pentru identitatea culturală şi națională.

Bibliotecile universitare. Sunt biblioteci de drept public sau de drept privat, care au ca principali utilizatori studenții, cadrele didactice şi cercetătorii din instituțiile de învățământ superior. Ele sunt parte integrantă a sistemului național de învățământ şi participă la procesul de instruire, formare şi educație, precum şi la activitatea de cercetare din instituțiile de învățământ superior. Din această categorie de biblioteci fac parte:

– **bibliotecile centrale universitare**, care sunt biblioteci de drept public, de importanță națională, cu personalitate juridică, subordonate Ministerului Educației şi Cercetării, finanțate de către acesta;

– **bibliotecile instituțiilor de învățământ superior de stat sau privat,** care sunt subordonate senatelor acestor instituții şi finanțate din bugetul acestora.

Bibliotecile specializate. Sunt destinate, în principal, unei categorii de beneficiari şi, ca urmare, oferă prioritar spre consultare documente şi informații într-un singur domeniu al cunoaşterii, pentru a răspunde cerințelor cercetării ştiințifice, necesităților specifice ale organismelor tutelare. Pot fi înființate de către instituțiile academice şi de cercetare, autoritățile administrației publice centrale şi locale, instituțiile publice, unitățile militare, agenții economici şi celelalte persoane juridice de drept public sau privat.

Bibliotecile publice. Sunt biblioteci cu caracter enciclopedic destinate tuturor membrilor unei comunități locale ori zonale. Ele asigură egalitatea accesului la informațiile şi la documentele necesare informării, educației permanente şi dezvoltării personalității utilizatorilor, fără deosebire de statut social sau economic, vârstă, sex, apartenență politică, religie ori naționalitate. Din categoria bibliotecilor publice fac parte:

- **Biblioteca Metropolitană Bucureşti**
- **bibliotecile județene**
- **bibliotecile municipale şi orăşeneşti**
- **bibliotecile comunale.**

Biblioteca Metropolitană Bucureşti. Îndeplineşte funcţia de bibliotecă publică şi Depozit legal pentru municipiul Bucureşti, de bibliotecă judeţeană pentru judeţul Ilfov, precum şi de centru de informare şi documentare în domeniul biblioteconomiei pentru bibliotecile publice din România, având următorul obiect de activitate:

– colecţionează şi achiziţionează toate categoriile de documente necesare organizării activităţii de lectură, informare, documentare şi educaţie permanentă în toate sectoarele Capitalei, prin filiale şi biblioteci mobile, precum şi publicaţiile de specialitate din ţară şi din străinătate, în vederea informării bibliotecilor publice din România;

– elaborează şi editează bibliografia retrospectivă şi curentă a municipiului Bucureşti, alte publicaţii de specialitate, alcătuieşte baze de date şi asigură servicii de informare comunitară;

– colecţionează, conservă şi valorifică fondul de documente specifice cu scopul protejării patrimoniului culturii scrise a municipiului Bucureşti şi a judeţului Ilfov.

Bibliotecile judeţene. Sunt biblioteci de drept public cu personalitate juridică ce se organizează şi funcţionează în toate municipiile reşedinţă de judeţ, în subordinea consiliilor judeţene. Au următoarele principale atribuţii:

– colecţionează toate categoriile de documente strict necesare organizării activităţii de informare şi lectură la nivelul comunităţii locale;

– coordonează activitatea bibliotecilor publice de pe raza judeţului în care îşi desfăşoară activitatea;

– elaborează bibliografia locală curentă, alcătuiesc baza de date şi asigură servicii de informare comunitară;

– îndeplinesc şi funcţia de biblioteci municipale pentru municipiile reşedinţă de judeţ.

Bibliotecile municipale şi orăşeneşti. Sunt biblioteci de drept public cu sau fără personalitate juridică organizate în subordinea consiliilor municipale şi orăşeneşti, cu excepţia municipiilor reşedinţă de judeţ şi au ca atribuţii să organizeze activitatea de lectură şi să ofere servicii de documentare şi informare comunitară.

Bibliotecile comunale se organizează şi funcţionează în toate centrele de comună, în subordinea consiliilor locale, şi sunt finanţate din bugetele acestora. În şcolile primare săteşti se pot organiza biblioteci cu dublă funcţie, şcolară şi publică.

Biblioteci şcolare. Constituie parte integrantă a procesului de instruire, formare şi educare. Sunt organizate în cadrul unei instituţii de învăţământ preuniversitar şi se află cu precădere în serviciul elevilor şi cadrelor didactice din instituţia respectivă. În limitele prevăzute de lege şi de regulamentul de organizare, pot funcţiona şi ca biblioteci publice. Din reţeaua acestui tip de biblioteci fac parte:

– **Biblioteca Pedagogică Națională** „I.C. Petrescu” din Bucureşti – bibliotecă de drept public, de importanță națională, cu personalitate juridică, subordonată Ministerului Educației şi Cercetării. Participă la programul de specializare a personalului didactic din învățământul preşcolar, primar, gimnazial, liceal şi postliceal şi asigură îndrumarea metodologică pentru bibliotecile caselor corpului didactic şi pentru bibliotecile şcolare;

– **bibliotecile caselor corpului didactic** – biblioteci care îndeplinesc funcții de informare şi documentare pentru personalul didactic din învățământul preuniversitar şi sunt subordonate inspectoratelor şcolare județene şi al Municipiului Bucureşti;

– **bibliotecile şcolare** – biblioteci de drept public sau de drept privat, funcționează în unitățile de învățământ preşcolar, primar, gimnazial, liceal, postliceal şi profesional, precum şi în cadrul altor structuri şcolare.

Să remarcăm şi un tip de bibliotecă neinclusă în Legea mai sus-amintită şi care stârneşte un interes tot mai manifest din partea consumatorilor de informație. Este vorba despre **biblioteca virtuală** - bibliotecă pe suport electronic. În 1998, a fost inaugurată Biblioteca Virtuală Română, primul proiect de anvergură în materie, care pune la dispoziția utilizatorilor de Internet texte din autori români (adresa pe Internet: http://WWW.starnets.ro/Biblioteca/). Biblioteca, gestionată de Editura Folium, conține deja un număr mare de pagini de hipertext şi se preconizează preluarea de noi fişiere cu texte de referință din literatura română de la diverse edituri de carte tipărită. Posesorii de calculatoare au astfel posibilitatea de a citi cartea respectivă pe ecran sau de a o reproduce la imprimantă.

Cum s-a putut observa din cele de mai sus, o bibliotecă poate avea una sau mai multe caracteristici şi funcții, ceea ce nu-i modifică profilul de bază.

BIBLIOGRAFIE

Association des Bibliothécaires Françoise. **Le metier de bibliothécaire**: cours élémentaire de formation profesionnelle a l'intention du personel de médiathèques publicques, 9e édition: Coordination: Françoise Fraissart, Françoise Hecquart – Paris: Éditions du Cercle de la Librairie, 1992.

BANICIU DOINA; BULUȚĂ, GHEORGHE; PETRESCU, VICTOR**. Biblioteca şi societatea**. – Bucureşti: Ager, 2001

BERCIU-DRĂGHICESCU – ADINA, **Arhivele şi bibliotecile – surse de documentare**: studii, articole, bibliografii. – Bucureşti: Editura Universității Bucureşti, 2003.

BULUȚĂ, GHEORGHE; GAIA, SULTANA; PETRESCU, VICTOR. **Biblioteca azi:** informare şi comunicare. – Târgovişte, Biblioteca, 2004.

BUTUC, LIVIU. **Biblioteca publică şi comunicarea în era globalizării**. – Bucureşti: Editura Centrului pentru Formare, Educație Permanentă şi Management în Domeniul Culturii, 2005.

Legea bibliotecilor. În „Monitorul Oficial", nr. 422/18 VI 2002.

Lege pentru modificarea şi completarea Legii bibliotecilor nr. 334/2002. În „Monitorul Oficial", nr. 1240/22 XII 2004.

Lege privind organizarea şi funcționarea Depozitului legal de tipărituri şi alte documente grafice şi audiovizuale – „Monitorul oficial", an. VII, nr. 280/ 30 XI 1995.

POPA, SILVIA. **Comunicarea şi biblioteca** – Braşov, Editura Universității Transilvania, 2002.

ZECHERU, MIHAELA. **Biblioteca publică în sistemul cunoaşterii**. – Bucureşti: Editura Universității, 2005.

XI
INSTITUŢIA CĂRŢII ÎN DECURSUL ISTORIEI

1. Bibliotecile Antichității

Apariția bibliotecii este concomitentă cu apariția cărții, care se prezenta, inițial, sub formă de tăbliță sau rulou, fiind, deci, cu mult anterioară inventării tiparului, după cum cartea îşi are începuturile cu mii de ani înainte de inventarea hârtiei. Săpăturile arheologice au dezvăluit peste 500.000 de tăblițe din argilă provenind din diverse civilizații care s-au succedat în Mesopotamia. Aceste tăblițe erau reunite pentru a forma mici cărți. Săpăturile de la Ninive, capitala Asiriei în secolele VIII-VII î.e.n., au dat la iveală tăblițe de argilă gravate cu caractere cuneiforme şi se evaluează la 30 000 numărul documentelor care alcătuiau biblioteca regelui Assurbanipal (668-626 î.e.n.), una dintre cele mai bogate în scrieri mespotamiene. Protector al literelor, regele asirian va fi un mare beneficiar al unor scrieri felurite, pe care le va privi cu discernere: **"Am citit** - spune el - **minunatele tablete din Sumer şi obscura scriere akkadiană, atât de greu de stăpânit. M-am bucurat citind inscripțiile pe piatră de dinainte de Potop**...". Cărțile erau păstrate pe polițe, în vase numerotate, sau atârnate pe pereți, asemenea tablourilor, şi tratau teme cu conținut istoric, religios, juridic sau literar (de pildă, **Epopeea lui Ghilgameş**).

Vechiul Egipt se distinge prin bibliotecile sale **regale, sacerdotale** şi **particulare**. Scrierile erau păstrate în urne de lut sau în cufere. Istoricul roman Diodor din Sicilia, autorul "Bibliotecii istorice" (40 de cărți), evocă biblioteca faraonului **Ramses al II-lea** (1301-1235 î.e.n.), amenajată în palatul său din Teba (capitala Regatului Mijlociu şi a Regatului Nou), pe a cărei poartă figura inscripția: "**Leac pentru suflet**", de fapt o înțeleaptă definiție a cărții bune. Ea reunea o diversitate de "cărți": o colecție de manuscrise cu caractere samaritane (vechea ebraică), pietre gravate cu simboluri, a căror cunoaştere nu era îngăduită marelui vulg. Fapt semnificativ, în apropierea Tebei au fost date la iveală două morminte de bibliotecari - tată şi fiu. A existat, de asemenea, la Memfis,o bibliotecă bogată în colecții, unde Homer - după cum susține **Naucrates** - ar fi descoperit **Iliada** şi **Odiseea** (alcătuită de un poet anonim) şi care i-ar fi fost încredințată lui pentru a deveni operă personală.

Lumea greacă a conservat, la rândul ei, în forme destul de precise, memoria istoriei. În Creta, au fost descoperite, în apropierea palatului monumental de la Cnossos, precum şi la Micene (Mykene), în Argolida, care, potrivit Iliadei, fusese reşedința lui Agamemnon, numeroase tăblițe de argilă, păstrate în vase de lut, coşuri şi cufere. Avem relatări dintr-o epocă ulterioară despre pasiunea de mare colecționar de carte a lui **Pisistrate** (560-527 î.e.n.). Biblioteca sa, întemeiată la Atena, este considerată cea dintâi bibliotecă publică din lume. Mari scriitori ai epocii clasice, cum a fost poetul tragic Euripide (480-406 î.e.n.), unul dintre

întemeietorii tragediei greceşti, sau vestiţi filosofi, ca **Aristotel** (384-322 î.e.n.), **avea bibliotecile lor.**

Cea mai importantă şi mai prestigioasă instituţie a cărţii în lumea greacă, mai exact în Egiptul elenistic şi în Antichitate îndeobşte, a fost **Biblioteca din Alexandria**, metropola care, într-o anume perioadă, personifica ştiinţa şi cultura umanităţii. Construită de Alexandru cel Mare în anii 332-331 î.e.n., pentru a dura o veşnicie, îşi celebra strălucirile arhitecturii sale monumentale prin **Serapeion,** cel mai mare templu al Antichităţii, prin Farul de pe insula Faros, socotit una dintre cele Şapte Minuni ale Lumii, şi prin **Bruheion,** cartierul regesc, în care se afla şi vestitul complex cultural denumit **Museion**. Din acest complex făceau parte Academia de medicină, reputată prin acele mari principii pe care le-a enunţat, valabile până astăzi, Academia de filosofie, renumita "Şcoală din Alexandria", leagănul neoplatonismului, precum şi Biblioteca,, prima şi singura încercare de reunire la un loc a tot ceea ce înfăptuise şi consemnase în scris spiritul uman, anticipând caracterul universal al culturii şi civilizaţiei. Biblioteca va fi întemeiată pe la 297 î.e.n., la cererea lui **Ptolemeu I Soter**, unul dintre cei mai străluciţi generali ai lui. Alexandru cel Mare, diadoh, apoi rege al Egiptului (323-285 î.e.n,), de către **Demetrios din Phalera**, orator, om de stat, filosof şi scriitor grec, fost prieten al lui Aristotel, autor, printre altele, al lucrării **Despre razele de lumină apărute pe cer**, care comentează apariţiile de obiecte zburătoare neidentificate pe firmamentul Atenei. Menirea Bibliotecii era de a aduna şi a conserva literatura greacă creată de-a lungul timpului, ca şi cele mai importante opere ale literaturii universale, care erau traduse chiar în cadrul ei. Dintru început, Biblioteca s-a aflat sub protecţia regelui şi, ca urmare, a beneficiat de sprijin şi de mijloace financiare. Conducătorul ei, un mare preot, precum şi profesorii şi bibliotecarii erau plătiţi de rege.

Foarte curând, Biblioteca a devenit o instituţie puternică şi faimoasă. Învăţaţi de renume trimiteau aici opere scrise de-a lungul vremurilor în diverse locuri. S-au adunat astfel 700.000, iar după unele cercetări circa un milion de piese, scrise pe suporturi de o mare diversitate: papirus (cele mai multe), scoarţă de copac, ţesături, lemn, pietre gravate, chiar... imprimate. Conţinutul scrierilor denotă că erau reprezentate aici toate principalele domenii ale spiritualităţii umane de până atunci: tratate de aritmetică, geometrie şi trigonometrie, cursuri de astronomie, mecanică cerească şi cosmogonie, de filosofie sau lucrări referitoare la fenomene ale naturii, descrieri de plante şi animale, cercetări în anatomie, chimie şi tainele atomului, apoi piese de teatru, poeme celebre ş.a. Desigur, nu au lipsit din Bibliotecă autorii care au ilustrat spiritualitatea Lumii Antice: Euclid, Aristofan, Aristotel, Homer, Platon, Pitagora, dar şi atâţia alţii pe care istoria nu i-a reţinut.

Un atare fond de manuscrise a stârnit interesul pe toate meridianele. Aici au venit pentru studiu şi cercetare învăţaţi şi eruditi din toate părţile pământului. **Ptolemeu al II-lea**, rege al Egiptului între anii 283 şi 246 î.e.n., cel care a pus să

se construiască Farul din Alexandria, a cumpărat cărţile lui Aristotel şi le-a inclus în fondurile Bibliotecii. Tot el a depus în această Bibliotecă textul celei mai vechi şi mai celebre dintre traducerile cărţilor **Vechiului Testament** - traducerea greacă, denumită **Septanta sau Septuaginta**, care a fost tradusă aici la cererea sa, în primul rând pentru uzul evreilor din Egipt a căror limbă curentă nu mai era ebraica, ci greaca. În vederea efectuării traducerii, Ptolemeu a apelat la Marele Preot **Eleazar** din Ierusalim, care, în scurt timp, i-a trimis 70 de cărturari, mari cunoscători ai limbilor greacă şi ebraică, iar aceştia au trecut la înfăptuirea operei lor, izolaţi pe o insulă, lângă Alexandria, finalizată în numai 72 de zile. Traducerea în limba greacă a **Torei**, operă de uimitoare precizie şi izbutire stilistică, a fost denumită **"Traducerea celor 70 de interpreţi"** sau **Septanta (Septuaginta)** (A se vedea: Dr. Alfred Hârlăoanu, **Istoria universală a poporului evreu**. Bucureşti, Editura Zarkony Ltd., 1992).

Biblioteca din Alexandria a fost servită de nume celebre: **Eratostene (Eratosthenes)**, matematician, astronom, geograf şi filosof, grec din Cyrene, primul care a evaluat corect circumferinţa Pământului; **Aristarh din Samos**, astronom grec, cel care a emis la premieră ipoteza rotaţiei Pământului în jurul axei sale şi în jurul Soarelui. Se detaşează, dintre aceştia, **Calimach din Cyrene**, poet şi literat, care are merite deosebite în organizarea Bibliotecii, în ordonarea pe genuri a colecţiilor. El a fixat dimensiunile rulourilor de papirus astfel încât să poată fi consultate şi păstrate corespunzător, a conceput reguli de punctuaţie, reguli de descriere a lucrărilor, luând în considerare asemenea elemente cum sunt: **numele autorului, repere biografice** ale acestuia, primele **cuvinte de titlu (incipit),** precum şi **sigla copistului.** Tot Calimach a pus bazele catalogului Bibliotecii, după unii tematic, denumit **Pinakes,** şi a iniţiat o bibliografie a autorilor greci care a urmat structura catalogului, întreprindere continuată de Aristarh.

Generoasă şi binefăcătoare spiritului uman, Biblioteca din Alexandria va avea un destin ingrat. El începe la anul 47 î.e.n., când armatele lui Caius Iulius Caesar atacă şi incendiază flota egipteană din port. Focul se extinde asupra oraşului şi mistuieşte o parte a Muzeului şi a Bibliotecii. Există şi varianta potrivit căreia soldaţii romani au pătruns în depozitele de manuscrise, au distrus, au pus foc şi au sustras zeci de mii de manuscrise, care au fost încărcate pe nave şi expediate la Roma, pentru a spori fondurile Bibliotecii imperiale în formare. Intr-o măsură, Marcus Antonius va repara din efectele dezastrului şi va dărui Cleopatrei colecţia Bibliotecii din Pergam, însumând 200.000 de unităţi. Dar împăratul Diocleţian (284-305 e.n.), înspăimântat în faţa tratatelor de alchimie, trimite flăcărilor şi distruge la întâmplare alte valori ale Bibliotecii. Ceea ce a mai rămas avea să fie nimicit la anul 391 de către Theophilus, patriarh al Alexandriei, în timp ce în scaunul împărătesc se afla Theodosiu I cel Mare (379-395). Unii istorici înclină să creadă că ceea ce a mai rămas din vestita Bibliotecă avea să fie spulberat în flăcări la anul 646 din ordinul generalului Amr-ibn-al-As, ginerele califului Omar (581-

644), cuceritorul Siriei, Persiei şi Egiptului. Lui i-ar aparţine această nefastă sentinţă: **"Dacă ceea ce este scris în textele închise în această clădire se abate cu ceva de la Coran, Cartea sfântă, această bibliotecă este periculoasă, să o ardem!..., dacă toate se potrivesc cu Cartea sfântă, atunci de manuscrisele Bibliotecii nu mai este nevoie. Să o ardem!".**

Indiferent cine au fost ultimii făptaşi, distrugerea Bibliotecii din Alexandria este unul dintre cele mai mari reculuri ale istoriei provocate de mâna omului, cu sau fără bună-ştiinţă. Atunci au fost destrămate orizonturi de mare luminozitate, tăiate resorturi care puteau conferi o altă deschidere, o altă turnură paşilor umanităţii prin vremuri.

Cum, însă, foarte adesea, ceea ce a însemnat cândva valoare revine într-o formă sau alta în contemporaneitate, după 23 de secole Biblioteca din Alexandria renaşte în noi condiţii. Egiptul, sprijinit de comunitatea internaţională şi cu participarea directă a U.N.E.S.C.O., a trecut la înfăptuirea proiectului de construire şi dotare a unei instituţii a cărţii cu valenţe universale: **Bibliotheca Alexandrina**. Inaugurată în septembrie 2002, ea va fi cea mai grandioasă instituţie de cultură şi ştiinţă din întreg bazinul mediteranean, lumea arabă şi africană, cu extindere la nivel mondial, atestând de la parametrii culturali ai timpului nostru dorinţa omului de a demonstra eternitatea şi universalitatea culturii.

La romani, bibliotecile au fost ulterioare celor ale grecilor. **Paul Emil Macedonicul** (230-160 î.e.n.), consul în 182 şi 168 î.e.n., este primul care constituie o colecţie de cărţi la Roma. Cea dintâi bibliotecă publică va fi fondată în capitala Imperiului în anul 39 î.e.n. de către **Asinius Pollio**, scriitor şi om de stat (76 î.e.n. - 5 e.n.), guvernator al Galiei Transalpine, prieten şi protector ai lui Vergiliu şi Horaţiu. Unele cercetări atribuie proiectul creării bibliotecii publice la romani cu cărţi greceşti şi latineşti lui **Iulius Caesar**, al cărui partizan era Asinius Pollio. Locul bibliotecii a fost bine ales - colina Aventin. Au urmat bibliotecile lui Augustus, succesorul lui Caesar - **Palatina**, amenajată în templul lui Apollo, şi **Octaviana**, după numele surorii sale, Octavia -, care erau conduse de directori (procurator bibliothecae) şi deservite de bibliotecari (librarii). Au mai fost constituite biblioteci la Capitoliu, în Templul Păcii, în palatul lui Tiberiu. Cea mai celebră dintre toate a fost Biblioteca Ulpia, întemeiată pe la anul 100 e.n. de către împăratul Traian, pe care Diocleţian avea s-o ataşeze termelor sale. În secolul al IV-lea, la Roma existau 28 de biblioteci.

S-au înmulţit bibliotecile (colecţiile) particulare de cărţi şi bibliofilii. Bunăoară, generalul **Lucullus** (106-57 î.e.n.) îşi alcătuieşte o bibliotecă imensă, pe care o va deschide publicului. Treptat, unele biblioteci particulare devin modă vanitoasă. Nu puţini sunt aceia care consacră un salon unor colecţii de cărţi de-a dreptul apreciabile în vreme ce ei nu sunt capabili să le citească măcar titlul. Latinul Seneca şi grecul Lucian vor satiriza o atare categorie, cum o va face, mai înspre noi, Voltaire. Evocând magnifice şi somptuoase volume, scriitorul şi

gânditorul francez va exclama: **“Sacres ils sont, car personne n'y touche”.**

Bibliotecile Antichității posedau şi ele, potrivit mărturiilor de atunci, cataloage de cărți, fără să ştim dacă era vorba de simple inventare sau de instrumente propriu-zise de informare, concepute într-o anume idee. Retorul Quintilian (35-96 e.n.), autorul primei expuneri sistematice a pedagogiei din lumea greco-romană, semnalează existența cataloagelor într-o modalitate mai aparte, şi anume cerându-şi scuze că nu a menționat în studiul său pe toți poeții de o condiție artistică minoră: **“Nu există cineva care, oricât de străin ar fi de poezie, să nu se ducă într-o bibliotecă şi să nu includă în lucrările sale catalogul poeților”.**

Mai este de remarcat că bibliotecile vremurilor antice nu erau doar centre de studiu, ci şi locuri de întâlnire pentru dezbateri filosofice şi literare.

Apariția Creştinismului n-a marcat, inițial, o dezvoltare şi o înmulțire a bibliotecilor. Primii creştini distrugeau orice altă carte decât **Noul** şi **Vechiul Testament**. **Sfântul Ieronim** (c. 347-420), căruia i se datorează traducerea Bibliei în limba latină (**Vulgata**), şi **Sfântul Gheorghe** (secolul al IV-lea), episcop al Alexandriei, au fost primii care s-au împotrivit acestor distrugeri. Apoi Sfântul **Pamfil** a întemeiat biblioteca din Caesarea, care cuprindea în jur de 20 000 de volume. Se spune că aici a găsit Sf. Ieronim **Evanghelia după Matei** în ebraică. Au urmat invaziile barbare, care distrugeau orice carte. Aşa au dispărut importante depozite de literatură creştină apărute pe teritoriul Bizanțului. Unele manuscrise au fost adunate la Constantinopol şi în bibliotecile de mănăstire din Occident. **Constantin cel Mare** (306-337) a întemeiat, la anul 330, o bibliotecă de circa 6.000 de volume în noua capitală, Constantinopol, care avea să numere în timpul domniei lui Theodosiu cei Mare (379-395) circa 100.000 de volume. Va fi incendiată în anul 727 şi parțial distrusă de Leon Isauricul, pierind la 1453. O mare bibliotecă - cu caracter public - a funcționat în timpul domniei lui Constantin al VII-lea Porfirogenetul (a domnit efectiv între 945 şi 959). Veneau aici învățați din tot Imperiul pentru a-i cerceta scrierile. Dar avea să cadă şi ea pradă furiei otomane față de Creştinism.

Lumea arabă, aflată în afara acestui pericol, şi-a dezvoltat, la rândul ei, instituția cărții. În **Bagdad,** devenit loc de refugiu al învățaților şi scriitorilor greci, **Al Ma'mun** (secolul al IX-lea), fiul lui **Harun I al-Raşid**, înființează “Casa Înțelepciunii”, în acelaşi timp bibliotecă, academie şi birou de traduceri, cea mai reputată instituție culturală a timpului după Academia din Alexandria. În secolul al X-lea, se ilustrează o imensă bibliotecă la **Buhara,** despre care Avicenna scrie: **“Am intrat într-o casă cu multe încăperi; fiecare era prevăzută cu rafturi, pe care cărțile stăteau îngrămădite unele peste altele. Într-o cameră erau cărți de limbi şi de poezie; în alta, cărțile de Drept, şi aşa mai departe; fiecare cameră era rezervată unei ştiințe deosebite. Am citit catalogul vechilor greci şi i-am cerut pe cei pe care i-am dorit; şi am văzut cărți pe care nu le mai văzusem niciodată şi pe care nu le-am mai revăzut de atunci. Am citit aceste**

cărți şi am luat note. Şi astfel am putut înțelege locul pe care îl ocupă fiecare om în știința sa deosebită".

În condițiile năvălirilor barbare în Europa, cele mai multe dintre scrieri au fost adăpostite în mănăstiri. Salvarea culturii occidentale se datorează, am putea spune, bibliotecilor amenajate aici, deservite de călugări eruditi. Pe lângă mănăstiri au fost organizate ateliere de copişti - **scriptorii** (< lat. **scriptorium**). În Franța, ordinul călugăresc al Sfântului Benoît prevedea copierea de manuscrise şi lectura scrierilor sacre. Regula benedictină stabilea pentru un călugăr aproximativ 1500 de ore de lectură pe an, ceea ce, la un ritm de 10 pagini pe oră, însemnează aproximativ 15.000 de pagini sau 50 de volume a 300 de pagini, în medie. Bibliotecile de mănăstire simțeau, aşadar, nevoia unui mare număr de cărți. Nu e mai puțin adevărat că se numea bibliotecă şi o colecție minusculă de carte. Erau, de pildă, socotite biblioteci, în veacul al XI-lea, şi asemenea colecții de manuscrise ca cele de la abația Saint Benoît-sur-Loire sau de la mănăstirea Saint Riquier, fiecare cu numai 36 de volume. Chiar în secolul al XIV-lea, biblioteci ca aceea a reginei Clémence, soția lui Ludovic al X-lea, se compuneau din numai 40 de volume.

2. Complexe moderne ale cărții pe meridianele lumii

Evul Mediu cunoaşte o remarcabilă consacrare şi venerare a cărții. Lărgirea accesului la cultură îi asigură audiență. Mişcarea ideilor inaugurează orizonturi care depăşesc simpla curiozitate a amatorului bibliofil. Citirea textelor şi studiul izvoarelor se dezvoltă, cercetarea ştiințifică se organizează, iar bibliotecile se deschid învățaților, care le explorează. Se pun acum bazele unor biblioteci care vor deveni moderne complexe ale cărții şi, în acelaşi timp, bijuterii culturale de unică strălucire. Începând din veacul al XII-lea, pe lângă universitățile Occidentului creştin, la Bologna, Oxford, Paris, Viena, Salamanca, Heidelberg, se dezvoltă ateliere de copişti şi biblioteci. Cea de la Sorbona, datorată donației inițiale a lui **Robert de Sorbon** (1201-1274), dispunea de o sală lungă şi îngustă, iar cărțile erau legate de pupitre cu lanțuri (**liber catenatus** - carte înlănțuită). Alături de literatura religioasă, bibliotecile deținеau şi literatură profană consacrată artelor liberale, aşezate după o ordine tradițională, şi anume: trivium (ştiința cuvintelor); gramatica; retorica; quadrivium (ştiința lucrurilor), respectiv aritmetică, geometrie, muzică şi astronomie.

Treptat, se constituie fonduri particulare de carte - princiare sau ecleziastice - care devin nuclee ale viitoarelor biblioteci naționale sau publice. Zelul colecționarilor în culegerea şi păstrarea manuscriselor era cu adevărat nobil. Ludovic cel Sfânt, rege ai Franței între 1226 şi 1270, primul dintre monarhii francezi care foloseau uzual cititul şi scrisul, a întemeiat la Paris o bibliotecă semipublică, amenajată în tezaurul capelei sale. **"Acolo studia el însuşi** - consemnează Geofroy de Beaulieu - ... **şi acorda cu bunăvoință şi altora**

îngăduința de a studia o dată cu el”.

Una dintre cele mai vechi şi mai înzestrate biblioteci de pe glob - **Bibliothèque Nationale de France** - moştenitoare a Bibliotecii Regale, îşi datorează începuturile tot unui mare colecționar, în persoana regelui Carol al V-lea cel Înțelept (1364-1380). Pasionat bibliofil, suveranul francez inițiază organizarea unei biblioteci la Luvru pornind de la propria colecție de manuscrise. Biblioteca, servită de un bibliotecar, demarează cu 973 de volume, un fond de-a dreptul impresionant pentru acele timpuri. O dată cu moartea întemeietorului, Biblioteca decade şi va fi nevoie de intervenția regelui Francisc I (1515-1547), care recuperează colecțiile regale dispersate în diferite palate şi castele (Luvru, Blois), adaugă propria bibliotecă, formată mai cu seamă din manuscrise greceşti, şi organizează o puternică bibliotecă la Fontainbleau. În 1537, regele instituie, în premieră, depozitul legal, ordonând astfel tuturor imprimeriilor franceze să trimită câte un exemplar din fiecare tipăritură proprie Bibliotecii Regale, ceea ce a reprezentat un mijloc sistematic de creştere a fondurilor acesteia. Adusă la Paris în timpul domniei lui Ludovic al XIII-lea (1610-1643), Biblioteca este încredințată de către Ludovic al XIV-lea (1643-1715) lui Colbert, el însuşi colecționar vestit. Favorizată în privința procurării de cărți, ea îşi va îmbogăți colecțiile cu sute de mii de volume, mii de stampe, manuscrise, medalii. Îi vin în întâmpinare şi reglementările din 1793 privind întărirea Depozitului legal.

În 1743, Biblioteca se mută în Palatul Mazarin de pe strada Richelieu, care a fost extins şi modernizat, funcționând în acest local până în 1995. Aici au fost amenajate o sală de lectură cu 360 de locuri, construită în 1868, apoi depozitul principal, cu 11 nivele, prevăzut cu zece ascensoare şi cu o rețea pneumatică de transport.

Dar chiar la asemenea dimensiuni, Biblioteca, sufocată de mulțimea volumelor şi a cititorilor, s-a văzut în imposibilitatea de a face față cerințelor. Sensibil la această situație, preşedintele François Mitterrand, el însuşi un pasionat al cărților, declara, în iulie 1988, că în Franța trebuie să fie realizată **“o bibliotecă foarte mare, de tip nou”**. Ca urmare, s-a trecut, în ritm alert, la materializarea ideii şi, în martie 1995, François Mitterrand, într-o ultimă apariție publică, inaugurează clădirea încă neamenajată a celui mai ambițios şi mai scump proiect din timpul celui de-al doilea mandat prezidențial. Noul preşedinte, Jacques Chirac, dă curs cererii familiei Mitterand ca biblioteca să poarte numele defunctului preşedinte şi, în decembrie 1997, inaugurează **Bibliothèque Nationale de France “François Mitterrand”**. Complexul bibliotecar, a cărui arhitectură a stârnit controverse între specialişti şi în publicul parizian, include patru turnuri de sticlă sugerând patru cărți deschise. Turnurile, care au o înălțime de aproape 80 de metri şi ocupă o suprafață de 7,5 ha, înconjoară o grădină de 12.000 m pătrați. Aici sunt amenajate, pe două nivele, sălile de lectură. Pentru depozite sunt afectate 11 etaje.

Complexul a fost prevăzut să funcționeze cu întreaga capacitate în cursul

anului 1998, până atunci patrimoniul de zece milioane unități al vechii biblioteci fiind transferat în noul aşezământ în stocuri de câte 20 000-30 000 de volume zilnic. În clădirea veche de pe strada Richelieu se păstrează colecții speciale, aproximativ şapte milioane de manuscrise, gravuri, fotografii, hărți. În sălile puse de acum la dispoziția publicului în cadrul noii biblioteci, cititorii au acces liber la presă, produse audiovizuale, cărți tehnice şi ştiințifice, lucrări de drept, economie şi politice, literatură din țară şi străină, lucrări de filosofie şi ştiințe sociale, precum şi la bibliografie. Sălile de lectură dispun de 1.697 de locuri. Au fost prevăzute săli speciale pentru cercetători. Până la organizarea lor, aceştia conviețuiesc cu cititorii de rând, apoi pot să închirieze pentru un an locurile sau să facă rezervări prin intermediul calculatorului.

Potrivit inițiatorilor proiectului, s-a urmărit realizarea unei "biblioteci fără cărți", deci a unei biblioteci electronice. S-a şi trecut la transferarea pe disc magnetic a milioane de pagini,

Măsurile de austeritate economică au făcut să se renunțe la ideea folosirii gratuite a bibliotecii. Cheltuielile pentru investiții, inclusiv mutarea, s-au cifrat la nouă miliarde de franci, iar cele de funcționare la un miliard de franci anual, ceea ce reprezintă 7-8 la sută din bugetul Ministerului Culturii.

În Marea Britanie, rețeaua instituțiilor cărții este dominată de **Biblioteca Națională**, versiune modernă a celebrului focar de cultură care a fost **British Museum Library**. Bazele acestui gigant cultural au fost puse în 1753, împreună cu British Museum, pornindu-se de la colecțiile de artă şi de carte lăsate statului de către **Hans Sloa**ne (1660-1753), succesorul lui Newton la preşedinția **Societății Regale (Royal Society).** Biblioteca a fost deschisă pentru public în 1759, cu cele 40 000 de cărți şi 7.000 de manuscrise ale donației Sloane, cărora li s-au adăugat alte trei mari colecții: **Cottonian Library,** formată din scrieri beletristice şi istorice engleze; **Harleyan Library,** reprezentând fondul de carte al lui Robert şi Edward Harley; **Old Royal Library** (Vechea Bibliotecă Regală), donație a regelui George al II-lea, în 1757. O dată cu această din urmă donație, Biblioteca a primit dreptul de Depozit legal, instituit special pentru Biblioteca Regală.

British Library, din 1998 amenajată într-un nou edificiu, şi-a sporit constant fondurile cu carte de valoare, prin donații particulare, schimb de publicații, îndeosebi guvernamentale, cu mari instituții de cultură de peste hotare, achiziții riguros orientate de carte modernă străină, încât astăzi este socotită biblioteca cu cele mai ilustre şi mai bogate colecții din lume. Ea a depăşit de mult 12 milioane volume carte şi periodice, care pot ajunge pe masa cititorului în 30 de minute, față de o medie de două ore, la vechiul sediu de la British Museum, precum şi 120.000 de manuscrise. În fondurile ei se află sute de mii de volume de carte chineză şi japoneză, cu o vechime care urcă până în veacul ai VIII-lea, o impunătoare colecție de papirusuri egiptene, greceşti, latine şi orientale, sigilii, brevete, monede, partituri, stampe, discuri, benzi, filatelie. Anual, colecțiile Bibliotecii

cresc cu circa un milion de unități. Fondul de periodice, inițiat în 1817, se păstrează pe microfilme. Climatizarea interioarelor face ca durata de viață a fondurilor să crească de patru ori.

Sălile de lectură, organizate pe specialități şi forme de publicații, totalizează 1.159 de locuri, înregistrând o frecvență de 750.000 intrări-cititori pe an şi 2.200.000 de unități consultate.

Operațiile de bază ale Bibliotecii, în primul rând cele de catalogare şi bibliografice, sunt automatizate, conferind o nouă funcționalitate şi un nou conținut serviciilor sale.

Dotată cu computere, cu aer condiționat şi beneficiind de un management modem, British Library a trecut de mult pragul mileniului al treilea.

Cea mai mare bibliotecă din lume este, după cum se ştie, **The Library of Congress (Biblioteca Congresului),** care funcționează la Washington. A fost creată ia 1814, găzduită de noul Capitoliu până în 1897 şi destinată, inițiai, exclusiv uzului parlamentarilor. În 1897, va fi construit primul dintre cele trei stabilimente proprii ale sale **-** "**The Jefferson Building".** Vor urma "**John Adams",** inaugurat în 1939, iar apoi cel mai mare dintre ele - "**James Madison Memorial Building",** deschis în 1980.

Pe rafturile Bibliotecii, însumând 851 km pătrați, se păstrează peste 111 milioane de unități bibliografice, de la papirus la microformate, acoperind toate domeniile şi subiectele posibile. Dintre acestea, 26 de milioane sunt volume, 20 de milioane hărți şi atlase, începând din secolul al XIV-lea, 6 milioane piese muzicale, 10 milioane gravuri şi fotografii, circa 6 milioane microfilme, peste 500.000 cărți rare şi incunabule, apoi zeci de milioane de manuscrise, documente oficiale şi private, corespondență. Printre piesele cele mai prețioase ale patrimoniului istoric american aflate aici se menționează o ciornă a textului Constituției americane, scrisă de Thomas Jefferson, cu adnotări aparținând lui Benjamin Franklin şi John Adams, o scrisoare adresată de Cristofor Columb Curții Regale spaniole.

Secțiile bibliotecii sunt, ele însele, imense colecții specializate de documente, precum şi de instrumente cu caracter informativ-documentar. Secția microfilm, de pildă, microfilmează şi pune la dispoziție sub această formă un număr apreciabil de documente rare, prețioase sau fragile. Secția filme posedă cea mai mare colecție de gen, ilustrând evoluția celei de a şaptea arte de la începuturile ei. **Secția muzicală** dispune de un fond unic în lume, în care se întâlnesc toate formele de folclor național de pe glob. Şi tot aici se păstrează, desigur în condiții speciale, o colecție Stradivarius: trei viori, o violă şi un violoncel. Anual, în Bibliotecă intră circa 5 milioane de unități, 75.000 de titluri de publicații seriale şi 1.200 de cotidiane. Având ca vocație documente din toate epocile, Biblioteca Congresului le achiziționează din orice colț al Planetei. În colecțiile ei sunt reprezentate 460 de limbi şi dialecte. În rândul titlurilor-vedetă figurează şi **Biblia cu 42 de rânduri** imprimată de Gutenberg, conservată în perfectă stare.

Consecventă destinației sale inițiale - informarea şi documentarea parlamentarilor - Biblioteca este, în acelaşi timp, accesibilă oricărei persoane în vârstă de peste 18 ani, cu titlu gratuit. Copiii beneficiază, la rândul lor, de o imensă colecție de profil, ale cărei componente pot fi vizionate prin Internet.

Cei 4.000 de angajați ai Bibliotecii utilizează cele mai noi tehnici ale automatizării şi informatizării în scopul punerii în valoare a documentelor şi a informației din cuprinsul acestora. Este ilustrativă, bunăoară, amenajarea tuturor meselor de lucru ale celor mai mari săli de lectură astfel încât să permită cercetătorilor, cititorilor îndeobşte folosirea ordinatoarelor portative.

Din acelaşi Ev Mediu pleacă, generic, **Biblioteca Vaticanului,** una dintre cele mai valoroase din lume. E o bibliotecă a unicatelor, pornind de la cartea de dimensiuni infime (4 cm) până la o Biblie ebraică în greutate de 63 kg, comentată în aramaică, a manuscriselor de excepție, unele de cea mai mare importantă în lume, aparținând unei impunătoare galerii de personalități ale istoriei umane, de la Leonardo da Vinei, Luther, Mozart, Voltaire, Erasm, la Napoleon Bonaparte. Acest tezaur, ocupând 15.000 m de "coridoare", cuprinde 1.300.000 de imprimate, dintre care mai bine de jumătate anterioare secolului al XVIII-lea, peste 8.000 de incunabule şi 150.000 de manuscrise sau gravuri. Cel mai vechi manuscris este un papirus în greacă din secolul al II-lea al primului mileniu, urmat, cronologic, de o Biblie, tot în greacă, din secolul al IV-lea.

Se constituie ca veritabilă bibliotecă pontificală la inițiativa papei Nicolae al V-lea (1447-1455), un însetat de carte, care reuneşte o importantă colecție de manuscrise greceşti şi latine, închegând nucleul Bibliotecii de mai târziu. Îngrijit orânduită şi catalogată, Biblioteca se va deschide publicului la 1475, când în Scaunul Pontifical se afla **Sixtus al IV-lea** (1471-1478), ocupând, sub Sixtus al V-lea (1585-1590) un vast edificiu, construit între 1587 şi 1589 de către arhitectul Domenico Fontana (1543-1607), cel care a reuşit performanța deplasării obeliscului din Piața "Sf. Petru". Biblioteca va cunoaşte o solicitare permanentă şi o intensă utilizare. **"Cercetătorii de orice talie sunt convinşi că pot găsi aici tot ce caută"** - remarca Louis Duval-Amould, "scriptor" al Vaticanului şi responsabili ai Bibliotecii. Alături de cercetători, ea este frecventată sistematic de 2 400 de studenți reprezentând 50 de națiuni. În scop de informare, usagerii Bibliotecii au la dispoziție zece milioane de fişe de catalog. Ambianța din acest templu al cărții este una de excepție. După o îndelungă operă de restaurare. Salonul Sixtin, nestemata acestei Biblioteci, a fost redeschis pentru public. Ca şi capela cu acelaşi nume, pictată de Michelangelo, frescele Salonului sunt izbutiri ale sublimului menite acum a servi gloria cărții.

Tot mai mult, clădirile bibliotecilor se adecvează din punct de vedere arhitectural ideii de creştere a producției de carte şi de liberalizare a accesului public la carte. Tradiția înlănțuirii cărții la raft se menține, dar creşterea colecțiilor duce ia confecționarea de rafturi înalte, adesea până în tavan, iar cărțile se păstrează pe rafturi în poziție verticală. În Spania, biblioteca de la **Escurial,**

construită la cererea regelui Filip al II-lea de către arhitectul **Juan de Herrera** (1530-1597), comportă un sistem inovator, acela al **rafturilor murale,** care vor servi ca model arhitecților din secolele următoare.

3. Începutul bibliotecii româneşti

Țara noastră. are, la rându-i, tradiție în promovarea bibliotecii, care aduce lumină şi confirmă datele asupra cunoaşterii şi utilizării scrisului pe meleagurile noastre, ea şi asupra similitudinilor dezvoltării noastre culturale cu Occidentul european, a interferențelor culturale. Cea mai veche perioadă a istoriei bibliotecilor româneşti - aceea a colecțiilor de manuscrise păstrate în mari mănăstiri - debutează în veacul al XIV-lea. Încercarea de a argumenta ideea de "bibliotecă orală", de "bibliotecă folclorică", socotită prototip de bibliotecă străveche la români, este pe cât de inoperantă, pe atât de fantezistă, contrară oricărei accepțiuni de bibliotecă, adică de instituție a cărții. Iată un mod de a defini ceva care nu există şi de a-i mai stabili şi vechime, cum a făcut, de pildă, N. Georgescu-Tistu **(Bibliotecile şi cartea. Studii de bibliologie)**.

Mănăstirile româneşti se afirmaseră de timpuriu ca vii centre de cultură medievală şi de promovare a cărții. Aşa au fost: în veacul al XIV-lea, în Muntenia - **Vodița, Tismana şi Cozia**, unde se copiau şi se iluminau manuscrise; în Moldova aceluiaşi secol - **Mănăstirea Neamț**, iar la începutul secolului al XV-lea **Mănăstirea Bistrița.** Cele mai vechi cărți româneşti s-au scris în atare centre: **Tetraevangheliarul** din 1404-1405 la Tismana de către Nicodim şi **Tetraevangheliarul** din 1429 la Neamț, alcătuit şi pictat de către Gavriil Uric, la 1429. Alte centre ale cărții-manuscris în aceeaşi perioadă au fost mănăstirile **Voroneț** (Moldova), **Bistrița** (Oltenia).

Ilustrativă pentru modalitatea de înfiripare, pentru resursele şi specificul de dezvoltare a instituției cărții la români este **Biblioteca din Şcheii Braşovului,** care s-a închegat şi a evoluat sub egida Bisericii voievodale "Sf. Nicolae". Ea apărea într-un context favorabil generat de continua afirmare a legăturilor Bisericii şi românilor de aici cu Țara Românească şi Moldova, precum şi cu pulsul vieții spirituale din cetatea medievală a Braşovului. Aici apăruse şi ființa prima şcoală românească, ale cărei începuturi datează, potrivit unor specialişti, din veacurile al XI-lea - al XII-lea (A se vedea: Vasile Olteanu, **Biblioteca** şi **Arhiva istorică din Şcheii Braşovului**. În: **160 de ani de la înființarea primei biblioteci publice la Braşov**. **1835-1995**. Braşov, 1996). Şcoala din Şchei a devenit un focar de cultură care a dat, prin filologul, traducătorul şi dascălul Dimitrie Eustatievici (circa 1730-1796) cea dintâi gramatică a limbii române, intitulată **Gramatica rumânească**. În acelaşi context sunt traduse şi copiate cărți de largă popularitate şi vor fi imprimate primele calendare la români (1731-1739), pentru ca tot aici să se producă, în veacul al XVI-lea, momentul Coresi, care se înscrie cu rol decisiv în inaugurarea cărții imprimate în limba română.

Continua îmbogățire a Bibliotecii este o operă culturală şi religioasă, dar în acelaşi timp, modalitate de apărare şi de solidaritate spirituală a românilor transilvăneni, în cadrul cărora intelectualii, preoțimea au avut o mare înrâurire. Vor dona manuscrise, tipărituri protopopi, preoți şi se va cumpăra judicios. În acest fel, în secolul al XVI-lea, **"la Biserica Sf. Nicolae din Şchei se constituise o bibliotecă în parte aparținând copiştilor locali şi pe de altă parte prin cărți procurate cu reale eforturi din diferite centre de cultură" (op. cit.).** În 1557**,** din Bulgaria (Loveci) se achiziționează un **Liturghier,** din Veneția se procură mai multe cărți ale tipografului sârb Bojidar Vukovici, din Polonia **Triodul Penticostar,** incunabulul de la 1491 al lui Sweipold Fial, din **Rusia** două exemplare ale **Bibliei** lui Ivan Fiodorov. Foarte semnificativ, erau aduse la Braşov scrieri din multe centre ale țării: manuscrise de la Păuliş-Arad (manuscrisul lui Nicola Diac de la 1530), de la Curtea lui Ştefan cel Mare (un **Evangheliar),** de la Curtea lui Alexandru Lăpuşneanu (un **Tetraevanghel** de la 1560, miniat pe pergament), precum şi de la Curtea lui Neagoe Basarab (un manuscris de la 1517). Se ilustrează, de pe acum, un fond braşovean de carte românească manuscris ce va servi diaconului Coresi pentru a traduce şi a imprima cărți în româneşte, într-o redactare care va pune bazele limbii literare la români. Tradiția procurării de scrieri valoroase va continua şi se va amplifica în secolele următoare, în ideea reprezentării producției de carte din toate cele trei țări româneşti. Este de precizat că n-a fost vorba de o simplă acumulare de cărți, ci de o "bibliotecă regulată", cum a fost calificată, care, pe parcurs, a beneficiat de mai multe inventare-catalog, pentru ca, la 1859, protopopul Iosif Barac, fiul poetului Ioan Barac, să realizeze un catalog în sensul modem al termenului.

Alături de bibliotecile mănăstireşti, Evului Mediu românesc îi sunt specifice **bibliotecile domneşti**, ale dregătorilor, boierilor şi, desigur, ale cărturarilor. Cele dintâi biblioteci domneşti au fost; în Moldova, cea a lui Despot Vodă (1561-1563), cel care, în 1562, a întemeiat Şcoala de la Cotanri, şi a lui **Petru Şchiopul** (1574-1591). În acelaşi veac al XVI-lea, se semnalează biblioteca marelui logofăt **Luca Stroici (Lupu),** boier cărturar, ctitor al Mănăstirii Dragomirna, căreia i-a dăruit, de altfel, biblioteca sa. Umanistului **Johannes Honterus** (1489-1549), întemeietorul celei dintâi tipografii transilvănene, la Braşov (1535), şi tot aici a unui gimnaziu umanist, îi datorăm prima bibliotecă şcolară de la noi, constituită pe lângă gimnaziu. Biblioteci cunoscute sunt, apoi, ale învățaților cărturari **Grigore Ureche, Miron Costin, Udrişte Năsturel**, faimoasa bibliotecă a stolnicului **Constantin Cantacuzino** de la **Mănăstirea Mărgineni** (Prahova), printre cele mai impunătoare din Estul Europei, şi biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la **Mănăstirea** Hurezu. În Transilvania, prima bibliotecă românească o datorăm mitropolitului de Alba Iulia, **Sava Brancovici** (1656-1683), cunoscut prin acțiunea sa împotriva Calvinismului.

Secolul al XVIII-lea punea în lumină biblioteci ale domnitorilor, boierilor (particulare) şi mânăstirilor. Menționăm, printre acestea; **biblioteca**

Mavrocordaților, cunoscută pe toate meridianele Europei şi stârnind interesul colecționarilor, biblioteca boierului **Matei Creţulescu, bibliotecile mănăstirilor Secu, Dragomirna, Bisericani (Moldova), Poiana Mărului şi Cernica (Muntenia).** La 1727 se întemeiază **biblioteca Blajului**, unul dintre puternicele centre de promovare a unei erudiții şi a unor valori cu nemijlocită răsfrângere în planul luptei naționale la români.

4. Mari aşezăminte româneşti ale cărții

Secolul al XIX-lea marchează şi în țara noastră punerea bazelor unor biblioteci puternice, constituite, foarte adesea, pe lângă instituții de învățământ, societăți sau asociații ştiințifice-culturale.

În 1867, la un an de la crearea Societății Academice Române, a luat ființă biblioteca acesteia, viitoarea **Bibliotecă a Academiei Române,** depozitara unui apreciabil tezaur de gândire şi de simțire al românilor, constituit prin donații (printre primii donatori s-au aflat Timotei Cipariu, V.A. Urechia, A.T. Laurian, apoi Ilie Torouțiu, G.T. Kirileanu ş.a.), prin cumpărări, preluări de biblioteci ale unor instituții desființate, schimbul internațional. Scopul inițial al Bibliotecii era de a servi la îndeplinirea mandatului Societății privind elaborarea gramaticii şi a dicționarului limbii române. Prin volumul colecțiilor, multă vreme cel mai mare din țară, şi, deopotrivă, prin calitatea acestor colecții (cărți, periodice, manuscrise, documente istorice - actualmente peste 600.000 de piese - stampe şi fotografii, atlase şi hărți, partituri manuscrise şi tipărite, piese numismatice şi filatelice, Biblioteca Academiei avea să devină o veritabilă Bibliotecă Națională a României şi, în acelaşi timp, biblioteca publică a cercetătorilor în toate ramurile de activitate, răspunzând multiplelor cerințe bibliografice şi de documentare ale institutelor şi membrilor Academiei.

Nivelul documentării realizate este, poate, cel mai reprezentativ indicator al operei ştiințifice desfăşurate aici. Bunăoară, în intervalul 1898-1948 au fost cercetate 3.000.000 de volume de imprimate, 150.000 de manuscrise, 700.000 de documente istorice ş.a. (Gabriel Ştrempel, **Biblioteca Academiei Române după 130 de ani**. În: "Magazin istoric", an. XXXI, nr. 9 [366], septembrie 1997). Pentru satisfacerea solicitărilor în acest plan, a fost înființat, în 1949, un sector al activității bibliografice şi de documentare, care a realizat ample cercetări şi, în acelaşi timp, a continuat bibliografiile naționale, întrerupte la un moment dat. Specialiştii Bibliotecii au elaborat bibliografia matematică, reflectând contribuția românească în domeniu, bibliografia literaturii române (1948-1960), apărută în 1964, bibliografii consacrate unor mari personalități academice (G. Țițeica, Emil Racoviță, Vasile Pârvan, Gr. Antipa ş.a.). Se remarcă, de asemenea, cele trei volume din **Bibliografia analitică a periodicelor româneşti** (pentru anii 1790-1850), lucrare de amploare, alcătuită în colaborare cu Institutul de Istorie "Nicolae Iorga" şi apărută în 1966-1967. A văzut, de asemenea, lumina tiparului lucrarea de

amplitudine - **Bibliografia românească modernă**. 1831-1918 -, care realizează, în cele patru volume ale sale, apărute în intervalul 1964-1966, imaginea culturii româneşti tipărite până la Marea Unire.

La Secţia Manuscrise au fost redactate cataloage de corespondenţă pentru colecţiile V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, I. Ghica. Eruditul cărturar şi bibliolog Gabriel Ştrempel a elaborat şi a publicat lucrarea **Copişti de manuscrise româneşti până la 1800** şi, în colaborare, **Catalogul manuscriselor româneşti**, în patru volume. O lucrare capitală, **Catalogul complet al manuscriselor româneşti de la Biblioteca Academiei**, în patru volume, apărută între anii 1978 şi 1992, oferă imaginea deplină a creaţiei culturii româneşti scrise.

Am evocat activitatea de informare şi de cercetare a Bibliotecii Academiei pentru a contura mai bine specificul participării ei la demersul ştiinţific românesc. Două obiective majore ale Bibliotecii - construcţia unui impozant edificiu, finalizat în anul 2004, menit să soluţioneze pentru mult timp problemele de spaţiu, şi introducerea automatizării, folosirea computerului în munca de bibliotecă - înscriu această prestigioasă instituţie a cărţii în procesul de revoluţionare pe care îl parcurg astăzi marile biblioteci europene.

Biblioteca Naţională a României - a fost întemeiată la 15 octombrie 1836 ca prima bibliotecă naţională din istoria culturii româneşti. Prin mărimea, valoarea şi diversitatea patrimoniului de care dispune, se aliniază celor mai reprezentative biblioteci de acest gen de pe Mapamond. Fondurile sale, cu profil enciclopedic, însumează peste 11 milioane de unităţi bibliografice - tipărituri cu valoare bibliofilă, periodice, manuscrise (latine, arabe, persane, alături de manuscrisele unor opere literare româneşti, "La Medeleni" sau "Enigma Otiliei"), incunabule, ediţii princeps, ediţii cu comentarii datorate lui Erasm din Rotterdam sau Donatus), cărţi, reviste, corespondenţă şi pagini de jurnal purtând semnăturile lui Titu Maiorescu, Martha Bibescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, stampe şi valori ce pot contribui la reconstituirea evoluţiei artei grafice româneşti -, la adâncirea cunoaşterii creaţiei şcolilor franceză, italiană, olandeză, japoneză, hărţi, interesante fotografii-memorie ale scenei politice, ale evenimentelor istorice marcante, reconstituind imagini ale vieţii cotidiene din veacul trecut, diapozitive, microfilme, materiale audiovizuale. Este de reţinut că, printr-un efort remarcabil, Biblioteca a reuşit să recupereze o bună parte din publicaţiile româneşti apărute înainte de constituirea ei, respectiv cartea veche românească (perioada 1508-1830) şi să-şi adauge importante valori de carte pentru perioadele modernă şi contemporană.

Este specific acestei biblioteci un fond muzical pe cât de bogat pe atât de valoros, format din cărţi, periodice de specialitate şi o cantitate importantă de note muzicale, discuri şi benzi. Sala de lectură de la Secţia muzicală este dotată cu o instalaţie de audiţii la cască**.**

Biblioteca dispune de un laborator central de patologie şi restaurare a cărţii, modern utilat. Aici se fac studii teoretice şi practice asupra bolilor cărţilor şi

asupra procedeelor de prevenire şi de vindecare a acestora şi sunt salvate „viețile unor cărți valoroase grav deteriorate de-a lungul timpului”.

Biblioteca Națională este principalul colecționar şi valorificator al publicațiilor editate pe teritoriul național, precum şi al acelora scrise de români sau despre România apărute peste hotare. Din octombrie 1956, ea asigură funcția de Depozit legal central al Statului, calitate reconfirmată prin Legea Depozitului legal adoptată de Camera Deputaților la 7 noiembrie 1995, care autorizează Biblioteca Națională a României “**să exercite funcția de Agenție Națională pentru Depozitul legal”** (Art. 10) şi să realizeze “**controlul operativ al modului de aplicare a prevederilor prezentei legi**” (Art. 12). În calitate de centru național de schimb de publicații cu străinătatea, ea facilitează bibliotecilor din țară (excepție făcând Biblioteca Academiei şi bibliotecile de învățământ superior) schimburi de publicații cu biblioteci şi instituții ştiințifice de peste hotare, ținând, în acelaşi timp, statistica acestor schimburi.

În cadrul preocupărilor din domeniul informației bibliografice, materializate în elaborarea de bibliografii de interes național, se detaşează rolul Bibliotecii ca agenție bibliografică națională, prin realizarea unei opere de anvergură - **bibliografia națională curentă**. Cititorul beneficiază, astfel, de şase serii de publicații fundamentale în materie, după cum urmează: 1. Seria **“Cărți. Albume. Hărți**”, inaugurată în 1955 şi având o apariție neîntreruptă, până astăzi, cu o ritmicitate de două numere pe lună, Materia inclusă este structurată potrivit C.Z.U. (Clasificării Zecimale Universale); 2. Seria **“Publicații seriale**” asigură identificarea sigură a publicațiilor de acest gen, care, adesea, deconcertează prin rapiditatea apariției (sau dispariției) şi oferă elemente esențiale în legătură cu istoricul titlurilor respective. Materia este ordonată, şi aici, potrivit C.Z.U.; 3. Seria **“Publicații oficiale”,** inițiată în 1992, pune la îndemână informație bibliografică asupra reglementărilor oglindind profilul în mişcare al societății româneşti. Materia este ordonată potrivit structurii instituționale a țării; 4. Seria “**Note muzicale. Discuri. Casete**”, inaugurată în 1968 şi având o apariție trimestrială; 5. Seria **“România”,** inaugurată în 1993 şi având apariție anuală, urmăreşte să înregistreze lucrările editate peste hotare privitoare la români şi România, indiferent de limba în care au fost scrise sau de naționalitatea autorilor. 6. Seria “**Teze de doctorat**” inaugurată în 1982, prezintă, anual, informația bibliografică referitoare la tezele de doctorat susținute şi publicate în România.

Biblioteca are o rețea vastă de relații de schimb cu străinătatea şi colaborează la o serie de publicații bibliografice internaționale, cum sunt: “**Index Translationum**” (U.N.E.S.C.O); “**Anual Bibliography of English”, “Fontes Artes Musical”.**

Pe baza “Protocolului-Acord” din octombrie 1992, a fost învestită cu calitatea de **centru serveur national BIEF** (Banca internațională de informare asupra statelor francofone) pentru **România,** ceea ce însemnează integrarea ei în viața documentară asociativă din spațiul Francofoniei. Ea devine, astfel, unitate

care asigură o prestație documentară complexă bibliotecilor şi centrelor documentare la nivelul țării, ataşându-le la programele promovate de BIEF. De aici decurg o seamă de obiective vizând statornicirea unui program național de informare şi documentare, plecând de la închegarea unei rețele BIEF în România şi, în acelaşi timp, angrenarea în schimbul reciproc de informații din variate domenii între statele francofone.

Au fost parcurşi importanți paşi în activitățile automatizate. Începutul datează, aici, din 1979, iar operațiunile efective din 1982, folosindu-se, atunci, calculatoare de tip Felix. Datele stocate au pus la îndemână automat Bibliografia națională seria **"Cărți. Albume. Hărți"** şi seria **"Teze de doctorat**" (româneşti şi străine). Au fost achiziționate, apoi, şi utilizate rețele de calculatoare PC (Personal Computer), deci microcalculatoare destinate utilizării, într-un moment dat, de către o singură persoană. (Ele sunt de mărimi diferite, ajungând până la calculatoare cu procesare puternice). S-a trecut astfel, începând din ianuarie 1993, la încărcarea în pachetul de programe CDS/ISIS a cărților româneşti intrate în Bibliotecă şi a tezelor de doctorat (româneşti şi străine). Au fost realizate, totodată, baze de date pentru publicațiile periodice româneşti curente, publicații oficiale, publicații româneşti apărute peste hotare (**Românica**) şi cărțile străine intrate în bibliotecile din tară. Din aceste baze de date au putut fi editate cele şase serii ale bibliografiei naționale curente, precum şi Catalogul colectiv al cărților străine intrate în bibliotecile din țară.

Utilizarea unui nou program - Paradox - a condus la crearea bazei de date pentru serviciile de Documentare în cultură, Studii şi cercetări în biblioteconomie, Catalog colectiv. Au putut fi elaborate, astfel, publicațiile: "Buletin ABSI - Abstracte în Bibliologia şi Ştiința Informării"; buletinele de documentare **"Cultura în România**" şi **"Cultura în lume"; "Repertoriul colectiv al publicațiilor străine intrate în bibliotecile din țară"**. Au fost editate, concomitent, fişele de catalog aferente. În 1993, avea să fie achiziționat un soft integrat de bibliotecă - Tinlib -, care permite informatizarea tuturor funcțiilor de bibliotecă (achiziții, prelucrare, catalogare, clasificare), control seriale, circulația cărții, accesul on-line al publicului la cataloage (Opac) ş.a.

Am adăuga şi faptul că Biblioteca Națională a fost desemnată ca for coordonator pentru realizarea şi aplicarea programului de automatizare a bibliotecilor publice.

Începând din septembrie 1995, Biblioteca a fost conectată la rețeaua internațională Internet, ceea ce permite interconectarea ei cu alte biblioteci şi instituții de profil de pe întregul glob.

Biblioteca Națională a României, resimte lipsa acută de spații de depozitare, şi nu a unor publicații oarecare, ci a unor colecții de o valoare excepțională. Ea nu poate oferi spre consultare decât un milion de titluri din cele peste 11 milioane pe care le posedă. Depozitele sale, inclusiv cele din actualul sediu central, au devenit spatii de progresivă şi iremediabilă degradare a cărții. Periodicele, în majoritate,

sunt din aceeaşi cauză, inaccesibile.

În țara noastră funcționează o rețea dinamică de biblioteci universitare, din care se detaşează trei mari unități: **Biblioteca Centrală Universitară "M. Eminescu" Iaşi** (începuturile ei se situează în secolul al XVII-lea, în Biblioteca Vasiliană, care era anexă la Academia cu acelaşi nume, înființată de Vasile Lupu, în 1640, la Biserica "Trei Ierarhi"); **Biblioteca Centrală** U**niversitară Cluj-Napoca,** înființată o dată cu Universitatea **clujană,** în 1872, şi **Biblioteca Centrală Universitară „Carol I" Bucureşti**.

Ne vom opri asupra acestei din urmă Biblioteci, care, depăşind, felurite momente şi vremuri potrivnice, s-a afirmat ca veritabilă unitate-pilot pe ansamblul învățământul superior românesc. A fost înființată în 1891 şi inaugurată în 1895, sub numele de Fundația Universitară "Carol I". Inițiativă şi operă a Palatului Regal, ea a beneficiat, de la început, de o clădire proprie, stil Ludovic al XVI-lea, adevărată bijuterie arhitectonică, bogat ornamentată în exterior şi în interior, marcând unul dintre cele mai reprezentative monumente istorice ale Capitalei. A debutat în aripa din strada Oneşti, care avea o sală de lectură cu 48 de locuri, elegantă, cu mobilier comandat în străinătate. În anii 1911-1914, s-a adăugat partea din Piața Palatului, care cuprindea patru săli de lectură, Sala cataloagelor şi Aula, cu o capacitate de 500 de locuri, iar mai târziu aripa din strada Rosetti, cu o sală de lectură şi cu birouri.

Biblioteca a fost condusă sau a beneficiat de serviciile a numeroase personalități ale culturii româneşti. Primul ei director a fost folcloristul G. Dem. Teodorescu, iar primul bibliotecar filosoful şi psihologul C. Rădulescu-Motru. Au lucrat aici Şt. O, Iosif, Al. George, Mircea Florian ş.a., iar profesorul Al. Tzigara-Samurcaş, director al Muzeului de Artă şi director al revistei "Convorbiri literare", a condus Biblioteca aproape 50 de ani, începând din 1900. El a asigurat, prin competenta şi sobrietatea sa, o linie continuu ascendentă de dezvoltare a instituției.

Biblioteca a debutat cu 3.400 de volume. Fondurile ei au crescut într-un ritm rapid, în primul rând cu carte românească curentă, obținută prin depozit legal. O sursă importantă de creştere au fost donațiile, făcute de instituții (Academia Română, Casa Şcoalelor, Ed. Alcalay), dar şi de particulari (P. Cerna, T. Maiorescu şi alții).

Fondurile s-au diversificat, în afară de carte cuprinzând manuscrise, stampe, medalii. Au fost întocmite, de la început, cataloage alfabetice, iar pentru cataloagele pe materii este prima bibliotecă din țară care a adoptat sistemul CZU şi chiar a contribuit la completarea tabelelor cu 27 de indici referitori la România, care au fost incluşi în ediția CZU-1932.

În iulie 1948, se organizează rețeaua **Bibliotecii Centrale Universitare**, formată din Biblioteca Centrală şi biblioteci filiale pe lângă facultățile Universității Bucureşti, care au, toate, secții de împrumut. Împrumutul interbibliotecar intern şi internațional se realizează prin Centrul de împrumut al

Bibliotecii Centrale.

Cu toate pagubele ce i-au fost provocate în cel de-al doilea război mondial, când clădirea, supusă bombardamentului, a suferit mari avarii, iar o seamă de colecţii ale ei au fost distruse, apoi în decembrie 1989, când aceeaşi clădire avea să fie mistuită în flăcări, pierzându-se definitiv peste 500.000 de volume şi colecţii de neînlocuit, Biblioteca a renăscut de fiecare dată din propria cenuşă. Graţie unor strategii şi eforturi supraomeneşti, în primul rând ale cărturarului şi bibliologului prof. dr. Ion Stoica, astăzi ea şi-a refăcut complet sediul şi a reocupat spaţiile ce-i fuseseră cândva luate. La 22 mai 2006, în prezenţa familiei regale, îşi recapătă denumirea de **Biblioteca Centrală Universitară „Carol I**", având în bibliografia sa o activitate care o situează în prim-planul practicii, al teoriei şi metodologiei biblioteconomice. Să ne referim, bunăoară, la categoriile de cataloage publice întocmite aici, care formează un sistem corelat şi ordonat în materie:

- Cataloage pentru cărţi, materiale audiovizuale şi **colecţii speciale** (catalog alfabetic, pe autori şi titluri; catalog sistematic pe baza CZU**;** catalogul noutăţilor, organizat pe baza CZU sau pe discipline);

- **Cataloage pentru publicaţii seriale** (catalog alfabetic al titlurilor de publicaţii seriale; catalog sistematic după conţinut, pe baza CZU; catalog geografic; catalogul central al publicaţiilor seriale din B.C.U.);

- Cataloage bibliografice (catalogul lucrărilor ştiinţifice ale cadrelor didactice (în profilul unităţii); catalogul articolelor din publicaţiile seriale de specialitate (în profilul unităţii).

Activitatea de informare-documentare a Bibliotecii se materializează în lucrări profilate, îmbrăţişând principalele preocupări şi interese de studiu şi de cercetare din Universitate.

O atenţie specială a fost acordată informatizării Bibliotecii. S-a pornit la drum încă din 1990, concomitent cu preocupările pentru reconstrucţia clădirii şi cu refacerea colecţiilor, astfel că B.C.U. avea să devină **prima bibliotecă din România complet informatizată.** Sistemul informatic integrat al Bibliotecii a fost proiectat în lumina următoarelor principii de bază:

- abordarea bibliotecii ca un sistem de producţie, similar cu un sistem industrial, al cărui produs final este informaţia;

- utilizarea calculatorului ca un mijloc de muncă de către personalul bibliotecii;

- tratarea documentelor şi a informaţiei ca obiecte ale muncii bibliotecarului;

- tratarea bibliotecii ca un sistem evolutiv, cu o dinamică ascendentă, care trebuie să se adapteze cerinţelor societăţii în care fiinţează şi să producă produsele informaţionale solicitate de beneficiari;

- tratarea B.C.U. Bucureşti ca o componentă a sistemului naţional de informare şi, în aceiaşi timp, ca o componentă naţională în cadrul sistemelor internaţionale de informare. (Doina Banciu, **Concepţia sistemului informatic integrat al B.C.U**. **Bucureşti Realizări şi perspective.** În: "Biblioteca. Revistă

de bibliologie şi ştiinţa informării", an. V, nr. 2/3/4, 1994).

Sistemul automatizat s-a materializat în două etape. În prima (1991-1992), au fost automatizate serviciile care participă la crearea bazelor de date bibliografice (carte şi periodice). Pentru modulul de catalogare a fost elaborată o soluţie de structurare ierarhică a înregistrărilor, în baza de date CDS/ISIS, care permite descrierea bibliografică a documentelor pe mai multe nivele. În etapa a doua, care debutează în 1993, s-a realizat integrarea sistemului şi implementarea modulelor Opac şi circulaţie (împrumut). În acelaşi an 1993,a fost adoptat un software dedicat activităţilor de bibliotecă - Vubis -, care asigură, prin intermediul unei baze de date unice, principalele funcţiuni ale Bibliotecii: achiziţii, controlul periodicelor (control seriale); catalogare-clasificare; circulaţia cărţii - împrumut; raportări (selecţie, sortări, printări); accesul publicului la baza de date a Bibliotecii (Opac).

Sunt multe alte biblioteci puternice create în secolul al XIX-lea, care au conservat valoroase colecţii, manuscrise, incunabule şi alte documente de raritate. Amintim dintre acestea:

Biblioteca Teleki-Bolyai, înfiinţată în 1802, la Târgu-Mureş; **Biblioteca Brukenthal**, care a funcţionat ca bibliotecă publică încă din 1817 (începuturile ei se regăsesc în fosta bibliotecă a oraşului Sibiu, fondată pe la 1300); **Biblioteca Naţională de la Sfântul Sava**, deschisă pentru public în 1838; **Biblioteca "Astra"** din Sibiu, construită în 1861, ca bibliotecă centrală a "Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român" (Astra) şi care, de la înfiinţare şi până la 1918, a îndeplinit funcţii de bibliotecă naţională românească a Transilvaniei.

Dincolo de vechimea sau de mărimea bibliotecilor, chestiunea care se pune astăzi este aceea a adecvării lor, prin fonduri, prin servicii competente şi prin mijloace şi tehnici electronice de informare şi documentare. Aceasta conduce la o modificare fundamentală de viziune, în sensul că, graţie informatizării, în planul superior se situează şi trebuie să se situeze **informaţia**, iar documentul de bibliotecă îşi are rolul lui numai ca vector al informaţiei. În acest fel poate răspunde biblioteca modernă cerinţelor cititorilor erei informaţionale, de o complexitate necunoscută istoriei.

BIBLIOGRAFIE

BULUȚĂ, GHEORGHE. **Civilizația bibliotecilor**. – Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1998.

BULUȚĂ, GHEORGHE. **Scurtă istorie a bibliotecilor din România**. – Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2000.

CORBU, GEORGE; MĂTUŞOIU, CONSTANTIN; DINU, MIHAELA HELENE. **Istoria bibliotecilor din România**: studii şi cercetări. Vol. I. – Bucureşti: Biblioteca Pedagogică Națională „I.C. Petrescu", 2003.

DIMA-DRĂGAN, CORNELIU. **Biblioteci umaniste româneşti**. – Bucureşti, 1974

DUNLOP, LESLIE W. **Readings in librarie history**. New York & London: RR BOWKER Co, 1972.

EL-RBBADI, MOSTAFA. **Vie et destin de l'ancien Bibliothèque** d'Alexandrie. – Paris: UNESCO/PNUD, 1992.

LÖSCHBURG, WINRIED. **Historic Libraries of Europa. –** Leipzig: Edition Leipzig, 1974

XII
DE LA BIBLIOTECA REALĂ (TRADIŢIONALĂ) LA BIBLIOTECA VIITORULUI

1. Biblioteca electronică

Ca şi în alte sfere ale activităţii umane, extinderea societăţii informaţionale induce inovaţii revoluţionare şi în materie de bibliotecă, instituţie prin excelenţă a producerii şi transferului de informaţie. Prin însăşi natura ei, biblioteca se deschide şi este adaptabilă la nou, în cazul de faţă la condiţiile exploziei informatice, avea să se vadă foarte curând. În 1985, apărea conceptul de bibliotecă electronică, prin care se înţelege **o bibliotecă sau un sistem de informare şi documentare care posedă colecţii de date electronice şi care utilizează proceduri informatice, automatizate pentru punerea în valoare şi pentru exploatarea acestora** (A se vedea pe larg: Doina Banciu, Gh. Buluţă, Victor Petrescu, **Biblioteca şi societatea**, Bucureşti, Ager, 2001, p. 21-24, 137-142). Cu alte cuvinte, este o bibliotecă absolut nouă, care dispune de carte electronică şi în acelaşi timp utilizează carte electronică.

Funcţiile bibliotecii electronice se realizează în totalitate prin intermediul calculatorului, respectiv: achiziţia de documente; prelucrarea acestora; realizarea produselor şi serviciilor de informare; servirea informaţională a usagerilor. Cataloagele sunt, practic, baze de date bibliografice, exploatabile prin intermediul calculatorului, iar produsele de informare sunt stocate pe medii electronice. Biblioteca electronică asigură cooperarea şi colaborarea interbibliotecară prin schimbul de date şi documente, transferul de date electronice, împrumutul de documente, la nivel naţional şi pe Internet (**op. cit.**).

Efectele informatizării bibliotecii asupra usagerilor se datorează prezenţei şi rolului Internetului. Printre cele mai importante menţionăm:

– informarea asupra documentelor deţinute de alte biblioteci, tradiţionale sau electronice;

– posibilitatea abordării bazelor de date din alte instituţii ale cărţii, oriunde funcţionează acestea;

– identificarea locului în care se păstrează un document şi rezervarea acestuia în vederea unui posibil împrumut;

– preluarea din alte sisteme a unor înregistrări bibliografice şi transferul lor în propriul calculator (**op. cit.).**

Avantajele tehnicilor informatice au inspirat un proiect cu adevărat gigantic: **Biblioteca electronică universală**, proiect anunţat la finele anului 2004 de către cel mai accesat motor de căutare din lume, **Google**. Scopul urmărit îl constituie deblocarea imensei bogăţii de informaţie tipărită prin transferul ei sub formă electronică. Urmare a înţelegerii încheiate cu cinci mari instituţii academice, şi anume Biblioteca Publică din New York şi bibliotecile Universităţilor Harvard,

Stanford şi Michigan din SUA şi a universității Oxford, din Marea Britanie, urmează a fi scanate circa **15 milioane de volume**, care vor putea fi astfel consultate **gratuit** de către persoanele conectate la Internet din întreaga lume. Operația, gigantică, va dura nu mai puțin de şase ani şi celor care vor beneficia de ea li se vor pune la dispoziție, prin intermediul unui link special, şi informații asupra modalității de a achiziționa, în cazul în care există această dorință, exemplarul fizic al cărții sau al cărților consultate.

2. Biblioteca virtuală

Este un indicator mai mult decât revelator că omul biologic se pregăteşte să treacă la realitatea virtuală. Apariția ei se datorează dezvoltării web-ului şi creşterii numărului utilizatorilor de Internet. O putem defini ca **ansamblul colecțiilor de date electronice existente în bibliotecile electronice conectate între ele prin intermediul Internetului (op. cit.)**. (Se înțelege prin **virtual** ceea ce există în stare de posibilitate, ceea ce poartă în sine toate condițiile pentru a se produce). În practică, biblioteca virtuală realizează noi amplitudini informaționale, atât pentru sistemele de informare, cât şi pentru usageri. Ea permite crearea unui fond informațional electronic coerent prin conectarea instituțiilor cu atribuții în asigurarea informării şi documentării pentru diverse categorii de usageri (biblioteci, muzee, instituții de cultură, centre de informare şi documentare ş.a.).

Avantajele bibliotecii virtuale sunt pe cât de numeroase, pe atât de adecvate intereselor de informare ale omului contemporan:

– înlocuieşte fondul bibliotecii cu un simplu text digitalizat, înmagazinat în computerele acestuia şi accesibil oricui;

– permite conexarea unor fragmente dintr-un text cu alte texte la care face referire textul inițial. Acest lucru se realizează prin **sistemul hipertext**, noțiune creată în 1960 pentru a desemna scrierea nesecvențială. Utilizatorii pot interveni asupra textului având posibilitatea de a efectua: căutări full-text, operațiuni de sortare, includerea de notițe, sublinieri şi, firesc, pot reveni la textul inițial;

– poate fi consultată rapid şi concomitent de un număr nelimitat de utilizatori;

– poate fi canal de comunicare pentru usageri;

– spațiul virtual poate găzdui dezbateri pe diverse probleme, consultații rapide şi asigură transmiterea instantanee, prin Internet, a textelor în dezbatere. Orice pasaj poate fi copiat pe loc şi redat integral;

– Internetul poate fi folosit ca piață a cărții. Pe Internet se va realiza **Catalogul național al României**, incluzând toate textele tipărite pe teritoriul național începând cu **Liturghierul** lui Macarie din 1508 şi până astăzi, sub formă de fişe bibliografice. Se va realiza **Rețeaua metropolitană a bibliotecilor,** incluzând fişele de catalog ale unor importante instituții ale cărții: Biblioteca

Națională, Biblioteca Academiei, Biblioteca Centrală Universitară „Carol I” şi Biblioteca Metropolitană din Bucureşti.

Biblioteca electronică nu este o apariție din senin, ea fiind, de fapt, o altă modalitate de exprimare, o altă fructificare a funcțiilor bibliotecii reale de la care îi provin baza de documente, informațiile despre şi din documente. Am putea spune că biblioteca electronică este o nouă condiție – informatică – a bibliotecii reale, fără de care n-are putea exista.

3. Cartea electronică (e-book)

Trecerea la societatea informațională se realizează primordial prin Internet şi, fără să forțăm nota, prin cartea electronică, vizualizată pe dispozitive speciale de lectură. Evident, cartea pe Internet este una electronică, însă diferă, totuşi, de e-book. Aceasta se prezintă ca **un dispozitiv Hardware care permite înmagazinarea cărților în format electronic.** Dispozitivul este dotat cu toate facilitățile unui PDA, inclusiv cu un browser care permite navigarea pe Internet.

Ideea cărții electronice datează din anii ’80. În 1999, apare pe piață, sub denumirea de **e-book**. Ca obiect fizic, cartea electronică seamănă cu cea pe care o cunoaştem foarte bine, ca mărime sau ca mod de manipulare, dar având avantajul de a fi perenă. Filele se întorc prin apăsarea unui buton. Se poate pune un semn la o pagină sau alta şi se poate reveni la respectiva pagină pentru reluarea lecturii. Marginile albe ale paginilor permit notații din partea cititorului. În viitor, cartea va fi ea însăşi „**cititor cu voce tare**”, deci va fi **carte audio**. Vom avea, în acest fel, **opere multimedia**, cu **sunet** şi **imagine**.

Avantajele e-book sunt legate direct de puterea pe care o aduce calculatorul şi se adecvează cerințelor actuale ale studentului, elevului, cadrelor didactice, cercetătorului, autorului de carte, omului de afaceri, marelui public, şi anume:

– economie de spațiu: e-books sunt adevărate biblioteci la purtător, un volum imens de documente putând fi stocate şi accesate instantaneu de îndată ce au fost lansate pe Internet. În viitor, uriaşele biblioteci de hârtie vor fi înlocuite;

– **capacitate de stocare complexă**: pot transpune în format electronic orice tip de document (cărți, publicații periodice, literatură de informare, respectiv enciclopedii, dicționare ş.a.) sau o imensă bază de documente, cu respectarea aspectului inițial al textelor complexe. Sunt la îndemână, prin e-book, cărți rare, manuscrise, lucrări de diplomă. După conținutul documentelor înmagazinate, avem în cauză o bibliotecă enciclopedică, disponibilă unui larg evantai tematic;

– **economie de timp**: dispare distanța dintre bibliotecă şi cititor, intervalul de aşteptare până la servirea cititorului în sala de lectură;

– **portabilitate**: mii de pagini pot fi ”transportate” în orice colț al lumii;

– **accesibilitate**: e-books sunt disponibile prin intermediul Internetului cititorilor din întreaga lume;

– **acces simultan**: acelaşi conţinut poate fi consultat de mai mulţi utilizatori în acelaşi timp;

– **eliminarea restricţiilor de spaţiu şi loc:** pot fi citite la domiciliu, la locul de muncă, pe calculator, în mijloacele de transport sau chiar la iarbă verde;

– **acces nelimitat al cititorilor**, ceea ce elimină tiparul şi modalităţile clasice de distribuţie a cărţilor;

– **valoare adăugată**. Propriu-zis, cartea electronică se naşte în mâinile cititorului, se **personalizează,** întrucât oferă posibilitatea de a crea sau de a include texte adiţionale, adnotări, referinţe, inclusiv propriile notiţe; conţinutul poate fi permanent actualizat, după cum pot fi păstrate doar informaţiile de care cititorul este interesat. Există posibilitatea transferării conţinutului la nesfârşit, e-book devenind „o carte fără moarte”;

– **căutări**: e-book oferă posibilitatea căutării unui cuvânt în tot textul. Cu ajutorul unui dicţionar integrat, există posibilitatea verificării definiţiilor.

4. Beneficii pe categorii de utilizatori

– pentru **mediul universitar**: grad ridicat de accesibilitate la un volum considerabil de informaţii; acces simultan la acelaşi conţinut; posibilitatea actualizării permanente a conţinutului documentelor, inclusiv cu notiţe ale profesorilor sau ale studenţilor;

– pentru **biblioteci**: posibilitatea consultării colecţiilor rare, inaccesibile direct utilizatorilor; facilitarea cercetării, în sensul că lucrările de interes pot fi transferate controlat către orice terminal, astfel că cercetătorul poate lucra acasă sau în oricare alt spaţiu;

– pentru **edituri**: reducerea cheltuielilor de imprimare (începând cu hârtia) şi de distribuţie, ceea ce duce la scăderea preţului cărţii şi la creşterea vânzărilor. Se elimină returele;

– pentru **instituţii**: stocarea arhivei de documente într-un singur calculator, eliminându-se astfel imensa cantitate de documentaţie greu de manipulat; accesarea cu uşurinţă a cataloagelor, a specificaţiilor tehnice, a altor documentaţii;

– pentru **liber profesionişti** (avocaţi, medici ş.a.): acces la un volum mare de informaţii actualizate permanent;

– pentru **cititori:** portabilitate şi economie de spaţiu – sute de volume pot fi stocate într-un singur dispozitiv de lectură, adevărată bibliotecă la purtător.

Fig. 37. ***O întreagă bibliotecă într-o singură „carte”***

Se întrevede astfel o revoluție istorică, asemănătoare inventării scrisului sau tiparului. Dacă prin **scris** s-a creat mijlocul de a se transmite cunoştinţe aproape intacte, iar prin tipar a apărut posibilitatea **reproducerii masive** a aceleiaşi informații, atingându-se niveluri inedite de difuzare, **prin cartea electronică se realizează compactarea tuturor cărților într-una singură**, totul la un preț mult mai scăzut față de cartea clasică. Se estimează că, în perspectivă, cartea de hârtie va avea statutul de obiect de artă, în urma unui proces similar celui prin care maşina a înlocuit calul.

5. Limitele cărții electronice

Oricât de funcțională şi de spectaculoasă se arată, cartea electronică îşi are, însă, limitele ei. Şi nu sunt puține. Sub raportul conținutului şi al formei textului, se înregistrează un adevărat recul. Se tinde la dispariția frazelor de amplă respirație, care transpun un mod şi un stil de gândire, în favoarea unor fărâmițări sintactice care aproape că par un alt text. A umbla în țesătura unei scrieri e ca şi cum ai umbla în ochi. Are loc, în acest fel, o nedorită „re-scriere" a cărților, o simplificare, o comprimare a lor asemănătoare transpunerilor cinematografice, ceea ce înseamnă, pur şi simplu, mutilarea lor. Or, aşa cum observa filosoful francez Robert Redeker în cartea sa **Le Déshumain**, „**Frazele dintr-o carte sunt fie mari fluvii, fie nenumărate râulețe care irigă viața noastră interioară"**. Se produce o ruptură între ritmul sufletesc propriu lecturii veritabile şi ritmul de gândire impus de textul electronic. O remarcă incitantă, chiar dacă foarte tranşantă, în problemă face scriitorul şi publicistul Dinu Flămând: „**Internetul şi cărțile electronice propun o lectură cu totul diferită, ce va marca o adevărată mutație antropologică. Nu numai că frazele lungi tind să dispară (şi deci dispare un tip esențial de gândire, o sensibilitate complexă), dar intervine şi factorul viteză, care ucide timpul. O dată cu noile tehnologii de informaţie şi comunicare, viteza se substituie limbajului: se trece exclusiv la limbajul rapid, practic, plat, se creează un soi de cimitir al ideilor minime în care va domina estetica clipului publicitar şi ritmul muzicii rap**" (Dinu Flămând, **Cartea electronică, platitudinea de mâine**. În „**Curentul**", nr. 202 din 29 august 2001).

În vreme ce cartea clasică este percepută „**a avea suflet**", deci a răspunde tipului psihologic şi mentalității de cititor a omului contemporan, sensibilității lui complexe, obişnuințelor lui cu ținuta estetică şi cu mirosul ei tipografic, e-book este privită ca un obiect rece, care informează rapid şi face să se egalizeze şi să se aplatizeze totul. Într-o măsură, cazul e şi al televiziunii.

Este, apoi, nevoie de definirea unui **fişier unic** pentru toate tipurile de carte electronică. Actualmente, fiecare companie producătoare dezvoltă un format propriu şi, ca urmare, numărul de titluri disponibile pentru aceste prime cărți e insuficient pentru a atrage publicul.

Dincolo de atare limite, cartea electronică şi biblioteca electronică se afirmă ca instrumente de mare funcționalitate în informare, în cultură, şi chestiunea nu constă în a opta sau nu pentru exploatarea lor. Dilema: calculator-bibliotecă (reală) e numai aparentă. Noile mijloace s-au impus deja, au devenit necesitate, fiind imperativul firesc al unui curs al dezvoltării postindustriale. Nu însemnează, de aici, că suportul electronic va elimina cartea tradițională, proprie „Galaxiei Gutenberg". Biblioteci fără carte nu pot exista şi în această structură vor continua

să fie viabile şi să alimenteze biblioteca electronică şi cartea electronică. Biblioteca virtuală va cere ea însăşi cartea tipărită pentru a-şi avea propriul suport.

Dacă avantajele tehnicilor informatice sunt mai mult decât evidente în cazul cărţii ştiinţifice, alta este situaţia în privinţa cărţii din domeniile umanisticii. E greu de imaginat că se poate citi romanul **Război şi pace**, al lui Lev Tolstoi, pe suport electronic, sau **Critica raţiunii pure** a lui Immanuel Kant. Va produce acest suport în sufletul cititorului vibraţia şi sublimul, starea de meditaţie pe care le procură adevărata lectură? Unul dintre cei mai mari scriitori contemporani, Vargas Llosa, declara, tranşant, în aprilie 2001: „**Eu nu voi citi niciodată pe ecran un eseu al lui Octavio Paz. Sunt convins, fără s-o pot dovedi, că o dată cu dispariţia cărţii [clasice] literatura va primi o lovitură fără îndoială mortală**". Vor fi periclitate, apoi, cartea bibliofilă şi de artă, adevărate însemne valorice în cultură.

Soluţii, ca de obicei, impune viaţa. Cartea şi biblioteca tradiţionale vor coexista cu cartea electronică şi cu biblioteca virtuală, urmând ca viitorul să decidă accentele cuvenite.

BIBLIOGRAFIE

BANCIU, DOINA; LARSEN, PATRICIA. **Lexic de informatică documentară**: coordonator ştiinţific şi prefaţă dr. Adrian Daicoviciu. – Bucureşti: Editor revista „Biblioteca", 1993.

BULUŢĂ, GHEORGHE; GOIA, SULTANA; POPA, SILVIA. **Dicţionar de comunicare şi ştiinţa informării**. – Braşov: Editura Universităţii „Transilvania" 2002.

CORAVU, ROBERT. **Ghid de resurse Internet pentru biblioteci şi bibliotecari**. – Bucureşti: Editura A.B.I.R., 2002.

Creating a virtual library: a how-to-do it manual for librarians: edited by Frederick Stielon. – New York; London: Neal-Schuman Publishers Inc., 1999.
JACQUESSON, ALAIN. **L'information des bibliothèques:** historique, strategie et perspectives. – Paris: Éditions du Cercle de la Librarie, 1992.

Libraries in the information society. [International Federation of Library Associations and Institutions]: ed by Tatiana V. Ershova and Yuri E. Hohlov. München: Saur, 2002.

Library automation in transitional societiés: Lessons from Eastern Europe. – New York: Oxford University Press, 2000.

XIII
CREŞTEREA ŞI DEZVOLTAREA COLECŢIILOR BIBLIOTECII

1. Principii şi căi

Pătrunzând în interiorul activității specializate a bibliotecii, distingem patru funcțiuni de bază şi corelative ale acesteia, necesare pentru a-şi înfăptui menirea: **completarea, organizarea, păstrarea şi valorificarea colecțiilor în interesul utilizatorilor**. După cum se poate constata, toate aceste funcțiuni se referă, din unghiuri diferite, exclusiv la **colecții,** adică la ansamblul **documentelor de orice natură** (cărți, broşuri, periodice, foi volante, documente grafice, fonice, audiovizuale, pe suport electronic ş.a.) pe care biblioteca le pune la îndemâna cititorului în scop de informare şi documentare (Specialiştii preferă, în locul termenului tradițional de **publicație,** pe acela de **document,** care surprinde mai bine identitatea modernă a bibliotecii ca instituție care colecționează, conservă şi valorifică nu numai produse de tipar sau manuscrise, ci şi noile tipuri de vectori ai informației: - discul, banda de magnetofon, microfişa, imaginea fotografică, filmul, dispozitivul, microfilmul, suportul electronice etc.).

Prima dintre funcțiuni şi, de fapt, cea care asigură constituirea unei biblioteci, iar apoi dezvoltarea patrimoniului ei informativ-documentar este aceea de completare a colecțiilor. Dar această funcție se realizează nu în genere, ci ținându-se seama de anume principii şi modalități, a căror materializare asigură articularea unui patrimoniu unitar, dezvoltarea lui în virtutea aceloraşi mobiluri şi opțiuni specifice. Le menționăm pe cele mai importante:

- Completarea se va adecva întru totul **dimensiunii** şi **profilului bibliotecii,** respectiv menirii şi sarcinilor ei culturale şi informaționale, tendințelor constatate în dinamica intereselor de lectură ale usagerilor;
- Completarea se va materializa ca operă de creştere şi de **actualizare** a colecțiilor, prin retragerea în planul secund a exemplarelor uzate şi a titlurilor care ies din actualitate. Este vorba de „plivirea" fondurilor, ceea ce înseamnă nu distrugerea, ci redistribuirea titlurilor depăşite ca interes imediat de lectură unităților în care acestea îşi găsesc destinatarii. Aceasta este o operație permanentă;
- Completarea va fi o activitate **sistematică** şi **corelativă,** care porneşte de la fondul existent şi urmăreşte dezvoltarea lui cantitativă şi calitativă, în condițiile considerării bibliotecii respective ca o verigă integrată unei rețele de instituții care promovează cartea. Se impune deci ca fondurile ei să fie în complementaritate cu fondurile altor bibilioteci;
- Asigurarea unei corelări judicioase între cerințele de carte, formulate pe principii şi criterii ştiințifice, şi **posibilitățile financiare**, astfel încât

fiecare achiziție de carte să fie rezultatul unei selecții întru totul motivate şi un câştig important pentru bibliotecă.

Realizarea unor atare obiective implică în mod permanent: consultarea surselor de informare bibliografică (**anchetă de tiraj,** care, de regulă, conține şi o prezentare rezumativă a cărții; **proiectul editorial; catalogul de editură; bibliografia națională** şi **bibliografia locală; bibliografia pe domenii sau periodică; revistele de specialitate);** analizarea **cererilor şi sugestiilor cititorilor,** a evoluției necesităților lor de studiu şi informare; **consultarea forurilor ştiințifice, a cercetătorilor şi a altor specialişti** în măsură să contribuie la o mai bună orientare a completării.

Practic, completarea se materializează pe următoarele căi:

- **achizițiile,** ca modalitate principală şi dinamică, ea asigurând materializarea sistematică a criteriilor de completare. **Achizițiile curente de carte** au ca scop procurarea titlurilor noi din producția editorială şi extraeditorială internă. Modalitatea cea mai funcțională este colaborarea cu **colectura bibliotecilo**r, întreprindere care asigură o completare prioritară, sistematică şi sigură, oferind şi o informare bibliografică la obiect. **Achizițiile curente de periodice româneşti** din producția editorială şi extraeditorială se realizează în modul cel mai funcțional prin **abonamente anuale** la unitățile poştale, care pun la dispoziție, spre consultare, cataloagele respective. Asemenea cărților se procură **documentele din categoria colecțiilor speciale: hărți, discuri, casete ş.a.,** achizițiile făcându-se, în acest caz, la unități specializate (de exemplu, la magazinele muzicale) sau la producători. **Achizițiile retrospective de cărți şi periodice** au în vedere trei categorii de documente; 1. **tipărituri vechi** şi **colecțiile speciale** (manuscrise, hărți, grafică, fotografii, discuri, casete, bibliofilie modernă ş.a.), care fac parte din patrimoniul culturii naționale; 2. **cărți** şi **periodice** (moderne şi contemporane) **inexistente în colecțiile bibliotecii**, dar necesare asigurării caracterului unitar al acestor colecții; 3. **cărți** şi **periodice** reprezentate în cataloagele bibliotecii, dar **care nu se regăsesc în fondurile** acesteia, fiind iremediabil deteriorate, pierdute sau sustrase, Toate aceste categorii de documente pot fi procurate de la **anticariate,** precum şi de la ofertanții **particulari.** Ar mai fi de adăugat că multe biblioteci posedă **dublete,** care ar putea fi valorificate pe piața de carte. În sfârşit, **achizițiile curente de cărți şi periodice străine** se fac, de pe piața internă, prin centrele de librărie județene şi ale municipiului Bucureşti sau prin intermediul unor societăți particulare de import, iar de pe piața externă apelându-se direct la editorul străin sau la un agent extern specializat în materie;
- **donațiile** sunt o sursă ocazională, dar avantajoasă, întrucât avem în cauză gratuități, cum sunt: **publicațiile donate de persoane fizice; publicațiile**

donate de persoane juridice (edituri**,** societăți culturale, instituții de învățământ, organizații guvernamentale şi neguvernamentale, ambasade ş.a.); **publicațiile transferate din colecțiile altor biblioteci; periodicele donate sistematic, la fiecare apariție; schimbul interbibliotecar; Depozitul Legal de tipărituri şi alte documente grafice şi audiovizuale. Se înțelege prin Depozit legal fondul de documente constituit din exemplarele pe care persoanele fizice şi juridice ce editează sau produc asemenea documente pe teritoriul României (tipografii, ateliere, case de imprimare, studiouri), au obligația să le trimită unor biblioteci mari în scopul conservării patrimoniului cultural național, al elaborării bibliografiei naționale şi a statisticii producției naționale în domeniu.**

Depozitul legal a fost instituit, în premieră la 1537, de către regele francez Francisc I. (Epoca sa va fi evocată de Victor Hugo în "Regele petrece"). Aşa-numita **Ordonanță de la Montpellier,** din 28 decembrie 1537, prevede ca toți editorii să cedeze Bibliotecii Regale de la Castelul din Blois câte un exemplar din tipăriturile executate, se urmărea, prin respectiva reglementare, ca în această bibliotecă să se adune "toate operele demne de a fi văzute".

La noi, primele prevederi în materie de depozit legal datează din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, respectiv de la 1708, şi se referă la tipografiile care funcționau pe lângă mănăstiri. La 1792, prin **Anaforeaua de reforme şcolare**, emisă de mitropolitul Iacob Stamate şi aprobată de domnitorul Moldovei, Alexandru Moruzi, se încearcă, în premieră, organizarea depozitului legal în țara noastră. Au fost, apoi, multe alte reglementări în veacul trecut. Retine atenția **Legea exemplarelor obligatorii**, din 1885, prima reglementare care prevede că fac obiectul depozitului legal toate tipăriturile româneşti. În 1904, **Legea Depozitului Legal** extinde obligativitatea asupra tuturor categoriilor de imprimate executate prin orice procedeu grafic cunoscut. Această lege, rațional întocmită, prezintă elemente valabile, în esență, până azi, fiind considerată un important document bibliologic.

Cea mai recentă reglementare în domeniu este **Legea privind constituirea, organizarea şi funcționarea Depozitului Legal de tipărituri şi alte documente grafice şi audiovizuale,** adoptată de Camera Deputaților la 7 noiembrie 1995 şi promulgată de preşedintele țării la 20 noiembrie 1995. Potrivit acestei legi, depozitul legal cuprinde următoarele categorii de documente: cărți, broşuri, fascicole separate; ziare, reviste, almanahuri, calendare, agende şi alte publicații periodice sau seriale; extrase din periodice, partituri muzicale, reproduceri artistice în serie ale albumelor, stampelor, tablourilor, portretelor, gravurilor, ilustratelor, cărților poştale ilustrate, fotografiilor; atlase, hărți, planuri tipărite, globuri cu caracter didactic, teze de doctorat, precum şi cursuri universitare.

2. Categorii de documente care fac obiectul completării

În genere, colecțiile bibliotecilor pot fi constituite din următoarele categorii de documente:

- **cărți**
- **periodice** – publicații cu apariția repetabilă, în intervale egale de timp, al căror conținut este creația unor autori diferiți
- **publicații seriale** – apar în părți succesive, înlănțuindu-se numeric şi cronologic pe o durată nelimitată inițial.
- **manuscrise**
- **microformate** – orice formă de copie miniaturizată conținând informații redate prin microimagini.
- **documente cartografice**
- **documente audiovizuale –** ansamblu de suporturi pe care s-au înregistrat informații (disc, bandă magnetică, peliculă ş.a.) şi care sunt redate sub formă de sunete şi imagini concomitent sau separat
- **documente grafice** – sunt documente vizuale al căror conținut este redat prin imagini şi reprezentări (desen, gravură, pictură ş.a.)
- **documente electronice**
- **documente fotografice sau multiplicate prin prelucrări fizico-chimice**
- **documente arhivistice**
- **alte categorii de documente**, indiferent de suportul material.

Evidența documentelor se realizează în sistem tradițional şi informatizat, după cum urmează:

- **evidența globală**, prin Registrul de Mişcare a Fondurilor (R.M.F.)
- **evidența individuală**, prin Registrul de Inventar (R.I.), cu numerotare de la 1 la infinit
- **evidența periodicelor**, trimestrial sau anual, prin constituirea lor în unități de inventar.

În virtutea unui complex de criterii, completarea se materializează ca act de discernere, de selecție continuă, dintr-o multitudine de categorii de documente, a acelora care se pot adecva interesului bibliotecii. Dintre aceste tipuri de documente, primordiale sunt, potrivit cu specificul tradițional al bibliotecii şi cu rolul de neînlocuit al cuvântului scris, cele tipărite, iar în cadrul acestora cartea. Mergând mai departe, cartea poate fi ştiințifică, beletristică sau de artă, fiecare dintre acestea presupunând cunoaşterea logicii interne a dezvoltării domeniului respectiv şi un univers informațional care să orienteze completarea şi să-i confere certitudini.

La rândul său, fiecare categorie de cărți menționate își are subîmpărțirile ei. Cartea **ştiinţifică** se reprezintă prin **lucrări de sinteză** şi prin **monografii.** Din prima categorie fac parte: **enciclopediile, dicționarele, lexicoanele, tratatele, manualele şcolare şi cursurile universitare.**

Enciclopediile (din grecescul **egkuklios paideia** = instrucțiune care îmbrățișează întreg ciclul de cunoştințe) - sunt lucrări lexicografice de întinderi diferite, care tratează metodic ansamblul termenilor de bază (nume comune şi proprii) şi al noțiunilor din toate ramurile de cunoştințe (enciclopedii generale) sau dintr-o singură ramură, în ordine alfabetică ori pe domenii sau pe ramuri **(enciclopedii speciale)**, în ierarhia instrumentelor informativ-documentare ale bibliotecii modeme ele sunt de primă mână. De altfel, chiar Antichitatea şi Evul Mediu au vădit tendința de sistematizare a ansamblului de cunoştințe ale vremii în cadrul unor lucrări de sine stătătoare. În Egiptul antic, se alcătuiau mari liste în care erau înşiruite elemente ale cerului, pământului şi apelor, ale structurilor sociale, ale oraşelor, liste datorate învățaților. La origine, enciclopediile sunt lucrări de compilație (adică lucrări care cuprind idei şi fragmente neprelucrate în mod personal). Pliniu cel Bătrân (24-79 e.n.), în **Historia naturalis,** a făcut o adevărată sinteză a cunoştințelor vremii, pe baza compilațiilor din 500 de autori. **Aristotel,** bunăoară, a sintetizat, în cadrul tratatelor sale, cunoştințele dobândite până la acea vreme, iar în Evul Mediu **Brunetto Latini** (c. 1220 - c. 1295), dascălul de poetică al lui Dante, a elaborat o lucrare enciclopedică în limba franceză **- Livres du Trésor** (**Cărțile comorii).**

În forma ei modernă, enciclopedia debutează în veacul al XVIII-lea, în Franța, şi se defineşte printr-o abordare multiplă a subiectului şi într-o manieră monografică, precum şi prin organizarea alfabetică a materiei. Inițiatorii şi redactorii ei principali sunt filosoful, scriitorul şi esteticianul **Denis Diderot** (1713-1784), unul dintre cei mai de seamă iluminişti, şi **Jean le Rond D'Alembert** (1717-1783), filosof şi matematician. Lucrarea se intitulează: **Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers (Enciclopedie sau Dicționar rațional al ştiințelor, artelor şi meseriilor),** pe scurt **Enciclopedia franceză,** şi a apărut în 28 de volume, între 1751 şi 1772. Ea şi-a avut rolul său în pregătirea pe plan ideatic a Revoluției de la 1789, fiind un caz ilustrativ de înrâurire a evoluțiilor sociale prin cuvântul scris. În acelaşi gen au fost concepute: **Dictionnaire universel,** al lui P. Larousse (1866-1876); **Grande Encyclopédie**, a lui N. Bertherot (1885-1892); **Larousse du XX-e siècle** (192.8-1933); **Grand Larousse encyclopédique** (1960-1964); **Encyclopaedia Universalis** (Paris, 1968, în 20 vol.); **Encyclopedia Britannica** (începând cu anul 1768); **Bordas Encyclopédie** (1964-1975, în 23 vol.), în care materia este organizată potrivit clasificării zecimale; este, practic, o istorie universală, cuprinzând toate domeniile, inclusiv arta, din Antichitate până în zilele noastre; **Le Grand Robert des noms propres** (1991, în 5 vol.); **Enciclopedia italiana Treccani** (1929-1939, în 37 vol.); **Brochaus konversations Lexikon** (1908-1910,

în 17 vol.); Meyers Lexikon (1924-1930, în 12 vol.); **The Encyciopedia Americana** (1972, în 32 vol.); **Enciclopedia filosofica** (Florența, 1967, în 6 vol.) şi numeroase altele.

La noi, cel dintâi proiect de enciclopedie este socotit **Leksiconul de conversație,** întocmit de Gheorghe Asachi, din care a apărut o primă fasciculă în 1842, la Iaşi. Ion Heliade Rădulescu a proiectat un **Dicționar de cunoştințe universale** şi a publicat câteva articole destinate acestei lucrări în "Curierul românesc", tot în 1842. O primă încercare de dicționar enciclopedic este **Lexiconul de conversație storicesc religionaru,** datorat lui Alexandru Gavra, care, în 1847, a tipărit, la Buda, primul volum (literele A-B). Cea dintâi lucrare propriu-zisă din această categorie este **Enciclopedia Română,** alcătuită de un colectiv, condus de Corneliu Diaconovici, sub auspiciile Astra, lucrare în trei volume, editată la Sibiu între 1898 şi 1904.

Menționăm, apoi, o suită de instrumente enciclopedice care **ar** merita să fie reeditate chiar şi în configurația lor inițială şi să figureze în rafturile tuturor bibliotecilor cât de cât importante: **Minerva. Enciclopedie Română** (Cluj, 1929); **Dicționarul enciclopedic ilustrat "Cartea Românească"**, de I.A. Candrea şi Gh. Adamescu (Bucureşti, 1931); **Enciclopedia României**, în patru volume (Bucureşti, 1938-1943), lucrare elaborată de un colectiv condus de Dimitrie Gusti şi în cadrul căreia materia este organizată după conținut; Enciclopedia **"Cugetarea**", de Lucian Predescu (Bucureşti, 1940). Alte două lucrări de referință: **Dicționarul enciclopedic român** (vol. 1-4, Bucureşti, 1962-1966) şi **Mic dicționar enciclopedic** (Bucureşti, 1972, cu reeditările din 1978 şi 1986) trebuie să fie serios amendate, de fapt rescrise.

Din categoria lucrărilor de sinteză fac parte, de asemenea, lexicoanele şi dicționarele. Înțelegem prin lexicoane dicționarele în mai multe limbi (**Lesicon românescu-latinescu-ungurescu-nemțescu**, apărut la Buda, în 1825, denumit şi **Lexiconul de la Buda),** precum şi enciclopediile care reunesc cunoştințe orientative într-o problemă sau într-un domeniu ştiințific (**Lexiconul tehnic român,** 19 vol. Bucureşti, 1957-1965; **Dicționar pedagogic**, 3 vol., Bucureşti, 1963-1966; **Dicţionar de logică**, Bucureşti, 1985). Dicţionarele sunt lucrări de referinţă care reunesc şi sistematizează lexicul unei limbi, altfel spus o culegere de cuvinte aranjate într-o anumită ordine, care dă definiţia sau informaţii asupra înţelesului cuvintelor şi a folosirii lor. În afara celor monolingve, foarte frecvente, ele pot fi bilingve sau plurilingve (în care figurează şi corespondentul într-o altă limbă al cuvântului); biografice; cronologice (cuvintele sunt orânduite după data atestării lor); de antonime (antonime=cuvinte cu sens opus): de argou; de buzunar (format mic); de citate; de maxime; de neologisme; de rime; de sinonime şi antonime; etimologice (prezintă originea cuvintelor); explicative; frazeologice (abordează unitățile lexicale în context), normative, ortografice, dicționare istorice ş.a

Enciclopediile, lexicoanele, dicționarele şi dicționarele enciclopedice fac

parte din fondul uzual ai fiecărei săli de lectură şi, de aceea, se înscriu în interesele de completare ale oricărui tip de bibliotecă, cu precizarea că bibliotecile publice se vor orienta, mai ales, spre **enciclopediile generale,** iar cele ştiinţifice sau de învăţământ superior şi spre enciclopedii, lexicoane şi dicţionare **speciale,** potrivit cu interesele propriilor cititori.

Nu pot lipsi din biblioteci acele lucrări speciale care oferă, într-o manieră sistematică, un ansamblu de cunoştinţe fundamentale verificate dintr-un anumit domeniu - **tratatele,** care poartă amprenta operei unor specialişti de înaltă competenţă şi autoritate ştiinţifică. Fiecare componentă pe domenii a colecţiilor bibliotecii trebuie să-şi aibă tratatele respective, fără de care este imposibilă o consultare ştiinţifică de specialitate. Bunăoară, ar fi de neimaginat un fond de carte istorică fără **Istoria românilor** în 10 volume a lui Nicolae Iorga, fără **Istoria românilor din Dacia Traiană,** în 14 volume, a lui A. D. Xenopol. Sau fără actualul tratat de cuprindere **Istoria Românilor**, editat sub egida Academiei.

Asemănătoare cu tratatele sunt manualele, de obicei lucrări de uz didactic, care expun într-un mod sistematic, maniabil, principiile şi noţiunile esenţiale ale unui domeniu, potrivit cu exigenţele programelor şcolare. Trebuie să observăm că, astăzi, nu mai avem de-a face cu un manual-tip, obligatoriu la fiecare disciplină, elaborat oficial, ci de mai multe manuale, alcătuite în lumina programelor de învăţământ şi purtând girul Ministerului Educaţiei Naţionale, fiecare şcoală putând opta pentru unul sau altul dintre acestea.

Cursurile universitare, vreme îndelungată ignorate în politicile de completare a colecţiilor, prezintă un interes ştiinţific aparte, întrucât, pe lângă că realizează cuprinderea materiei sub forma unui ciclu de prelegeri, sunt, în acelaşi timp, sinteze de nivel superior şi oglinda celor mai recente cuceriri ale cercetării de specialitate în domeniul sau disciplina în cauză. Dincolo de aceasta, un curs universitar trebuie să fie şi o solidă contribuţie de originalitate a aceluia care îl alcătuieşte. Simpla transmitere de cunoştinţe vechi şi noi, mai mult sau mai puţin ordonat, nu satisface un învăţământ de ţinută. Prelegerile lui Nicolae Iorga, George Călinescu, Nae Ionescu au însemnat, de fiecare dată, o creaţie în sensul plenar al cuvântului şi ei nu s-ar fi limitat la a glosa de pe marginea a ceea ce au creat alţii în domeniu. Aceasta, însă, nu micşorează meritele ştiinţifice ale acelor autori de cursuri care au ştiinţa de a selecta ceea ce este cu adevărat reprezentativ în disciplina dată, de a organiza de la nivelul specialistului noile cuceriri ale domeniului şi de a proceda în aşa fel încât acest ansamblu, ştiinţific corelat, să aibă audienţă, să permită înţelegerea şi asimilarea lui şi să determine o atitudine ştiinţific-creativă.

Cea de a doua categorie de cărţi ştiinţifice sunt **monografiile** - studii asupra unei teme, a unui subiect, cel mai adesea restrânse, abordate complex, pe baza întregului material informativ-documentar reprezentativ şi urmărind să epuizeze prospecţia ştiinţifică. Ele formează, îndeobşte, cea mai mare parte a lucrărilor ştiinţifice; la selectarea lor pentru fondurile bibliotecii se va ţine seama de

numeroase repere, printre care genul de monografie este de primă însemnătate. Avem, mai întâi, în această categorie, cercetările finalizate în vederea obținerii de titluri ştiințifice sau didactice, respectiv **teze de doctorat, de licență, proiecte de diplomă** ş.a. Cel mai adesea, atare lucrări văd lumina tiparului mult timp după elaborarea lor, astfel încât cuceriri ştiințifice de ultimă noutate pot rămâne ascunse vreme îndelungată în filele acestora. Pentru evitarea unei atare situații, s-a procedat la înregistrarea lor bibliografică, iar această bibliografie este continuu actualizată. Biblioteca Centrală Universitară „Carol I" a şi publicat o bibliografie a acestor teze. În acelaşi timp, regula Depozitului legal s-a extins şi asupra acestui gen de lucrări ştiințifice, fiecare instituție acreditată în domeniul doctoranturii fiind obligată să trimită unor mari biblioteci câte un exemplar din tezele susținute sub egida ei.

Sunt, apoi, **studiile de specialitate**, rezultat al unor exegeze vaste, al analizelor şi experiențelor ştiințifice, în a căror procurare biblioteca va ține seama de existenta unor solicitări din partea cititorilor proprii, dar şi de situarea ei geografică mai aproape sau mai departe de o bibliotecă mare, care, oricum, îşi procură lucrări de acest nivel.

Cartea beletristică este domeniul cel mai solicitat într-o bibliotecă publică şi, de aceea, ocupă, în genere, mai bine de jumătate din fondurile acesteia. Elementul principal de la care se porneşte în orientarea completării colecțiilor în acest caz îl constituie **edițiile**, prin care se răspunde unui nivel sau altuia de cultură şi de preferință al cititorului (ediție = totalitatea exemplarelor unei lucrări imprimate prin folosirea aceluiaşi zaț tipografic sau ansamblul unei lucrări publicate o dată). Există ediții cu un pronunțat grad de restituție ştiințifică şi ediții de popularizare. Din prima categorie fac parte: **ediția academică** - de înalt nivel ştiințific, care cuprinde variante, comentarii de critică a textului, indici, bibliografie şi iconografic; **ediția critică** - cuprinde textul original restabilit, variantele lui, în cele mai multe cazuri cu comentarii, studiu introductiv, glosar, index etc.; **ediția diplomatică** - o singură versiune a textului, socotită de editor cea mai apropiată de original, iar în aparatul critic, în anexă sau în volum de sine stătător sunt reproduse celelalte variante mai importante; **ediția originală** (**princeps**) - prima editare a unei lucrări, cel mai adesea sub îngrijirea autorului şi neurmată de reeditări, devenind, astfel, carte rară; **ediția actualizată** - textul prezintă modificările făcute de autor sau adecvări de ordin ortografic; **ediția adăugită** sau **adăugată** -- introduce materiale noi fără de ediția (edițiile) precedente, **ediția bibliofilă** – destinată în special colecționarilor, datorită nivelului îngrijirii textului, cât şi valorii grafice deosebite (aici se includ şi edițiile cu autografe, care primesc regim de unicate); **ediția clasică** - socotită standard, destinată, îndeosebi, scopurilor didactice şi însoțită de comentarii; **ediția adnotată** - cu note lămuritoare şi întregitoare ale textului; **ediția comentată -** cu comentarii, interpretări ale textului şi aprecieri despre autor; **ediția paleografică** - reproduce un manuscris vechi cu caracteristicile lui grafice inițiale; **ediția ad**

usum Delphini - ediție repetată, dar cu intervenții care fie că modifică textul, fie că îl expurgă; inițial, acest lucru s-a făcut la ediții de autori clasici greci şi latini destinate moştenitorului tronului Franței, (Le Dauphin), fiul lui Ludovic al XIV-lea, Louis de France (**a expurga** -= a elimina dintr-o lucrare pasajele considerate incompatibile cu anume principii morale);

ediția de autor - cheltuielile pentru editare sunt acoperite de autor**; ediția definitivă** - revăzută de autor şi declarată irevocabilă şi invariabilă (se mai numeşte şi **ne varietur); ediția completă** - fără prescurtări ale textului original; **ediția apocrifă** - autorul este presupus sau nu există (în cazul Bisericii - carte neacceptată de canoane); **ediția facsimilată (fototipică**) - reproduce aidoma ediția originală prin mijloace fotomecanice; **ediția stereotipă** - repetă identic ediția precedentă şi este imprimată cu acelaşi zaț, conservat prin stereotipie; **ediția bilingvă, ediția poliglotă; ediția juxtalineară sau iuxtalineară** - reproduce textele în două limbi, pe pagină, față în față; **ediția antumă** - apărută în timpul vieții autorului; **ediția postumă** - apărută după încetarea din viață a autorului.

Sunt şi alte genuri de ediții. Noi ne oprim asupra **ediției de popularizare,** pentru că ea interesează îndeaproape mai multe tipuri de biblioteci. Nu este vorba aici - şi nu trebuie să fie - de ediții neştiințifice, ci de ediții care reproduc corect textul potrivit ortografiei curente şi care pot avea note explicative de natură enciclopedică sau lingvistică, precum şi introducere, dar le lipsesc variante ale textului şi comentarii de critică textuală. Ele intră în câmpul de interes al celor mai multe dintre biblioteci, mai cu seamă dacă reproduc textul unei ediții critice. Discernământul critic al bibliotecarului va opera distincțiile necesare în orientarea completării colecțiilor, iar acolo unde va fi posibil opțiunea se va opri la ediții critice autorizate. Se va urmări, tot asemenea, asigurarea continuității **seriilor complete** şi **operelor separate** în cazul fiecărui autor de reputație din literatura națională şi universală.

Cartea de artă se reprezintă prin **monografii**, în care preponderent este textul, şi prin **albume**. Dat fiind costul albumelor, accentul în completare cade pe monografiile artistice, care înfățişează la nivel general curente, şcoli, creații individuale, lăsându-se la latitudinea unor biblioteci specializate asigurarea corespunzătoare a literaturii din acest domeniu.

O categorie de publicații multă vreme privite în sens peiorativ sunt **broşurile.** Lăsând la o parte mult incriminatele opuscule politice-ideologice, să definim propriu-zis **broşura.** Este, la rândul ei, **o lucrare tipărită sub formă de carte, dar cu un număr mic de pagini (până la 50), editată într-un tiraj de masă, în scopul difuzării unor informații de interes actual în domenii variate: ştiințific, cultural, politic.** Din această categorie fac parte rapoarte, dări de seamă, comunicări, programe, extrase reprezentând studii şi articole ştiințifice apărute în publicații periodice. Alături de aceste broşuri de interes permanent, există şi unele de importanță **temporară**, cum sunt publicațiile ocazionale, de genul broşurilor de propagandă în cele mai variate domenii (politic, agricol,

sanitar, administrativ etc.), cataloagele de editură, de librărie şi de anticariat ş.a. Dincolo de o trăsătură sau alta a acestui tip de publicaţie, însemnătatea ei rezidă în faptul că oferă în mod operativ informaţie recentă, iar o parte a acestei informaţii devine de interes permanent.

O categorie destul de cuprinzătoare în fondurile bibliotecii o formează publicaţiile **periodice,** care adaugă sistematic informaţia recentă în cele mai variate domenii (politic, ştiinţific, social, cultural, cu multiple subdiviziuni aferente), menţinând în actualitate toate sferele cunoaşterii. **Se înţelege prin periodic publicaţia cu apariţie repetată, la intervale regulate (zilnic, săptămânal, bilunar, (bimensual), lunar, bimestrial (la două luni), trimestrial, anual şi cu o diversitate de materiale ştiinţifice, culturale, politice etc. elaborate de autori diferiţi.**

Apropiate ca factură sunt **publicaţiile seriale,** în **formă de volum,** care, deşi nu au o apariţie regulată, sunt publicaţii **în continuare,** cu o numerotaţie consecutivă şi prezentând informaţii în oricare dintre domeniile mai înainte menţionate. Pot fi considerate în această categorie şi publicaţiile instituţiilor ştiinţifice şi culturale care nu au o periodicitate stabilă şi nici titluri identice.

Din evantaiul foarte divers ai periodicelor fac parte: **ziarele** - publicaţii cotidiane consacrate actualităţii, pe care o reflectă printr-o mare diversitate de materiale (articole, ştiri, reportaje, editoriale, anunţuri, buletine informative, fapt divers, foileton etc.). Este de precizat. că nu neapărat intervalul de apariţie conferă unei publicaţii denumirea de ziar, ci factura materialelor, structurate pe informaţia imediată, realmente cotidiană, în forme adecvate acestui tip de comunicare; **revistele** (săptămânale, bilunare, lunare, bimestriale, trimestriale, semestriale, anuale), cu conţinut **enciclopedic** sau **special,** preponderente fiind informaţiile cu caracter special; **anuarele** - publicaţii seriale cu caracter statistic, care furnizează informaţii globale despre activitatea unei organizaţii, instituţii, întreprinderi etc. sau care conţin studii ştiinţifice; **calendarele** - prezintă succesiunea zilelor, săptămânilor, lunilor şi a anotimpurilor din cuprinsul aceluiaşi an, precum şi date şi evenimente astronomice, ca şi o paletă diversă de informaţii;

almanahurile - tot publicaţii cu profil calendaristic, dar care oferă mai puţine date astronomice, fiind specializate pe un singur domeniu şi adresându-se unei anumite categorii de cititori. Mai amintim publicaţiile referative, bibliografice, de librărie şi de anticariat, care servesc fie pentru documentare, fie pentru propaganda cărţii.

O categorie distinctă de tipărituri sunt foile volante, pe cât de numeroase pe atât de diverse. Le-am putea defini drept publicaţii de o singură filă, tipărite numai pe o fată, cu un conţinut de sine stătător şi având scop publicitar (afişe, anunţuri, programe). Cel mai adesea, foile volante sunt păstrate numai în bibliotecile mari, care le primesc prin efectul legii depozitului legal, dar pot interesa şi alte biblioteci, constituind o sursă utilă de informaţie.

O categorie de documente care prezintă un evident interes pentru istoric, şi

nu numai, o formează cele aparținând fondului **grafic.** Ele oferă imagini documentare referitoare la o operă, un eveniment, un subiect, o zonă, o persoană etc. Menționăm câteva dintre ele:

harta - reprezentare grafică, în plan orizontal sau în relief, a suprafeței Pământului sau a unei zone geografice, micşorată potrivit unei anumite scări de proporție şi elaborată pe baza unei proiecții cartografice;

atlasul - colecție de imagini, hărți geografice, astronomice, istorice, lingvistice sau de planşe anatomice, zoologice, botanice, geologice, ordonate potrivit anumitor criterii;

stampa - desemnează **gravura** sau **litografia care, în** genere, nu este destinată ilustrării unui text,

litografia - desen sau tablou multiplicat prin negative, imprimate sau desenat pe o piatră specială calcaroasă;

desenul - reprezentare grafică de forme cu ajutorul liniilor, contururilor şi umbrelor, cu sau fără reliefuri colorate, executate pe hârtie, carton, pergament, cu creion, cărbune, tuş;

fotografie - imagine a unui subiect, transpusă pe hârtie fotografica.

Documentele **sonore** oferă usagerilor bibliotecii posibilitatea audiției individuale, la cască, sau a audiției colective, sub forma sonorizării discotecii. Se includ în această categorie casetele, discurile şi compact-discurile, care sunt discuri audio numerice cu lectură, optică prin laser. Aceste documente trebuie să răspundă cerințelor enciclopedismului şi calității, gustului şi preferințelor unui public divers.

Din ce în ce mai mult se impun în fondurile bibliotecilor documentele care se bazează pe perceperea auditivă şi vizuală, adică cele **audiovizuale.** Este o categorie variată de vectori informaționali, ce include orice document-text, document-imagine **sau document-sunet** (sonor) a cărui consultare implică în mod obligatoriu **utilizarea unei aparaturi specifice**. Este nevoie, deci, în cazul acestor documente, de un **suport material** indispensabil stocării şi lecturii informației.

În cadrul documentelor audiovizuale lizibile prin intermediul unui ecran menționăm:

diapozitivul - imagine fotografică pozitivă transpusă pe un film sau pe o placă transparentă şi care este proiectată pe ecran cu ajutorul diascopului;

filmul fix - peliculă care conține o succesiune de imagini pozitive statice (aceste două categorii de documente oferă imagini fixe consultabile unele după altele);

documentele transparente - sunt cadre transparente cuprinzând text sau grafice proiectate pe un ecran mural cu ajutorul unui retroproiector;

microformele - redau imagini fotografice de dimensiuni **reduse** - pot fi **microfilme** sau **microfişe;**

filmul cinematografic;

filmul video.

Câştigă din ce în ce mai mult teren în lume orientarea spre crearea de **videoteci,** care să grupeze documentare ştiinţifice şi tehnice (consultate pe loc), filme pentru copii, casete de ficţiune, (consultate la domiciliu). La videoteca de Paris, consultarea acestei categorii de documente este integral automatizată. Vizitatorul alege un titlu din catalogul informatizat, un robot serveur pune caseta video în magnetoscop, iar imaginile încep să apară pe ecran. Sunt, de asemenea, tot mai frecvente colecţiile de periodice sub formă **de** colecţii video sau de microfilme.

3. Raportul carte ştiinţifică de istorie - beletristică istorică

Observarea acestui raport prezintă o importanţă nu numai teoretică, ci, deopotrivă, practică, avându-se în vedere frecventele dificultăţi şi ezitări ale unor bibliotecari în completarea colecţiilor cu scrieri istorice, în reflectarea lor corespunzătoare la nivelul instrumentelor de informare, în activitatea directă de recomandare a acestora la cititori. Fireşte, ambele categorii de scrieri au acelaşi punct de plecare viaţa, ambele sunt reprezentări ale acesteia. Şi, de asemenea, ambele îşi au originea în arta povestirii. Numai că diferenţa dintre ele ca tipuri de scriere apare fundamentală. Istoria este o reprezentare, ce-i drept incompletă, a vieţii, ceea ce nu-i scade cu nimic prestigiul, dar aduce în cauză fapte reale, verificate, pe care le studiază cu metode ştiinţifice. Am putea spune că istoria este cercetarea ştiinţifică a unei evoluţii, a unui trecut, pe când beletristica - oricare ar fi ea - comportă acel ceva care nu se găseşte decât în opera literară, acea marcă estetică inconfundabilă. Altfel spus, literatura operează cu imaginea estetică, se adresează, deci, sufletului, iar scrierea istorică propriu-zisă operează cu raţiunea ştiinţifică, adresându-se intelectului.

Aceste realităţi intrinsece n-ar trebui să provoace adversităţi între istorici şi scriitori, fiecare având un câmp nelimitat de exercitare. Realitatea ne oferă, însă, un alt tablou. În Occident şi, mai cu seamă, în S.U.A., s-a declanşat, de mai multă vreme, o dispută pentru întâietate. Unii dintre literaţi au început să ignore graniţele dintre cele două entităţi umanistice distincte, pe care le-au amalgamat, afirmând, de pildă, că romanul istorie ar putea conţine o mai mare doză de adevăr decât exegeza istorică. Aşa cum notează profesorul Daniel Aaron de la Universitatea Harvard, într-un studiu pe tema **Adevărurilor romanului istoric** ("American Heritage", octombrie 1992), ei au susţinut că şi-au conceput operele pe bază de surse istorice, respectiv că au preluat ei înşişi atribuţiile istoriei, întrucât aceasta nu poate fi lăsată în seama istoricilor, care ar fi simpli colecţionari de date, preocupaţi de carieră şi lipsiţi de harul artei narative.

Un prozator cunoscut, Gore Vidal, unui dintre promotorii acestor puncte de vedere, a şi scris un roman istoric: "**Lincoln: A Novel**" (1984), în ideea că numai literatura ar putea rezolva cu adevărat tema, istoricii neputând înţelege un politician atât de complex ca Abraham Lincoln. Ceea ce a rezultat este un personaj

pur şi simplu contrapus personalităţii reale a lui Lincoln şi, oricum, puţin măgulitor. Dacă Vidal ar fi declarat că e vorba de ficţiune, lucrurile ar fi stat cu totul altfel. Acelaşi romancier admite că istoricul nu poate reconstitui niciodată verigile pierdute, aspectele neacoperite documentar, în vreme ce romancierul ar fi în stare să reconstruiască conexiunile invizibile ale istoriei recurgând la un conglomerat, care este cel mai bun produs al imaginarului. În această idee a conglomeratului a fost scris romanul "**Libra**", de Don Delillo (1988), care abordează asasinarea lui John Kennedy, Se amestecă, aici, istoria şi ficţiunea, realul şi imaginarul, rezultând o versiune plauzibilă, dar un critic de talia lui George Will socoteşte scrierea "un act de vandalism literar".

Dacă scriitorii folosesc materialul brut al istoriei (personaje reale, evenimente importante), ei trebuie să se supună regulilor respectării adevărului, a datelor din documente. Totul ţine, prin urmare, de modul de percepere şi de tratate a trecutului. Cu mijloacele şi cu intenţiile ei specifice, literatura nu poate înlocui istoria veritabilă, iar ştiinţa istorică nu tinde să estetizeze, să se substituie beletristicii, fiindcă s-ar plasa în afara domeniului. Ca atare, disensiunile pe această temă sunt, din plecare, inoperante. Dimpotrivă, fiecare dintre cele două domenii are de câştigat de pe urma celuilalt. Ceea ce e istorie, adică adevăr verificabil, în literatura beletristică nu este şi nu poate fi demersul acesteia. Pasajele istorice, chiar autentic redate în beletristică, sunt implicate într-o ţesătură imaginativă care oferă satisfacţii numai estetice. Apoi, însăşi aplecarea scriitorului asupra unei teme istorice este, până la urmă, rodul fondului de reprezentări asupra trecutului creat prin demersul istoricilor, a căror sensibilitate se vădeşte în simţul observării şi discernerii ştiinţifice. Direct sau indirect, istoria sugerează şi furnizează teme scriitorului.

La rândul său, literatura, dacă este de calitate, înrâureşte în direcţia cunoaşterii istorice. Un cititor care a parcurs un roman istoric va căuta să se edifice în mod real asupra celor citite, să-şi adauge o cunoaştere ştiinţifică.

Din cele de mai sus, considerăm, pentru tema de faţă, că simpla abordare a trecutului într-o scriere nu o face neapărat şi una **istorică.** Cartea beletristică pe teme istorice (roman, nuvelă, schiţă, creaţie dramatică) este numai beletristică. Există, de asemenea, o seamă de tipuri de scrieri mai vechi asupra cărora stăruie confuziile în legătură cu factura lor. Aparţin, toate, zonei literare. Aşa sunt:

legendele - povestiri în proză sau în versuri, care conţin elemente **fantastice** sau miraculoase, ţesute pe canavaua unui motiv istoric sau a unei închipuiri mitice;

povestirile - naraţiuni **literare** de dimensiuni relativ restrânse;

miturile - povestiri fantastice, fabuloase, care cuprind credinţele popoarelor despre originea Universului şi a fenomenelor naturii, despre zei şi eroi legendari.

Asemenea scrieri pot servi, la rându-le, cercetătorului în măsura în care devin repere pentru identificarea unor probe istorice.

BIBLIOGRAFIE

CALMETTE, GERMAIN. **L'accroissement des collections.** -Paris: Bibliothèque Nationale, 1993.

*LES DOCUMENTS **sonores**:* les documents audiovisuels et les documents sur support informatique. În: **Le métier de bibliothécaire:** cours élémentaire de formation professionnelle à l'intention du personnel des médiathèques publiques; -9-e édition. -Paris: Éditions du Cercle de la Librairie, 1992.

HANUS, JEAN-CLAUDE; PANNEL, CHARLES. **Le Compact disc.** - Paris: Éditions techniques et scientifiques française, 1984.

LAPELERIE, FRANÇOIS. **Le CD-ROM dans les bibliotheques americaines,** În: „Bulletin des Bibliothèques de France". -t. 35, nr. 3, 4, 5, 1990.

LEGE privind organizarea şi funcţionarea Depozitului legal de tipărituri şi alte documente grafice şi audiovizuale. În: "Monitorul Oficial". – an; VII, nr. 280 din 30 noiembrie 1995.

PĂPURJCĂ, MIHAI D. **Completarea colecţiilor din bibliotecă**. -Bucureşti: Litera, 1973.

VINCLER, MARIETA. **Depozitul legal**: evoluția conceptului, structură şi organizare, În: "Revista Bibliotecii Naționale". - an. **I,** nr. 2. 1995.

XIV
CATALOAGELE DE BIBLIOTECĂ - INSTRUMENTE TEHNICE ŞI DE CULTURĂ

1. Scopul catalogării

Oricât de numeroase ar fi bibliotecile şi oricât de impunătoare colecţiile lor, ele n-ar putea să se realizeze ca instituţii de cultură dacă nu şi-ar crea instrumentele necesare regăsirii propriilor documente, implicit ale celor din reţelele la care sunt conectate, şi dacă informaţia pe care o poartă aceste documente ar fi ţinută sub obroc. În fapt, o carte despre care nu ştim unde se găseşte şi ce conţine rămâne numai o identitate fizică. Există, de altfel, un interes manifest de informare din partea cititorului, care, în zilele noastre, se exercită ca un "factor de presiune", ca să spunem aşa, asupra bibliotecii, ghidând-o în profilarea activităţilor în domeniu

A dezvălui colecţiile bibliotecii însemnează, astfel, a asigura o informaţie metodic organizată asupra lor. Un atare obiectiv poate fi atins pe baza unui sistem articulat de cataloage de bibliotecă, în aşa fel structurate încât documentele să poată fi regăsite pornindu-se de la repere cât mai diverse: numele autorilor, titluri, subiecte, teme tratate, limba ş.a. Definim, de aceea, catalogul de bibliotecă **drept o listă ordonată de nume, titluri, subiecte, teme concepută după anumite criterii în scopul realizării informaţiei necesare regăsirii documentelor de bibliotecă.** (De altfel, grecescul **katalogos** însemnează listă). Cataloagele devin în acest fel reflexul bibliografic al fondurilor bibliotecii, oglinda fidelă a avuţiei sale de carte, a nivelului organizării colecţiilor, a gradului lor de prelucrare, a capacităţilor unei biblioteci de a opera cultural prin informaţia ştiinţifică.

Într-o formă sau alta, cataloage au existat din momentul în care a apărut ideea de a păstra cărţi în forma fizică pe care au îmbrăcat-o acestea de-a lungul istoriei. Sunt considerate, ca urmare, cea mai veche categorie de documente secundare. Sub forma listei de titluri, catalogul este cunoscut încă de pe vremea tăbliţelor sumeriene. Constituie un important moment al domeniului celebrul catalog în 120 de volume (rulouri) de papirus al Bibliotecii din Alexandria, denumit Pinakes, redactat în secolul al III-lea î.e.n. de poetul şi filologul Calimach din Cyrene, întemeietor al istoriei literare greceşti, custodele Bibliotecii. Este considerat primul catalog tematic al scrierilor clasicilor greci. La noi în ţară au circulat, încă din secolul al XVII-lea, renumite cataloage din Occidentul european. Bunăoară, printre cărţile domnitorului Nicolae Mavrocordat a fost identificat un exemplar din faimosul catalog întocmit în 1643 de întemeietorul biblioteconomiei mondiale, **Gabriel Naudé**, pentru biblioteca unui literat, **Jean de Cordes (Cordesius),** achiziţionată de **Mazarin**. Cele dintâi cataloage întocmite în ţările româneşti, cataloagele manuscrise, datează din secolul al XIV-lea. Este cazul bibliotecii conventului dominican de la Sibiu, care, spre sfârşitul aceluiaşi secol, înregistra

peste 50 de volume manuscrise. Mai notăm catalogul întocmit în 1575 la biblioteca din Braşov fondată de Johann Honterus.

2. Tipuri de cataloage

În funcție de necesitățile bibliografice, au fost concepute variate tipuri de cataloage, devenite uzuale în practica biblioteconomică mondială.

După aspectul formal, avem:

- **catalogul alfabetic** - grupează descrierile documentelor în ordinea alfabetică a numelor de autori şi a titlurilor documentelor anonime. Elementul de ordonare este **vedeta uniformă**, reprezentând o formă particulară a **numelui de autor** şi, respectiv, **a titlului,** iar în cazul cărților care nu pot fi identificate prin autor sau prin titlu, vedeta va conține un **element de înlocuire** apropiat de titlu. Este indispensabil în orice bibliotecă;

- **catalogul de titluri** - conceput în ordinea alfabetică a titlurilor (nu doar a celor anonime). Se utilizează, mai ales, pentru reflectarea literaturii beletristice;

- **catalogul colecțiilor** - organizat în ordinea alfabetică a titlurilor colecțiilor, iar în cadrul fiecărei colecții după număr sau după numele autorului;

- **catalogul topografic** - grupează descrierea documentelor în ordinea cotei topografice. Este un instrument de evidență bibliografică şi, în acelaşi timp, de verificare a colecțiilor;

- catalogul cronologic - organizat în ordinea cronologică a anului de apariție a documentelor. Este folosit mai rar, bunăoară în cazul fondurilor de carte veche.

După **conținut,** care poate însemna **domeniul** (ramura) de cunoştințe, după **personalitatea** autorilor sau după **locul** geografic, se constituie:

- catalogul sistematic - structurat potrivit unui sistem de clasificare a cunoştințelor pe domenii, mai exact potrivit **Clasificării Zecimale** Universale (C.Z.U.), care determină şi ordinea de aşezare a descrierilor;

- catalogul pe subiecte - grupează descrierile bibliografice în ordinea alfabetică a vedetelor de subiect;

- catalogul tematic - este un catalog selectiv, care reflectă un anumit număr de termeni, potrivit planului tematic stabilit;

- catalogul geografic - organizat în ordinea alfabetică a locurilor geografice sau potrivit indicilor de clasificare a noțiunilor în cauză, deci în ordine zecimală.

Există şi un catalog mixt - catalogul dicționar ,- care combină într-o singură ordine alfabetică, asemenea unui dicționar, nume de autori, titluri şi vedete de subiect.

Din punctul de vedere al destinației, distingem: cataloage **pentru public** (alfabetic, sistematic, geografic, tematic, de titluri, dicționar, al colecțiilor) şi **cataloage de serviciu** (alfabetic, sistematic, cronologic, topografic), iar din punctul de vedere al **extensiunii,** mai exact al volumului sau al categoriilor de documente înregistrate, cataloage **generale,** care oglindesc exhaustiv fondurile

bibliotecii, şi **cataloage** speciale, care descriu anumite colecţii (manuscrise, incunabule, hărţi, note muzicale, documente audiovizuale etc.). După apartenenţa colecţiilor, avem **cataloage individuale** (ale unei singure biblioteci) şi **cataloage colective** (ale mai multor biblioteci).

Un catalog riguros redactat şi care să orienteze eficient pe cititor şi pe bibliotecar în noianul de documente presupune o descriere **completă** (incluzând toate informaţiile necesare regăsirii documentului), **exactă** (sub raportul fidelităţii înregistrării elementelor bibliografice); **clară** (urmând sistemul de punctuaţie şi de abrevieri uzual în catalogare), **uniformă** (cu respectarea formelor unice de transcriere şi de ordonare a elementelor bibliografice). Se asigură, în acest fel, o individualizare a fiecărei publicaţii, încadrarea ei în acelaşi tip de vectori ai informaţiei (cărţi, periodice, manuscrise, documente audiovizuale ş.a.).

Catalogul alfabetic, asupra căruia ne vom opri îndeosebi în ilustrările noastre catalografice, utilizează trei tipuri de descriere:

- descrierea principală - reuneşte **toate** datele bibliografice care servesc la identificarea unui document. Potrivit cu aspectul bibliografic al documentului, descrierea se face: la **autor,** prin care înţelegem fie o persoană fizică (în cazul unui document cu 1-3 autori), fie o colectivitate; la **titlu** (în cazul documentelor cu mai mult de trei autori, al celor cu autor necunoscut, al publicaţiilor seriale şi al culegerilor). Această descriere, destinată catalogului alfabetic, va fi multiplicată şi inclusă, de asemenea, în alte cataloage ale bibliotecii sau în cataloage colective, cu adecvările corespunzătoare;

- descrierile secundare, denumite şi **complementare** - prezintă o parte sau toate elementele din descrierea principală - dar sub alte vedete decât cea principală - şi sunt destinate a figura în diverse alte locuri ale catalogului alfabetic, completând, ca derivat al descrierii principale, capacitatea de informare a acestuia. Elementele descrierii secundare, care începe cu vedeta complementară la **autor,** colectivitate sau titlu, urmată de vedeta principală, pot fi: **coautori** în cazul unui document cu mai mult de trei autori, **traducători; prefaţatori** şi/sau **postfaţatori**, **realizatori** (de culegeri, ediţii de documente etc.), **adaptatori, editori, redactori, coordonatori de ediţie, ilustratori, persoana, colectivitatea sau locul geografic la care se referă documentul descris, iar în cazul vedetei complementare la titlu: lucrarea al cărei autor nu figurează pe copertă ori pe pagina de titlu; lucrările de referinţă (dicţionare, enciclopedii) descrise la autor**, dar şi alte lucrări considerate importante sau care pot fi identificate uşor prin titlu.

Mai facem precizarea că toate vedetele secundare, pentru care se redactează câte o fişă, vor figura pe fişa principală, în partea de jos a acesteia, în cazul fişelor tipărite, sau pe verso aceleiaşi fişe, în cazul fişelor dactilografiate sau scrise de mână;

- trimiterile generale - sunt veritabile indicatoare, trimiţând de la diverse forme de nume şi de titluri neacceptate în vedetă la forma lor unică, selectată ca vedetă uniformă şi unde sunt grupate toate descrierile principale şi secundare cu

aceeaşi vedetă. Exemplu:

Clain, Ioan Inocenţiu
vezi:
Micu (Clam), Ioan Inocenţiu

Sunt, apoi, aşa-numitele **trimiteri încrucişate**, care indică faptul că informaţia căutată poate fi găsită şi la o altă formă de vedetă. Este şi cazul colecţiilor sau al publicaţiilor seriale care şi-au schimbat denumirea. Exemple:

Panaitescu, Dimitrie S.	Perpessicius
vezi şi:	vezi şi:
Perpessicius	Panaitescu, Dimitrie S.

Constituţionalul	Reforma
vezi şi:	vezi şi:
Reforma	Constituţionalul

3. Înregistrarea catalografică

Reflectarea corespunzătoare a unui document în catalog presupune: a) **descrierea bibliografică** a acestuia în ordinea: **titlu; date despre titlu; menţiuni de responsabilitate;** ediţie; **datele editoriale; colaţiunea; colecţia, note; I.S.B.N.; preţ;** b) indicarea **punctelor de acces,** a locului din catalog în care este reflectat documentul respectiv (în cazul catalogului alfabetic acest element este **vedeta,** iar în cazul cataloagelor sistematice, **indicii de clasificare);** c) **cota topografică**, indicând locul în care se află documentul în cadrul depozitelor bibliotecii.

Sub aspect fizic, cataloagele pot fi realizate: în formă de **volum,** pe **fişe,** pe microfişe sau pe **medii electronice**. În genere, bibliotecile din ţara noastră utilizează, tradiţional, clasica fişă de catalog şi cel puţin în viitorul imediat o vor folosi preponderent, tinzând, firește, la înregistrarea pe medii electronice. Aceasta din urmă este mai maneabilă, mai uşor de actualizat, oferă mai multe posibilităţi de regăsire a documentelor, facilitează editarea de lucrări de referinţă concepute după o mare diversitate de criterii, reprezintă baza unui sistem integrat. Dar şi în cazul sistemelor automatizate, datele fişei clasice trebuie să fie cunoscute şi utilizate, fiindcă de la ele se porneşte pentru a se adăuga alte elemente de descriere, cum sunt: numărul de inventar, numărul de Depozit legal, coduri pentru ţările editoare, limba textului ş.a.

Fişa de catalog este standardizată, având formatul 12,5x7,5 cm. În partea de

jos, la mijloc, este perforată.

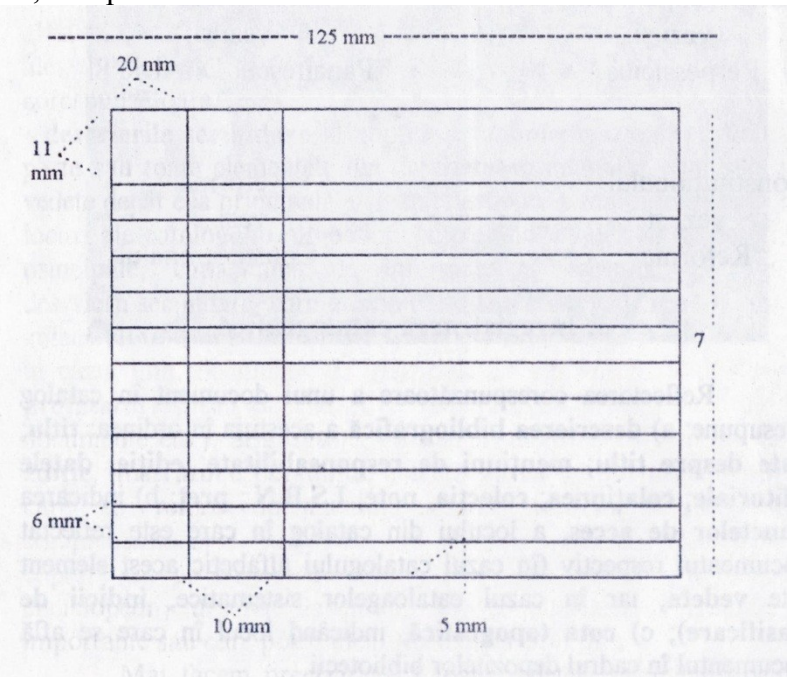

Fig. 38. ***Fişa de catalog***

Potrivit normelor **de descriere bibliografică internaţională standardizată a monografiilor** (International Standard Bibliographic Description for Monographe), elaborate între 1969 şi 1974 de un grup de experţi, elementele bibliografice ale descrierii se ordonează astfel:

1. Zona titlului şi a menţiunilor de autor:
- titlul propriu-zis al documentului;
- titluri paralele, alte titluri şi elementele complementare titlului (subtitlul);
- menţionarea autorului.

2. Zona ediţiei:
- numărul şi caracteristicile ediţiei;
- autori raportaţi la ediţie (autori secundari) - editori, redactori.

3. Zona adresei (datele referitoare la apariţie):
- locul publicării;
- numele editorului;
- data publicării;
- locul tipăririi;
- numele tipografiei. .

4. **Zona colaţiunii:**
- paginaţia şi/sau numărul de volume;
- menţionarea ilustraţiilor;

- formatul;
- materialul însoțitor.

5. Zona seriei sau colecției:
- menționarea seriei sau colecției;
-ISSN;
- numerotarea în cadrul seriei sau colecției;
- menționarea subseriei;
- numerotarea în cadrul subseriei.

6. Zona notelor.

7. Zona ISBN, **a legăturii** şi **a prețului:**
- ISBN;
- legătura cărții - legat, broşat etc. (facultativ);
- prețul (facultativ).

Sursele principale ale descrierii sunt:

- pentru **vedeta uniformă** - pagina de titlu, întreaga lucrare, catalogul alfabetic al bibliotecii şi lucrările de referință;

- pentru **titlul principal** - pagina de titlu;

- pentru **subtitlu** - pagina de titlu, foile liminare (de la începutul unei cărți) şi caseta tipografică;

- pentru **datele de publicare** - pagina de titlu, foile liminare şi caseta tipografică;

- pentru **colațiune** (caracterizarea cantitativă) - întreaga lucrare;

- pentru **antetitlu şi colecție** - întreaga lucrare;

- pentru **note** - lucrarea şi izvoarele de referință.

Descrierea poate cuprinde şi alte elemente decât cele menționate mai sus, în care caz ele vor fi marcate în fişă cu paranteze drepte. Trei puncte se utilizează pentru a se indica omisiunea unei părți de element dintr-o zonă.

Sursa bibliografică principală pentru descriere este **pagina de titlu,** cu următoarele forme: a) **pagina de titlu unitară,** care reuneşte ansamblul elementelor caracteristice descrierii principale: **autor, titlu, subtitlu, antetitlu, datele ce publicare**; b) **pagina de titlu desfăşurată**, care adaugă elemente bibliografice ale descrierii principale şi pe verso foii liminare; c) **pagina de titlu generală**, care oferă elemente bibliografice referitoare la o lucrare prevăzută să apară în mai multe volume în cadrul unei serii sau al unei colecții; d) **pagina de titlu specială,** care oferă elemente bibliografice caracteristice fiecărui volum, atunci când avem o lucrare în mai multe volume consecutive.

Vedeta uniformă de autor include **autorul individual** (nume şi prenume), elementul de intrare fiind numele de familie, şi **autorul colectiv** (denumiri de instituții, organizații, colectivități). Autorul individual se stabileşte la: numele **real** al autorului; pseudonim; poreclă; titlu nobiliar sau **nume personal,** avându-se în

vedere forma cel mai des utilizată în ediţiile originare şi forma cea mai completă sub care apare numele. Ordinea în descriere: **numele,** urmat de virgulă, şi prenumele, iar acolo unde numele este încorporat în titlu (cazul cărţilor vechi) vedeta uniformă va folosi numele numai la nominativ. Dacă numele autorului are mai multe prenume, ordinea vă fi: **numele,** urmat de virgulă, **primul prenume,** apoi al **doilea prenume,** astfel că citind de la virgulă spre dreapta şi revenind la stânga, respectiv la nume, se obține ordinea inițială, nebibliografiată. Exemplu:

Popa, Victor Ion - Ion Victor Popa.

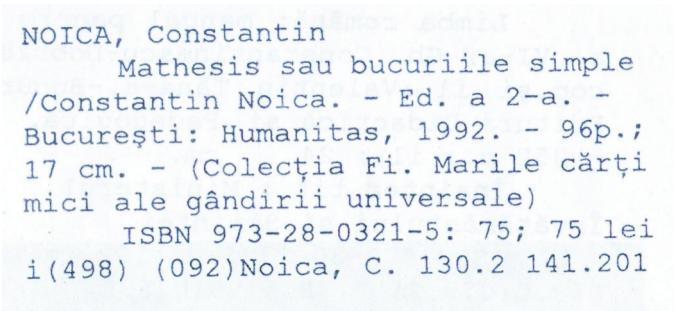
NOICA, Constantin
Mathesis sau bucuriile simple
/Constantin Noica. - Ed. a 2-a. -
Bucureşti: Humanitas, 1992. - 96p.;
17 cm. - (Colecţia Fi. Marile cărţi
mici ale gândirii universale)
ISBN 973-28-0321-5: 75; 75 lei
i(498) (092)Noica, C. 130.2 141.201

Fig. 39. ***Descrierea principală la un singur autor (Numele* autorului este *repetat aşa cum figurează pe pagina de titlu)***

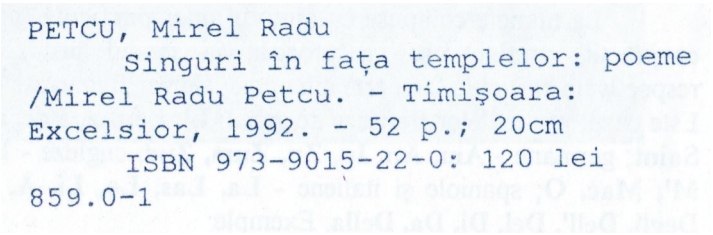
PETCU, Mirel Radu
Singuri în faţa templelor: poeme
/Mirel Radu Petcu. - Timişoara:
Excelsior, 1992. - 52 p.; 20cm
ISBN 973-9015-22-0: 120 lei
859.0-1

Fig. 40. ***Descrierea la autor cu mai multe prenume***

Dacă prenumele apare fie cu inițială, fie în transcriere integrală, va fi adoptată şi apoi respectată permanent una dintre aceste forme. Exemplu:

Cioran, E **Cioran, Emil**

Cioran, Emil

Numele compuse cu linioară de unire se transcriu fără inversări sau prescurtări. Exemplu: **Budai-Deleanu**, Ioan. Dacă linioara de unire lipseşte, va fi adoptată forma acceptată în țara de origine a autorului.

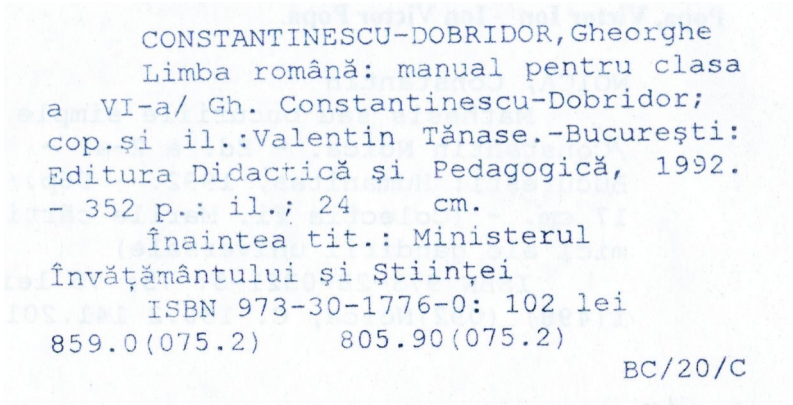

CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gheorghe
Limba română: manual pentru clasa a VI-a/ Gh. Constantinescu-Dobridor; cop.şi il.:Valentin Tănase.-Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1992. - 352 p.: il.; 24 cm.
Înaintea tit.: Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei
ISBN 973-30-1776-0: 102 lei
859.0(075.2) 805.90(075.2)
BC/20/C

Fig. 41. ***Descrierea la autor având numele compus cu linioară***

La numele compuse cu ajutorul unor particule (prepoziţii, conjuncţii, prefixe), se va .proceda în modul următor: dacă respectivele particule fac parte din nume, ele vor fi marcate ca atare. Este cazul particulelor franceze de genul: L', Le, La, Les, Des, Du, Saint; germane - Am, An, in, Zu, Zum, Zur; engleze - De, Fitz, M, Mac, O, spaniole şi italiene - La, Las, Lo, Li, A, De, D', Degli, Dell', Del, Di, Da, Della. Exemple:

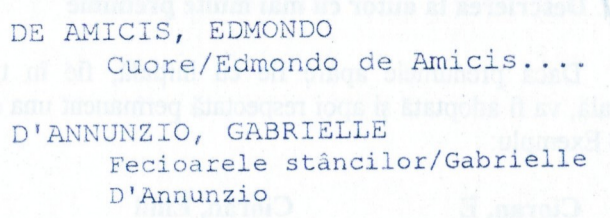

DE AMICIS, EDMONDO
Cuore/Edmondo de Amicis....
D'ANNUNZIO, GABRIELLE
Fecioarele stâncilor/Gabrielle D'Annunzio

Dacă particula nu face parte din nume, ea nu va reprezenta un însoţitor de ordine al numelui, care, de aceea, nu va lua forma compusă originară. Este cazul particulelor **de, d'** din limba franceză; **von, von der, zum, von und zum, zur, vom, aus** din limba germană; **da, das, de, do, dos, as, os, de las, de la, la** din spaniolă şi portugheză; **da, dol, de, dagli, dei, della, dello, di, de'**, **d'** din italiană. Exemple:

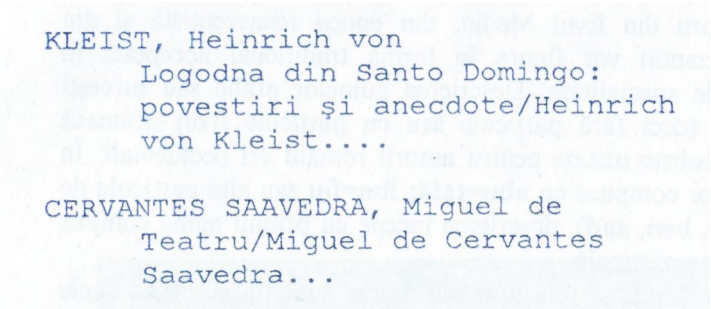
KLEIST, Heinrich von
Logodna din Santo Domingo:
povestiri şi anecdote/Heinrich
von Kleist....

CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de
Teatru/Miguel de Cervantes
Saavedra...

În cazul particulelor care alătură două sau mai multe nume, descrierea va urma ordinea respectivelor nume, urmate de prenume. Exemplu: Ion Ionescu de la Brad - **Ionescu de la Brad, Ion**.

Dacă autorul semnează cu un **pseudonim** care a intrat în uzul istoriei literare sau ştiinţifice; descrierea se va face la acest pseudonim, iar dacă pseudonimul este folosit ocazional ori temporar, descrierea se va face la numele real.

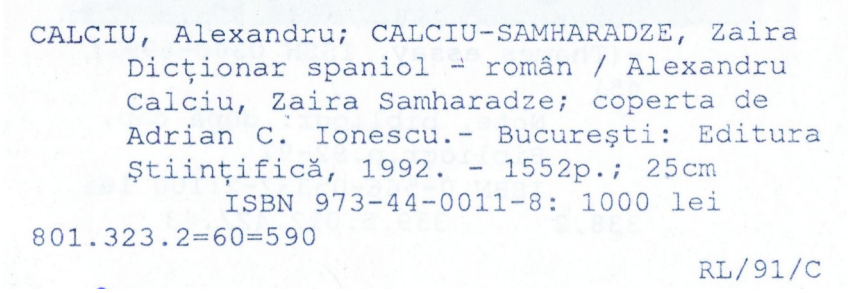
CALCIU, Alexandru; CALCIU-SAMHARADZE, Zaira
Dicţionar spaniol - român / Alexandru
Calciu, Zaira Samharadze; coperta de
Adrian C. Ionescu.- Bucureşti: Editura
Ştiinţifică, 1992. - 1552p.; 25cm
ISBN 973-44-0011-8: 1000 lei
801.323.2=60=590
RL/91/C

Fig. 42. ***Descriere de autor la numele real (Este cazul celui de-al doilea autor).***

Numele autorilor străini vor fi transcrise în forma originară acceptată în ţara sau în literatura căreia aparţin, indiferent de limba din care este iradusă lucrarea. Exemple:

Homer - nu **Gome**r (ca în rusă)
Shakespeare - nu **Şekspir** (tot ca în rusă)
Caesar - nu **Cezar.**

Autorii din Evul Mediu, din epoca renascentistă şi din Imperiul Bizantin vor figura în forma tradiţional acceptată în literaturile de specialitate. Descrierea numelor arabe sau turceşti modernizate (deci fără particule sau cu particule fixe) urmează normele îndeobşte uzitate pentru autorii români ori occidentali. În cazul numelor compuse cu **abu=tată; ibn=fiu** sau alte particule de rudenie **(ber, ben, zad**), descrierea începe cu primul nume compus cu o asemenea particulă.

Dacă lucrarea este semnată de doi sau trei autori, numele acestora se

transcrie, în forma catalografică, în continuare, delimitate prin semnul; (punct şi virgulă). Lucrările cu un număr de autori mai mare de trei se descriu la categoria lucrărilor colective.

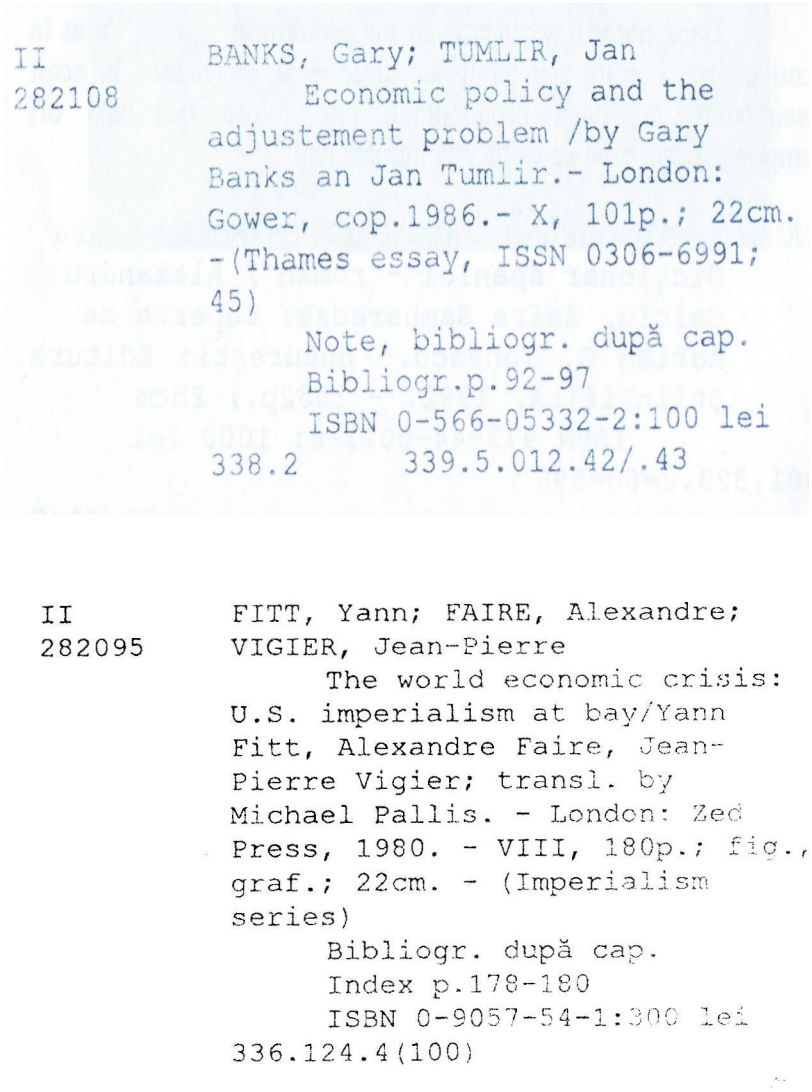

II
282108 BANKS, Gary; TUMLIR, Jan
Economic policy and the adjustement problem /by Gary Banks an Jan Tumlir.- London: Gower, cop.1986.- X, 101p.; 22cm. -(Thames essay, ISSN 0306-6991; 45)
Note, bibliogr. după cap.
Bibliogr.p.92-97
ISBN 0-566-05332-2:100 lei
338.2 339.5.012.42/.43

II
282095 FITT, Yann; FAIRE, Alexandre; VIGIER, Jean-Pierre
The world economic crisis: U.S. imperialism at bay/Yann Fitt, Alexandre Faire, Jean-Pierre Vigier; transl. by Michael Pallis. - London: Zed Press, 1980. - VIII, 180p.; fig., graf.; 22cm. - (Imperialism series)
Bibliogr. după cap.
Index p.178-180
ISBN 0-9057-54-1:300 lei
336.124.4(100)

Fig. 43. ***Descriere la lucrări cu doi şi cu trei autori***

La autorul colectiv, care este exprimat prin denumirea oficială a unei ţări ori regiuni geografice, a unei instituţii, organizaţii sau colectivităţi umane, se descriu: **publicaţiile oficiale** sau **oficioase** (statute, manifeste, dări de seamă, hotărâri, ordine, legi, regulamente), publicaţii de orice natură ale instituţiilor, organizaţiilor şi societăţilor care au în titlu denumirea colectivităţii respective sau menţionarea acestei denumiri în titlu. Forma autor colectiv va cuprinde: - denumirea ţării şi a

organului central al puterii de stat;- denumirea organizației, întreprinderii, instituției; - denumirea oficială sub care s-au desfăşurat reuniunile politice, culturale sau ştiințifice (în limba în care au fost publicate lucrările).

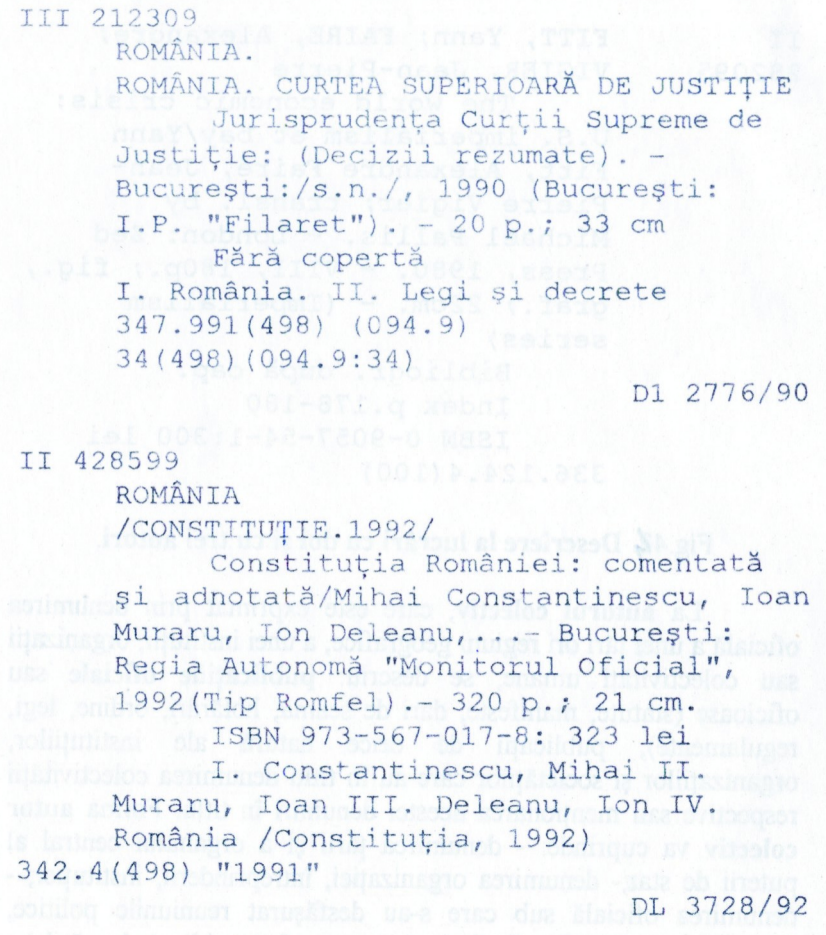

III 212309
ROMÂNIA.
ROMÂNIA. CURTEA SUPERIOARĂ DE JUSTIȚIE
Jurisprudența Curții Supreme de
Justiție: (Decizii rezumate). -
București:/s.n./, 1990 (București:
I.P. "Filaret"). - 20 p.; 33 cm
Fără copertă
I. România. II. Legi și decrete
347.991(498) (094.9)
34(498)(094.9:34)
D1 2776/90

II 428599
ROMÂNIA
/CONSTITUȚIE.1992/
Constituția României: comentată
și adnotată/Mihai Constantinescu, Ioan
Muraru, Ion Deleanu,...- București:
Regia Autonomă "Monitorul Oficial",
1992(Tip Romfel).- 320 p.; 21 cm.
ISBN 973-567-017-8: 323 lei
I. Constantinescu, Mihai II.
Muraru, Ioan III. Deleanu, Ion IV.
România /Constituția, 1992)
342.4(498) "1991"
DL 3728/92

Fig. 44. ***Descrieri la autorul colectiv***

Titlul reprezintă o reproducere integrală, în ortografia şi în limba de pe pagina de titlu. Titlurile în limbi care utilizează alte alfabete decât cei latin, inclusiv cele în limba română scrise cu caractere chirilice, vor fi transcrise sau transliterate.

Vor fi descrise la **titlu** documente care prezintă situațiile următoare:

- numele autorului nu poate fi identificat, lucrarea fiind cunoscută numai după titlu; operele folclorice şi clasicii anonimi (Alexandria, Esopia, Niebelungenlied); lucrarea este semnată de mai mult de trei autori; culegerile de studii şi articole nesemnate sau cu mai mult de trei autori.

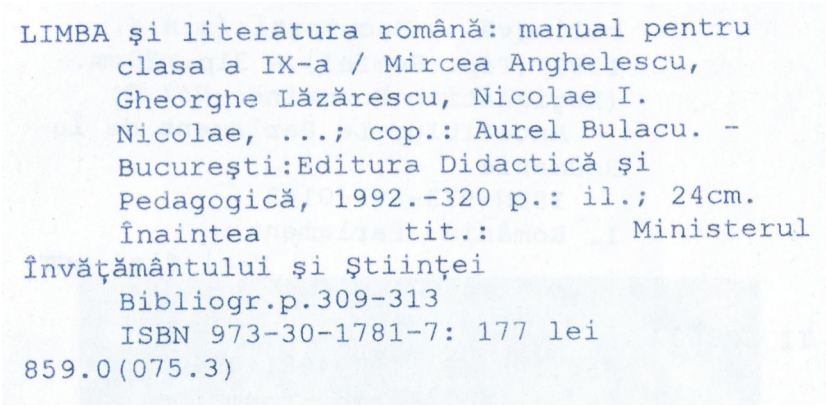

LIMBA şi literatura română: manual pentru
clasa a IX-a / Mircea Anghelescu,
Gheorghe Lăzărescu, Nicolae I.
Nicolae, ...; cop.: Aurel Bulacu. -
Bucureşti:Editura Didactică şi
Pedagogică, 1992.-320 p.: il.; 24cm.
Înaintea tit.: Ministerul
Învăţământului şi Ştiinţei
Bibliogr.p.309-313
ISBN 973-30-1781-7: 177 lei
859.0(075.3)

Fig. 45. ***Descriere la titlu***

Publicațiile bilingve, trilingve etc., deci cu titlul în mai multe limbi, denumite **titluri paralele**, se marchează pe fişă în ordinea şi potrivit formei de pe pagina de titlu, despărțite de semnul =(egal).

La titlu pot fi adăugate şi alte elemente, introduse prin semnul: (două puncte), cum sunt:

- continuarea titlului, completarea sau parafrazarea lui;
- sumarul succint al cărții;
- menționarea genului literar (schiță, nuvelă, roman etc.);
- destinația lucrării.

Cât priveşte ediția şi volumul, acestea se transcriu numai cu cifre arabe, precedate de formula **Ed. a... a; vol**. …).

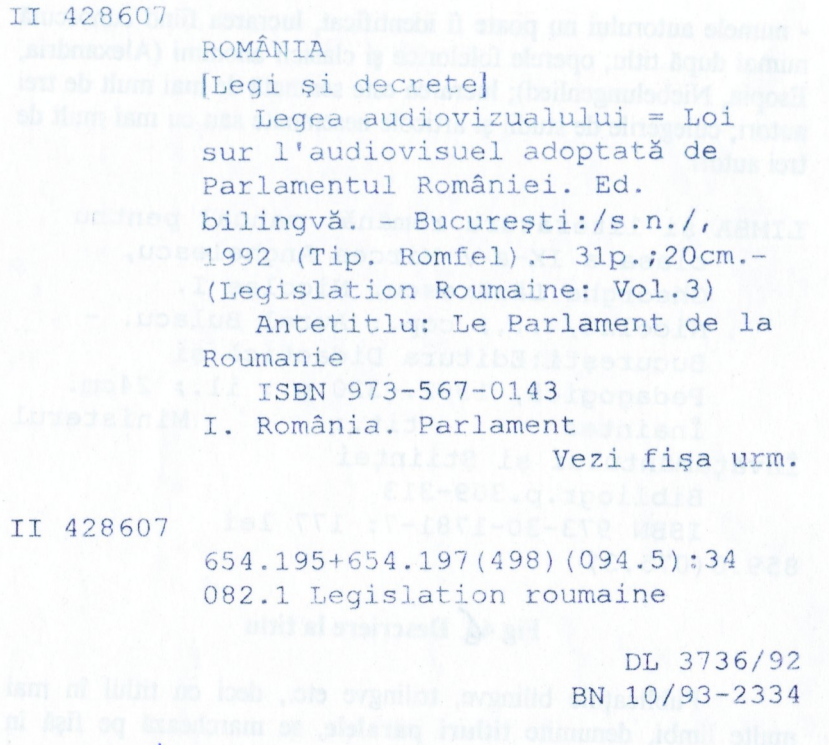
II 428607
ROMÂNIA
[Legi şi decrete]
Legea audiovizualului = Loi sur l'audiovisuel adoptată de Parlamentul României. Ed. bilingvă. - Bucureşti:/s.n./, 1992 (Tip. Romfel).- 31p.;20cm.- (Legislation Roumaine: Vol.3)
Antetitlu: Le Parlament de la Roumanie
ISBN 973-567-0143
I. România. Parlament
Vezi fişa urm.
II 428607
654.195+654.197(498)(094.5):34
082.1 Legislation roumaine
DL 3736/92
BN 10/93-2334

Fig. 46. ***Descrierea unei publicaţii cu titluri paralele***

Datele de editare (locul de publicare, editura, anul apariţiei) sunt menţionate, de obicei, pe pagina de titlu. În caz contrar, ele pot fi identificate în caseta tipografică a lucrării, care figurează, cel mai adesea , la sfârşitul acesteia, iar dacă lipsesc şi de aici, neputând fi stabilite de catalogator, se vor face menţiunile: **f.l,** (fără loc) şi **f.a.** (fără an). Absenţa editurii se marchează cu ajutorul abrevierii **s.n.** = **sine nomine,** pusă între paranteze pătrate (dar numai în cazul limbilor cu alfabet latin).

Transcrierea datelor de editare va respecta ordinea: 1. **- loc**, precedat de o **liniuţă**; **editură**, precedată de **două puncte; an**, precedat de **virgulă. Locul** se menţionează fără prescurtări, în limba în care figurează în documentul descris. Dacă există mai multe localităţi de editare, vor fi marcate în ordinea de pe pagina de titlu. **Editura** se menţionează, do asemenea, fără prescurtări, dar şi fără substantivul „Editura", dacă denumirea acesteia reprezintă un simbol: Humanitas - nu Editura Humanitas, dar Editura Enciclopedică, nu Enciclopedică.

Anul editării se marchează cu cifre arabe (cu excepţia descrierilor analitice complete ale publicaţiilor vechi, respectiv din secolele al XV-lea-al XVIII-lea, unde anul figurează, de regulă, în cifre latine.

La capitolul **caracterizarea cantitativă (colaţiunea)** va fi inclusă **paginaţia**

lucrării, care se marchează după an, precedată de o liniuță. Dacă publicația are un singur volum, se va menționa numărul de pagini, urmat de litera p, iar la publicațiile în mai multe volume primul element va fi menționarea numărului de volume, apoi numărul de pagini. Vor fi luate în considerare toate paginile, până la caseta, tipografică, chiar dacă între ultima pagină şi caseta respectivă apar foi, imprimate sau nu, iar dacă lucrarea nu are casetă tipografică ori aceasta figurează la începutul ei, numerotarea se va extinde până la ultima pagină a cuprinsului. Paginile numerotate cu cifre romane sau cu alt gen de numerotare, incluse la începutul sau la sfârşitul lucrării, dar neincluse în paginația generală a lucrării, vor fi adăugate distinct şi corelate cu restul paginației prin semnul virgulă.

Exemplu: (XVIII, 420 p.).

Antetitlul cuprinde denumirea instituției, organizației, asociației care a girat elaborarea şi editarea lucrării, iar colecția reprezintă seria editorială realizată pe criterii tematice sau potrivit destinației lucrărilor. Datele privind aceste două elemente se menționează între paranteze rotunde, iar în cazul în care o lucrare are şi antetitlu, şi colecție, vor fi marcate amândouă, iar prioritate de ordine va avea antetitlul. Numărul de ordine ai colecției se menționează după denumirea acesteia, în cifre arabe, despărțit prin virgulă. Exemplu; (**Biblioteca pentru toți**, 361).

Ilustrația cărții se semnalează în mod curent prin cuvintele **il., fig**. etc., precedate de: (două puncte). În cazul în care o publicație are un tip special de ilustrație (hărți, planşe, portrete, note muzicale), aceasta va fi marcată în continuare la cuvântul **il.,** iar dacă ilustrațiile speciale sunt singurele utilizate ele vor fi menționate fără a se adăuga cuvântul **il**. Exemple:

420 p.: **il.**

180p.: **il.,h**.

200 p.: **h., pl.**

În descriere poate fi inclus, la nevoie, şi numărul ilustrațiilor (exemplu: **325 p.: 10 h., 15 facs**.). Se menționează, de asemenea, ilustrația color (exemplu: **340 p.: il. color**.). Dacă o lucrare este alcătuită exclusiv sau în cea mai mare parte din ilustrație, faptul va fi marcat prin cuvintele numai şi, respectiv, **majoritatea** (exemple: **433 p.: numai il.; 198 p.: majoritatea h**.). Se poate proceda şi altfel, adică precizându-se tipul ilustrațiilor şi numărul exact al paginilor de text, ca şi paginile cu ilustrație (exemple: **156 p.: 42 p.h.; 88 p.: 11 f. pl.,h.**).

Formatul se menționează imediat după ilustrație, prin cifra care desemnează înălțimea cărții (rezultată din măsurarea copertei exterioare, la cotorul cărții), cifră precedată de; (punct şi virgulă). În cazul în care o publicație are dimensiuni sau forme neobişnuite (bunăoară, lățimea mai mare decât înălțimea), pot fi indicate şi alte dimensiuni decât înălțimea. Exemple:

; 14x24 cm

; 16 cm pliabil la 8 cm

Notele, element facultativ al descrierii principale pentru catalogul alfabetic, pot include:

- numele autorilor - când numărul acestora este de peste trei;

- menţiunea **"elaborată de un colectiv",** la lucrările cu peste trei autori;

- discordanţe între pagina de titlu şi copertă;

- completări bibliografice;

- alte menţiuni bibliografice care pot servi la precizarea catalografică a lucrării.

După includerea tuturor elementelor descrierii, dar înainte de clasificarea zecimală, pe fişa de catalog va fi menţionat un element relativ nou la noi, denumit **ISBN** (International Standard Book Number). Acest cod, care figurează pe pagina de drepturi a publicaţiei, serveşte la identificarea acesteia. Este alcătuit dintr-o serie de grupuri numerice de la 1 la 9 (pentru cifra 10 se utilizează litera x). despărţite prin liniuţe, fiecare grup avându-şi semnificaţia lui. Primul indică **ţara de ediţie** (nu cea de tipărire), al doilea codul editurii, al treilea materia care constituie obiectul publicaţiei, potrivit normelor de clasificare ale UNESCO, iar ultimul - numărul de control. Exemple: **973-9161-80-4**; care reprezintă codul volumului: Regele Carol al II-lea al României. **Însemnări zilnice. 1937-1951** - Vol. III. 15 decembrie 1939 - 7 septembrie 1940.-, Bucureşti: Scripta, 1998.

Cota lucrării se transcrie în colţul din stânga sus ai fişei de catalog, iar clasificarea zecimală în colţul din stânga jos al fişei.

Am insistat, aici, asupra principiilor catalogării, tipurilor de cataloage, a înregistrării catalografice a unor documente, în speţă, a cărţilor, considerând că o cunoaştere mai detaliată a lor este de natură să servească la îndrumarea oricărui viitor intelectual în abordarea avizată a unei biblioteci şi, cu atât mai mult, a viitorilor specialişti şi practicieni în domeniul biblioteconomic. Aceasta, însă, nu înlocuieşte recursul la manualele de catalogare, la studiu şi practică în cadrul unei secţii distincte de catalogare dintr-o bibliotecă modernă. Într-un asemenea demers vor fi cuprinse celelalte "teritorii" ale înregistrării catalografice, cum sunt: descrierile secundare descrierea publicaţiilor periodice şi seriale, catalogarea colecţiilor speciale (incunabile, manuscrise, a documentelor iconografice, audiovizuale ş.a.).

Toată această problematică este una de specialitate într-un compartiment al culturii şi pentru a o sluji deplin ea cere cultură,

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOTHÉQUES. **Traitement, catalogage, conservation des livres et des documents -** 2-e éd. rev. - Paris: École nationale supérieure des bibliothèques, 1971.

DESCRIPTION **bibliographiques internationale normalisée pour des monographies en un ou plusieurs volumes***:* recommandée par le Group du travail sur la Description bibliographique internationale normalisée crée à Réunion internationale d'experts de catalogage -, Copenhague, 1969. - Paris: Bibliothèque Nationale, 1973. (Fédération Internationale de Association de Bibliothécaire). Extras din: "Bulletin des bibliothèques de France". - 18, nr. 5, mai 1973.

*ERICH, ACNES; TIRZIMAN, ELENA. **Catalogarea standardizată a documentelor monografice:** reguli de aplicare a ISBD (M); îndrumar practic de seminarii. – Bucureşti Editura Universităţii, 2003.*

PARUSSI, GHEORGHE. **Bibliotecile şi catalogarea - astăzi.** - "Biblioteca. Revistă de bibliologie şi ştiinţa informării", - an. IV, **nr.** 3-4, 1993.

PARUSSI, IOANA. **Activitatea editorială contemporană şi unele probleme ale catalogării cărţii.** - "Biblioteca. Revistă de bibliologie şi ştiinţa informării". - an. IV, nr. 1-2,1993.

TEODORESCU, BOGDAN; DAN, MATEI. **Cataloage informatizate**. - "Biblioteca. Revistă de bibliologie şi ştiinţa informării", - an. I, nr. 8-10, 1993.

XV
CLASIFICAREA DOCUMENTELOR DUPĂ CONŢINUT

1. Un sistem practic de codificare numerică a documentelor

După cum o bibliotecă nu poate exista fără să-şi constituie şi, apoi, să-şi completeze colecţiile, tot asemenea funcţionarea ei nu este posibilă fără aranjarea acestora potrivit unui sistem care să asigure punerea cât mai rapidă la îndemâna cititorului a documentului solicitat şi, deopotrivă, gruparea fondului de informaţie despre documente, mai exact a descrierilor acestora în scopul regăsirii oricărui subiect tratat în respectivele documente. Aceasta presupune o clasificare a documentelor după conţinutul lor, altfel biblioteca devine un conglomerat inoperant, oricare ar fi valoarea fondurilor sale.

Preocupările pentru clasificarea de bibliotecă au vechi antecedente, inspirându-se, iniţial, din clasificările filosofice ale ştiinţelor. Soluţia eficientă, modernă a venit, însă, abia spre sfârşitul veacului trecut, prin sistemul **clasificării zecimale**, conceput de bibliologul american **Melville Dewey** (1851-1931) şi expus în lucrarea sa **A Classification and Subject Index for Cataloguing and Arranging the Books and Pamphlets of Library (Clasificarea şi indexul pe subiecte pentru catalogarea şi aşezarea cărţilor şi broşurilor în bibliotecă),** publicată în 1876. Dintru început, sistemul şi-a confirmat oportunitatea **şi** funcţionalitatea, fiind adoptat şi utilizat în largă măsură. În 1895, institutul de Bibliografie de la Bruxelles a recomandat internaţionalizarea lui, la sugestia bibliologilor belgieni **Paul Otlet** (1868-1944) şi **Henry La Fontaine** (1853-1934), care l-au amplificat, dându-i actuala configuraţie, cunoscută sub denumirea de **Clasificarea Zecimală Universală** (C.Z.U.), în denumire franceză Classification Decimale Universelle (C.D.U.).

Ce este, de fapt, clasificarea zecimală? în rezumat, ar putea fi caracterizată ca **o schemă de clasificare sistematică a ansamblului cunoştinţelor, bazată pe principiul divizării zecimale.** Practic, această divizare se reprezintă ca o înlăţuire de numere luate nu ca numere întregi, ci ca **numere zecimale,** în care **0,** ce le precede este omis. Un indice de acest fel poate fi divizat în alţi zeci de indici de rang inferior, potrivit ordonării zecimale (0,8; 0,81; 0,811; 0,811.1; 0,811.12; 0,812; 0,812.9; 0,813; 0,819; 0,82). Utilizarea sistemului zecimal este avantajoasă, întrucât permite extinderea lui la infinit, introducerea de noi subdiviziuni fără a se afecta indicii utilizaţi.

Aplicabil atât la clasificarea documentelor primare (cărţi, periodice, documente audiovizuale etc.), cât şi a celor secundare (cataloage, bibliografii etc.), acest sistem practic de codificare numerică a informaţiilor din publicaţii permite gruparea în acelaşi loc a tuturor referinţelor despre un anumit subiect şi, pe de altă parte, determinarea respectivului subiect în pluralitatea valorilor de conţinut, a legăturilor lui cu alte domenii de cunoştinţe. În acest fel, se realizează

regăsirea cu maximă uşurinţă a informaţiilor, indiferent de unghiul din care sunt privite.

De-a lungul unui secol, clasificarea de bibliotecă şi-a vădit autoritatea ca mijloc de ordonare a noianului de informaţii. Constatarea este valabilă şi în condiţiile folosirii sistemului informaţional, chiar dacă, iniţial, calculatorul a creat aparenţa unei inutilităţi a Clasificării Zecimale Universale. Or, în condiţiile exploziei informaţionale, se întrevede tocmai o utilizare completă a acestui limbaj informaţional, o exprimare integrală a capacităţilor şi funcţionalităţilor lui, care trec dincolo de funcţia de ordonare exercitată până acum.

Materializarea acestui sistem, care nu reprezintă o clasificare filosofică sau de importantă a cunoştinţelor, ci una mai mult sau mai puţin arbitrară, presupune cunoaşterea următoarelor principii de bază:

- Fiind o clasificare în înţelesul strict al cuvântului, ea se fundamentează pe analiza conţinutului ideii, astfel că noţiunile şi grupele de noţiuni privitoare la aceeaşi idee se regăsesc grupate, eliminându-se clasificarea în ordine alfabetică sau oricare altă clasificare formală;

- În cadrul acestei clasificări **universale,** cunoştinţele umane sunt considerate nu ca un conglomerat de grupe independente unele de altele, ci ca un ansamblu coerent şi unitar de subiecte legate între ele, ceea ce face posibilă joncţiunea indicilor principali – care desemnează noţiuni de sine stătătoare - cu alţi indici principali, pentru a se obţine un indice de clasificare cu un conţinut mai complex, sau adăugarea la indicii principali a **indicilor auxiliari,** care dau informaţii despre limba, forma, locul, timpul, punctul de vedere ş.a. la care se referă conţinutul publicaţiei;

- Fiind o clasificare zecimală, este concepută pe principiul realizării diviziunii indicilor şi a noţiunilor pe care le reprezintă, considerate ca o unitate; ca urmare, se porneşte de la ceea ce este general la particular, urmându-se subîmpărţirile zecimale până ia atingerea gradului necesar de detaliere;

- Sistemul de notare - cu cifre arabe şi combinaţii de cifre arabe - este **unitar** şi **internaţional**, depăşind barierele de ordin lingvistic; el formează un sistem deschis, permiţând infinite posibilităţi de reprezentare numerică a unui conţinut ideatic.

2. Clase, diviziuni, subdiviziuni ale clasificării zecimale

Potrivit sistemului clasificării universale, cunoştinţele umane - considerate ca un tot unitar - sunt împărţite în zece mari clase:

0 Generalităţi
1 Filosofie
2 Religie
3 Ştiinţe sociale
4 (Clasă liberă. A fost **Lingvistică. Filologie**, anulată în 1963). Vezi Clasa 8

5 Matematică. Ştiințe naturale şi exacte
6 Ştiințe aplicate. Medicină. Tehnică.
7 Arte. Recreere. Divertismente. Sport
8 Lingvistică. Literatură
9 Geografie. Biografii. Istorie

La rândul lor, clasele au subdiviziuni, care se subîmpart în subiecte tot mai specializate. Fiecare clasă se subdivide, potrivit principiului zecimalizării, în zece subclase, de ordinul al doilea, numite **diviziuni,** prin adăugarea la cifra inițială a unei alte cifre, de la 0 la 9.

Să exemplificăm cu Clasa 3:

3 Ştiințe sociale
30 Sociologie
31 Statistică
32 Politică
33 Economie politică şi socială
34 Drept. Jurisprudență. Legislație
35 Administrație publică. Arte şi ştiințe militare
36 Prevederi sociale şi ajutor social. Asigurări
37 Educație. Învățământ. Formare. Folosirea timpului liber
38 Comerț. Comunicații. Transporturi
39 Etnografie. Obiceiuri. Folclor

După cum se poate observa, fiecare branşă din Clasa **3. Ştiințe sociale** este reprezentată printr-o fracție zecimală, cuprinsă între 3 şi 4, respectiv de la 30 la 39. Din rațiuni de comoditate, virgula între cele două cifre a fost suprimată.

În continuare, diviziunile pot fi împărțite în alte zece compartimente - denumite **subdiviziuni** -, marcate, tot asemenea, de la 0 la 9. Exemplu:

37 **Învățământ. Educație. Organizarea timpului liber**
370 **Principii şi tipuri de învățământ şi educație**
371 **Organizarea educației şi instruirii. Şcoli şi sisteme pedagogice**
372 **Programe ale activităților preşcolare şi şcolare**
373 **Învățământ de cultură generală**
374 **Instruire şi educație în afara şcolii**
375 (Liber)
376 **Educație, instruire, învățământ particular**
377 **Învățământ profesional. Şcoli de meserii**
378 **Învățământ superior. Universități. Şcoli superioare**
379 **Statul şi şcoala**

Procesul de zecimalizare poate fi continuat, indicii obținuți fiind denumiți tot

subdiviziuni. Fiecare grup de câte trei cifre se desparte printr-un punct, numărându-se de la stânga la dreapta, punct care nu reprezintă nici o valoare de conținut, dar facilitează citirea indicilor. Exemplu:

370 **Principii şi tipuri de învățământ şi educație**
370.1 **Bazele învățământului**
370.2 **Probleme generale** de didactică şi metodică
370.3 Formarea **inteligentei** şi formarea **personalității**
370.4 Educația după aptitudinile şcolarilor. Sfaturi şi îndrumări
370.5 Şcoli publice, particulare
370.6 Probleme sociale, relații şi contacte cu oamenii şi societatea
370.7 Probleme organizatorice
370.8 Probleme de personal

Cu cât indicele este mai detaliat cu atât conținutul reflectat este mai restrâns. Exemplu:

8 **Lingvistică. Literatură**
80 **Lingvistică. Filologie**
800 **Probleme generale cu privire la limbi**
800.1 **Filosofia, originea, dezvoltarea limbajului**. **Gramatica generală**
800.81 **Limbi primitive. Limbi ale popoarelor primitive**
800.892 **Esperanto**
801.316.3 **Cuvinte străine; cuvinte împrumutate**

6 **Ştiințe aplicate**
67 **Diverse industrii şi meserii**
677 **Industria textilă**
677.8 **Finisare textilă**
677.84 **Vopsitorie**
677.842 **Procedee de vopsire după felul coloranților**
677.842.3 **Vopsire cu coloranți organici sintetici**
677.842.31 **Vopsire cu coloranți direcți**
677.842.313 **Vopsire cu coloranți substantivi**
677.842.313.2 **Vopsire cu posttratare;**
677.842.313.24 **Vopsire cu postcuplare (cu coloranți de cuplare)**

Indicii rezultați prin zecimalizare (clase, diviziuni, subdiviziuni), adică indicii **principali** (denumiți şi **simpli,** deoarece sunt formați din cifre, fără alte simboluri), alcătuiesc **Tabela principală a clasificării zecimale**.

3. Indici auxiliari

Pentru a putea fi surprinsă în mod corespunzător, prin clasificare, întreaga paletă a conținutului unui document, în multiplele lui corelări posibile, au fost creați **indici auxiliari,** care formează **Tabelele auxiliare ale clasificării zecimale universale.** Avem astfel, **diviziunile speciale** (analitice şi de sinteză), care cuprind indici auxiliari analitici şi de **sinteză,** precum şi **subdiviziunile comune,** care cuprind indici **comuni** sau **generali**.

Din prima categorie fac parte indicii care se aplică **numai la** anumite diviziuni ale Tabelei principale, pentru a se realiza o şi mai mare detaliere în cadrul subdiviziunii indicilor principali. Incluşi în alte părți ale Tabelei, nu prezintă nici o semnificație. Ei intră în alcătuirea indicilor de clasificare prin simbolurile: [-], **[0]** şi, respectiv, **['].** O linie marginală verticală şi îngroşată marchează prezența, ca şi limitele folosirii indicilor analitici în cadrul claselor, diviziunilor şi subdiviziunilor. În cazul de mai jos, de pildă, această linie arată că toți indicii purtând simbolul **[-]** pot fi folosiți numai în cadrul subdiviziunilor derivate din **264 Liturghie. Serviciul divin.**

264 Liturghie. Serviciul divin

- 0 = Probleme liturgice
-01=Izvoare. Simbolism. Limbă
- 02 = Persoane liturgice
- 03 = Material liturgic
- 04 = Timpuri liturgice. Crăciun. Paşte. Rusalii etc.

Tot prin indicele auxiliar analitic cu simbolul **[-]** sunt marcate genurile literare. Exemplu:

Indicele principal	859.0	Literatură română
Indice analitic	- 3	Proză
Indice de clasificare	859.0-3	Proză literară românească

Şi acum exemple de utilizare a simbolului **[0]:**

Indicele principal	658.8	Vânzare. Desfacere
Indice analitic	| 032	Preț cu ridicata
Indice de clasificare	658.8.032	Preț de vânzare cu ridicata

Indicele principal	343.9	Criminologie
Indice analitic	| 018	Metode de cercetare
Indice de clasificare	343.9.018	Metode de cercetare în criminologie

4. Subdiviziuni comune şi semne de conexiune

În scopul joncționării a doi sau mai multor indici principal de clasificare - necesitate decurgând din faptul că nu întotdeauna conținutul unui document poate fi reprezentat printr-un singur indice principal (simplu) - sau pentru a se desemna asemenea particularități ale conținutului cum sunt loc, timp, rase şi popoare, puncte de vedere ori forma de prezentare a documentelor (limbă, formă), au fost concepute subdiviziunile comune - cu sfera nelimitată de utilizare -, care se inserează în indicele complex de clasificare prin anumite semne (simboluri) specifice. Tot astfel, în cadrul subdiviziunilor comune avem categoria semnelor de conexiune, folosite la alcătuirea şi la alăturarea a doi sau mai multor indici principali, pentru a se asigura clasificarea publicațiilor cu un conținut complex. Redăm tabloul general al subdiviziunilor comune în ordinea în care, de altfel, sunt aşezate fişele în catalogul sistematic:

a) Semnele de **adăugire** + şi de extindere /
b) Semnul de **relație :**
c) Subdiviziuni comune de **limbă** =
d) Subdiviziuni comune de **formă** (9...)
e) Subdiviziuni comune de **loc** (1/9)
f) Subdiviziuni comune de **rase** şi de **popoare (=...)**
g) Subdiviziuni comune de **timp** "..."
h) Subdiviziuni alfabetice şi numerice
i) Subdiviziuni comune de **punct de vedere .00...**
k) Subdiviziuni comune de **persoane - 0**... (după vârstă, rasă, sex, activitate profesională, stările şi clasele sociale cărora aparțin).

[-] **semnul de adăugire** (adițional) - serveşte la reunirea a doi sau mai multor indici principali care nu se succed în Tabela principală şi care nu aparțin aceloraşi diviziuni principale. Exemple:

379.8	**Organizarea timpului liber**
799.1	**Pescuit**
379.8 + 799. 1	**Organizarea timpului liber şi pescuit**

(5) **Asia**
(93) **Australia**
(5 + 93) **Asia şi Australia**

[/] **semnul de extindere** - este folosit atunci când o noțiune cuprinde o suită de diviziuni consecutive. ES marchează începutul şi sfârşitul acestei consecuții şi, ca urmare, reproduce numai primul şi ultimul indice, reunite prin semn. Exemple:

Indicele 373.3/.5 **Şcoli primare şi secundare** oglindeşte următorul conținut:

373.3 Învățământ de primul grad. Şcoli primare, elementare
373.4 Trecerea în gradul al doilea de învățământ
373.5 Învățământul de gradul al doilea. Şcoli secundare, complementare

Indicele de clasificare 785/789 **Muzică instrumentală** este alcătuit din;

785 Muzică instrumentală
786 Muzica pentru instrumente cu clape: pian,orgă, armonium etc.
787 Muzică pentru instrumente cu coarde: vioară, violoncel, harpă etc.
788 Muzică pentru instrumente de suflat:trompetă, flaut etc.
789 Muzică pentru instrumente cu percuție şi instrumente mecanice, electrice, electronice

Mai redăm, spre ilustrare, indicele 383/388 **Comunicații. Transport,** care provine din următoarele componente:

383 Poştă
384 Comunicații la distanță. Telegrafie. Radio. Televiziune
385 Transportul pe calea ferată
386 Navigația interioară. Căi navigabile
387 Navigația maritimă. Porturi şi instalații maritime
388 Transporturi rutiere. Transporturi aeriene

['] diviziunea specială de sinteză (indicele sintetic) - marcată prin apostrof - serveşte la alcătuirea unui indice zecimal format din doi sau mai mulți indici care fac parte din aceeaşi diviziune, dar care nu sunt consecutivi. Este, deci, vorba de o sinteză care oglindeşte un conținut în întregime nou, nereflectat în Tabele printr-un indice principal simplu. Folosirea diviziunii sintetice se circumscrie exclusiv la chimie şi la domenii asociate, în speță la trei subdiviziuni principale:

546 Chimie anorganică; 547 Chimie organică; 678 industria materialelor macromoleculare. Cauciuc. Mase plastice. De exemplu, indicii:

546.32 Potasiu
546.175 Nitrat
formează, cu ajutorul semnului de sinteză, indicele zecimal compus 546.32 175 Nitrat de potasiu.

[:] semnul de relație, foarte important - indică legătura generală dintre două noțiuni, deci dintre doi indici principali de clasificare. Exemple:

51 Matematică
62 Inginerie tehnică şi industrie în general
51 : 62 Matematică în inginerie

17 Morală. Etică
378 Învățământ superior. Universitate. Şcoli superioare
17 : 378 Morala în raport cu învățământul superior

Elementele acestui indice pot fi aşezate şi în ordine inversă, dacă necesitățile de subliniere o cer:
378 : **17 Învățământul superior în raport cu morala**.

Indicii auxiliari comuni sau **generali** intră în alcătuirea unui indice de clasificare prin simboluri distinctive, care-i deosebesc astfel de indicii principali ori de diviziunile speciale analitice (indicii analitici sau speciali). Aceştia sunt:

[=] **subdiviziunile comune de limbă (indicele auxiliar de limbă)** - servesc la indicarea limbii la care este exprimată (scrisă sau tradusă) noțiunea simbolizată prin indicele principal. Se utilizează în cadrul unor clasificări foarte detaliate. Exemple:

51(075)=60 Manual de matematică în limba spaniolă
51 Matematică
(075) Manual
=60 Limba spaniolă

82(024.7)=20 Cărți de literatură pentru copii în limba engleză
82 Literatură
(024.7) Carte pentru copii
=20 Limba engleză

Acest indice auxiliar se mai foloseşte pentru a se face precizarea că este vorba de o traducere din limba originală în alte limbi (Se utilizează, cel mai adesea, în cadrul Clasei **8. Lingvistică.** Literatură). Exemple:

830-2=40 Dramă germană tradusă în limba franceză
830 Literatura germană
-2 Operă dramatică
=40 Limba franceză

840-5=590 Gramatica franceză tradusă în limba română
840 Literatura franceză
-5 Gramatică
=590 Limba română

Din categoria principalilor indici de limbă fac parte, de exemplu;

=00 Multilingv
=089 Limbi artificiale. **Esperanto**
=20 Limba engleză
=3 **Limbi germanice**
=4 Limbi romanice
=50 Limba italiană
=590 Limba română
=7 **Limbi clasice**
=81 **Limbi slave**
=88 **Limbi baltice**
=9 **Limbi orientale**
=96 **Limbi africane**

(0...) subdiviziuni comune de formă **(indice auxiliar de formă)** - servesc la indicarea formei în care este tratat subiectul sau conținutul unui document. Exemple:

61(021) Tratat de medicină
61 Medicină
(021) Tratat

82(058) Anuar de literatură
82 Literatură
(058) Anuar

Menționăm câțiva dintre principalii indici auxiliari de formă:

(02) Tratate. expuneri sistematice
(03) Enciclopedii. Dicționare. Lexicoane
(04) Broşuri. Conferințe. Dizertații. Articole

(05) **Publicații periodice, Reviste. Ziare**
(06) Publicații ale diferitelor organisme şi colectivități
(07) Publicații destinate învățământului sau studiului
(075) **Manuale de învățământ. Cărți şcolare**
(075.2) **Manuale pentru învățământul elementar**
(075.3) Manuale pentru învățământul secundar
(075.8) Manuale pentru învățământul universitar
(08) Reproduceri. Tabele. Documente după formă
(09) Expuneri sub formă istorică şi juridică

(1/9) subdiviziuni comune de loc - în care locul (din punct de vedere geografic ori politic etc.) este reprezentat prin simbolul **(1/9)** sau **(.)** sub formă de paranteză. Pot fi utilizați în cazul oricărei clase. Exemple:

- Politic

România	(498)
Canada	(71)
Franța	(44)
Iran	(55)
Mexic	(72)
S.U.A.	(73)

- Geografie fizică

Munți	(23)
Marea Neagră	(262.2)
Lacuri	(285)
Dunărea	(282.243.7)

Pentru marcarea punctelor cardinale, simbolurile sunt precedate de o linioară —, după care urmează cifrele, totul fiind pus în paranteze. Exemple;

Sud-estul României	(498-12)
Nord-estul Austriei	(436-18)
Nordul Egiptului	(620-17)
Asia de Sud-Vest	(5-14)

Subdiviziunile comune de loc sunt înfăţişate în ediţiile internaţionale de clasificare zecimală în următoarea structură:

(1) Locul în general
(:) Locul în raporturile lui cu un alt loc (Exemplu, **498:45 Relaţiile României cu Italia)**
(100) Universal, mondial, internaţional
(-) Diviziunea analitică a locului
(1-0) Zone Regiuni (Exemplu, **1-04, Zone de graniţă. Graniţa însăşi. Hotare**.)
(1-1) Orientare. Puncte cardinale
(1-2) Diviziuni locale. Oraşe. Sate
(1-3) Diviziuni regionale. Provincii, Departamente
(1-4) Diviziuni naţionale. Ţări. State
(1-5) Colonii etc.
(1-6) Comunităţi de state independente. Alianţe. Înţelegeri. Uniuni
(1-77) Ţări în curs de dezvoltare
(2) Locuri fizico-geografice
(21) Continente şi pământul în general
(22) Insule
(23) Munţi
(24) . Interiorul pământului. Peşteri. Grote
(25) Terenuri nemuntoase. Câmpie etc.
(26) Oceane. Mări
(27) Anulat
(28) Ape superficiale. Ape dulci
(3) Ţări ale lumii antice
(4/9) Ţări ale lumii moderne
(4) Europa
(410) Marea Britanie
(420) Anglia
(430) Germania
(44) Franţa
(45) Italia'
(460) Spania
(47) Rusia
(48) Scandinavia
(498) România
(5) Asia
(6) Africa
(7) America de Nord
(8) America de Sud. America Latină
(9) Oceania. Regiuni arctice şi antarctice

=... **subdiviziuni comune de rasă şl popor** – servesc pentru a indica raporturile pe care le are noțiunea simbolizată prin indicele principal pus în față cu diferite rase şi popoare. Ele se formează, în principiu, din subdiviziunile comune de limbă. Exemple:

(=1.3) Popoare ale anumitor țări antice
(=1.37) Romani
(=1.398.2) Daci
(=2) Rase occidentale şi rasa albă în general
(=20) Rasa anglo-saxonă. Anglo-americani
(=3) Rasa germanică (de exemplu, germanii)
(=4) Rasa latină
(=590) Români
(=8) Rase slave
(=927) Arabi
(=96) Rase africane. Negri
(=97) Indieni

"…" sau **«...» subdiviziuni comune de timp sau indici auxiliari de timp** - indică momentul, epoca la care face referire conținutul documentului, indiferent de natura subiectului. Ele se ordonează după ani (4 cifre), luni şi zile (2 cifre), iar acolo unde acest lucru nu este posibil, se va adăuga, urmând sensul de la stânga la dreapta, câte un zero pentru fiecare cifră lipsă. Exemple:

"1993.01.01" 1 ianuarie 1993
"1848.15.06" 15 iunie 1848

La anii înainte de Hristos se pune semnul minus înainte. Exemplu:

"-0815" Anul 815 î.e.n.

Semnul plus indică faptul că anul aparține erei noastre. Exemplu:

"+0330.20.04" 20 aprilie 330 e.n.

Pentru circumscrierea limitelor unei perioade se foloseşte semnul **[/].** Exemple:

"15/16" Perioada cuprinsă între secolele al XV-lea şi al XVI- lea
"1918/1993" Perioada cuprinsă între anii 1918 şi 1993

Redăm, în cele ce urmează, un tabel al principalelor modalități de exprimare a indicilor auxiliari de timp:

"-"	Antichitatea. Era precreştină (ordine descrescătoare)
"+"	Era creştină (ordine ascendentă)
"04/14"	Evul mediu
"15/18"	Epoca modernă
" 19"	Epoca contemporană (secolul al XIX-lea)
"311"	Trecut
"312"	Prezent
"313"	Viitor
"32"	Anotimpuri
"339"	Săptămâni
"34"	Zile
"362"	Timp de pace
"364"	Timp de război
"4"	Perioadă. Durata
"5"	Periodicitate, interval
"52"	Cotidian
"53"	Săptămânal
"54"	Lunar
"55"	Anual
"57"	Centenal
"735"	Intermitent
"742"	Temporar, provizoriu
"746"	Permanent

Subdiviziunile alfabetice (A/Z) şi **numerice** (nezecimale) - sunt utilizate pentru a se specifica nume şi numere reale şi pot fi adăugate la orice fel de indice din Clasificarea Zecimală Universală, de preferință între paranteze. Exemple:

840 (Balzac)	**Operele lui Balzac**
830(Goethe)	**Operele lui Goethe**
882 (Tolstoi)	**Operele lui Tolstoi**
92 (Shakespeare)	**Biografia lui Shakespeare**

Indicele 001:061.1(100) **Instituție internațională de**
UNESCO **Ştiințe şi cunoştințe**

provine din:

001 **Ştiințe şi cunoştințe în general**
Erudiție
061.1 **Instituție oficială**
(100) **Internațional** (indice de loc)

Indicele 625.7(410A6) **Drumul A6, în Marea Britanie**

provine din:

625.7 **Drumuri şi şosele**
(410) **Marea Britanie** (indice de loc)
A6 Numărul drumului din Marea Britanie

Indicele 656.8 (498 Iaşi 34)

provine din:

656.8 Poştă
(498) România

.00... subdiviziuni comune de punct de vedere - pot fi folosite într-o clasificare foarte detaliată, pentru a se obține o ordine a indicilor principali mai satisfăcătoare decât aceea care ar putea rezulta din folosirea directă a semnului de relație [:]. Exemplu:

622.002.5 Maşini şi instalații miniere

provine din:

622 Industrie minieră
002.5 Maşini şi instalații

636.003 Importanța economică a zootehniei

provine din:

636 Zootehnie
.003 Indice de importanță

Principalii indici de **punct de vedere** sunt:

.001 Punct de vedere **teoretic**
.002 Punct de vedere al **realizării**
.003 Punct de vedere **economic** şi **financiar**
.004 Punct de vedere al **utilizării** şi al **funcționării**
.005 Punct de vedere al **mobilierului,** al **amenajării** şi al **echipamentului**
.006 Punct de vedere al **localurilor** şi **instituțiilor**
.007 Punct de vedere al **personalului**
.008 Punct de vedere al **organizării**
.009 Punct de vedere **social** şi **moral**

- 0 subdiviziuni comune prin cratimă zero - se folosesc la persoane, pentru a se indica vârsta, rasa, sexul, activitatea profesională, stări şi clase sociale. Exemple:

-05 Persoane
-053 După vârstă
-054 **După rasă**
-055 **După sex**
-056 Calități fizice şi morale
-057 După activitatea profesională
-058 Stări, clase sociale

Indicele: 312-055.1 Statistica populație bărbați,
decurge din:
312 Statistică, demografie
-055.1 Bărbați

Indicele: **22-053.7** Biblia pentru adolescenți

decurge din:
22 Biblie
-053.7 Adolescenți

Operațiunea propriu-zisă de clasificare este un act de competență, atât în domeniul analizat, cât şi în biblioteconomie îndeobşte; dar nu mai puțin unul de exigentă, în care nici un element nu trebuie să scape unei cercetări avizate şi amănunțite, începând cu elementele bibliografice ale documentului (numele autorului, titlul, subtitlul, antetitlul, colecția, editura ş.a.), continuând cu tabla de materii (cuprinsul) şi cu lectura fragmentară a documentului în cauză, pentru a încheia cu procesul simultan de analiză şi descompunere a subiectului pe

domenii, ramuri, ştiinţe, discipline (acestea corespunzând în indexare cu **clasele, diviziunile şi subdiviziunile** principale), a particularităţilor conţinutului, a aspectelor subsidiare ale acestuia. Instrumentele de clasificare zecimală universală sunt trei, şi anume:

Tabelele principale - cuprind **indici principali**, denumiţi şi simpli, atunci când sunt alcătuiţi numai din cifre (excluzând punctul, care nu prezintă o valoare de conţinut), şi **compuşi**, care se formează dintr-un indice principal simplu, căruia i se adaugă unul auxiliar. Orice indice principal, simplu sau compus, poate fi combinat cu unul sau mai mulţi alţi indici, în scopul reflectării unui conţinut complex al documentului;

Tabelele auxiliare - grupează unele concepte care revin periodic şi care sunt, cel mai adesea, secundare (limbă, formă, loc, punct de vedere etc.), eliminând în acest fel repetiţiile în toate părţile. Tabelei principale tipărite. Evident că un indice auxiliar nu va fi folosit pentru a simboliza un concept care poate fi reprezentat printr-un indice principal simplu şi arareori apare necesitatea de a se apela la mai mult de un indice auxiliar. Totul constă în a-l reţine pe cel mai reprezentativ şi care să restrângă cel mai mult materia (domeniul) simbolizată de indicele principal;

Indexul alfabetic pe materii - grupează toate noţiunile simbolizate de indicii din Tabelele principale şi auxiliare în ordine alfabetică, într-un index anexă la clasificarea zecimală. Prin menţionarea indicilor C.Z.U. care simbolizează noţiunile, el reprezintă principalul instrument de orientare şi de informare, care, fără să înlocuiască Tabelele principale şi auxiliare, îl ajută pe specialist să surprindă, prin complexităţile clasificării, ceea ce este specific şi reprezentativ pentru conţinutul unui document de bibliotecă.

BIBLIOGRAFIE

CLASIFICAREA ***Zecimală Universală***. - Bucureşti: Biblioteca Naţională, 1983-1992. - (Caiete C.Z.U. Fasc.I-VI).

CLASSIFICATION ***Décimale Universelle*** - édition moyenne internationale. - Liège: Editions du C.L.P.C.F., 1990.

DUBUC, R. **La Classification Décimale Universelle:** manuel pratique d'utilisation. - Paris; Gauthier-Villars, 1965.

GHID de catalogare şi clasificare a colecţiilor bibliotecilor universitare din România. - Bucureşti, 1976.

INSTITUTUL Naţional de Informare şi Documentare. **Clasificarea Zecimală Universală** - Vol. I: **Tabele;** Vol. II; **Index alfabetic**. - Bucureşti, 1985.

SAYERS, H. BERWICK. **A Manuel Of Classification for Libraries.** - 4-th Edition. - London: Andre Deutsch, 1967.

SÎLVESTRU, DOINA; ANGELA, ANA. **C.Z.U. - limbaj informaţional universal.** În: "Biblioteca. Revistă de bibliologie şi ştiinţa informaţiei". - an. VIII, nr. 2, 1997.

UNIVERSAL Decimal Classification: **International**: Medium Edition. - London: British Standards Institution, 1985.

XVI
INFORMAREA ŞI DOCUMENTAREA ÎN BIBLIOTECĂ

1. Resorturile şi funcţiile informării

Dezvoltarea contemporană, marcată de modificări spectaculoase în planul cunoaşterii, induce o redimensionare a potenţialului, a rolului şi a perspectivelor informaţiei. S-a ajuns, acum, la o nouă înţelegere a realităţii că informaţia este resursă fundamentală a umanităţii, capabilă să provoace comutări şi ascensiuni istorice radicale. Evoluţiile economice ale societăţilor avansate de azi au făcut posibilă afirmarea unui sistem de a crea avuţie care nu se mai bazează pe muşchi, ci pe creier. Munca - spune istoricul american Mark Poster - nu mai constă în a lucra asupra unor "obiecte", ci din "**oameni acţionând asupra informaţiei şi informaţia acţionând asupra oamenilor"** (Apud: Alvin Toffler. **Powershift. Puterea în mişcare.** Bucureşti, Antet, 1995), Aceasta înseamnă, pentru biblioteci, o revalorizare a activităţilor de informare, creşterea capacităţii lor de identificare, prelucrare şi comunicare a informaţiei, ca modalitate de finalizare, de încununare a demersului biblioteconomic. Prin informaţie, biblioteca devine unul dintre centrii motori ai creşterii eficacităţi efortului uman, ai exercitării omului în era informaţională.

Substanţa însăşi a informaţiei, înţeleasă ca relaţie a omului cu universul (natură, societate, om, maşină), îi conferă rolul de agent al progresului celui mai avansat în cunoaştere şi în creaţie. Înţelegem prin informaţie **un complex de fapte, date, idei, semnificaţii, simboluri astfel organizate încât să poată fi convertite în cunoştinţe sau în inteligenţă.** Prin informare, bibliotecile, pe de o parte, fructifică documentele în calitatea lor de unităţi de informare, iar pe de alta se reprezintă ele însele ca depozite complexe, care comportă o explorare complexă, asemenea unei veritabile unităţi de cercetare (A se vedea: Ion Stoica, **Informaţie şi cultură**. Sinteze. Reflecţii. Atitudini. Bucureşti, Editura Tehnică, 1997). Raţiunea unui organism, a unui sistem de informare este să realizeze în modalităţi eficiente transferul de informaţie de la sursele purtătoare la usageri.

2. Informare - documentare

Firește, informare este orice demers prin care se ia cunoştinţă despre un fapt, un obiect, o idee etc., inclusiv pe cale orală, deci nu neapărat pe bază de documente. Informarea prin intermediul **conţinutului documentelor,** mai profundă, mai dezvoltată şi realizată în scris, este **documentare.** Apare, de aici, că cele două noţiuni comportă întrepătrunderi organice. Ambele fac parte din aceeaşi familie, îndeplinesc funcţii până la un punct identice şi analoage, se exercită pornind de la aceeaşi "**materie primă" - documentul.** Dar ele prezintă şi deosebiri. Ceea ce este esenţial şi specific documentării se regăseşte în faptul că

prelucrează informațiile cuprinse în documentele primare, elaborează documente secundare, în vreme ce informarea bibliografică urmăreşte identificarea, semnalarea, descrierea şi clasarea documentelor în scopul constituirii de repertorii menite să faciliteze cercetarea intelectuală, înfăţişându-se ca o imensă însumare, vizând, parcă, preocuparea pentru conservarea patrimoniului cultural bibliologic. Documentarea trece de acest prag şi se exercită în planul comunicării **informației din interiorul documentelor,** al schimbului de cunoştinţe, al transferului de date. Ea depăşeşte repertoriul ca mijloc de informare, inaugurând noi forme de difuziune a informației şi, mai presus de toate, **cercetează informația în vederea comunicării ei.** Aceasta presupune o operă de evaluare, de critică a materialului dat şi de formulare, în scop de comunicare, de creare a unor noi informații, ceea ce marchează o importantă dezvoltare a sprijinului pe care îl asigură folosirii active a cunoştinţelor înregistrate. Documentarea se defineşte, astfel, ca **activitate de depistare, colectare, înmagazinare, clasificare, prelucrare şi punere la dispoziția usagerilor a informațiilor cuprinse în documente primare**. Paul Otlet admite că documentarea organizată trebuie să furnizeze informații documentate, care să fie: "**1. universale sub raportul cuprinderii faptelor şi cunoştinţelor; 2. sigure şi reale; 3. complete; 4. rapide; 5. la zi; 6. uşor de obținut; 7. adunate dinainte şi gata de a fi comunicate; 8. punerea lor la îndemâna unui număr cât mai mare de beneficiari"** (Paul Otlet. **Traité de documentation: le livre sur le livre; théorie et pratique**. Liège, Centre de lecture publique de la Communauté français de Belgique, 1989). Rezultă, din cele de mai sus, că funcția primordială, esența documentării este de **a informa,** desigur, prin intermediul informației de factură specifică, prelucrată, care devine astfel **document secundar**, în raport cu **documentul primar.**

Am mai face precizarea că bibliografia se mărgineşte, mai cu seamă, la cărți şi periodice, pe când documentarea abordează şi prelucrează documente de orice natură, altfel spus înglobează toate tipurile de documente şi de scrieri, toate suporturile de informație. Natura documentului trece pe planul al doilea în raport cu informația pe care o conține.

În sfârşit, bibliografia este destinată, preponderent, să uşureze cercetarea intelectuală. Documentarea îşi lărgeşte aria de adresabilitate, urmăreşte, deci, democratizarea informației, neexcluzând nici o categorie de utilizatori sau de cerințe.

Procesul de transmitere a informației, care e unul de intermediere între suportul informativ şi receptori, presupune o activitate specializată şi corelativă, menită să asigure: **sursele de informare primară; înmagazinarea informațiilor în memoria sistemului, care poate fi tradițional sau modern; regăsirea şi transmiterea informațiilor prin informarea curentă sau la cerere.**

O mai bună înțelegere a identității şi funcțiilor documentării va rezulta din urmărirea împrejurărilor şi cerințelor care au generat-o. Spre deosebire de

biblioteconomie, bibliografie, sau arhivistică, documentarea este o disciplină tânără. Noțiunea însăşi, în accepțiunea ei modernă, apare în secolul al XX-lea, Documentarea cunoaşte o afirmare progresivă şi se impune după cei de-al doilea război mondial. Dezvoltarea ei mai pronunțată decât a altor discipline se află în legătură cu ascensiunea tehnicii informatice şi aceasta îi şi indică rolul în progresul general contemporan, în evoluția omului viitorului. În acest curs, s-a constituit un corp de cunoştințe teoretice şi aplicate care întemeiază practica în domeniu. Etimologic, **documentarea** îşi are originea în latinescul **documentum,** care, până în secolul al XVII-lea, purta o accepțiune juridică, indicând ceea ce serveşte la **instruire, cercetare, anchetare.** Deci, cercetarea documentului era sinonimă cu proba. Prin anii 1870, apare cuvântul **documentare,** care desemna întemeierea pe documente, furnizarea de documente menite a ilustra o istorie, o relatare, o dezbatere etc. Pentru prima oară în 1905, savantul belgian Paul Otlet îl utilizează într-o accepțiune nouă, punându-l alături de informare, în studiul său: **Organizarea rațională a informării şi documentării în domeniul economic.** De altfel, accepțiunea termenului s-a lărgit tocmai de la activitatea omului în acest important sector care este economia, fiindcă aici se regăseşte unul dintre marile resorturi ale schimbării.

Astăzi, distingem patru accepțiuni ale termenului documentare, pe care istoricul este interesat să le cunoască:

1. *Ansamblu de documente care servesc de probă istoricului;*
2. *Activitate de culegere, ordonare şi utilizare a documentelor;*
3. *Profesie care implică o atitudine intelectuală, o anumită viziune asupra lumii;'*
4. *Ansamblul cunoştințelor care inspiră practica documentară ca disciplină ştiințifică,*

3. Informarea bibliografică*

În cuprinderea ei cea mai largă, informarea bibliografică desemnează activitatea de **depistare, cunoaştere** şi **transmitere** (orală sau în scris) a bibliografiei referitoare la un subiect. Expertul francez în ştiința biblioteconomică, Louis Malclès, la care ne-am mai referit, defineşte bibliografia drept "**cunoaşterea tuturor textelor imprimate sau multigrafiate, Ea se bazează pe cercetarea, transcrierea, descrierea şi clasarea acestor documente cu scopul de a organiza servicii sau de a se elabora repertorii destinate înlesnirii activității intelectuale**". Biblioteca materializează acest demers printr-un Serviciu de informare, care:

- furnizează, ceas de ceas, informațiile solicitate de usageri;

* Privitor la bibliografie cu ştiință bibliologică, a se vedea capitolul al III-lea din Cursul de față.

- alcătuieşte liste bibliografice şi cercetări bibliografice la cerere;

- organizează şi alimentează sistemul de cataloage al Serviciului (cataloage pe subiecte ale bibliografiilor elaborate în cadrul acestuia sau în afara lui; cataloage ale surselor bibliografice pe domeniu ş.a.);

- întocmeşte şi publică bibliografii, indici de reviste ş.a.

Actualmente, bibliotecile elaborează o diversitate **de tipuri de bibliografie**, în funcție de anume criterii şi cerințe:

simplă (descriptivă) - prezintă sub formă de listă descrieri complete ale documentelor (autor, titlu, data şi locul de apariție; editură, format, număr de pagini, hârtia folosită, tipografia, ilustrația, legătura). Cataloagele de bibliotecă sunt, de fapt, un asemenea tip de bibliografie;

analitică (adnotată) - cu referiri la conținutul şi la valoarea documentului;

selectivă - reține numai anumite documente în legătură cu anume domeniu, cu o anumită problemă;

exhaustivă (completă) - înregistrează totalitatea documentelor aferente, fără omisiuni de vreun fel;

specială - are în vedere documente referitoare la un domeniu, o problemă, un autor;

critică - bibliografie selectivă, cu adnotare sub formă de referat (adică de rezumat sau de expunere condensată a datelor esențiale ale conținutului documentului). Poate fi. sub formă de **abstract** (prezentarea rezumativă a documentului este însoțită de aprecieri asupra valorii lui informative) sau sub formă de recenzie;

curentă (perioadă) - semnalează documente recente, pe măsura apariției lor;

retrospectivă - reflectă documente apărute într-o anumită perioadă din trecut;

cronologică - înregistrează elementele bibliografice în ordinea cronologică a titlurilor;

primară - realizează semnalări direct după documentele primare;

secundară - semnalările sunt extrase din bibliografii primare. Intră în această categorie şi **bibliografiile de bibliografii,** care sunt alcătuite pe baza altor bibliografii (indexuri bibliografice, cataloage ş.a.), bibliografiile fiind ordonate pe specialităţi;

de recomandare - semnalează cele mai importante titluri pe o anumită temă;

de evidență şi înregistrare - reflectă totalitatea documentelor apărute pe un teritoriu, într-o perioadă dată, sistematizate pe domenii;

ascunsă - referințele bibliografice sunt răspândite în tot cuprinsul lucrării, în aparatul critic sau în anexele care prezintă izvoarele acesteia, şi chiar pe coperte, supracoperte, reclame, anunțuri editoriale etc.

După cum s-a putut observa, o seamă de caracteristici pot fi comune mai multor tipuri de bibliografie, fără ca acestea să-şi piardă specificul, ci, dimpotrivă,

accentuându-şi funcţia informativă şi documentară.

4. Documentarea ca aspect al bibliografiei. Indexarea coordonată

Orice informare asupra unui document al bibliotecii este, implicit, act bibliografic, indiferent de forma pe care o îmbracă această informare. Din acest unghi, documentarea este, până la un punct, bibliografie pur şi simplu, cum a rezultat din cele de mai sus. Elementul nou constă în aceea că documentarea se exercită ca **informare ştiinţifică**, adică duce mai departe opera bibliografică, îi dezvoltă conceptul, procedând la analiza conţinutului textelor şi creând noi documente **- abstracte, referate, publicaţii, surse**.

Se detaşează, în cadrul metodelor de analiză, indexarea automată şi indexarea coordonată. Luată în sens general, indexarea este procesul de analiză în care conţinutul unui document este descris după anumite reguli prin termeni sau simboluri în vederea introducerii acestora într-un index. Iar prin index se înţelege o enumerare de subiecte, autori ş.a., tipărită sau înregistrată pe un purtător de informaţii şi organizată după un anumit criteriu (alfabetic, sistematic, pe subiecte etc.), care semnalează informaţiile cuprinse într-un document sau într-o grupă de documente. Revenind la indexarea coordonată, este de reţinut că ea constă în reprezentarea conţinutului unui document printr-o serie de termeni (cuvinte-cheie sau descriptori) care să exprime atât subiectul principal al documentului, cât şi subiectele conexe. Unui document îi poate fi atribuit un număr nelimitat de termeni, în funcţie de documentul în cauză. Pe baza acestor termeni se constituie:

- un catalog de fişe-document, în care se introduce câte o fişă pentru fiecare document prelucrat, cuprinzând **datele bibliografice** ale acestuia şi **termenii caracteristici evidenţiaţi;**

- un **catalog de fişe-termen**, denumit şi **catalog inversat,** în care fiecare termen caracteristic este reprezentat prin câte o fişă-termen, care marchează numerele de ordine ale tuturor documentelor caracterizate prin respectivul termen.

Termenii stabiliţi pentru indexare trebuie să aparţină unui limbaj dinainte stabilit, numit **tezaur**. Acest tip de indexare prin termeni luaţi dintr-un tezaur prezintă avantajul de a uşura considerabil operaţiunea de înmagazinare şi de regăsire a informaţiei în raport cu sistemele clasice sau cu cele prin indexare liberă. Sursele secundare obţinute prezintă un maximum de valoare informativă într-un volum redus, fiindcă indexarea coordonată dă posibilitatea concentrării pe aceeaşi fişă-termen a informaţiilor referitoare la o anumită problemă, indiferent de categoria de publicaţie în care apare, în vreme ce metoda tradiţională oferă informaţiile în mod dispersat, prin intermediul cataloagelor sistematice, pe subiecte ş.a.

Fireşte că documentarea, în ansamblul ei, trimite, implicit, la informatică. Astăzi, funcţiile clasice ale stocării şi înregistrării informaţiei fac obiectul unei importante automatizări. Analiza şi căutarea informaţiei sunt, din ce în ce mai

mult, asistate de calculator. Noi metode şi tehnici se înfăţişează la orizont. Dacă acestea sunt rapid înlocuite de altele, funcţia documentară rămâne. Mai mult, ea beneficiază de pe urma performanţelor informaticii pentru a se realiza complet, dar punând în evidenţă într-un nou plan facultăţile specific umane, pe care se bazează organic. Ca să memorezi informaţia, trebuie să ştii să o găseşti, să o selectezi şi să o evaluezi, ceea ce presupune creativitate, curiozitate, inteligentă. Şi tot astfel, pentru a şti să distribui informaţia, trebuie să ştii să o prelucrări şi să o înţelegi, iar aceasta se bazează pe inteligenţă şi pe intuiţie, facultăţi încă neautomatizate, mijloacele informatice devenind în aceste operaţii un auxiliar valoros, dar numai un auxiliar.

BIBLIOGRAFIE

ANDRONACHE, ŞTEFAN, **Proiectarea unui centru de informare în biblioteca publică**. În: "Biblioteca, Revistă de bibliologie şi ştiința informării". - an. IV, nr. 9-10, 1993.

ATANASIU, PIA; TEODORU, VITALIE, **Considerații în legătură cu realizarea unui sistem universal de ordonare a informațiilor. În:** "Biblioteca. Revistă de bibliologie şi ştiința informării"..- an. IV, nr. 1-2, 1993.

BANCIU, DOINA; LARSEN, PATRICIA, **Lexic de informatică documentară;** coordonator ştiinţific şi prefaţă: dr. ing. Adrian Daicoviciu. - Bucureşti: Editor revista "Biblioteca", 1993.

BLANQUET, MARIE-FRANCE, **La fonction documentaire: étude** dans un perspective **historique.** În: "Documentaliste - Sciences de l'information". **-** Paris. - Vol. 30, nr. 4-5, 1993.

DECRET-LEGE nr. *141/1990 privind organizarea activității de informare fi documentare.* În: "Monitorul Oficial", - Nr. 65 din 12 mai 1990.

ORDINUL nr. 408/1992 al Ministerului Culturii referitor la datele bibliografice şi de identificare a publicațiilor. În: "Monitorul Oficial". - Nr. 44 din 18 martie 1992.

OTLET, PAUL, **Traité de documentation: le livre sur le livre: théorie et pratique:** préface de Robert Estivals; avant-propos d'André Canonne. - Liège: Centre de lecture publique de la Communauté français de Belgique, 1989.

STOICA. ION, **Universul informațional:** pentru un sistem mondial de informare ştiinţifică. În: "Biblioteca. Revistă de bibliologie şi ştiința informării". - an. II, nr. 10-12, 1991.

XVII
DOCUMENTUL DE BIBLIOTECĂ ŞI EXEGEZA ISTORICĂ. APARATUL CRITIC AL STUDIULUI ŞTIINŢIFIC

1. Folosirea izvoarelor în cercetarea istorică

În domeniul umanistic, nu există, poate, vreo disciplină care să-şi dezvăluie atât de tranşant şi de expresiv materialul de lucru cum o face istoria. Privită sub acest raport, restituţia istorică este, la acelaşi timp, demers teoretic şi operă documentară, concepută şi finalizată pe temeiul materialului de arhivă şi de bibliotecă, altfel spus pe temeiul documentului de orice natură. Metodologia utilizării şi descrierii lui ca sursă de cercetare aparţine tehnicii muncii intelectuale, domeniu al bibliologiei. Specialiştii definesc, în genere, documentul drept **"orice bază de cunoaştere fixată material, susceptibilă să fie utilizată pentru consultare, studiu sau probă**" (Virgil Cândea, **Documentarea ştiinţifică şi cercetările istorice.** În: "Studii. Revistă de istorie", anul XIV, nr. 6/1961). O separare **strictu motu** a celor două faţete nu devine posibilă fără să nu se altereze integritatea şi sensul studiului ştiinţific. Fiindcă restituirea adevărului istoric se reazemă pe cunoaşterea şi stăpânirea întregului complex de fenomene, procese, fapte, evenimente, împrejurări, idei, mentalităţi consemnate în documente, iar acestea din urmă capătă un sens mai profund, mai lămuritor, o forţă nouă prin corelarea şi integrarea lor în circuitul viu al valorilor istorice. Analistul deprins cu tehnica muncii intelectuale va şti să proporţioneze şi să armonizeze explicaţia de ordin teoretic cu decriptarea şi cu analiza tezaurului documentar într-o unitate de fapt, dictată de logica internă a fiecărui studiu, de natura şi de mobilurile sale. Ca viitori cercetători ai istoriei sau ca experţi în instituţiile care promovează documentul de bibliotecă sau de arhivă, este de un interes evident să ne familiarizăm cu cele mai ilustrative aspecte şi probleme ale studierii şi fructificării surselor istorice în exegeza ştiinţifică.

Departe de a fi un inventar de izvoare eclectice şi subiectiv clasate, lucrarea istorică va apela în măsură esenţială la cele mai diverse surse pentru a extrage dovezi palpabile şi pentru a-şi fundamenta judecăţile asupra faptului istoric prospectat. Aşa cum un tablou nu-şi certifică existenţa în afara culorilor care-l compun, tot astfel documentul, reprodus sau numai invocat, nu poate lipsi din demersul istoric. Pentru că istoria nu garantează pe simplu cuvânt. Chiar şi atunci când fenomenul social-istoric asupra căruia cercetătorul îşi exercită spiritul critic nu trimite, formal, la o sursă anume, în spatele lui vom simţi şi vom găsi, negreşit, documentul.

De la sine înţeles că funcţia primordială a documentului în exegeza istorică este de a dovedi, de a sta mărturie în favoarea ideilor, a concluziilor emise de autor. Michel de Montaigne vorbeşte despre pericolele care pot însoţi scrutarea adevărului "**dacă nu mergi după rostul cercetării judecătoreşti aducând**

mărturii la tot amânuntul” (M. de Montaigne. **Despre cărți**. În: M. de Montaigne, **Eseuri**. Vol. I, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1966). Dar documentul, parte din structura istoriei, nu-şi mărgineşte rostul la atâta, indiferent de caracterul sau de forma lui. Într-o anume latură, istoria este o “mină de informații” - elocvente şi mereu noi - în stare să-l edifice pe cititor, să-i lărgească orizontul de cunoştințe, iar acesta, simțindu-se în mijlocul realităților revelate, un martor edificat, să poată deveni el însuşi interpretul lor, să lege fenomenele de împrejurările şi determinările lor fireşti. Este, după opinia noastră, întâiul aspect de credibilitate al studiului istoric. Nicolae Bălcescu afirma rostul căutării de noi fapte şi mărturii destinate să configureze mai limpede cadrul istoric: “**cel dintâi merit al unei istorii -** spunea el **- este de a se deosebi de istoriile precedente, sau prin descoperiri reale, sau prin fapte puse la locul lor şi completate..**.” (Nicolae Bălcescu. **Magazin istoric pentru Dacia**. În: Nicolae Bălcescu. **Opere**. Vol. I. **Scrieri istorice, politice şi economice. 1844-1847**. Ediție critică de G. Zane şi Elena G. Zane, Bucureşti, Editura Academiei, 1974).

Nu însă întotdeauna documentul va fi urmărit în toate informațiile şi chiar semnificațiile sale posibile, nu orice amănunt din cuprinsul lui va fi remarcat şi implicat la închegarea constatărilor asupra cărora se concentrează cercetătorul, fie şi numai din considerentul că logica studiului, cerințele şi chiar economia lui nu permit, deseori, o atare întreprindere. Prezența evenimentelor de cadru în contextul analitic-documentar va potenta şi va nuanța. totuşi, acel studiu, va facilita distribuirea materialului empiric pe trepte valorice diferite, în folosul relevării faptelor (şi constatărilor) de interes major. **“Cele importante să reiasă în relief pe primul plan** - scria B.P. Hasdeu **-, cele secundare să se umbrească pe planul al doilea, cele accesoare abia să mijească mai încolo**” (B.P. Hasdeu. **Scrieri literare**. Vol. II. Bucureşti, E.S.P.L.A., 1960). Apelând Sa o asemenea tehnică, autorul realizează aşa-zisa perspectivă, pe care Hasdeu o pretindea lucrărilor de reconstituire a trecutului - alături de critică (în accepțiunea de interpretare ştiințifică) şi de colorit.

Literatura de specialitate a neglijat nu arareori o atare funcție a scrisului istoric cum este redarea culorii locale în favoarea luminării aspre a reflecțiilor teoretice, cu prioritate prin glasul autorilor, ceea ce a limitat parte din virtuțile expresive şi informative ale documentului. Dacă privim evenimentele trecute în fațetele şi încrengăturile lor multiple - economice, social-politice, dar şi cultural-ştiințifice. psihologice, geografice, etnografice etc. - este de necontestat că documentul va fi lăsat să se exprime în consecință, restituindu-i-se plenar forța evocatoare. Coloritul istoric, pe care litera şi spiritul documentelor, atmosfera lor, amănuntul caracteristic, vibrant îl pictează mai măreț, poate, decât ar izbuti un exeget sau altul, lucrează pentru apropierea cititorului de evenimentele descrise, făcând ca istoria să i se adreseze pe circuite complexe. Istoria, socotea Bălcescu, “**nu trebuie să fie numai ca un şir de oarecare întâmplări politice sau militare uscate, fără nici o coloare, fără nici un adevăr local...**” (Nicolae Bălcescu.

Cuvânt preliminariu despre izvoarele istoriei românilor. În: Nicolae Bălcescu, **op. cit**.).

Fără îndoială că specialiştii în materie şi-au constituit, fiecare în parte, o tehnică de lucru, tinzând să exploreze toată gama de surse posibile (tipărituri, manuscrise, documente iconografice, audiovizuale), să extragă concluzii viabile, să aşeze în drepturile cuvenite esenţa reală a fenomenelor istorice. Carenţe mărunte sau fundamentale, care ţin de metodica studierii şi a valorificării calificate a materialului documentar, adesea chiar de reproducerea corectă a aparatului critic, au umbrit şi umbresc încă atâtea studii şi lucrări.

Principală în rândul acestor carenţe pare a fi **pauperizarea documentului de potenţele sale informative şi evocatoare**, transpunerea în lucrări doar a câtorva cuvinte "ilustrative" despre a căror înlănţuire în contextul documentului cititorul nu-şi poate forma o idee, Rezultă, prin acest procedeu, un "nou" document, cu faţete bizare. Autori fără experienţă, dominaţi vizibil de reuşita statistică a studiului întreprins, amputează documentul în fel şi chip numai din dorinţa de a-l încorpora "estetic" şi chiar retoric în propriile fraze. Alţii, în special cei de formaţie extraistorică, pornesc de la prezumţia că unul dintre atributele intrinsece ale istoriei - acela de disciplină cu reflexe şi implicaţii în actualitate - ar imprima un caracter pronunţat jurnalistic scriiturii istorice. Un astfel de text, socotesc dânşii, ar avea nevoie, în cel mai înalt grad, de generalizări largi, vizând elocinţa, fără o prezentă corespunzătoare a probelor documentare, pentru că "personalitatea" autorului, condeiul lui ar garanta singure obiectivitatea demersului său, rigoarea cercetării.

Dar speculaţiile teoretice, sau mai bine-zis excesele speculative, lipsite de acoperire cu date şi fapte, respectiv cu documente, fac obscură şi hazardantă orice încercare de acest gen. Lucrarea istorică are, e drept, un caracter actual, în sensul că foloseşte instrumentele actuale ale investigării şi se adresează, prin excelenţă, contemporaneităţii, nu însă unul de circumstanţă. Temeiurile pe care le susţine, departe de a fi alcătuiri verbale oarecare, vor reprezenta câştiguri ale ştiinţei, trepte menite să slujească la clădirea de noi concluzii, de noi înţelesuri, la corectarea altora sau la îmbogăţirea sensului lor. Astăzi, presiunea ideilor consistente pe centimetrul pătrat de hârtie creşte enorm. Şi, totuşi, atât de rezistentă, hârtia se arată refractară şi fragilă la cel mai mic artificiu.

Fireşte că nimeni nu pledează pentru transpuneri documentare inutile în sinteza istorică; demonstrarea sensului veridic, caracteristic, al faptului istoric nu poate fi străină, însă, de alăturarea şi de critica ştiinţifică a celor mai edificatoare pasaje din documente - indiferent de întinderea lor -, care să acrediteze afirmaţiile istoricului. În ce altă direcţie s-ar putea concentra efortul de gândire, spiritul analitic al cercetătorului dacă nu în primul rând a documentelor, de unde şi-ar alimenta construcţia istorică şi în ce măsură s-ar declara altfel un observator sensibil şi atent al trecutului?

La polul opus, o practică nu mai puţin defectuoasă - **implantarea de**

documente la orice pas. Aparent, proliferarea pasajelor între ghilimele ar indica o exaltare a minuției, în profitul unei prospectări istorice cuprinzătoare. În fapt, nu este așa. Frecvența citatelor ar vrea să suplinească aici densitatea ideilor, ceea ce subminează însuşi rostul ştiințific al studiului. Pentru că documentele istorice nu sunt sinteze teoretice gata preparate, iar ideea de a cita cu larghețe nu conține, în sine ei, nimic magistral. Se angrenează în atare compuneri autori care, paradoxal, nu au o venerație expresă față de document, cei care scriu istorie nu dinăuntrul ei, căutând să-i afle resorturile profunde, ci din afară, privind exterioritatea faptelor şi evenimentelor. Proba esențială este lipsa de studiere pertinentă, de interpretare a documentației incluse în lucrare, de cuprindere a ei într-o idee destinată a fi urmărită şi susținută structural. Cum arată un astfel de comperaj, în care selecția valorică, disocierea teoretică rămân aproape exclusiv în seama cititorului, e uşor de imaginat. Formulări generale, ambigue şi, deseori, stereotipe (dacă nu modulații stilistice facile, ce pun la grea încercare personalitatea cuvântului) se grăbesc să introducă fără rezerve unul sau mai multe citate. Şi din nou efort verbal, urmat de documente, care nu numai că nu se încheagă într-o concepție, într-o concluzie, ci, pur şi simplu, ricoşează din text.

Această manieră de dezvăluire a izvoarelor, de transpunere a lor din arhive şi biblioteci în paginile unor publicații nu se poate numi lucrare istorică. Montaigne afirma - şi observația se dovedeşte valabilă în multe împrejurări - că "**nu e îndeajuns** să **adunăm experiențe. Ele trebuie cântărite şi orânduite, digerate şi distilate pentru ca să putem scoate urmările şi concluziile care decurg din ele"** (M. Montaigne. **op. cit**.). Iar Nicolae Bălcescu aşeza pe trepte ierarhice adecvate raționamentul şi documentul în cadrul operei istorice: "**intuiția, inducția, analogia, fiziologia individelor şi a popolilor, studiul epochelor şi a doctrinelor şi credințelor din acele epoche ce au mişcat populii, cunoştința legilor aglomerațiunii sunt nişte ştiințI mai presus de documente şi mărturii";**

Se irosesc mărturii revelatoare şi în alt chip. O seamă de autori, în genere cei neformați (nu avem în vedere vârsta biologică), se precipită prin arhive, muzee şi biblioteci, notează documentele la îndemână şi, în momentul în care socotesc că au dobândit suficient material "la temă", trec febril la elaborări ştiințifice, închizându-se în litera documentelor. Practica aceasta nu răspunde nici ea exigențelor unei scrieri istorice obiective. Garanția adevărului istoric nu o va oferi decât cercetarea multilaterală a izvoarelor relative la tema studiului, a tuturor scrierilor demne de luat în seamă în acea problemă. Încă din Vechime, ideea de mai sus îşi făcuse loc în mintea istoricilor, şi Tacitus, în **Historiae**, vorbeşte despre **acordul tuturor izvoarelor**. Formulări ca acestea: **"Este adeverit de către toți autorii...";** "**După cum adeveresc cei mai vestiți autori..."** etc. sunt folosite nu o dată la invocarea faptelor (P. Cornelius Tacitus. **Opere.** Vol. II: **Istorii.** București, Editura Ştiințifică, 1963).

Numai astfel cercetătorul îşi va închega o viziune cuprinzătoare asupra cadrului istoric urmărit, iar ideile pe care le propune vor avea, pe drept cuvânt,

“lungime de bătaie”, se vor integra în sistemul cunoaşterii istorice. A porni la cercetare fără a avea în vedere unitatea organică a istoriei ca ştiinţă, ca realitate şi a scrie numai de dragul acelor documente descoperite nu o dată întâmplător înseamnă a lucra din afara istoriei. “**Şi atunci când ar vorbi de cea mai neînsemnată parte din materia sa - scrie Nicolae Iorga -, el /istoricul/ va trebui să aibă starea de spirit a fiziologului, care şi în cercetarea celui mai mărunt vas, a ţesăturii celei mai banale are în mintea sa marele sistem de viaţă, solidar, unitar, din care aceste obiecte ale studiului său fac parte**” (N. Iorga, **Două concepţii istorice. Cuvântare de intrare la Academia Română; 17 mai 1911.** În: Nicolae Iorga. **Generalităţi cu privire la studiile istorice**. Vălenii de Munte, Tipografia “Neamul Românesc”, 1911).

Sunt şi autori care pretind a elucida probleme de căpetenie cu 2-3 documente mai mult sau mai puţin elocvente (nu punem în discuţie publicarea, de altfel legitimă, a izvoarelor care pot uşura dezbaterea şi lămurirea unei probleme, cunoaşterea mai eficace a unui fapt). Lucrarea lor se prezintă, în linii mari, după cum urmează: o voluminoasă introducere istorică-culturală, în care se ia suficient aer pentru o şi mai voluminoasă desfăşurare analitică. aparent fundamentată, dar formală, şi, în sfârşit, concluzii “de principiu”, derivând parcă dintr-o reflecţie sistematică asupra unui uriaş material, Care e soarta izvoarelor într-o asemenea compoziţie? Fiecare propoziţie şi chiar părţi de propoziţie din cuprinsul lor sunt separate, reproduse ca atare, iar apoi sufocate într-un comentariu prolix. Rezultatul nu displace autorului; în subsolul paginilor sale se masează un impresionant număr de surse, ceea ce - e de presupus - ar acredita suficient substanţa ştiinţifică a textului, travaliul insistent de arhivă şi bibliotecă ai autorului. Şi, ca să nu se vădească puţinătatea materialului documentar, trimiterile la izvoarele provenite din arhivă sunt transcrise în modalităţi dintre cele mai “iscusite”, iar între ele se intercalează - pentru varietate - câte o trimitere mai mult sau mai puţin oportună la presa epocii respective şi, eventual, la 1-2 lucrări de ordin generai.

Mai delicate devin lucrurile atunci când documentaţia precară din lucrările istorice nu este urmarea unor cauze obiective, ci a “principiilor” de selecţie cu care operează diverşi autori. Unii dintre aceştia reţin numai probele - adesea foarte sumare - care intră în limitele unor prezumţii formate cândva sau, pur şi simplu, ale unor preferinţe, orgolii, comodităţi, lăsând la o parte sute de mărturii valoroase, dar contrare punctului lor de vedere. Modalitatea aceasta este, la rândul ei, departe de imperativele ştiinţei. A fi obiectiv, a promova adevărul în istorie nu înseamnă a frecventa surse exclusiv convenabile sau a lua în considerare orice pasaj numai dacă avantajează concepte prestabilite, fragile poate, cum a făcut mai înainte istoriografia, ci a pune alături şi a înfrunta documente contradictorii, dar, în acelaşi timp, elocvente, fie că sunt sau nu acceptate de autor sau de alţi istorici. Căci, în mod normal, nu poţi cânta la vioară pe o singură strună şi nicidecum nu poţi obliga documentul să susţină idei de care conţinutul lui e străin. De la sine

înțeles că documentul, cu încărcătura lui de sensuri, n-a fost întocmit, la vremea sa, cu intenția expresă de a intra în vederile unuia sau altuia dintre cercetătorii care-l vor avea astăzi sub priviri. Îndelungata conviețuire cu izvoarele, indiferent de natura lor, "învingerea" acestora prin interpretare, şi nu supunerea lor, nu compromisuri prin selectări părtinitoare vor permite istoricului să aştearnă pe hârtie idei veritabile, învestite cu reală capacitate de convingere.

Sunt, firește, şi alte metehne care vizează tehnica explorării şi valorificării documentului de bibliotecă şi de arhivă, atitudinea față de conținutul său, dar, într-o măsură, ele tind să se încadreze în datele de mai sus. Din păcate, nu toți exegeții întârzie suficient în câmpul cercetării, unii s-au obişnuit să ofere spre publicare manuscrise puse numai pe jumătate la punct, în care inconsistenta analitică şi documentară se vădeşte de departe. Cultivarea exigenței în rândul tuturor cercetătorilor, extinderea treptată a experienței lor în câmpul istoric, perfecționarea metodologiei de lucru, modernizarea ei şi nu în ultimul rând dezvoltarea criticii istorice de specialitate vor fi de natură să elimine în mod real astfel de practici. Calitatea de istoric reclamă neîntrerupt îndrăzneală în idei, originalitate, receptivitate ascuțită, învingerea inerției. Investigările documentare asidue de arhivă şi bibliotecă sunt faza primă, dar absolut obligatorie a muncii de cercetare, care oferă suficiente condiții pentru manifestarea acestor trăsături. Acolo unde-şi fac loc atitudinea conservativă, tradiționalismul inert al gândirii, conformismul, lipsa de pasiune, subiectivismul împătimit, dar şi atât de frecventul şi manifestul apetit pecuniar - toate scontând pe absenta unei riposte calificate din partea forțelor probe, competente ale istoriografiei - nu poate fi vorba de progrese ştiințifice notabile.

O semnificație şi mai adâncă au aceste imperative dacă ne gândim că istoria nu-şi încheie menirea în zona cercetării teoretice sau a aglomerării de fapte brute, că ea trece la treapta valorii în domeniul interesului națiunii, înrâurind necontenit şi multilateral oamenii. Aceasta pune în cauzalitate mai ascuțit un alt principiu, anume **că aportul ştiințific al istoricului şi demersul său sunt, în egală măsură, de ordin etic-moral,** vizând probitatea în tot ceea ce ține de profesia sa.

Dacă un document de bibliotecă sau de arhivă a fost îndeajuns studiat şi judicios inclus în argumentarea ştiinţifică, apare firesc ca şi datele despre el să fie transpuse la nivelul cerut. Pentru că exigenţa nu face concesii în nici un compartiment al studiului. Domină la o categorie de experți o neglijență parcă studiată când vine vorba de aparatul critic al lucrării lor. Nimeni nu pledează pentru exacerbarea rigorii în latura aşa-zis administrativă a textului, ci pentru evitarea superficialității, pentru exactitate, din moment ce comunicarea adevărului ştiințific se realizează, la nivelul dat, şi pe această cale. Mai mult decât atâta, citarea exhaustivă a surselor folosite la întocmirea unei lucrări nu va fi în detrimentul autorului. Recunoaşterea neapărată a meritelor ştiinţifice ale studiilor publicate prin numirea lor, citarea oricărei idei preluate, aducerea

documentelor “la vedere” vor reprezenta puncte forte ale probităţii şi autorităţii ştiinţifice, de care opera istorică are, în genere, atâta nevoie.

Sunt variate cazurile de utilizare neadecvată a surselor bibliografice în materialele publicate. Vom consemna câteva mai flagrante, fără a le descrie în amănunt, cu precizarea că, de multe ori, greşelile în această privinţă aparţin nu neapărat unor autori insuficient familiarizaţi cu normele de descriere.

Unii dintre ei, oarecum “grăbiţi”, îşi limitează studiul la documentele editate în volume. În subsolul paginilor destinate tiparului citează, însă, sursele primare reproduse în respectivele volume, fără să fi cunoscut, de fapt, originalele aflate în arhive sau biblioteci. Cei iniţiaţi mai sumar în tehnica muncii de cercetare nu ştiu să se fixeze la o modalitate constantă de extragere a datelor din documente şi notează întâmplător diferite fragmente. Revăzând după un timp însemnările, ei uită sistemul folosit şi pun între ghilimele pasaje pe care le-au parafrazat alături de acelea transcrise integral. Alteori, crâmpeie dintr-un document sau din diverse documente sunt joncţionate şi incluse între ghilimele, deşi figurează adesea la distanţă de câteva pagini şi în alt context factografic sau ideatic. Se obţine prin acest amestec im document “nou” şi neverosimil până la fals. Printre cei preocupaţi de aspectul formal al lucrării lor se găseşte şi o categorie care “actualizează” lingvistic documentul, despuindu-l, pe ici pe colo, de expresiile socotite arhaice. Aceasta pune în încurcătură pe cititori, care sunt nevoiţi să presupună mai multe variante posibile ale aceluiaşi document şi să le caute în consecinţă.

Diverşi autori, din dorinţa de a-şi marca studiile aşa-zis întinse care au precedat elaborarea textului, indică zeci de surse, deşi, poate, nu au avut în vedere decât o idee din bibliografia parcursă (subsolul studiului lor se încarcă în mod nefiresc şi, adesea, devine mai amplu decât textul propriu-zis). Cine ar dori să afle locul de unde a fost extrasă respectiva idee va fi nevoit să consulte zeci şi sute de pagini fără tangenţă cu tema până să găsească acele două-trei rânduri preluate de autor. Din când în când, o seamă de autori citează, ca material bibliografic, studii întregi care nu au aproape nici o legătură cu tema lucrării lor. Ei evită să enunţe istoriografia reală a problemei, să marcheze astfel punctul de unde pleacă şi ideile noi pe care le-au conceput, în mod firesc, şi pe temeiul unor cuceriri anterioare ale ştiinţei istorice. Considerentele de ordin personal se vădesc uşor în atare cazuri, şi efectul studiului publicat rămâne aproape nul. Oricare ar fi cazul, studiile supraîncărcate de materie informativă neprelucrată, de citate şi de note bibliografice fără adresă precisă debusolează şi proiectează în vag. Mircea Eliade însuşi a fost sever amendat din cauza abuzurilor în planul acela. Cu referire la lucrarea sa **Istoria credinţelor şi ideilor religioase**, Ion D. Sârbu va scrie; “«**Câte stele pe cer, atâta bibliografie**»; **eu, din trei informaţii (găsite sau vânate) mă simt obligat să trag o concluzie: el, din 30.000 de citate, mă lasă liber să nu mai ştiu şi să nu mai cred în nimic.** **Acest imens Tot ucide. Există un viciu**

al informației, un delir al bibliografiei" (Ion D. Sârbu, **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal - Glose,** Vol. I, Craiova, 1983-1986, Craiova, Scrisul românesc, 1991).

2. Reguli de descriere a surselor din aparatul critic al studiului istoric

Înţelegem prin "aparatul critic" ansamblul notelor lămuritoare, al comentariilor, dar şi al surselor, toate menite să probeze afirmaţiile şi să permită controlul rigorii ştiinţifice a studiului istoric. Cunoaşterea şi utilizarea regulilor de descriere a documentelor invocate în aparatul critic se impun exegetului ca cerinţă de ordin ştiinţific şi deontologic. Prezentarea lor aici este şi o modalitate de a atrage atenţia într-un cadru mai larg asupra folosirii **obligatorii, corecte** şi **unitare** a acestora de către oricare cercetător şi în oricare operă a sa, lucru posibil numai prin cunoaşterea şi prospectarea directă a izvoarelor.

Referinţa (trimiterea) bibliografică, plasată, de regulă, în subsolul paginii sau la sfârşitul studiului, trebuie să conţină date în aşa fel redactate şi organizate încât orice document să poată fi identificat cu cea mai mare uşurinţă. Elementele de bază ale referinţei - care nu sunt absolut identice cu cele din fişa catalogului de bibliotecă - vor figura obligatoriu în cuprinsul trimiterii (evident, la nivelul în care sunt menţionate în publicaţia citată). În cazul cărţilor sau al altor publicaţii separate, aceste elemente sunt, în ordine, **prenumele** şi **numele autorului, titlul cărţii, numărul volumului** (la lucrarea în mai multe volume), iar dacă este cazul al **părţii de volum** (în cifre arabe sau romane, potrivit formei utilizate în document, **ediţia** (în cifre arabe), **locul apariţiei, editura**, **anul** apariţiei, **pagina** (paginile) la care se face trimiterea sau **prima** şi **ultima pagină a pasajului citat.** Exemplu: A.D. Xenopol, **Istoria românilor din Dacia Traiană**. Vol. 14, ediţia a 3-a, îngrijită de I. Vlădescu. Bucureşti, Cartea românească, 1930, p. 30-34.

La lucrările anonime, descrierea va începe direct cu titlul. Exemplu: **Corespondenţa familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariţ**. Publicată de N. Bănescu. Vălenii de Munte, Tipografia "Neamul Românesc", 191 l, p. 8-12.

Dacă trimiterea se referă la întreaga publicaţie, va fi indicat numărul volumelor (la lucrările în mai multe volume) şi numărul paginilor la lucrările într-un volum. Exemplu pentru primul caz: Nicolae Iorga, **Istoria românilor pentru poporul românesc.** Ediţie de Georgeta Penelea - Filitti, Vol. 1-2. Bucureşti, "Minerva", 1993. Exemplu pentru al doilea caz:

Nicolae Ciachir, **Basarabia sub stăpânire ţaristă (1812-1917)**, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1992, 136 p.

Lucrările în mai multe volume (cărţi, fascicule, părţi separate etc.) care au un titlu general se descriu în mod obişnuit, menţionându-se, firesc, numărul volumelor. Dacă va trebui să fie citat un anumit volum din lucrare, iar titlul acestuia diferă de titlul general, în descriere vor figura, în ordine, următoarele elemente: **prenumele şi numele autorului, titlul general al lucrării, numărul volumului, titlul volumului citat, numărul ediţiei, locul editării, editura, anul editării, numărul paginilor citate.** Exemplu: N. Iorga, **Istoria românilor.** Vol. I.

Strămoşii înainte de români, Bucureşti, /f.e./, 1936. 262 p.

În eventualitatea în care un studiu (un capitol) a fost publicat într-o lucrare colectivă, într-o culegere, titlul va fi precedat de particula **În**, urmată de două puncte (:). În acest caz, sunt obligatorii următoarele elemente: **prenumele şi numele autorului, titlul şi subtitlul studiului, particula** "În", **titlul şi subtitlul lucrării** în care figurează studiul (precedate, dacă este cazul, de numele autorului lucrării), **numărul ediției** (în cifre arabe sau romane, aşa cum a fost reprodus în publicație), **locul publicării, editura, anul publicării, pagina citată sau prima şi ultima pagină ale pasajului citat sau ale studiului.** Exemplu:

Nicolae Stoicescu. **Oastea lui Mihai Viteazul.** În Mihai Viteazul. **Culegere de studii.** Redactori coordonatori; Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici. Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1975, p. 83.

Elementele referinței bibliografice vor urma ordinea stabilită prin reguli:

Autor(i). Dacă lucrarea citată a fost elaborată de doi autori, vor fi menționate prenumele şi numele ambilor, unite prin conjuncția "şi". Exemplu:

Iuliu Maniu şi Ion Antonescu. **Opinii şi confruntări politice. 1940-1944**. Cuvânt înainte, îngrijire ediție, note şi comentarii de Ion Calafeteanu, Cluj-Napoca, Editura "Dacia", 1994. 219 p. (Testimonia).

În cazul în care lucrarea a fost scrisă de mai mult de trei autori, poate fi menționat doar numele primului, urmat de "ş.a.".

Prenumele autorului (autorilor) va fi reprodus în forma în care figurează în publicația descrisă, adică **întreg, prescurtat, inițiale.** Exemple:

S. Columbeanu şi Radu Valentin, **Constantin Brâncoveanu şi epoca sa.** Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1967,

Constantin Daicoviciu şi H. Daicoviciu, Sarmizegetusa. **Cetățile şi aşezările dacice din Munții Orăştiei**. Ediția a 2-a. Bucureşti, Meridiane, 1962.

Dacă titlurile ştiințifice sau profesionale ale autorului facilitează identificarea acestuia, vor fi, de asemenea, indicate (acad. prof., ing, ş.a.).

Titlul publicației. Se transcrie în limba şi în forma utilizate de publicația citată. În cazul lucrărilor editate în limba română, titlurile vor fi redate potrivit ortografiei în uz, excepție făcând lucrările cu caracter special, care pot păstra formele lingvistice şi ortografia originare. Exemple:

A. Papiu Ilarianu, **Istoria romanilor din Dacia Superiore**. Tom. I-II, ediția a 2-a, Viena, C. Gerold şi fiul, 1852.

Nicolae Densuşianu, **Revoluțiunea** (şi nu Revoluția) **lui Horia în Transilvania şi Ungaria**, **1784-1785**. **Scrisă pe baza documentelor oficiale.** Bucureşti, Tipografia "Românul", Carol Göbl, 1884,

Titlurile lucrărilor tipărite cu alfabet nelatin pot fi transliterate.

În cazul publicațiilor în alte limbi, titlurile acestora, ca de altfel întreaga referință (trimitere) bibliografică, vor fi reproduse în limbile respective, conform originalului. Exemplu: Ettore Anchieri et Milan St. Durica, **Histoire des origines de la 2-éme Guerre mondiale. Bibliographie selective**. În: **Les deux guerres**

mondiales, Paris-Bruxelles**,** Édition Brepols, 1964, p. 111 şi urm.

Este oportun ca titlurile publicaţiilor în alte limbi, îndeosebi în cazul limbilor de circulaţie mai restrânsă sau al limbilor moarte, să fie redate şi în limba română, între paranteze pătrate, imediat după titlul original, iar titlurile în original ale publicaţiilor traduse în limba română să fie reproduse la sfârşitul trimiterii. Exemplu:

Jászi Oszkár, **Visszaemlékezés a Román Nemzeti Komitéval folytatott aradi tárgyalásaimra.** [**Amintiri despre tratativele cu Consiliul Naţional Român de la Arad, Cluj**], [f.e.], 1921;

Dimitrie Cantemir, **Scurtă povestire despre stăpânirea familiilor lui Brâncoveanu şi a Cantacuzinilor**. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi comentarii de Paul Cernovodeanu. Transcrierea, traducerea şi indicii de Emil Lazea. Bucureşti, Minerva, 1995. 119 p. (Ediţii critice). Titlul original în limba slavonă: **Kratkoe skazanije ob skareneniju Brankovanone i Kantakuzinyh familiju**.

Volumul publicaţiei se marchează prescurtat: **vol**. Dacă în descrierea originalului se va folosi elementul **tom**, el va figura întocmai în referinţa bibliografică, fără a fi înlocuit prin **vol.** Exemplu:

V.A. Urechia, **Istoria românilor**, tom. VII, seria 1774-1800, Bucureşti,/f.e./, 1884, p. 301.

Locul şi data editării publicaţiei. În diverse cazuri, astfel de elemente nu sunt menţionate în pagina de titlu a publicaţiei. Dacă ele, pot fi identificate în scopul respectivei publicaţii, vor fi reproduse între paranteze pătrate (de altfel, orice element care nu figurează în lucrare şi este adăugat în descriere va fi redat între paranteze pătrate). Exemplu:

Arnold J. Toynbee. **Studiu asupra istoriei.** Sinteză a volumelor I-VI de D.C. Somerveli. Traducere din engleză de Dan A. Lăzărescu. Bucureşti, Humanitas, / 1997/.

Când identificarea nu este posibilă, vor fi puse menţiunile:

/f.l./ = fără loc; /f.e./ = fără editură; /f.a./ = fără an. Exemple:

Ministerul Coordonării Statului-Major Economic. **Pierderile economice româneşti în urma cedări de teritorii. Reduceri generale. Teritorii, populaţie, bogăţii. /f.l./,** Institutul Central de Statistică, 1940;

Lupte şi jertfe în Ardeal. De la Decebal la dezrobirea Ardealului de Nord, Braşov, /f.e./, 1944;

Constantin Hamangiu. **Codul general al României. Legi uzuale.** Vol. XVIII, partea a II-a, /f.l /f.e./, 1940;

Dimitrie Cantemir, **Viaţa lui Constantin-Vodă Cantemir.** Text latin revăzut şi traducere românească de N. Iorga. /f.l., f.e., f.a./. 128 p.

Referitor la menţionarea **anului de apariţie**, este de făcut observaţia că acesta poate figura în publicaţia descrisă fie cu cifre **arabe,** fie cu cifre **romane**. În referinţa bibliografică, se va respecta, şi în acest caz, originalul. Exemplu:

Ministère des Affaires Etrangères, **Le Livre jaune français**. **Documents diplomatiques,** 1938-1939. Paris, Imprimerie Nationale, MDCCCCXXXIX, p. 27.

Referinţele **bibliografice** ale articolelor apărute în publicaţii periodice vor conţine următoarele date: **prenumele şi numele.** autorului, titlul articolului, titlul periodicului, precedat de particula "**În**": **numărul volumului** sau **anul de apariţie, pagina citată** sau prima şi ultima pagină a fragmentului citat, ori, după caz, a articolului întreg. Exemplu:

Vasile Goldiş, **Societatea Naţiunilor şi Adunarea Naţională de la Alba Iulia**. În: "Hotarul" (Arad), anul 1, nr. 7, noiembrie 1933, p. 1).

Periodicele cu acelaşi titlu sau cu titlu foarte asemănător se individualizează prin adăugarea, după titlul acestora, a **locului de apariţie.** Exemple:

"România jună" (Viena), anul I, nr. 1, 25 mart. 1871, p. 2;

"România jună" (Bucureşti), anul I, nr. 1, 2 dec. 1899.

Când nici indicarea locului de apariţie nu este suficientă pentru individualizarea periodicului în cauză, se vor adăuga alte elemente, ca, de pildă, profilul acesteia. Exemple:

"Unirea" (Bucureşti), periodic politic, comercial şi literar...;

"Unirea" (Bucureşti), cotidian politic...

Descrierea **documentelor de arhivă** prezintă caracteristici aparte. Practica de până acum recomandă, în acest caz, următoarele elemente ale cotei arhivistice, din care să rezulte cu claritate: **instituţia unde se află depozitat documentul, apartenenţa documentului la un fond**, **ordonarea** lui în cadrul acelui fond (**dosarul, volumul, pachetul, mapa, caietul, rola etc.**), **data** elaborării, iar dacă aceasta nu figurează în document va fi stabilită cu aproximaţie, **fila** (filele) din care se citează sau numărul documentului. Exemple:

Arhiva Naţională a României, fondul Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosarul nr. 87/1940, fila 121;

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare: Arh. M.A.E.), fond. Înţelegerea Balcanică, vol. 39, fila 180;

Arhiva Bibliotecii Naţionale a României, fond. Brătianu, pachet XX 6 (Discursul lui G. Popovici în şedinţa Parlamentului ungar din 26 noiembrie 1900);

Arhiva Istorică a Bibliotecii Academiei Române, mapa 46, doc. 578.

Numeroase alte elemente pot fi utilizate pentru detalierea informaţiei despre documentul citat: caracterul sau tipul de document, ţara la care se referă, localitatea în care a fost emis, autorul sau destinatarul, limba originalului, numărul inventarului, depozitul, locul unde se păstrează originalul ş,a. Exemple:

Arhiva Naţională a României, filiala Galaţi, colecţia Documente, XIX/2; original slav, hârtie (32x18), sigiliu timbrat în ceară albă, deteriorat;

Arhiva M.A.E,, fond 71/Germania, vol. 76 bis, fila 274 (telegrama nr. 39.197/Berlin, 31.03.1939, R. Crutzescu către MAS din Bucureşti;

Arhiva Națională a României, fond, Microfilme, nr. 44/1964 (originalul la Muzeul Unirii Alba Iulia, fondul Marea Adunare Națională, 1918. LXVI-LXXI);

Arhiva Națională a României, Peceți, nr. 13 (Depozitul Papazoglu), cu trei traduceri de Şt. Nicolaescu, 1913);

Arhiva Națională a României, fond, Comitetul de Asistență al Crucii Roşii Române de la Paris (19104919), dosar nr. 53/1916-1918, fila 2, limba franceză;

Arhiva Națională a României, fond Microfilme S.U.A., rola/134, cadrul/7591692.

Atragem atenția că, fiind vorba de documente arhivistice, descrierea lor trebuie să cuprindă, după caz, şi asemenea elemente cum sunt: **forma** sub care acestea s-au păstrat (original, copie, traducere etc.), informații privind **aspectul exterior** al documentelor: **materialul pe care s-a scris** (pergament, hârtie filigran etc.), **dimensiunile actului** în centimetri pentru documentele originale mai vechi de anul 1700, **scrierea** (uncială, semiuncială, cursivă), **cerneala, starea de conservare şi descrierea sigiliului** cu toate elementele (material, forma, dimensiuni, şnur). Se va indica, de asemenea, limba documentului când este alta decât limba română. În ceea ce priveşte cota, aceasta se indică, la fiecare document, pentru toate formele sub care aceasta s-a păstrat.

Exemplu: orig. Peceți 153, A.N. XXX/1, cop. slav. ms/nr. 628, Condica Asachi, p. 549, reg. Eforia Şcoalelor din Moldova, XXX/58, nr. 1).

În mod frecvent, notele bibliografice se repetă în aparatul critic al studiului. Pentru a se evita reproducerea de fiecare dată şi în formă integrală a surselor, în situația în care repetiția apare pe aceeaşi pagină sau pe pagini față în față, vor fi utilizați următorii termeni:

Idem (abreviat **Id**.). Este o **trimitere la autor** şi desemnează **acelaşi autor** citat mai sus. Altfel spus, dacă un autor a fost menționat în referința bibliografică precedentă, iar în referința imediat următoare trebuie să fie citată de sine stătător o altă operă a sa, numele lui se înlocuieşte cu **Idem,** urmat de celelalte date ale referinței bibliografice, Exemplu:

1. Aurelian Sacerdoțeanu, **Arhiva generală a Mitropoliei**. În: "Revista arhivelor", an. VII, nr. 2, aprilie-iunie 1947, p. 393.

2. **Idem. Unde se păstrează vechile acte normative în Țara Românească?.** În: "**Revista arhivelor**", an. L, nr. 2, aprilie-iunie 1973, p, 176.

Ibidem (abreviat, **Ibid**.). Este o **trimitere la lucrare** şi însemnează **tot acolo**, în aceeaşi operă citată mai sus. Se utilizează atunci când trimiterile la aceeaşi lucrare se succed imediat. Exemplu:

1. **Documenta Historica Romaniae**. B. Țara Românească. Vol. I, Bucureşti, 1966, p. 85-86.

2. **Ibidem**, p. 67-70,

3. **Ibidem**, p. 94.

Loco citato (abreviat**, Loc.cit.) = în locul citat mai înainte** - trimite la pagina citatului dintr-o lucrare semnalată anterior în aparatul critic, chiar dacă

între cele două referinţe s-au interpus altele, aparţinând altor autori.

Opere citato (abreviat, **op.cit**.) = este o trimitere la o lucrare menţionată anterior, pe aceeaşi pagină sau pe pagini diferite, alternativ cu lucrări ale altor autori. Exemplu:

1. Winston S. Churchill, **Mémoire sur le Deuxième Guerre Mondiale**, Paris, Plon, 1953, p. 68.

2. Regele Carol al II-lea al României. **Însemnări zilnice. 1937-1951**. Vol. III. 15 decembrie 1939 - 7 septembrie 1940. Bucureşti, "Scripta", 1998, p. 288.

3. Winston S. Churchill, **op. cit**., p. 319.

Apud = la, în ediţia sau colecţia. Este o trimitere la un autor sau la o publicaţie care serveşte ca sursă informativă pentru citare indirectă. Exemplu:

Cesare Salmaggi, Alfredo Palavisini, **2.194 Days of War**. **An Illustrated Chronology of the Second World War,** New York, Mayflower Books, 1979. Apud: Gh. Buzatu, **Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial.** Vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 162.

Passim = ici, colo, în toate părţile, în opera citată. Indică faptul că o idee, o informaţie se găsesc în mai multe locuri ale sursei citate. Această trimitere figurează la sfârşitul referinţei bibliografice, în locul paginii (paginilor). Exemplu:

Arhiva Naţională a României. Colecţia, Microfilme. Portugalia, r/ola/21, passim.

Confer (abreviat, **Cf**) = **compară cu textul alăturat** - semnalează o sursă conţinând detalii lămuritoare privind ideea, informaţia la care face referire studiul în cauză. Ea figurează la începutul referinţei bibliografice incluse în aparatul critic. Exemplu:

Cf. J.B. Duroselle, **De Wilson à Roosevelt. Politique extérieure des États-Unis. 1913-1945**, Paris, A. Colin, 1960, p. 260.

N-am putea încheia fără a spune un cuvânt despre virtuţile expresive care se pretind literaturii istorice. Tema aceasta ar merita, la rândul ei, o abordare anume. Considerentele în favoarea unei exprimări naturale şi corecte sunt multiple şi întru totul motivate. Unui dintre ele se detaşează, însă, foarte vizibil: comunicarea adevărului se întemeiază pe construcţii lingvistice capabile să reflecte cât mai limpede, mai nuanţat şi mai atractiv gândul autorului, viziunea sa asupra faptelor evocate, fără estetizări forţate. Formulările improprii sau stereotipe, sărăcia lexicală obturează chiar un conţinut substanţial şi interesant. Nu arareori idei dintre cele mai izbutite îşi pierd individualitatea, se demonetizează prin transpuneri sterile. Stă în capacitatea exegeţilor să reuşească o unitate funciară a conţinutului şi formei studiului sau, mai bine-zis, o sinteză armonioasă în care frumosul şi adevărul să-şi dea mâna.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

ANDRONESCU, ŞERBAN. **Cadmos. Scurtă istorie a scrisului**: cuvânt înainte de acad. Emil Condurache. – Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1966.

ASSOCIATION des Bibliothécaires Françaises. **Le métier de bibliothécaire**: cours élémentaire de formation profesionnelle a l'intention du personnel des médiathèques publiques; 9-e édition; coordination: Françoise Hecquart. – Paris: Éditions du Cercle de la Librairie, 1992.

BANCIU, DOINA; BULUŢĂ, GHEORGHE; PETRESCU, VICTOR. **Biblioteca şi societatea. –** Bucureşti, Ager, 2001.

BANCIU, DOINA; LARSEN, PATRICIA. **Lexic de informatică documentară**: coordonator ştiinţific şi prefaţă dr. ing. Adrian Daicoviciu. – Bucureşti: Editor revista „Biblioteca", 1993.

BERCIU-DRĂGHICESCU, ADINA. **Arhivele şi bibliotecile, surse de documentare**: studii, articole, bibliografii. – Bucureşti: Editura Universităţii Bucureşti, 2003.

BULUŢĂ, GHEORGHE. **Scurtă istorie a bibliotecilor din România.** – Bucureşti. Editura Enciclopedică, 2000.

BULUŢĂ, GHEORGHE; GOIA, SULTANA; PETRESCU, VICTOR. **Biblioteca azi: informare şi comunicare. –** Târgovişte: Biblioteca, 2004.

BULUŢĂ, GHEORGHE; PETRESCU, VICTOR. **Galeria bibliologilor români**: portrete. – Târgovişte, Bibliotheca, 2003.

BUTUC, LIVIU. **Biblioteca publică şi comunicarea în era globalizării.** – Bucureşti: Editura Centrului pentru Formare, Educaţie Permanentă şi Management în Domeniul Culturii, 2005.

BUTUC, LIVIU. **Scurtă istorie a bibliocidului.** – Bucureşti: Editura Centrului pentru Formare, Educaţie Permanentă şi Management în Domeniul Culturii, 2005.

Clasificarea Zecimală Universală: ediţie internaţională. – Bucureşti: Biblioteca Naţională, 1983-1992. – (caiete C.Z.U. Fasc. I-VI).

CORAVU, ROBERT. **Ghid de resurse Internet pentru biblioteci şi bibliotecari**. – Bucureşti: Editura A.B.I.R., 2002.

CORBU GEORGE; MĂTUŞOIU, CONSTANTIN; DINU, MIHAELA HELENE. **Istoria bibliotecilor din România**: studii şi cercetări; vol. I. – Bucureşti: Biblioteca Pedagogică „I.C. Petrescu", 2003.

Creating a virtual library: a how-to-do it manual for librarians; edited by Frederick Stielow. – New York; London: Neal Schuman Publishers Inc., 1999.

DIACONESCU, MIHAIL**. Istoria literaturii dacoromane. –** Bucureşti: Editura Alcor Edimpex SRL, 1999.

DINU, MIHAIL**. Comunicarea**: repere fundamentale. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1998.

DUCHEMIN, PIERRE-YVES**. Arta informatizării unei biblioteci**: ghid practic. – Timişoara: Editura Amarcod, 1998.

EL-ABBADI, MOSTAFA. **Vie et destin de l'ancien Bibliothèque d'Alexandrie**. – Paris: UNESCO/PNUD, 1992.

ERICH, AGNES; TIRZIMAN, ELENA. **Catalogarea standardizată a documentelor monografice**: reguli de aplicare a ISBN(M): îndrumar practic de seminarii. – Bucureşti: Editura Universităţii, 2003.

FLOCON, ALBERT. **Universul cărţilor**: studiu istoric de la origini până la sfârşitul secolului al XVIII-lea. – Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.

GECK, ELISABETH. **Gutenberg şi arta tiparului**: traducere de Emerich Deutsch; prefaţă de Dan Dumitrescu. – Bucureşti: Meridiane, 1979.

GHEŢIE ION; MAREŞ, ALEXANDRU. **Originile scrisului în limba română. –** Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985.

ILIESCU, ION. **Bibliofilie**: carte pentru iubirea cărţilor româneşti. – Timişoara: Mirto, 2001.

JACQUESSON, ALAIN. **L'Informatisation des bibliothèques**: historique, stratégie et perspectives. – Paris: Éditions du Cercle de la Librairie, 1992. – (Collection Bibliothèques).

LAPERROUSAZ, E.M. **Manuscrisele de la Marea Moartă**: traducere de Anca Calangiu. – Bucureşti: Meridiane, 1997.
Legea bibliotecilor - „Monitorul Oficial", nr. 422/18 VI 2002.

Lege pentru modificarea şi completarea Legii bibliotecilor nr. 334/2002; - „Monitorul Oficial", nr. 1240/22 XII 2004.

Lege privind organizarea şi funcționarea Depozitului legal de tipărituri şi alte documente grafice şi audiovizuale – „Monitorul oficial", an. VII, nr. 280/ 30 XI 1995.

Libraries in the information society. [International Federation of Library Associations and Institutions]: ed by Tatiana V. Ershova and Yuri E. Hohlov. -München: Saur, 2002.

Library automation in transitional societies: lessons from Eastern Europe. – New York: Oxford University Press, 2000.
LÖSCHBURG, WINFRIED. **Historic Libraries of Europa. –** Leipzig: Edition Leipzig, 1974.

MARTIN, HENRI–JEAN. **La naissance du livre moderne (XIVe-XVIIe siècle).-** Paris: Èdition du Cercle de la Librairie, 2000.

MĂTUŞOIU, CONSTANTIN; DINU MIHAELA HELENE. **Istoria bibliotecilor din România în legi şi documente** vol. I-II. – Constanța: ExAuto, 2001.

NEDELCEA, TUDOR. **Cartea şi circulația ei**. – Craiova: Editura Fundației „Scrisul Românesc", 2005.

OLTEANU, VIRGIL. **Din istoria şi arta cărții**: lexicon. – Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1992.

PÎRNUȚĂ, IOANA-ANDREEA; POPA, SILVIA. **Comunicarea prin lectură şi traducere.** – Braşov: Editura Universității „Transilvania", 2002.

POPA, SILVIA. **Comunicarea şi biblioteca** – Braşov, Editura Universității „Transilvania", 2002.

RADU, MĂRIUCA; REPANOVICI, ANGELA. **O istorie a tiparului şi tipăriturilor**. – Braşov: Editura Universității „Transilvania", 2002.

REGNEALĂ, MIRCEA. **Dicţionar de biblioteconomie român-englez**.– Bucureşti: A.B.I.R., 1999.

REGNEALĂ, MIRCEA. **Dicționar explicativ de biblioteconomie şi ştiința informării**: vol. I; ediția a II-a revizuită şi adăugită. – Bucureşti: Federația Asociațiilor de Bibliotecari din România, 2001.

RÎPĂ-BUICLIU, DAN. **Cartea românească veche**: studia bibliologica. – Galați: Alma, 2000.

SIMÎONESCU, DAN; BULUȚĂ, GHEORGHE. **Scurtă istorie a cărții româneşti**: cu un capitol despre **Cartea românească în Basarabia**, de Iurie Colesnic. – Bucureşti: Editura Demiurg, 1994.

ZECHERU, MIHAELA. **Biblioteca publică în sistemul cunoaşterii**. – Bucureşti: Editura „Cartea Universitară", 2005.

ANEXĂ.
CHARTA CĂRȚII

Aprobată la Bruxelles, la 22 octombrie 1971, de către Comitetul de Sprijin pentru Anul Internațional al Cărții

PREAMBUL

Convinşi

că astăzi cărțile rămân instrumente esențiale ale conservării şi difuzării cunoştințelor acumulate în lume;

Pătrunşi

de faptul că rolul cărților poate fi întărit prin adoptarea de măsuri care să tindă la încurajarea folosirii, într-o măsură cât mai largă, a textelor tipărite;

Amintind

că Actul constitutiv al Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință şi Cultură recomandă să se înlesnească "libera circulație a ideilor prin cuvânt şi imagine" şi să se încurajeze "prin metode de cooperare internațională potrivite accesul tuturor popoarelor la ceea ce fiecare din ele publică";

Amintind totodată

că, Conferința generală a UNESCO a declarat că prin cărți "se exercită o funcție fundamentală în realizarea obiectivelor UNESCO**,** anume, pacea, dezvoltarea, promovarea drepturilor omului şi lupta împotriva rasismului şi colonialismului";

Considerând

că, Conferința generală a UNESCO a proclamat anul 1972 drept **Anul internațional al cărții,** luând ca deviză "Cărți pentru toți",

Comunitatea internațională a asociațiilor de librari
Confederația internațională a societăților de autori şi compozitori
Federația internațională a asociațiilor de bibliotecari
Federația internațională de documentare
Federația internațională a PEN-Cluburilor
Federația internațională a traducătorilor
Uniunea internațională a editorilor

Adoptă în unanimitate prezenta Chartă a cărții

Şi cer tuturor celor interesați să aplice principiile enunțate în ea.

ARTICOLUL I

Fiecare are dreptul să citească

Societatea trebuie să procedeze în aşa fel încât fiecare să beneficieze de binefacerile lecturii. Într-o lume în care analfabetismul împiedică o mare parte a populaţiei să aibă acces la cărţi, guvernele au datoria să contribuie la eliminarea acestui flagel. Ele trebuie să încurajeze producţia materialului tipărit necesar deprinderii lecturii şi menţinerii aptitudinii de a citi. Dacă este nevoie, va trebui să se acorde diferitelor profesiuni ale cărţii o asistenţă bilaterală sau multilaterală. La rândul lor, producătorii de cărţi şi cei care le difuzează au obligaţia de a veghea ca ideile şi informaţiile transmise prin cuvântul tipărit să urmeze evoluţia nevoilor cititorilor şi ale întregii societăţi.

ARTICOLUL II

Cărţile sunt indispensabile educaţiei

Într-o epocă în care are loc o adevărată revoluţie în domeniul educaţiei şi în care sunt puse în aplicare programe de mare anvergură pentru creşterea efectivelor şcolare, trebuie să se asigure, printr-o planificare potrivită, o punere de acord constantă între manuale şi dezvoltarea sistemelor de învăţământ. Calitatea şi conţinutul manualelor de învăţământ trebuie să fie mereu îmbunătăţite în toate ţările din lume. O producţie regională poate ajuta pe editori să satisfacă nevoile naţionale de manuale, precum şi lucrări educative cu caracter general, care sunt în mod deosebit necesare la înzestrarea bibliotecilor şcolare şi la desfăşurarea programelor de alfabetizare.

ARTICOLUL III

Societatea are datoria de a crea condiţii corespunzătoare favorizării activităţii creatoare a autorilor

Declaraţia universală privind drepturile omului prevede că "fiecare are dreptul la protecţia intereselor morale şi materiale ce decurg din întreaga producţie ştiinţifică, literară sau artistică al cărei autor este". Această protecţie trebuie să se extindă, de asemenea, la traducători, care, prin munca lor, contribuie la răspândirea cărţilor dincolo de barierele lingvistice şi constituie în felul acesta o legătură esenţială între autor şi un public mai larg. Dat fiind faptul că toate ţările au dreptul să-şi exprime personalitatea lor culturală, asigurând prin aceasta diversitatea indispensabilă civilizaţiei, ele au datoria de a încuraja pe autorii lor în misiunea creatoare a acestora şi de a stimula, prin traduceri, cunoaşterea bogăţiilor literare ale celorlalte ţări, inclusiv ale ţărilor a căror limbă este slab răspândită.

ARTICOLUL IV

O industrie editorială națională sănătoasă este indispensabilă dezvoltării naționale

Într-o lume în care producția cărților este extrem de inegală şi în care atâția oameni sunt lipsiți de material de lectură, se impune planificarea activităților naționale ale editării. În consecință, trebuie luate, la scară națională, completându-le la nevoie prin cooperarea internațională, măsuri care să tindă la stabilirea infrastructurii necesare. Dezvoltarea industriei editoriale, care trebuie integrată în planificarea educației, a economiei şi a sectorului social, reclamă, pe lângă aceasta, participarea organizațiilor profesionale, extinsă - în toată măsura posibilului - la ansamblul mediilor cărții, grație unor instituții cum sunt consiliile naționale de promovare a cărții, precum şi o finanțare pe termen lung şi cu dobânzi scăzute, pe bază națională, bilaterală sau multilaterală.

ARTICOLUL V

Pentru dezvoltarea editării sunt indispensabile condiții favorabile fabricării cărților

În politica lor economică, guvernele trebuie să procedeze în aşa fel încât industria cărții să dispună de echipament şi de materiale necesare dezvoltării infrastructurii sale, în special de hârtie şi de maşini de imprimat şi de legat. Utilizarea maximă a resurselor naționale, precum şi înlesnirile acordate importului acestui echipament şi acestui material vor permite producerea de texte de lectură atrăgătoare şi puțin costisitoare. De asemenea, trebuie acordată prioritate transcrierii limbilor nescrise. Toți acei care participă la producerea cărților trebuie să vegheze ca în materie de producție şi concepție să fi aplicate normele cele mai înalte cu putință, îndeosebi în ceea ce priveşte cărțile destinate persoanelor handicapate.

ARTICOLUL VI

Librarii constituie o legătură fundamentală între editori şi cititori

În ceea ce priveşte eforturile care tind să încurajeze obişnuințele de lectură, librarii au mari responsabilități culturale şi educative. Veghind ca cititorilor să le fie oferită o selecție suficientă de lucrări bune, ei joacă un rol capital. Tarife speciale pentru expedițiile de cărți prin poştă şi prin transport aerian, înlesniri de plată şi orice alte amendamente de natură să înlesnească sarcinile financiare îi ajută în îndeplinirea acestui rol.

ARTICOLUL VII

Depozitare ale cunoştinţelor artistice şi ştiinţifice, centre de răspândire a informaţiilor, bibliotecile fac parte din resursele naţionale

Bibliotecile ocupă o poziţie-cheie în difuzarea cărţilor. Ele constituie adesea mijlocul cel mai eficace de punere la dispoziţia cititorului a textelor tipărite. În calitatea lor de serviciu public, ele favorizează lectura, care, la rândul ei, contribuie la buna stare individuală, la promovarea educaţiei permanente şi la progresul economic şi social. Organizarea bibliotecilor trebuie să corespundă posibilităţilor şi nevoilor fiecărei naţiuni. Nu numai în oraşe, dar şi mai mult în vastele regiuni rurale, de multe ori lipsite de cărţi, fiecare şcoală şi fiecare colectivitate trebuie să posede cel puţin o bibliotecă înzestrată cu personal calificat şi cu un buget suficient. Bibliotecile joacă, de asemenea, un rol esenţial în satisfacerea nevoilor învăţământului superior şi ale specialiştilor. Înfiinţarea reţelelor naţionale de biblioteci ar trebui să dea pretutindeni cititorilor posibilitatea de acces la cărţi.

ARTICOLUL VIII

Mijloc de conservare şi de difuzare a informaţiilor, documentarea serveşte cauza cărţii

Cărţile ştiinţifice şi tehnice, ca şi toate lucrările de specialitate, sunt tributare bunelor servicii de documentare. în consecinţă, se impune dezvoltarea acestor servicii cu ajutorul guvernelor şi al tuturor membrilor comunităţii cărţii. Pentru ca fiecare ţară să poată dispune în orice moment de cea mai completă documentare, trebuie luate măsuri ca materialul de informare să circule cât mai liber posibil, dincolo de graniţe.

ARTICOLUL IX

Libera circulaţie a cărţilor între ţâri constituie o completare indispensabilă producţiilor naţionale şi favorizează înţelegerea internaţională

Pentru ca operele create în lume să fie accesibile tuturor, este de importanţă capitală ca acestea să circule liber. Obstacole ca tarife vamale şi taxe pot fi înlăturate printr-o aplicare generalizată a acordurilor UNESCO şi a altor recomandări şi tratate internaţionale concepute în acest scop. Licenţele de import şi devizele necesare pentru cumpărarea cărţilor şi a materiilor prime destinate fabricării cărţilor trebuie să fie acordate pretutindeni cu generozitate, iar taxele interioare şi celelalte piedici din comerţul de cărţi trebuie reduse la minim.

ARTICOLUL X

Cărțile slujesc cauza înțelegerii internaționale şi a cooperării paşnice

"Războaiele se nasc în spiritul oamenilor", declară Actul constitutiv al UNESCO, "şi tot în spiritul oamenilor trebuie să se nască apărarea păcii". Cărțile reprezintă una din principalele modalități de apărare a păcii prin rolul considerabil pe care îl joacă în crearea unui climat intelectual de prietenie şi de înțelegere reciprocă. Toți cei interesați au obligația să se asigure că prin conținutul cărților se încurajează dezvoltarea individului, progresul economic şi social, înțelegerea internațională şi pacea.

Reprodus după: "Revista bibliotecilor". - an. XXV, nr. 5, mai 1972, p. 299-302. Republicată în: "Biblioteca. Revistă de bibliologie şi ştiința informării". - an. IV, nr. 11/12, 1993, p. 1-3.